

ВОЛТЕР

*Философски
новели*

ВОЛТЕР

ФИЛОСОФСКИ НОВЕЛИ

Превод: Боян Атанасов

chitanka.info

ВИДЕНИЯТА НА БАБУК

ГЛАВА I

ПОЯВЯВАНЕТО НА ДУХА

Между добрите духове, които ръководят съдбините на световните империи, Итуриел заема едно от първите места — той оглавява отдела за Горна Азия. Една сутрин той слезе в дома на скита Бабук на брега на Оксус и му каза:

— Бабук, с безумията и разпътството си персите си навлякоха нашия гняв. Вчера има събрание на духовете от Горна Азия, за да решим дали Персеполис трябва да бъде само наказан, или сринат до основи. Иди в този град и разгледай всичко. После ще се върнеш да ми дадеш точен отчет и според твоя доклад аз ще реша дали да наложа наказание на града, или да го затрия.

— Но, господарю — отвърна смирено Бабук, — аз никога не съм бил в Персия, не познавам никого там.

— Толкова по-добре — каза ангелът, — няма да бъдеш пристрастен. Небето ти е дало разсъдък и аз ще прибавя към него дарбата да вдъхваш доверие. Върви, гледай, слушай, наблюдавай и не се страхувай от нищо. Навсякъде ще бъдеш добре приет.

ГЛАВА II

ВОЙСКИТЕ И БОЛНИЦИТЕ

Бабук се качи на камилата си и тръгна на път, придружен от слугите си. След няколко дена той срещна в равнините на Сенаар персийската войска, която отиваше на бой с индийската войска. Той се обърна най-напред към един войник, който се беше отделил настрана. Заговори го и го запита за причината на войната.

— Кълна се във всички богове — рече войникът, — нямам никаква представа, пък това не е и моя работа. Моят занаят е да убивам и да бъда убит, така изкарвам хляба си. Няма значение кому служа. Дори още утре бих могъл да мина в лагера на индийците, защото, както казват, те плащали на всеки войник почти половин медна драхма дневно повече, отколкото ние получаваме в тая проклета персийска войска. Ако, искате да знаете защо се бием, говорете с нашия капитан.

След като даде един малък подарък на войника, Бабук влезе в лагера. Той веднага се запозна с капитана и го запита за причината на войната.

— Как мога да знам! — отговори капитанът. — Какво значение има за мен тази причина? Аз живея на двеста, левги от Персеполис. Чух да казват, че войната е обявена, и понеже нямам друга работа, веднага зарязах семейството си, за да отида според нашия обичай да търся богатство или смърт.

— Но вашите другари не са ли по-добре осведомени от вас? — рече Бабук.

— Не — каза офицерът, — единствено главните сатрапи знаят точно защо се колим.

Учуден, Бабук влезе при генералите и скоро се сближи с тях. Най-после един от тях му каза:

— Причината за тази война, която от двайсет години опустошава Азия, произлиза от един спор между евнуха на една от жените на великия персийски цар и един чиновник на великия индийски цар. Касаше се за едно вземане, равно приблизително на една трийсета

част от една дарика^[1]. Първият министър на Индия и нашият първи министър достойно подкрепиха правата на своите господари. Спорът се изостри. И двете страни изкараха на бойното поле по един милион войници всяка. И ежегодно за тази армия трябва да се набират повече от четиристотин хиляди души. Кръвопролитията, пожарите, съсипиите и опустошенията се множат, цялата вселена страда и ожесточението продължава. Често нашият първи министър и първият министър на Индия тържествено уверяват света, че действат единствено за щастието на човешкия род, и при всяко уверение винаги се разрушават няколко града и опустошават няколко провинции.

На следния ден, понеже се пръсна слух, че скоро ще бъде сключен мир, персийският генерал и индийският генерал побързаха да си дадат сражение; битката беше кръвопролитна. Бабук видя всичките й ужаси и всичките грешки, които се извършиха; беше свидетел па хитруванията на главните сатрапи, които правеха всичко възможно, за да може техният военачалник да загуби сражението. Той видя как войници убиват собствените си началници; видя войници, които довършваха издъхващите си другари, за да им отнемат няколко разкъсани, кални дрипи, опръскани с кръв. След това влезе в болниците, където пренасяха ранените, по-голямата част от които умираха поради безчовечната немарливост на онези, на които персийският цар плащаше така скъпо, за да им помагат.

— Хора ли са това — извика Бабук — или диви зверове? О, виждам добре, че Персеполис ще бъде разрушен.

Потънал в такива мисли, той мина в лагера на индийците. И там беше така добре приет, както и в персийския лагер, според както му беше предсказано, но и там той видя същите безобразия, които го бяха изпълнили с ужас. „О — каза си той, — ако ангелът Итуриел иска да изтреби персийците, ще трябва също и ангелът на Индия да унищожи индийците!“ След като се осведоми подробно за всичко, което бе станало и в едната, и в другата войска, той узна за благородни дела, за великодушие, за човечност, които го учудиха и възхитиха.

— О, необясними човешки същества — извика той, — как можете да съчетаете в себе си толкова низост и величие, толкова добродетели и престъпления!

Междувременно бе сключен мир. Военачалниците на двете войски, никой от които не бе спечелил победата и които за свой

интерес бяха проливали кръвта на толкова хора, на себеподобните си, отидоха в съответните царски дворци, за да си издействат награди. Мирът беше честван в много писания, които възвестяваха възвръщането на добродетелта и благоденствието на земята. „Слава богу! — каза Бабук. — В Персеполис ще се установи една пречистена невинност и той няма да бъде разрушен, както искаха тези лоши духове. Трябва да побързам да отида в тази азиатска столица.“

[1] Дарика — персийска златна монета. ↑

ГЛАВА III

ВАРВАРСТВОТО

Той влезе в този огромен град през старата врата, която беше съвършено варварска и чийто недодялан, отблъскващ вид дразнеше окото. Цялата тази част на града носеше белезите на времето, когато е била построена, защото, въпреки че хората упорито хвалят античното за сметка на модерното, трябва да се признае, че във всички области първите опити са винаги груби.

Бабук се смеси с тълпата, съставена от всичко най-мръсно и най-грозно от двата пола. Тези хора с тъпи лица напиреха да влязат в една обширна и мрачна сграда. По непрестанното шушукане на сновящите наоколо му хора и по парите, които едни от тях даваха на други, за да имат право да седнат, той помисли, че се намира в някакъв пазар, където се продават сламени столове; но виждайки, че много жени коленичат, като се преструват, че гледат втренчено пред себе си, а всъщност гледаха мъжете наоколо, той си даде сметка, че се намира в храм. Сводът кънтеше от резки, дрезгави, диви, пискливи гласове и отразяваше почти нечленоразделни звуци; врявата напомняше рева на диви магарета, когато отговарят в пиктавските поля на рога, който ги зове. Бабук си запуши ушите, но когато видя, че в храма влизат работници с кирки и лопати, едва не си запуши също така и очите, и носа. Работниците вдигнаха една голяма плоча и започнаха да копаят, като хвърляха наляво и надясно пръстта, от която се носеше отвратителна смрад. След това спуснаха един мъртвец в дупката и отново поставиха плочата върху нея. „Какво! — извика Бабук. — Този народ погребва мъртвите си в същите места, където се моли на божеството си! Как, техните храмове са застлани с трупове! Вече не се учудвам, че чумата толкова често опустошава Персеполис. Гниенето на тези мъртъвци и вонята на толкова живи, събрани нагъсто на едно място, могат да отровят цялата, земя. О, какъв гнусен град е Персеполис! Очевидно ангелите искат да го разрушат, за да построят един по-хубав град и да го населят с жители, които не са толкова

нечисти и пет по-добре. Провидението сигурно има свои съображения. Нека не му пречим!“

ГЛАВА IV

ЕЛЕГАНТНОСТТА

Междувременно слънцето приближаваше връхната точка на своя небесен път. Бабук трябваше да отиде да обядва в другия край на града, в дома на една дама, чийто съпруг, офицер във войската, му бе дал препоръчителни писма. Най-напред той пообиколи из града и видя други, по-добре построени храмове, по-добре украсени, пълни с цивилизовани хора, откъдето, се чуваше хармонична музика; разгледа обществените чешми, които, макар че бяха поставени не на място, поразяваха с красотата си; видя площади, където на най-добрите царе, управлявали някога Персия, бяха издигнати паметници от бронз; на други площади чу как народът викаше: „Кога ще видим тук нашия повелител, когото толкова обичаме?“ Той се възхищаваше от великолепните мостове, прехвърлени над реката, от прекрасните и удобни кейове, от дворците, построени отляво и отдясно, и от една огромна сграда, където хиляди стари войници, покрити с рани победители, славеха всеки ден бога на войските. Най-после той влезе в дома на дамата, която го чакаше за обед заедно с една компания от почтени хора. Къщата беше чиста и хубаво украсена, яденето прекрасно, дамата млада, красива, духовита, привлекателна, а компанията — достойна за нея. Бабук непрекъснато си повтаряше наум: „Ангелът Итуриел се подиграва с хората, като иска да разруши един тъй очарователен град.“

ГЛАВА V

НРАВИТЕ

Бабук обаче забеляза, че дамата, която най-напред го бе помолила нежно да ѝ съобщи новини за съпруга ѝ, към края на обедата разговаряше още по-нежно с един млад маг. Той видя един съдия, който в присъствието на жена си настойчиво ухажваше една вдовица, а тази вдовица беше благосклонно обвила ръка около врата му, като протягаше другата си ръка на един млад, много красив и много скромнен гражданин. Жената на съдията стана първа от трапезата, за да отиде да поговори в една съседна стая със своя изповедник, който пристигна много късно и когото напразно бяха чакали за вечерята. Изповедникът, красноречив мъж, ѝ говори в тази стаичка толкова буйно, с толкова пламенност и умиление, че когато дамата се върна, очите ѝ бяха влажни, бузите ѝ пламтяха, походката ѝ бе колеблива и гласът ѝ трепереше.

Тогава Бабук започна да се страхува, че добрият дух Итуриел е имал право. Дарбата му да печели доверие му помогна да проникне още същия ден в тайните на дамата. Тя му разказа за своето увлечение към младия маг и го увери, че във всички къщи в Персеполис той ще открие същото, каквото е видял в нейния дом. Бабук заключи, че едно такова общество не може да съществува дълго; че ревността, раздорите, отмъщенията ще съсипят всички семейства; че сигурно сълзи и кръв се леят всеки ден; че съпрузите навярно убиват любовниците на жените си или биват убивани от тях; и най-последно, че Итуриел ще направи добре да срине с един замах този град, който се е отдал на безспирен разврат.

ГЛАВА VI

ПРОДАЖНОСТТА

Бабук бе потънал в тези злокобни мисли, когато пред вратата се появи един мъж със сериозно изражение, загърнат в черен плащ, и смирено поиска да говори с младия съдия. Без да стане, без дори да го погледне, магистратът надменно и разсеяно му подаде някакви книжа и го отпрати. Бабук попита кой е този човек. Домакинята му пошепна тихо:.

— Той е един от най-добрите адвокати в града — от петдесет години изучава законите. А господинът, който е само двацет и пет годишен и е сатрап по право от два дни, го натовари да направи извлечение от едно дело, което той ще трябва да разгледа утре, но още не го е проучил.

— Този млад, лекомислен човек постъпва мъдро — каза Бабук, — като иска съвет от един старец, но защо старецът не е съдия?

— Вие се шегувате — възразиха му присъстващите, — никога тези, които са изкарали живота си на тежки и низши служби, не достигат до почести. Този младеж има голяма длъжност, защото баща му е богат. А у нас правото да се раздава правосъдие се купува, както се купува чифлик.

— О, нрави! О, злочест град! — извика Бабук. — Това е върхът на покварата! Навярно тези, които така купуват правото да съдят, продават своите присъди. Тук аз виждам само бездни от несправедливост.

Докато той изразяваше така своята болка и изненада, един млад войн, който същия ден бе пристигнал в столицата от своята войскава част, му каза:

— Защо искате да не се купуват съдебните длъжности? Аз също купих правото да се изправа пред смъртта начело на две хиляди души, които командвам. Тази година платих четиридесет хиляди златни дарика, за да купя правото да спя направо на земята трийсет ноци поред, облечен в червени дрехи, и след това да получа две хубави рани

от стрели, които още ме болят. Ако аз се разорявам, за да служа на персийския император, когото никога не съм виждал, господин съдебният сатрап може наистина да плати нещо, за да има удоволствието да слуша пледоарии.

Възмутен, Бабук не можеше да не осъди в сърцето си една страна, където почестите на мира и на войната се разпродават на търг, той прибързано заключи, че в тази страна сигурно ни най-малко не разбират нито военното дело, нито законите, и че дори ако Итуриел не изтребил този народ, той ще загине поради собственото си отвратително управление.

Лошото му мнение се затвърди още повече, когато пристигна един пълен мъж, който, след като поздрави съвсем свойски цялата компания, се приближи до младия офицер и му каза:

— Мога да ви дам в заем само петдесет хиляди златни дарика, защото имперските митници всъщност ми донесоха само триста хиляди тази година.

Бабук се осведоми кой е този човек, дето се оплаква, че печели толкова малко, и научи, че в Персеполис има четиридесет плебейски царе, които са взели под наем персийската империя и дават по нещичко на монарха.

ГЛАВА VII

ДЕКЛАМАТОРИТЕ

След обеду Бабук отиде в един от най-разкошните храмове на града и седна сред тълпа от жени и мъже, които бяха дошли там, за да убият времето си. Върху висок подиум се появи един маг, който дълго говори за порока и добродетелта. Този маг раздели на много части това, което не бе нужно да се разделя; той методично доказа това, което беше ясно; проповядваше всичко, което хората вече знаеха. Той хладно се горещеше и слезе от подиума, потънал в пот и задъхан. Тогава присъстващите се събудиха и помислиха, че са били на поучение. Бабук си каза: „Ето един човек, който направи всичко възможно, за да отегчи двеста-триста свои съграждани, но намеренията му бяха добри: значи, няма защо да се разрушава Персеполис.“

Когато излезе от този храм, заведоха го да види един народен празник, който се честваше всеки ден. Озова се в нещо подобно на базилика, в дъното на която се виждаше дворец. Най-красивите гражданки на Персеполис, най-видните сатрапи, наредени едни до други, представляваха такава красива гледка, че Бабук отначало помисли, че това е целият празник. Двама-трима души, които, изглежда, бяха царе и царици, се появиха след малко в преддверието на този дворец. Техният език беше твърде различен от езика на народа — той беше отмерен, хармоничен и възвишен. Никой не спеше. Всички слушаха в дълбоко мълчание, което се нарушаваше само от проявите на чувствителност и народно възхищение. Дългът на царете, любовта към добродетелта, опасностите от страстите бяха описани с тъй живи и трогателни краски, че Бабук проля сълзи. Беше уверен, че тези герои и героини, тези царе и царици, които току-що бе чул, са проповедниците на империята. Дори помисли да настои пред Итуриел да дойде да ги чуе, тъй като беше сигурен, че едно подобно зрелище ще го помири завинаги с града.

След като този празник свърши, Бабук поиска да види главната царица, която бе проповядвала една тъй благородна и чиста нравственост в красивия дворец. Той помоли да го представят на нейно величество. Заведоха го по една тясна стълба на втория етаж в грозно наредено жилище, където намери една лошо облечена жена, която му каза с благороден и патетичен вид:

— Този занаят не може да ме изхрани. Един от князете, които видяхте, ми направи дете, скоро ще родя, нямам пари, а без пари не може да се ражда.

Бабук ѝ даде сто златни дарика и каза:

— Ако само това е злото в града, Итуриел не е прав да се сърди толкова.

ГЛАВА VIII

ТЪРГОВИЯТА

Оттам той отиде да прекара вечерта из магазините на търговците на блестящи и безполезни предмети. Един умен човек, с когото се бе запознал, го заведе там.

Бабук си избра това, което му хареса, и търговецът учтиво му го продаде много по-скъпо, отколкото струваше. Когато се върнаха в дома му, неговият приятел му обясни колко са го измамили. Бабук записа в таблетките си името на търговеца, за да помоли Итуриел да му обърне особено внимание в деня, когато градът бъде наказан. Докато пишеше, на вратата се похлопа — беше търговецът, който лично идваше да му донесе кесията, която от разсеяност Бабук бе забравил на тезгяха му.

— Как може — извика Бабук — да бъдете толкова честен и благороден, след като най-безсрамно ми продадохте разни дреболии четири пъти по-скъпо, отколкото струват?

— Няма нито един що-годе известен търговец в града — му отвърна търговецът, — който не би дошъл да ви върне кесията, но са ви излъгали, когато са ви казали, че съм ви продал това, което взехте от мен, четири пъти по-скъпо: аз ви го продадох десет пъти по-скъпо. И това е тъй вярно, че ако след един месец искате да го продадете, няма да вземете дори една десета от цената. Но това е напълно справедливо. Само фантазията на хората създава цената на тези суетни неща, именно тази фантазия дава възможност на стоте работника, които съм наел, да си изкарват прехраната; тази фантазия ми даде хубава къща, удобна кола, коне; тя насърчава индустрията, поддържа вкуса, търговията и изобилието. В съседните страни аз продавам същите дреболии по-скъпо, отколкото на вас, и с това съм полезен на империята.

След като се позамисли малко, Бабук задраска името му в таблетките си.

ГЛАВА ІХ

СПОРЕЩИТЕ

Тъй като не знаеше вече какво да мисли за Персеполис, Бабук реши да се срещне с магите и учените, защото едните изучават религията, а другите — мъдростта, и той се ласкаеше от мисълта, че заради тях Итуриел ще се смили над останалия народ. Още на следната сутрин той отиде в един дом на маги. Архимандритът му призна, че имал сто хиляди екю рента, защото е дал обет за бедност, и че по силата на своя обет за смирение упражнява доста широка власт. След това той остави Бабук на грижите на едно калугерче, което го разведе из дома.

Докато калугерът му показваше великолепието на този дом на покаянието, пръсна се слух, че Бабук бил дошъл, за да извърши преобразования в тези домове. Той скоро получи паметни бележки от всички ордени и в основата си те всички казваха: „Запазете нас и премахнете всички други“. Ако се съдеше по техните възхвали, излизаше, че тези общества са до едно необходими, а ако се съдеше по техните взаимни обвинения, излизаше, че те всички заслужаваха да бъдат унищожени. Бабук се възхищаваше, че всички те, за да могат да поучават света, желаят да властват върху него. Тогава пред него се яви един дребничък човек, който беше полумаг, и му каза:

— Виждам, че писаното ще се изпълни, защото Зердуст се е върнал на земята; малките момиченца говорят пророчески слова и искат да ги щипят с щипци отпред и да ги бият с камшик отзад. Затова ние търсим вашата закрила срещу великия лама.

— Как! — рече Бабук. — Срещу този жрец-цар, който живее в Тибет?

Срещу него.

— Значи, му обявявате война и събирате войски срещу него?

— Не, но той каза, че човекът е свободен, а ние не вярваме в това. Пишем срещу него разни книжки, които той не чете; почти не е

чувал да се говори за нас. Само накара да ни осъдят, както някой стопанин заповядва да изчистят дърветата в градините му от гъсеници.

Бабук изтръпна от безумието на тези хора, които високо провъзгласяваха мъдростта си, от козните на тези, които бяха се отрекли от света, от честолюбието и надменната алчност на тези, които проповядваха смирение и безкористие, и заключи, че Итуриел има добри основания да унищожи цялата тази пасмина.

ГЛАВА X

ЗЛОСТНИТЕ КРИТИЦИ

Когато се прибра в къщи, той прати да му донесат нови книги, за да разсее тъгата си, и покани няколко образовани хора на обяд, за да се позабавлява. Дойдоха два пъти повече хора, отколкото бе поканил — бяха като оси, привлечени от мед. Тези паразити се надпреварваха да ядат и да говорят; хвалеха само два вида хора — мъртвите и себе си, но никога своите съвременници, с изключение на домакина. Ако някой от тях кажеше нещо духовито, другите навеждаха очи и си хапеха устните от мъка, че те не са го казали. Бяха по-малко прикрити от магите, защото не преследваха толкова честолюбиви цели. Всеки от тях се домогваше до лакейска длъжност и жадуваше за слава на велик човек; казваха си един другиму в лицето обидни неща, които смятаха за остроумни. Те знаеха донякъде каква е мисията на Бабук. Един от тях го помоли тихичко да премахне критика, който преди пет години не го бе похвалил достатъчно, друг поиска от него да погуби един гражданин, който никога не се смеел на комедиите му, трети поиска да се разтури Академията, защото никога не бе успял да влезе в нея. Когато обядът свърши, всеки си тръгна сам, защото в цялата компания нямаше двама души, които да могат да се търпят, нито дори да си говорят другаде освен в домовете на богатите, които ги канеха на трапезата си. Бабук реши, че няма да бъде много зле, ако тези гадини загинат при общата гибел на града.

ГЛАВА XI

ФИЛОСОФИТЕ

След като се отърва от тях, Бабук започна да чете няколко нови книги. В тях той откри духа на своите сътрапезници. С особено възмущение той видя тези клюкарски пасквили, тези архиви на лошия вкус, продиктувани от завист, низост и глад, тези подли сатири, които се щади лешоядът и се разкъсва гълъбът, тези лишени от въображение романи, в които се виждат толкова портрети на жени, които авторът не познава.

Привечер той хвърли в огъня тези отвратителни писания и излезе да се поразходи. Представиха го на един стар книжовник, който не беше дошъл да увеличи броя на тунеядците. Той винаги избягваше тълпата, познаваше хората, дружеше с тях, но проявяваше сдържаност при общуване. Бабук му заговори с болка и това, което бе прочел и видял.

— Вие сте прочел книги, достойни за презрение — каза му мъдрият книжовник, — но през всички времена във всички страни и във всички области на живота лошото гъмжи, а доброто е рядкост. Вие сте приел в дома си отрепките на педантизма, защото във всички професии най-недостойното винаги най-безочливо излиза напред. Истинските мъдреци живеят помежду си, откъснати от света и спокойно, между нас все още има хора и книги, достойни за вашето внимание.

Докато той говореше така, един друг книжовник се присъедини към тях. Словата им бяха тъй приятни и поучителни, тъй издигнати над предразсъдъците и тъй съобразни с добродетелта, че Бабук призна, че никога не е чувал нещо подобно. „Това са хора — си казваше той тихичко, — които ангелът Итуриел няма да посмее да докосне, иначе ще бъде крайно безсърдечен.“

Помирен с книжовниците, той беше все още разгневен срещу останалата част на нацията.

— Вие сте чужденец тук — му каза проникателният човек, с когото говореше. — Злоупотребите се тълпят пред очите ви, а доброто, което е скрито и понякога е дори последица от тези злоупотреби, ви се изплъзва.

Тогава Бабук научи, че между книжовниците има неколцина, които не са завистливи, и че дори между магите има някои, които са добродетелни. Накрая той разбра, че тези две големи групи, които, сблъсквайки се една с друга, като че ли подготвяха своята обща гибел, бяха в основата си благотворни институции; че всяко общество на маги е спирачка за своите съперници, макар и да се различават в мненията си, тези съперници проповядват същата нравственост, поучават народа и се подчиняват на законите, подобно на възпитателите, които бдят над децата на семейството, докато господарят надзирава самите тях. Запозна се с мнозина от тях и откри божествени души. Научи дори, че между глупците, които смятаха, че воюват с великия лама, има твърде големи хора. И най-после Бабук започна да подозира, че може би и нравите в Персеполис са като сградите — едни от тях му се бяха сторили достойни за съжаление, а други го бяха възхитили и очаровали.

ГЛАВА XII

СЪДЕБНОТО ЗАСЕДАНИЕ

Бабук каза на своя книжовник:

— Много добре разбирам, че тези маги, които бях сметнал за така опасни, са всъщност твърде полезни, особено когато едно мъдро управление не им позволява да станат прекалено необходими, но ще признаете поне, че вашите млади съдии, които купуват съдебната си длъжност, щом се научат да яздят, сигурно проявяват в съдилищата най-смешната страна на безочieto и най-извратената форма на несправедливостта, несъмнено много по-добре щеше да бъде тези служби да се раздават безплатно на стари правници, които цял живот са претегляли противоположни доводи.

— Вие сте видял нашата войска, преди да пристигнете в Персеполис — отвърна му книжовникът. — Знаете, че нашите млади офицери воюват много добре, макар че са купили службите си. Може би сам ще се уверите, че нашите млади съдии не съдят зле, макар че са купили правото да съдят.

На следния ден той го заведе във върховния съд, където щеше да бъде произнесено важно съдебно решение. Делото беше известно на всички. Всички стари адвокати, които говореха за него, се колебаеха в мненията си, посочваха сто закона, от които никой не можеше да бъде приложен по съществото на въпроса, разглеждаха случая от сто страни и никоя от тези страни не го представяше в истинската му светлина. Съдиите обаче решиха делото по-бързо, отколкото адвокатите предполагаша. Те взеха решение почти единодушно — отсъдиха добре, защото следваха светлината на разума. Адвокатите изказаха погрешни мнения, защото се съветваха само с книгите си.

ГЛАВА XIII

ФИНАНСИТЕ

Бабук заключи, че злоупотребите често имат и добри страни. Още същия ден той видя, че богатствата на финансистите, които го бяха така възмутили, могат да имат отлични последици, тъй като императорът, който се нуждаеше от пари, успя чрез тяхното посредничество да намери за един час сумите, които не би могъл да събере и за шест месеца по обикновени пътища. Той видя, че тези тежки облаци, издути от росата на земята, връщат във форма на дъжд това, което са получили. Впрочем децата на тези нови хора, са често по-добре възпитани от децата на старите семейства, понякога струваха много повече, защото ни най-малко не пречи човек да стане добър съдия, храбър воин или способен държавник, ако баща му е умееел добре да смята.

ГЛАВА XIV

ПРАВИТЕЛСТВОТО

Бабук постепенно оправдаваше алчността на финансиста, който в същност не е по-алчен от другите хора и при това е необходим. Той извиняваше безумието на онези, които се разоряват, за да могат да съдят или да се бият, безумие, което създава велики съдии и герои. Прощаваше на книжовниците за тяхната завист, защото между тях имаше хора, които просвещаваха света; помиряваше се с амбициозните маги, които сплетничеха, но у които имаше повече големи добродетели, отколкото дребни пороци; но имаше още много неща, от които Бабук беше недоволен, особено приключенията на дамите и тъжните последици, които сигурно произтичаха от тях, го изпълваха с тревога и страх.

Понеже искаше да проникне във всички обществени слоеве, той пожела да го заведат при някой министър. Но по пътя все трепереше да не би в негово присъствие някой съпруг да убие жена си. След като пристигна при държавника, той чака два часа в преддверието, преди да съобщят името му на министъра, и два часа след като го бяха съобщили. В този промеждутък от време Бабук се заричаше да препоръча особено на вниманието на ангела Итуриел както министъра, така и неговите безочливи вратари. Чакалнята беше пълна с дами от всички възрасти, с маги от всички цветове, със съдии, търговци, офицери, учители, всички се оплакваха от министъра. Скъперникът и лихварят казваха: „Несъмнено този човек ограбва провинциите.“ Придирчивият го упрекуваше, че е странен. Сладострастникът казваше: „Той мисли само за собствените си удоволствия.“ Сплетникът се ласкаеше от мисълта, че министърът скоро ще стане жертва на козни и ще бъде погубен, жените пък се надяваха, че скоро ще имат някой по-млад министър.

Бабук слушаше думите им и не можа да не си каже: „Ето един щастлив човек, всичките му неприятели са събрани в неговата чакалня. С властта си той смазва тези, които му завиждат; вижда в краката си

тези, които го мразят.“ Най-после той влезе при министъра. Видя едно дребно старче, прегърбено под бремето на годините и на държавните дела, но още пъргаво и с бодър ум.

Бабук му хареса и сам той се стори на Бабук човек, достоен за уважение. Разговорът стана интересен. Министърът му призна, че е много нещастен човек, че минава за богат, а всъщност е беден, че го смятат за всемогъщ, а винаги му се противопоставят, че винаги е вършил услуги на неблагодарници и че в непрекъснат четиридесетгодишен труд едва ли е имал един миг спокойствие. Бабук бе трогнат от тези думи и помисли, че ако този човек има грехове и Итуриел иска да го накаже, той не трябва да го погубва, а само да го остави на същата служба.

ГЛАВА XV

БРАЧНОТО ПРИЯТЕЛСТВО

Докато говореше с министъра, внезапно влезе красивата дама, у която Бабук беше обядвал. В очите и на челото ѝ бяха изписани болка и гняв. Тя обсипа държавника с упреци, избухна в сълзи, оплакваше се горчиво, загдето отказали на мъжа ѝ една служба, за която неговото потекло му давало право да претендира и за която бил достоен поради заслугите и раните си. Тя се изразяваше така убедително, вложи толкова прелест в своите жалби, отхвърли възраженията така убедително и изтъкна своите доводи с такова красноречие, че не излезе от стаята, докато не осигури кариерата на мъжа си.

Бабук ѝ подаде ръка:

— Възможно ли е, госпожо — каза ѝ той, — да си давате толкова труд за един мъж, когото не обичате ни най-малко и от когото можете да очаквате всичко?

— Един мъж, когото не обичам ни най-малко! — извика тя. — Знайте, че моят съпруг е най-добрият ми приятел на света, че няма нещо, което да не пожертвам за него освен любовника си, че той би направил всичко за мен, освен да напусне любовницата си, аз ще ви запозная с нея, тя е очарователна жена, много духовита и с най-добрия характер на света, тази вечер ще вечеряме заедно с моя мъж и моя малък маг. Елате да споделите нашата радост.

Дамата заведе Бабук в дома си. Съпругът, който най-последно се беше върнал потънал в скръб, посрещна жена си с изблик на най-голяма радост и благодарност. Той целуваше ту жена си, ту любовницата си, ту малкия маг, ту Бабук. Хармонията, веселостта, духовитостта и грацията бяха душата на тази вечеря.

— Знайте — каза му красивата дама, в чийто дом той вечеряше, — че онези жени, които понякога хората наричат безчестни, почти винаги имат достойнствата на най-честните мъже, и за да се уверите в това, елате утре вечер с мен на вечеря при красивата Теон. Няколко стари весталки я одумват, но тя върши повече добро, отколкото всички

те, взети заедно. Тя не би извършила и най-малката несправедливост, дори да има най-голям интерес от това. На любовника си дава само благородни съвети, интересува се само от славата му: той би се изчервил от срам пред нея, ако пропусне някой случай да извърши добрина, защото нищо не насърчава един мъж към добродетелни дела повече, отколкото когато има за свидетел и съдия на своето поведение любовница, чието уважение иска да спечели.

ГЛАВА XVI

ОБЩЕСТВОТО

Бабук се отзова на поканата. Той видя един дом, където царуваха всички удоволствия. Теон царуваше над тях, тя знаеше да говори с всеки на неговия език, нейната природна интелигентност предразполагаше събеседниците ѝ, тя се харесваше, почти без да се стреми към това, беше толкова любезна, колкото и благодетелна, и при това беше красива, което увеличаваше ценността на всичките ѝ добри качества.

Макар да беше скит и пратеник на един добър дух, Бабук си даде сметка, че ако останеше още в Персеполис, щеше да забрави Итуриел заради Теон. Той обикна града, чиито жители бяха учтиви, благи и благодетелни, макар и лекомислени, злоезични и изпълнени със суетност. Боеше се, че Персеполис може да бъде осъден, боеше се дори от отчета, който трябваше да даде.

ГЛАВА XVII

СТАТУЯТА

Ето как постъпи той, за да даде този отчет. Поръча на най-добрия ваятел в града да направи статуйка от всички метали и от всички видове пръст и камъни — и от най-скъпоценните, и от най-простите. После я отнесе на Итуриел.

— Ще разбийете ли — каза му той — тази красива статуя, защото не е направена само от злато и диаманти?

Итуриел разбра и от половин дума, той реши да не мисли дори да наказва Персеполис и да остави тъй да върви светът.

— Защото — каза той, — ако всичко не върви добре, всичко е доста сносно.

И така Персеполис остана да съществува, а Бабук съвсем не мислеше да се оплаква като Йона, който се сърдел, че Бог не разрушил Ниневия. Но когато човек е бил три дни в корема на кит, той не е в толкова добро настроение, както онзи, който е бил на опера или на театър и е вечерял в добра компания.

МЕМНОН ИЛИ ЧОВЕШКАТА МЪДРОСТ

*Да се мамим в нашите начинания,
това ни е присъщо;
сутрин кроя планове
и цял ден глупости върша.*

Тези стихчета подхождат доста добре на голям брой умници: много забавно нещо е да видиш някой строг духовен наставник да завърши попрището си с наказателно дело заедно с някой несъстоятелен длъжник. По този повод ние наново отпечатваме тук този малък разказ, който е вече издаден другаде, защото е добре той да бъде навсякъде.

БЕЛЕЖКИ ОТ АВТОРА

Един ден на Мемнон му хрумна безумната идея да бъде съвършено мъдър. Почти няма хора, на които понякога да не им е минавала през главата тази щура мисъл. Мемнон си каза: „За да бъда мъдър и, следователно, много щастлив, не трябва да имам никакви страсти, а както е известно, няма по-лесно нещо от това. Първо, няма никога да се влюбя в жена, защото, когато видя някоя съвършена красота, ще си кажа: «Един ден тези бузи ще се набръчкат, около тези прекрасни очи ще има червени кръгове, тази закръглена гърд ще стане плоска и ще увисне, тази красива глава ще оплешивее. Следователно сега трябва само да я видя със същите очи, с които ще я видя някога, няма съмнение, че тази глава няма да ми завърти главата.» Второ: ще бъда винаги въздържан, напразно ще ме изкушават с хубаво ядене, с чудесни вина, със съблазните на обществото. Достатъчно ще бъде да си представя последиците от прекаляването: мътна глава, претоварен стомах, загубата на разума, здравето и времето ми. Ще ям само колкото

ми е нужно, моето здраве ще бъде винаги добро, мислите ми ще бъдат чисти и светли. Всичко това е лесно и не е никаква заслуга да го постигне човек.“

„След това — казваше си Мемнон — трябва да помисля малко за състоянието си. Желанията ми са умерени, имуществото ми е добре вложено в главната плика в Ниневия, има с какво да живея, без да завися от някого: това е най-голямото богатство. Никога и няма да изпадна в жестоката необходимост да трябва да се харесам, няма да завиждам на никого и никой няма да ми завижда. Ето и това е също много лесно. Имам приятели — продължаваше той, — ще ги запазя, защото те няма за какво да се карат с мен. Никога няма да им се сърдя, нито те ще ми се сърдят, всичко това не представлява никаква трудност.“

След като състави своя малък план за мъдрост в стаята си, Мемнон подаде глава през прозореца. Видя две жени, които се разхождаха под чинарите, близо до неговата къща. Едната беше стара и като че ли не мислеше за нищо, другата беше млада, хубава и изглеждаше много загрижена. Тя въздишаше, плачеше и това я правеше още по-прелестна. Нашият мъдрец се трогна не от красотата на дамата (той беше напълно сигурен, че няма да изпита подобна слабост), а от мъката, която я гнетеше. Той слезе на улицата и се приближи до младата ниневийка с намерение да я утеши с мъдростта си. С най-простоушен и трогателен вид тази красива дама му разказа всичките злини, които и сторил един неин вуйчо, който не съществуваше, с какво лукавство ѝ отнел един имот, който никога не беше притежавала, както и всичките опасения, които ѝ вдъхвала неговата необузданост.

— Вие ми изглеждате толкова разумен човек — каза му тя, — че ако благоволите да дойдете в къщи и да се занимаете с моите работи, уверена съм, че ще ме измъкнете от тежкото затруднение, в което се намирам.

Мемнон не се поколеба да я последва, за да проучи мъдро работите ѝ и да ѝ даде добър съвет.

Огорчената дама го заведе в една благоухана стая и учтиво го помоли да седне на една широка софа, на която те се разположиха един срещу друг с кръстосани крака. Дамата говореше, свела очи, от които понякога капеха сълзи, и когато вдигаше поглед, срещаше погледа на

мъдрия Мемнон. Думите ѝ бяха пълни с умиление, което се усилваше всеки път, щом се погледнеха един друг. Мемнон вземаше съвсем присърце работите ѝ и с всеки изминал миг изпитваше все по-голямо желание да послужи на една толкова почтена и нещастна дама. Разпалени от разговора, те неусетно престанаха да седят един срещу друг. Краката им не бяха вече кръстосани. Мемнон я съветваше тъй отблизо и я напътстваше така нежно, че нито тя, нито той можеха да говорят за работа и двамата вече не знаеха докъде бяха стигнали в разговора.

Както седяха така, ето че пристигна вуйчото, такъв, какъвто можем да си го представим: въоръжен от главата до петите. И естествено първото нещо, което каза, беше, че ще убие мъдрия Мемнон и племенницата си, а последното, което излезе от устата му, беше, че може да прости, ако получи много пари. Мемнон трябваше да му даде всичко, което притежаваше. В онези времена хората бяха доволни да се отърват толкова евтино от подобни затруднения. Америка не беше още открита и оскърбените дами далеч не бяха толкова опасни, колкото са днес.

Засрамен и отчаян Мемнон се прибра в къщи: там намери една бележка, с която го канеха на вечеря с няколко близки приятели. „Ако остана сам у дома — каза си той, — умът ми ще бъде зает с моето тъжно приключение и няма да хапна нищо, ще се разболея. По-добре ще бъде да отида да вечерям скромно с близки приятели, в тяхната мила компания ще забравя глупостта, която извърших тази сутрин.“ Той отива на срещата; приятелите му го намират малко тъжен. Карат го да пие, за да разсее тъгата си. Малко вино, изпито в умерено количество, е лек за душата и тялото. Тъй мислеше мъдрият Мемнон и се напи. Предлагат му след вечеря да изиграят една игра. Една умерена игра с приятели е прилично развлечение. Той играе, загубва всичко, което има в кесията си, както и една четворно по-голяма сума, която обещава да изплати. През време на играта избухва спор, всички се разпалват: един от неговите задушежни приятели запраща по главата му чашката със заровете и му изважда едното око. Отнасят мъдрия Мемнон в къщи пиян, без пари и с едно око по-малко.

Той си отспа след пиянството и щом главата му се проясни, изпрати слугата си да изтегли пари от главния банкер в Ниневия, за да се разплати с близките си приятели: казаха му обаче, че тази сутрин

неговият длъжник е направил умишлен фалит и сто семейства са крайно разтревожени от това. С мушамичка на окото и с просба в ръка възмутеният Мемнон отиде при царя да търси правосъдие срещу фалирاليا финансист. В един салон той срещна много дами, които с много спокоен вид носеха кринолини с обиколка от двадесет и четири стъпки. Една от тях, която го познаваше малко, го погледна отстрани и каза:

— О, ужас!

А друга, която го познаваше повече:

— Добър вечер, господин Мемнон. Наистина, господин Мемнон, много ми е приятно да ви видя. Впрочем, господин Мемнон, защо сте загубил едното си око?

И тя отмина, без да дочака отговор. Мемнон се скри в един ъгъл и зачака момента, в който ще може да се хвърли в краката на монарха. Този момент дойде. Той целуна три пъти земята и поднесе просбата си. Благородното величество я прие много благосклонно и я подаде на един от сатрапите, за да му я докладва. Сатрапът дръпна Мемнон настрана и с високомерен вид и горчива подигравка му каза:

— Намирам, че сте забавен едноок, щом се обръщате към царя вместо към мен, и още по-забавен, щом смеете да искате правосъдие срещу един почтен неплатежоспособен човек, когото удостоявам със своето покровителство и който е племенник на една слугиня на моята любовница. Зарежете тази работа, приятелю, ако искате да запазите окото, което ви е останало.

Мемнон, който сутринта се беше отказал от жените, лакомията, комара, от всякакви кавги и особено от двореца, бе измамен и ограбен от една красива дама още преди да се стъмни, бе се напил, играл на комар и участвал в свада, бяха му извадили едното око и бе ходил в двореца, където се бяха подиграли с него.

Вкаменен от учудване и съкрушен от мъка, той се върна в къщи с разбито сърце. Поиска да влезе в дома си, но там завари съдебни пристави, които измъкваха мебелите, за да удовлетворят кредиторите му. Застана почти в безсъзнание под един чинар и там срещна красивата дама от сутринта, тя се разхождаше със скъпия си вуйчо и като видя Мемнон с мушамичка на окото, избухна в смях. Падна ноц, Мемнон легна на слама до стената на собствената си къща. Втресе го, унесе се, задряма и един небесен дух му се яви на сън. Духът беше

обгърнат в ослепително сияние. Имаше шест бели криле, но нямаше нито крака, нито глава, нито опашка и не приличаше на нищо.

— Кой си ти? — запита го Мемнон.

— Твоят добър дух — отговори му той.

— Върни ми окото, здравето, имота, мъдростта — каза му Мемнон.

След това той му разказа как загубил всички тези неща в един ден.

— Това са приключения, които не се случват никога в света, в който ние живеем — отвърна духът.

— В кой свят живеете вие? — попита съсипаният човек.

— Моята родина — отговори другият — е на петстотин милиона левги от слънцето, на една малка звезда до Сириус, който виждате оттук.

— Каква хубава страна! — рече Мемнон. — Как! У вас нямате мошенички, които мамят нещастните мъже, нямате задушевни приятели, които ти вземат парите на комар и ти изваждат едното око, нямате фалирали банкери, нямате сатрапи, които се подиграват с хората и им отказват правосъдие!

— Не — каза звездният жител, — няма нищо подобно. Никога не ни мамят жени, защото въобще нямаме жени, никога не прекаляваме с ядене, защото въобще не ядем, нямаме фалирали банкери, защото у нас няма нито злато, нито сребро, не могат да ни извадят очите, защото нямаме тяло като вашето, а сатрапите никога не вършат несправедливости, защото на нашата малка звезда всички са равни.

Тогава Мемнон му каза:

— Ами че как прекарвате времето си без жени и без ядене, ваша светлост?

— Бдим над другите небесни тела, които са ни поверени — отвърна духът; — и аз съм дошъл да те утеша.

— Уви — поде Мемнон, — защо не дойдохте миналата нощ, за да ми попречите да извърша толкова безумия?

— Бях при Хасан, твоя по-стар брат — каза небесното същество. — Той е по за оплакване от теб. Негово милостиво величество, царят на Индия, в чийто двор той има честта да служи, заповяда да му извадят и двете очи, задето бе издал една дребна тайна, и сега е с оковани във вериги ръце и крака, се намира в тъмница.

— Струва си — каза Мемнон — да има един добър дух в едно семейство, та от двама братя единият да остане едноок, а другият сляп, единият да лежи на слама, а другият — в тъмница.

— Твоята съдба ще се промени — поде звездното животно. — Вярно е, че ти завинаги ще останеш едноок, но иначе ще бъдеш доста щастлив при условие, че никога не ти хрумне отново глупавата идея да бъдеш съвършено мъдър.

— Значи, това е нещо, което е невъзможно да се постигне? — извика Мемнон с въздишка.

— Тъй невъзможно — отвърна му другият, — както да бъдеш съвършено сръчен, съвършено силен, съвършено могъщ, съвършено щастлив. Самите ние сме далеч от това. Има едно небесно тяло, където всичко това съществува, но в стоте хиляди милиона светове, пръснати в пространството, всичко следва по степени. Във втория свят съществува по-малко мъдрост и удоволствия, отколкото в първия, в третия — по-малко отколкото във втория и така нататък до последния, където всички са напълно луди.

— Много се страхувам — каза Мемнон, — че нашата малка планета от пръст и вода може да се окаже точно лудницата на Вселената, за която вие ми правите честта да ми разказвате.

— Не съвсем — каза духът, — но почти всичко трябва да бъде на мястото си.

— Но някои поети — каза Мемнон, — някои философи, значи, грешат, като казват, че всичко върви добре?

— Те са напълно прави — каза философът от горните селения, — защото вземат пред вид устройството на цялата Вселена.

— О, ще повярвам в това — възрази бедният Мемнон, — когато няма да бъда вече едноок.

ИСТОРИЯ НА ПЪТУВАНИЯТА НА СКАРМЕНТАДО

Аз съм роден в град Кандия в 1600 г. Баща ми беше управител на града. Спомням си, че един посредствен поет, наречен Иро, който беше немалко тъп, написа лоши стихове в моя възхвала и в тях изкарваше, че произлизам по права линия от цар Минос, но баща ми изпадна в немилост и поетът написа други стихове, в които вече произлизах от Пасифая и нейния любовник. Много зъл човек беше този Иро и при това най-скучнийт негодник в целия остров.

На петнайсетгодишна възраст баща ми ме изпрати да уча в Рим. Пристигнах с надеждата да науча всички истини, защото дотогава според обичаите на този свят, които се спазват от Китай до Алпите, ми бяха преподавали обратното. Монсеньор Профондо, до когото имах препоръчителни писма, беше особен човек и един от най-страшните учени, които някога е имало на света. Той искаше да ми преподава категориите на Аристотел и без малко не ме постави в категорията на своите „любимци“: едва се отървах. В Рим видях шествия, заклинания и няколко грабежа. Казваха, но това беше свършено невярно, че сеньора Олимпия, една извънредно благоразумна личност, продавала много неща, които съвсем не бива да се продават. Аз бях тогава на възраст, на която всичко това ми изглеждаше много забавно. На една млада дама с много благи нрави, която се наричаше синьора Фатело, й хрумна да ме залюби. Тя беше ухажвана от преподобния отец Поанярдини и от преподобния отец Аконити, млад човек, обречен на един орден, който не съществува, тя ги помири, като ми подари благоволение си, но същевременно се излагах на опасност да бъда отлъчен от църквата и отровен. Заминах си твърде доволен от архитектурата на „Свети Петър“.

Пътувах из Франция, това беше времето на царуването на Луи Справедливи. Първото нещо, което ме питаха в тази страна, беше дали желая за закуска един къс от маршал д'Анкр, народът беше току-що

изпекъл месото му, което раздаваха доста евтино на всички, които желяеха да го опитат.

Тази държава беше непрекъснато жертва на граждански войни, понякога заради едно място в Съвета, понякога заради спор от две страници. В течение на повече от шейсет години този огън, ту тлеещ, ту буйно раздухан, опустошаваше тази прекрасна страна. Това именно бяха свободите на англиканската църква. „Уви — казах си аз, — този народ е все пак благ по рождение: кой може да е изменил така неговия нрав? Той се шегува, а извършва Вартоломееви ноци. Блажено ще бъде времето, когато само ще се шегува.“

Минах в Англия: същите спорове възбуждаха и там същия бяс. За доброто на църквата благочестиви кашлици бяха решили с едно буре барут да вдигнат във въздуха краля, кралското семейство и целия парламент и да освободят Англия от тези еретици. Показаха ми мястото, където блаженочившата кралица Мария, дъщеря на Хенри VIII, заповядала да изгорят повече от петстотин свои поданици. Един иберийски свещеник ме увери, че това било много благочестиво дело: първо, защото тези, които били изгорени, били англичани, и второ, защото те никога не вземали светена вода и не вярвали в дупката на свети Патрик. Той особено се учудваше, че кралица Мария още не е провъзгласена за светица, но се надяваше, че скоро ще бъде канонизирана, щом нейният племенник, кардиналът, намери малко свободно време.

Отидох в Холандия, където се надявах да намеря повече спокойствие при този флегматичен народ. Когато пристигнах в Хага, тъкмо режеха главата на един достопочтен старец. Това беше плешивата глава на министър-председателя Берневелд, човекът, който най-много бе заслужил за републиката. Изпълнен с жал, попитах какво престъпление е сторил и дали е извършил държавна измяна.

— Той е извършил нещо много по-лошо — отговори ми един проповедник с черен плащ, — той вярва, че човек може да бъде спасен и чрез добрите си дела, а не само чрез вярата си. Вие естествено разбирате, че ако такива мнения се наложат, републиката не би могла да съществува и че са нужни строги закони, за да се премахнат тези възмутителни гадости.

Един дълбокомислен политик от тази страна ми каза с въздишка:

— Уви, господине, тези добри времена няма да траят винаги. Само по една случайност този народ проявява такава ревност във вярата, в основата си неговият характер е склонен към отвратителната догма на търпимостта и един ден тази догма ще се наложи. Това ме кара да изтръпвам от ужас.

Що се отнася до мен, в очакване да настъпят тези пагубни времена на умереност и снизхождение, бързо напуснах тази страна, където строгостта на нравите не е смекчена от никакви развлечения, и се качих на един кораб, който заминаваше за Испания.

Дворът се намираше в Севиля, галеоните бяха пристигнали и от всичко се излъчваше изобилие и радост в най-хубавия сезон на годината. В дъното на една алея от портокалови и лимонови дървета видях нещо като огромна ограда, заобиколена с амфитеатрално наредени пейки, които бяха покрити със скъпоценни платове. Кралят, кралицата, инфантите и инфантките седяха под великолепен балдахин. Срещу августейшото семейство се намираше друг престол, но по-висок. Казах на един от моите спътници:

— Освен ако този трон е запазен за Бога, не виждам за какво друго би могъл да се използва.

Тези необмислени думи бяха чути от един важен испанец и ми струваха скъпо. Докато си въобразявах, че ще видим някакъв турнир или борба с бикове, великият инквизитор се появи на трона, откъдето благослови краля и народа.

След това дойде цяла войска от монаси, които маршируваха двама по двама — бели, черни, сиви, обути, боси, с бради, без бради, с островърхи качулки, без качулки; след тях вървеше палачът. След това видяхме около четиридесет души, заобиколени от стражи и грандове и облечени в чували, върху които бяха нарисувани дяволи и пламъци. Едни от тях бяха евреи, които не искаха да се отрекат напълно от Мойсей, други бяха християни, които се бяха оженили за своите кръстници или не се молеха на Богородицата от Атоша, или пък не искаха да се откажат от сухите си пари в полза на братята от ордена на свети Йероним. Монасите изпяха набожно много прекрасни молитви, след което всички грешници бяха изгорени на слаб огън. Това зрелище подежда крайно назидателно на цялото кралско семейство.

Вечерта, тъкмо когато си лягах, при мен пристигнаха двама приближени на инквизицията, които водеха със себе си светата

Хермандада: те нежно ме разцелуваха и ме отведоха, без да ми кажат дума, в една много прохладна тъмница, мебелирана с един нар и едно красиво разпятие. Останах там шест седмици, след което преподобният отец-инквизитор изпрати човек да ме помоли да отида да поговоря с него: той ме стиска известно време в обятията си с чисто бащинска обич, каза ми, че бил най-искрено огорчен, когато научил, че съм настанен така зле, но че всички апартаменти в дома били заети и че се надява друг път да бъде настанен по-удобно. След това сърдечно ме запита дали не зная защо се намирам тук. Казах на преподобния отец, че това е очевидно заради греховете ми.

— Така, скъпо чадо, а за какъв грях? Доверете ми се.

Напразно измъчвах въображението си, не можах да отгатна, той милостиво ме подсети.

Най-после си спомних за необмислените си думи. Отървах се с бичуване и глоба от трийсет хиляди реала. Заведоха ме да се поклоня на великия инквизитор: той беше възпитан човек и ме запита как ми е харесал неговият малък празник. Казах му, че беше чудесен, и след това настоях пред моите спътници да напуснем по-скоро тази страна, колкото и да е хубава. Те бяха имали време да се запознаят с всички велики неща, които испанците са направили за религията. Бяха прочели мемоарите на знаменития владика де Чапа, според когото излиза, че за да се покръстят неверниците в Америка, десет милиона от тях били изклани, изгорени или удавени. Сметнах, че този владика преувеличава, но дори ако човек би намалил тези жертвоприношения на пет милиона жертви, все пак и това би било възхитително. Жаждата за пътуване не ме оставяше на мира. Смятах да завърша обиколката си на Европа през Турция, и ние поехме този път. Бях твърдо решил да не изказвам вече мнението си за празниците, които ще видя.

— Тези турци — казах аз на моите спътници — са неверници, които още не са покръстени и следователно ще бъдат много по-жестоки от преподобните отци-инквизитори. Нека пазим мълчание, когато бъдем при мохамеданите.

И така, аз отидох при турците. Бях особено изненадан да видя в Турция много повече християнски църкви, отколкото има в Кандия. Видях дори многобройни дружини монаси, на които позволяваха свободно да се молят на Богородицата и да кълнат Мохамед, едни на гръцки, други на латински, трети пък на арменски.

— Какви добри хора са турците! — провикнах се аз.

В Цариград гръцките християни и латинските християни бяха смъртни врагове, тези роби се преследват едни други като кучета, които се хапят на улицата и се разделят само когато господарите им грабнат тоягата. По това време великият везир покровителстваше гръците. Гръцкият патриарх ме обвини, че съм вечерял при латинския патриарх и бях осъден от общото събрание на Дивана на сто удара с тояга по петите, от които можах да се откупя, като заплатих петстотин секвини^[1]. На следния ден великият везир бе удушен; на още последния ден неговият приемник, който беше за партията на латинците и бе удушен два месеца по-късно, ме осъди на същата глоба, загдето съм вечерял с гръцкия патриарх. Бях поставен в тъжната необходимост да не посещавам нито латинската, нито гръцката църква. За да се утеша, взех под наем една много красива черкезка, която беше най-нежната, когато човек останеше насаме с нея, и най-набожната, когато беше в джамията. Една нощ, изпаднала в сладкия възторг на любовта, тя ме прегърна и извика:

— Аллах, ила, Аллах!

Това са обредни думи на турците, аз помислих, че са думи на любов.

— Аллах, иллах, Аллах! — извиках и аз съвсем нежно.

— О — каза ми тя, — хвала на милостивия бог! Вие сте турчин.

Аз ѝ казах, че благославям Бога, загдето ми е дал сила и си помислих, че съм извънредно щастлив. На сутринта имамът дойде да ме обреже и понеже му създадох известни затруднения, махленският кадия, един почтен човек, ми предложи да ме набие на кол: спасих кожата и задника си с хиляда секвини и бързо избягах в Персия, решен да не ходя нито на гръцка, нито на латинска литургия в Турция и никога да не викам: „Аллах, иллах, Аллах“, когато се срещам с жена. Когато пристигнах в Испахан, запитаха ме дали съм за черната овца или за бялата овца. Отговорих, че това ми е съвсем безразлично, стига месото да е крехко. Трябва да кажа, че партиите на бялата овца и на черната овца още разделят персийците. Сметнаха, че се подигравам и с двете партии, така че още при вратите на града се озовах заплетен в една опасна бъркотия отново ми струва голяма сума секвини, за да се отърва от овцете.

Стигнах чак до Китай заедно с един преводач, който ме уверяваше, че това било страната, където се живеело свободно и весело. Татарите бяха станали господари на Китай, след като покорили страната с огън и меч, преподобните йезуитски отци, от една страна, както и преподобните доминикански отци, от друга, казват, че там те печелели души за Бога, без някой да научи нещо. Никога не се е виждало така усърдно да се покръстват хора, при това те се преследваха едни други, всеки на свой ред: пишеха до Рим томовете клевети, наричаха се неверници и взаимно се обвиняваха, че злоупотребяват с душите. Имаше особено един спор между тях за начина, по който трябва да се правят поклони. Йезуитите искаха китайците да поздравяват бащите и майките си по китайски, а доминиканците искаха да ги поздравяват по римски. Случи ми се да бъда взет за доминиканец от йезуитите. Представиха ме пред Негово татарско величество за шпионин на папата. Върховният съвет натовари един от първите мандарини да разследва въпроса и той даде заповед на един сержант, който нареди на четирима местни стражари да ме задържат и церемониално да ме завържат. Заведоха ме след сто и четиридесет коленопреклонения пред Негово величество. Той ме запита дали съм шпионин на папата и дали е вярно, че този княз щял да дойде лично да го сваля от престола. Отговорих му, че папата е седемдесетгодишен свещеник, че живее на четири хиляди левги от Негово свещено татаро-китайско величество, че има около две хиляди войници, които стоят на стража с чадър, че не сваля никого от престола и че негово величество може да спи спокойно. Това беше най-незлополучното приключение в живота ми. Изпратиха ме в Макао, откъдето заминах с кораб за Европа.

Когато стигнахме бреговете на Голконд, нашият кораб трябваше да бъде поправен. Използвах това време, за да посетя двора на великия Ауранг-Зеб, за когото по света се разказваха чудеса. Тогава той беше в Делхи. Имах удоволствието да го видя в деня на пищната церемония, при която той получи небесния дар, изпратен му от шерифа на Мека. Това беше метлата, с която бяха мели светия дом, кааба, бет-аллах. Тази метла е символ на божествената метла, която измита всички мръсотии от душата. Ауранг-Зеб не изглеждаше да има нужда от нея, той беше най-благочестивият човек в целия Индустан. Вярно е, че беше заклал един от братята си и отровил баща си, двайсет раджи и

още толкова омри бяха издъхнали в мъчения, но това не беше нищо и хората говореха само за неговата набожност. Сравняваха го само със светото величество на светлейшия император на Мароко, Мулей-Исмаил, който режеше глави всеки петък след молитва.

Аз не продумах нито дума; пътуванията ме бяха поучили и чувствах, че не е моя работа да избирам между тези двама августейши владетели. Един млад французин, с когото живеех заедно, не прояви, признавам, уважение към императора на Индия и императора на Мароко. Скимна му да каже съвършено неуместно, че в Европа има много благочестиви владетели, които управляват добре държавите си и ходят дори и на черква, без при това да убиват бащите и братята си и без да режат главите на поданиците си. Нашият преводач преведе на индийски нечестивите думи на моя младеж. Поучен от миналото, заповядах бързо да оседлаят моите камили и двамата, французинът и аз потеглихме. По-късно научих, че същата нощ стражи на великия Ауранг-Зеб идвали да ни хванат, но намерили само преводача. Той бил обезглавен на площада и всички царедворци без никакво ласкателство признали, че смъртта му е напълно заслужена.

Оставаше ми да видя Африка, за да се насладя на всички прелести на стария свят. И действително я видях. Корабът ни бе заловен от корсари-негри. Нашият капитан, който много се възмущаваше, ги запита защо нарушават така международните закони. Негърският капитан му отговори:

— Вие имате дълъг нос, а ние имаме плосък нос, косите ви са прави, а нашата вълна е къдрава, кожата ви има пепеляв цвят, а нашата е като абанос, следователно по силата на свещените закони на природата ние трябва винаги да бъдем врагове. Вие ни купувате по пазарите на гвинейския бряг като товарни животни, за да ни карате да вършим каква ли не работа, и тежка, и нелепа. С бичове от волска кожа ни карате да дълбаем планините, за да вадим някаква жълта пръст, която сама по себе си не може да се използва за нищо и далеч не струва колкото една хубава глава египетски лук, затова, когато ви срещнем и сме по-силни, ние ви караме да орете нашите ниви или ви режем носовете и ушите.

Нямаше какво да се възрази на такава мъдра реч. Отидох да ора нивата на една стара негърка, за да запазя ушите и носа си. След една година ме откупиха. Бях видял всичко красиво, добро и прекрасно на

земята. Реших вече да гледам само домашното си огнище. Ожених се в моя край, сложиха ми рога и видях, че това беше най-приятното нещо в живота.

[1] Секвина — стара венецианска монета. ↑

**ЗАДИГ
ИЛИ СЪДБАТА. ОРИЕНТАЛСКА ИСТОРИЯ**

ПИСМО-ПОСВЕЩЕНИЕ НА ЗАДИГ ДО СУЛТАНКАТА ШЕРАА

от Сади^[1].

Осемнайсети ден на месец шевал, лето 837 на егира^[2]

Очарование на зениците, мъчение на сърцата, светлина за духа, не целувам праха под вашите крака, защото вие почти не стъпвате или стъпвате само по персийски килими или рози. Поднасям ви превода на книгата на един стар мъдрец, който освен щастието да няма никаква работа, има и щастието да напише за развлечение историята на Задиг, произведение, което казва повече, отколкото изглежда, че казва. Моля ви да го прочетете и да го прецените, защото, макар да сте в пролетта на живота си, макар и да ви се предлагат всички наслади, макар да сте красива и вашите дарби да ви разхубавяват още повече, макар че ви възхваляват от вечер до сутрин и макар че въз основа на всичко това имате право да нямате никакъв здрав разум, вие все пак имате мъдър ум и тънък вкус и аз съм ви чувал да разсъждавате по-добре и от стари дервиши с дълги бради и островърхи калпаци. Вие сте скромна и не сте никак мнителна, вие сте блага, без да бъдете слаба, вие сте разумно благодетелна, обичате приятелите си и не си създавате врагове. Вашият ум никога не черпи наслада от стрелите на злословието, нито говорите лошо за хората, нито вършите зло, макар че това би било страшно лесно за вас. И най-последно вашата душа винаги ми се е струвала чиста като красотата ви. У вас има дори малка склонност към философия, която ме кара да вярвам, че вие ще се насладите повече от всеки друг на произведението на един мъдрец.

То е било написано най-напред на старохалдейски, език, който нито вие, нито аз разбираме. Превели го им арабски, за да забавляват знаменития султан Улуг-Бег^[3]. Това било по времето, когато арабите и персийците

почвали да пишат „Хиляда и една нощ“, „Хиляда и един ден“ и т. н. Улуг предпочитал да чете „Задиг“, но султанките предпочитали „Хиляда и един“.

— Как можете — казал им мъдрият Улуг — да харесвате повече приказки, които са без смисъл и не значат нищо?

— Именно затова ги обичаме — отговаряли султанките.

Лаская се от мисълта, че вие не им приличате и че ще бъдете истински Улуг. Надявам се дори, че когато се уморите от общи разговори, които доста приличат на „Хиляда и един“, само че са по-малко забавни, аз ще издебна един миг, за да имам честта да ви говоря разумно. Ако бяхте Талестрис^[4] по времето на Скандор, сина на Филип, ако бяхте Савската царица^[5] по времето на Сюлейман, то тогава не вие, а тези царе биха дошли да ви посетят ...

Моля небесните сили насладите ви да бъдат без примес, красотата ви трайна и щастието ви без край.

Сади

[1] Сади — знаменит персийски поет, живял през XIII в., автор на сборник стихове „Гулистан“ (Розова градина) и „Бустан“ (Овощна градина). ↑

[2] Егира или хиджра на арабски — годината на бягството на Мохамед от Мека в Медина (622 г.), откогато започва мохамеданското летоброене. ↑

[3] Улуг-бег (1394–1449 г.) — като управител на Самарканд и по-късно султан на Согдиана събрал в двореца си видни учени — математици, астрономи и др. ↑

[4] Талестрис — царица на амазонките, посетила Александър Велики. ↑

[5] Савската царица, посетила цар Соломон. ↑

ГЛАВА I

ЕДНООКИЯТ

По времето на цар Моабдар живееше във Вавилон един младеж, наречен Задиг, с нрав добър по рождение и укрепнал чрез възпитание. Макар че беше богат и млад, той знаеше да възпира страстите си, не се представяше за това, което не беше, не желаше винаги да бъде прав и умееше да бъде снизходителен към слабостите на хората. Учудваха се, когато виждаха, че макар и много духовит, той никога не оскърбяваше хората с подигравки при онези мъгляви, несвързани и шумни брътвежи, при онези дръзки злословия и невежи съждения, при грубите плоски шеги и празния словесен шум, които във Вавилон се наричат „светски“ разговори. От първата книга на Зороастър той беше научил, че честолюбието е балон, напълнен с вятър, и пробиеш ли балона, изскачат вихри. И главно Задиг не се хвалеше, че презира жените и ги покорява. Беше щедър и не се страхуваше да прави услуги на неблагодарници съгласно с великото поучение на Зороастър: „Когато ядеш, дай и на кучетата да ядат, дори и да те ухапят.“ Той беше толкова мъдър, колкото изобщо може да бъде мъдър един човек, защото се стремеше да живее с мъдреци. Изучил науките на древните халдейци, той познаваше физическите начала на природата такива, каквито те бяха известни тогава, и знаеше за метафизиката това, което се е знаело за нея във всички времена, сиреч доста малко. Въпреки новата философия на своето време той беше твърдо убеден, че годината се състои от триста шейсет и пет дни и четвърт и че слънцето е в центъра на света, и когато главните маги с обидно високомерие му казваха, че има вредни убеждения и че е враг на държавата, щом вярва, че слънцето се върти около себе си и годината има дванайсет месеца, той мълчеше без гняв и без презрение.

Задиг притежаваше голямо богатство — следователно и приятели, радваше се на добро здраве, имаше приветлива външност, справедлив и уравновесен ум, откровено и благородно сърце и затова вярваше, че може да бъде щастлив. Той трябваше да се ожени за

Семир, чиято красота, род и богатство я правеха най-желаната девойка във Вавилон. Към нея той изпитваше здрава и добродетелна обич, а и Семир го обичаше страстно. Наближаваше щастливият миг, който трябваше да ги съедини, когато един ден, разхождайки се заедно под палмите, които украсяваха брега на Ефрат, близо до една от вавилонските врати те видяха, че към тях тичат хора, въоръжени със саби и копия. Това бяха слугите на младия Оркан, племенник на един министър, чиито куртизанки му бяха внушили, че всичко му е позволено. Той нямаше нито едно от достойнствата, нито една от добродетелите на Задиг, но понеже смяташе, че струва много повече от него, Оркан бе отчаян, че Семир не го е предпочела. Тази ревност, която се дължеше единствено на суетността му, го караше да вярва, че е лудо влюбен в Семир. Похитителите я сграбчиха и в ожесточението на борбата я нараниха, кръв бликна от раните на девойката, чиито красота би покъртила дори тигрите на планината Имаус. Пронизителните ѝ жалби достигаха чак до небето.

— Скъпи съпруге — викаше тя, — откъсват ме от това, което обожавам!

Тя не се страхуваше за себе си, мислеше само за скъпия си Задиг. В това време той я защитаваше с всичката сила, която му вдъхваха храбростта и любовта. Подпомогнат само от двама роби, той прогони нападателите и отнесе припадналата и окървавена Семир в дома ѝ. Когато отвори очи, тя видя своя спасител и му каза:

— О, Задиг, обичах ви като мой съпруг, сега ви обичам и като човек, комуто дължа честта и живота си.

Никога не е имало по-покъртено сърце от сърцето на Семир, никога по-очарователна уста не е изразявала по-трогателни чувства чрез огнените думи, които чувството на благодарност за най-голямата добрина и най-нежният възторг на най-истинската любов внушават. Раната ѝ беше лека, тя бързо заздравя. Задиг беше ранен по-опасно: една стрела го бе ударила близо до окото и бе отворила дълбока рана. Семир молеше боговете само за едно — да излекуват любимия ѝ. Очите ѝ плуваха в сълзи и ден, и нощ: тя чакаше онзи миг, в който очите на Задиг ще могат да се насладят на погледите ѝ, но една гнойна пъпка, която се появи на раненото око, вдъхваше големи опасения. Пратиха хора чак до Мемфис да повикат великия лекар Хермес, който

пристигна с многобройна свита. Той прегледа болния и го увери, че ще загуби окото си, предскажа дори деня и часа на това злокобно събитие.

— Ако беше дясното око — рече той, — щях да го излекувам, но раните на лявото око са неизлечими.

Оплаквайки съдбата на Задиг, цял Вавилон се възхищаваше от дълбоките знания на Хермес. Два дни по-късно циреят се проби от само себе си, Задиг беше напълно излекуван. Хермес написа цяла книга, с която му доказа, че не е трябвало да оздравее. Задиг не я прочете, но щом беше вече в състояние да излиза, той се приготви да посети тази, която беше надеждата му за щастие в живота и заради която единствено искаше да има очи. Семир беше на село от три дни. По пътя той научи, че тази красива дама заявила пред всички, че изпитвала непреодолимо отвращение към еднооки мъже и още същия ден се омъжила за Оркан. При тази вест Задиг загуби съзнание. Мъката му едва не го отнесе в гроба, той дълго боледува, но най-последно разумът победи скръбта, самите жестоки страдания, които изпитваше, му послужиха за утеха.

„Понеже толкова изживях — каза си той — от безсърдечната и лекомислена постъпка на момиче, възпитано в двореца, трябва да се ожения за гражданка.“ Той избра Азора, най-целомъдрената девойка в града и от най-благородния род. Ожени се за нея и живя един месец сред сладостите на най-нежна брачна връзка. Той обаче забелязваше в нея малко лекомислие и доста силна склонност да намира, че най-добре сложените младежи са винаги най-остроумни и притежават най-много добродетели.

ГЛАВА II

НОСЪТ

Един ден Азора се завърна от разходка пламнала от гняв, като изразяваше възмущението си с шумни възклицания.

— Какво е станало, скъпа съпруго? — запита я Задиг. — Кой е могъл да ви вбеси така?

— Уви — отговори тя, — и вие бихте се възмутил като мен, ако бяхте видял това, на което току-що бях свидетелка. Отидох да утеша младата вдовица Косру, която преди два дни беше издигнала гробница на своя млад съпруг, близо до потока, който оросява ливадата. В скръбта си тя обеща на боговете да стои до гроба, докато водата на потока тече край него.

— Е, какво — рече Задиг, — ето една достойна жена, която наистина е обичала съпруга си.

— О — отвърна Азора, — ако знаехте какво вършеше тя, когато я посетих!

— Какво вършеше, прекрасна моя Азора?

— Отбиваше потока!

Азора обсипа вдовицата с толкова хули, заля я с такива жестоки упреци, че тази прекалена проява на възмутена добродетел не се хареса на Задиг.

Той имаше един приятел, наречен Кадор, който беше един от онези млади хора, у които жена му виждаше повече почтеност и достойнства, отколкото у другите; Задиг му се довери и доколкото беше възможно, си осигури неговата вяност чрез един значителен подарък. След като прекара два дни при една от приятелките си на село, Азора се върна на третия ден в къщи. Разплаканите слуги ѝ съобщиха, че мъжът ѝ е умрял внезапно предната нощ, че те не смеели да ѝ обадят тази злокобна вест и току-що погребали господаря си в гробищата на дедите му в дъното на градината. Азора плака, скуба си косите и се закле да тури край на живота си. Вечерта Кадор ѝ поиска позволение да ѝ говори и двамата плакаха заедно. На следния ден те

плакаха по-малко и обядваха заедно. Кадор ѝ довери, че неговият приятел му оставил по-голямата част от имуществото си и че за него ще бъде щастие да може да сподели богатството си с нея. Дамата се разплака, разсърди се, после омекна; вечерята беше по-дълга от обета, те си говореха с повече доверие. Азора възхваляваше покойния, но призна, че той имал недостатъци, каквито Кадор не притежавал.

Посред вечерята Кадор започна да се оплаква от силни болки в далака; разтревожена и отзивчива, дамата заповяда да донесат всички благовонни масла, с които се мажеше, за да опита дали някои от тях няма да се окажат лековити за болки в далака. Много съжеляваше, че великият Хермес не е още във Вавилон и дори благоволи да докосне мястото, където Кадор чувствуваше тъй остри болки.

— Често ли страдате от тази жестока болест? — каза му тя състрадателно.

— Понякога ме докарва до ръба на гроба — отговори ѝ Кадор — и има само един-единствен лек, който може да облекчи болките ми: върху далака ми трябва да се сложи носът на човек, умрял предния ден.

— Виж ти какъв странен цяр! — рече Азора.

— Не по-странен — отговори той — от муските на господин Арну срещу апоплексия.^[1]

Този довод, прибавен към изключителното достойнство на младежа, накара най-после дамата да се реши. „В края на краищата — каза си тя — нима когато мъжът ми мине от вчерашния свят в утрешния по моста Чинавар, ангелът Азраел ще откаже да го пусне, защото носът му ще бъде малко по-къс в отвъдния живот, отколкото в земния?“ И така, тя взе един бръснач, отиде в гробницата на съпруга си, обля я със сълзите си и се приближи, за да отреже носа на Задиг, който се бе излегнал в гроба. Задиг се надигна, държейки с една ръка носа си, а с другата посегна към бръснача.

— Госпожо — каза ѝ той, — не упреквайте толкова младата Косру, намерението да ми отрежете носа струва толкова, колкото и желанието ѝ да отбие един поток.

[1] По това време живееше един вавилонянин, който според вестниците лекувал и предотвратявал апоплексия чрез маска, закачена на врата. — Б.а. ↑

ГЛАВА III

КУЧЕТО И КОНЯТ

Задиг се увери от опит, че както е писано в книгата на Зенд, първият месец на брака е меден месец, а вторият — пелинов. След известно време той беше принуден да изпъди Азора, която беше станала много своеобразна, и потърси щастието си в изучаването на природата. „Няма по-щастлив човек от философа — казваше си той, — който чете великата книга, която Бог е разтворил пред очите му. Истините, които открива, си остават негови: той храни и възвишава душата си и живее спокоен, не се опасява, че хората могат да му сторят зло, нито че нежната му съпруга може да дойде да му отреже носа.“

Изпълнен с тези мисли, Задиг се оттегли в една вила край брега на Ефрат. Там той не се занимаваше да пресмята колко дюйма вода изтичат за една секунда под сводовете на някой мост, нито дали през месеца на мишката вали един лакът дъжд повече, отколкото през месеца на овцата. Не си въобразяваше, че може да направи коприна от паяжини, нито порцелан от счупени шишета; изучаваше главно свойствата на животните и на растенията и скоро придоби такава проникателност, която му разкри хиляди различия там, където другите хора виждат само еднообразие.

Един ден, както се разхождаше из една горичка, Той видя, че към него тича първият евнух на царицата, последван от много слуги, те всички изглеждаха крайно разтревожени и тичаха насам-нататък, сякаш са се залутали и търсят нещо много ценно, което са загубили.

— Млади господине — каза му първият евнух, — не сте ли видял кучето на царицата?

Задиг отговори скромно:

— То е кучка, а не куче.

— Прав сте — поде първият евнух.

— Тя е едно съвсем малко испанско ловджийско куче — добави Задиг; — имала е наскоро кученца, накуцва с предния ляв крак и ушите ѝ са много дълги.

— Значи, сте я видял? — каза задъханият евнух.

— Не — отговори Задиг, — не съм я виждал и въобще не знаех, че царицата има кучка.

В същото време по едно от онези странни съвпадения на съдбата, които често се случват, най-хубавият кон в царската конюшня се бе откъснал от ръцете на един коняр и бе побягнал в полята на Вавилон. Началникът на царските ловци и всичките му помощници тичаха след него така разтревожени, както първият евнух тичаше след кучката. Той се обърна към Задиг и го запита дали не е виждал да минава оттам конят на царя.

— Това е — отговори Задиг — кон, който има съвършен галоп. Той е пет стъпки висок, копитото му е извънредно малко, има опашка, дълга три стъпки и половина, украшенията на юздечката му са от злато двайсет и три карата, подковите му са от сребро, деветдесет и два процента чисто.

— По кой път тръгна конят? Къде е сега? — запита началникът на ловците.

— Аз не съм го видял — отвърна Задиг — и никога не съм чувал да се говори за него.

У началника на ловците и у първия евнух не остана никакво съмнение, че Задиг е откраднал коня на царя и кучката на царицата; заповядаха да го заведе пред съвета на великия Дестерхам, който го осъди да бъде бит с бич и да прекара остатъка от живота си в Сибир. Едва издадоха присъдата и конят и кучката бяха намерени. Съдиите се озоваха пред мъчителната необходимост да преразгледат решението си, но все пак осъдиха Задиг да плати четиристотин унции злато като глоба, загдето е казал, че не е видял това, което е видял. Най-напред трябваше да се плати глобата, след това му бе разрешено да пледира пред съвета на великия Дестерхам и той говори така:

— Звезди на справедливостта, бездни от наука, огледала на истината, вие, които имате тежестта на оловото, твърдостта на желязото, блясъка на диаманта и голямо сродство със златото, понеже ми е разрешено да говоря пред това височайше събрание, заклевам ви се в Оросмад, че никога не съм виждал уважаемата кучка на царицата, нито свещения кон на царя на царете. Ето какво ми се случи. Разхождах се из една горичка, където по-късно срещнах достопочтения евнух и преславния началник на ловците. Видях върху пясъка следи от

животно и лесно отгатнах, че те бяха следи на малко куче. Леки и дълги бразди, оставени върху малките неравности на пясъка между отпечатъците на лапите, ми показаха, че това е кучка, чиито цицки са били увиснали — значи, имала е кученца преди няколко дни. Други следи в различна посока показваха, че тя е докосвала повърхността на пясъка до предните си лапи и от това разбрах, че ушите ѝ са много дълги; и понеже забелязах, че пясъкът беше навсякъде по-малко вдълбан от едната лапа, отколкото от другите три, подразбрах, че кучката на нашата августейша царица понакуцва, ако смея да се изразя така.

Колкото до коня на царя на царете, трябва да ви кажа, че разхождайки се из пътеките в тази гора, забелязах отпечатъци от конски подкови, те всички бяха на равни разстояния. „Ето — казах си аз — един кон, който има свършен галоп.“ Прахът по дърветата по този тесен път, широк едва седем стъпки, беше изпадал отляво и отдясно на три стъпки и половина от средата на пътя. „Този кон — казах си аз — има опашка, дълга три стъпки и половина, защото, размахвайки я наляво и надясно, е измел този прах“. Под дърветата, които образуваха листат свод, висок пет стъпки, видях прясно изпаднали листа и така разбрах, че този кон се е докоснал до тях и, значи, е бил пет стъпки висок. Колкото до неговата юздечка, тя трябва да е от злато двайсет и три карата, защото конят беше отъркал украшенията си о един камък и аз познах, че това е яспис^[1] и го изследвах. Най-после по следите, които подкови и бяха оставили върху камъни от друг вид, заключих, че той е бил подкован със сребро, деветдесет и два процента чисто.

Всички съдии се възхитиха от дълбокия ум и тънката проникателност на Задиг. Новината стигна до царя и царицата. В преддверията на двореца, в спалните и в кабинета на царя се говореше само за Задиг, макар неколцина маги да бяха на мнение, че трябва да го изгорят като магьосник, царят заповяда да му върнат глобата от четиристотин унции, на която беше осъден. Съдебният секретар, приставите и прокурорите най-тържествено отидоха вкупом в дома му, за да му върнат четиристотинте унции; те задържаха само триста и деветдесет и осем унции като съдебни разноси, а техните писари поискаха да им се заплати за написването на акта.

Задиг видя колко е опасно понякога да бъдеш много учен и се зарече следния път да не казва какво е видял.

Случай скоро се представи. Един затворник избяга от тъмницата и мина под прозорците на дома му. Разпитаха Задиг, той не отговори нищо. Тогава му доказаха, че е гледал през прозореца и за това престъпление го осъдиха да плати глоба от петстотин унции злато; според вавилонския обичай Задиг благодари на съдиите за тяхната снизходителност.

„Велики Боже! — каза си той. — За оплакване е този, който се разхожда из някоя гора, когато кучката на царицата и конят на царя са минали оттам! Колко е опасно да заставаш на прозореца! И колко е мъчно да бъдеш щастлив в този живот!“

[1] Ясписът се използвал като пробен камък, за да се установи чистотата на златото и среброто. ↑

ГЛАВА IV

ЗАВИСТЛИВИЯТ

Задиг поиска да се утеши с философия и приятелство за злините, които му бе донесла съдбата. В едно от предградията на Вавилон той имаше къща, наредена с вкус, където бе събрал всички изкуства и всички удоволствия, достойни за един почтен човек. Сутрин библиотеката му беше отворена за всички учени, а вечер трапезата му бе сложена за добра компания. Но той скоро разбра колко са опасни учените; започна голям спор върху един закон на Зороастър, който забраняваше да се яде месо от грифон.

— Как може да се забрани месо от грифон — казваха едни, — ако такова животно не съществува?

— То сигурно съществува — казваха други, — щом Зороастър изисква да не ядем месото му.

Задиг искаше да ги помири и им каза:

— Ако съществуват грифони, нека не ги ядем, ако няма грифони, ние още по-малко ще ги ядем, и по този начин всички ще спазим закона на Зороастър.

Един учен, който беше написал тринадесет тома върху свойствата на грифона и при това беше велик магьосник, побърза да отиде да обвини Задиг пред един велик маг, който се наричаше Йебор, най-глупавият измежду халдейците и по тази причина и най-фанатичният. Този човек би могъл да заповяда да набият Задиг на кол за най-голяма слава на слънцето и след това да чете молитвеника на Зороастър с по-доволен тон. Приятелят Кадор (един приятел струва повече от сто жреци) отиде да намери стария Йебор и му каза:

— Да живеят слънцето и грифоните! Внимавайте да не накажете Задиг: той е светец, държи грифони в задния си двор и не ги яде, неговият обвинител е един еретик, който се осмелява да поддържа, че зайците имат разцепен крак и не са нечисти.

— Е, и какво — рече Йебор, клатейки плешивата си глава, — трябва да набием Задиг на кол, загдето е мислил лошо за грифоните, а

другия, загдето е говорил лошо за зайците.

Кадор уреди работата чрез едно почтено момиче, на което беше направил дете и което се ползваше с благоразположението на колегията на магите. Никой не беше набит на кол, макар че мнозина доктори мърмореха и предсказваха упадъка на Вавилон.

— От какво зависи човешкото щастие! — извика Задиг. — Всички ме преследват на този свят, дори несъществуващите същества.

Той прокле учените и искаше да живее вече само в добра компания.

Събираше в дома си най-почтените хора на Вавилон и най-приятните дами, даваше изискани вечери, често предшествани от концерти и винаги оживени от очарователни разговори, от които бе съумял да прогони желанието непременно да блеснеш с духовитостта си, защото това е най-сигурният начин да не проявиш никакво остроумие и да развалиш настроението на най-блестящото общество. В избора на гозбите, както и на приятелите си, той не се водеше от суетност; защото предпочиташе действителното пред привидното и така печелеше истинско уважение, макар да не го търсеше. Точно срещу дома му живееше Аримаз, личност, чиято зла душа беше изписана на грубата му физиономия. Жлъчността му го ядеше отвътре, изпълнен бе с високомерие и на всичко отгоре бе отегчително духовит. Понеже никога не бе успял в обществото, той си отъмщаваше със злословия. Макар че беше богат, трудно успяваше да събере ласкатели в дома си. Шумът на колите, които идваха вечер в двора на Задиг, му досаждаше, а похвалите, с които го обсипваха, го дразнеха още повече. Понякога Завистливият отиваше в дома на Задиг и сядаше на трапезата, без да е канен, и разваляше радостта на компанията така, както според преданието, харпиите овявали месото, до което се докосвали.

Един ден Аримаз реши да даде прием в чест на една дама, която вместо у него отиде да вечеря у Задиг. Друг път, разговаряйки със Задиг в двореца, те се приближиха до един министър, който покани Задиг на вечеря, без да покани Аримаз. Често пъти най-лютите омрази нямат по-дълбоки основания. Този човек, когото във Вавилон наричаха „Завистливия“, реши да погуби Задиг, защото го наричаха „Щастливия“. Случаи да вършим зло ни се представят сто пъти на ден, а възможността да извършим добро — един път в годината, както казва

Зороастър. Завистливият отиде в дома на Задиг и го завари да се разхожда из градината си с двама приятели и една дама, на която от време на време той подхвърляше ласкави думи единствено от желание да ѝ достави удоволствие. Разговорът се въртеше около войната срещу княза на Хиркания, васал на Вавилон, която царят бе благополучно завършил напоследък. Задиг, който се бе отличил с храбростта си в тази кратка война, възхваляваше много царя и още повече дамата. Той взе таблетките си, съчини в момента четири стиха и ги даде на тази красива личност. Неговите приятели го помолиха да им ги прочете. Скромността или по-скоро едно добре разбрано честолубие не му позволи да изпълни молбата им. Той знаеше, че импровизираните стихове не са никога добри, освен за онази, в чиято чест са били написани: разчупи на две таблетката върху която ги бе написал, и хвърли двете половини в един розов храст, където приятелите му напразно ги търсиха. Внезапно заръмя ситен дъжд, всички влязоха в къщата. Завистливият, който остана в градината, търси толкова дълго, че най-после намери единия къс от таблетката. Тя бе разчупена така, че половината на всеки стих имаше смисъл и образуваше стих с по-кратка стъпка, но по една още по-странна случайност тези малки стихчета, взети заедно, също имаха смисъл и съдържаха най-ужасни оскърбления по адреса на царя. Върху този къс се четеше:

*Чрез най-големи злодеяния
седнал на престола,
в обществения мир
това е единственият враг.*

Завистливият беше щастлив за първи път в живота си. Държеше в ръцете си нещо, с което можеше да погуби един мил и добродетелен човек. Изпълнен с жестока радост, той изпрати на царя тази сатира, написана от ръката на Задиг. Хвърлиха Задиг в затвора заедно с двамата му приятели и дамата. Делото му се разгледа бързо, без да благоволят да го изслушат. Когато го отведоха да чуе присъдата си, Завистливият, който го чакаше на пътя, му извика, че стиховете му не струват нищо. Задиг не си въобразяваше, че е добър поет, но беше отчаян, че е осъден като престъпник, нанесъл обида на царя, и че са

задържали в затвора една красива дама и двама приятели заради престъпление, което не е извършил. Не му позволиха да говори, защото таблетката говореше — такъв беше вавилонският закон. И така, поведоха го към ешафода сред тълпа от любопитни, от които никой не смееше да го пожали; блъскаха се, за да разгледат лицето му и да видят дали ще умре прилично. Само родителите му биха печални, защото нямаше да получат наследството му: трите четвърти от имота му бяха конфискувани и полза на царя, а последната четвърт — в полза на завистливия.

Докато Задиг се готвеше за смъртта, папагалът на царя отлетя от балкона и кацна на един розов храст в градината на Задиг. Една праскова, която вятърът бе обрулил от едно съседно дърво, беше паднала върху къс от таблетката за писане и се бе залепила за него. Птицата вдигна прасковата и таблетката и ги отнесе в скута на монарха. Любопитният владетел прочете думите, които нямаха никакъв смисъл и като че ли бяха завършек на стихове. Той обичаше поезията, а с царе, които обичат стихове, винаги има надежда: приключението на неговия папагал го накара да се размисли. Царицата, която си спомняше какво беше написано върху другия къс от таблетката на Задиг, заповяда да ѝ го донесат.

Съпоставиха двата къса, които напълно си прилегнаха. Тогава прочетоха стиховете такива, каквито Задиг ги беше съчинил:

*Чрез най-големи злодеяния се разтърсва земята.
Седнал на престола, царят знае всичко да усмири,
в общественения мир само любовта воюва,
това е единственият враг, от който трябва да се
боим.*

Царят веднага заповяда да доведат Задиг пред него и да извадят от тъмницата двамата му приятели и красивата дама. Задиг се хвърли по очи в краката на царя и царицата и най-смирено помоли за прошка, загдето е написал лоши стихове: говори с толкова грация, духовитост и разум, че царят и царицата го по каниха пак да ги посети. Той отиде отново в двореца и им хареса още повече. Дадоха му всички имоти на Завистливия, който го беше несправедливо обвинил, но Задиг му върна

всичко и Завистливият беше трогнат единствено от удоволствието, че не е загубил имуществото си. Уважението на царя към Задиг растеше от ден на ден. Той го вземаше при всичките си развлечения и се съветваше с него във всички държавни дела. Оттогава царицата гледаше на него с такава благосклонност, която можеше да стане опасна за нея, за царя, августейшият ѝ съпруг, за Задиг и за цялото царство. Задиг почваше да вярва, че не е чак толкова трудно да бъдеш щастлив.

ГЛАВА V

ВЕЛИКОДУШНИТЕ

Наближи денят на един голям празник, който се чествуваше всеки пет години. Според вавилонските обичаи всеки пет години се оповестяваше тържествено кой гражданин е извършил най-благородното дело. Големците и магите бяха арбитри. Първият сатрап, който бе натоварен да се грижи за града, разказваше най-прекрасните дела, извършени при неговото управление. След това се гласуваше. Царят произнасяше решението. На това тържество идваха хора от всички краища на света. Победителят получаваше от ръцете на монарха една златна купа, украсена със скъпоценни камъни, и царят му казваше тези думи: „Приеми тази награда за твоето великодушие и дано боговете ми дадат много поданици, които да ти приличат!“

Когато настъпи този паметен ден, царят се появи на престола, заобиколен от големците, магите и пратениците на всички страни, дошли да присъстват на тези състезания, в които славата се печелеше не чрез пъргавостта на конете, не със силата на тялото, а с добродетел. Първият сатрап изреди с висок глас делата, които можеха да заслужат тази безценна награда. Той не говори за великодушието на Задиг, който беше върнал на Завистливия цялото му богатство; това не беше дело, с което човек можеше да се състезава за наградата.

Първият сатрап представи най-напред един съдия: поради една своя грешка, за която всъщност не бил виновен, съдията станал причина един гражданин да загуби голямо дело. Този съдия след това дал на пострадалия цялото имуществено, което било равно по стойност на претърпяната загуба.

След това посочи един младеж: макар и лудо влюбен в една девойка, за която щял да се ожени, той я отстъпил на свой приятел, който умираше от любов по нея, и дори дал зестра на момичето.

След това първият сатрап заповяда да доведат един войник, който по време на войната срещу Хиркания бил още по-голям пример на великодушие. Неприятелски войници се опитвали да отвлекат

неговата любима и той я защитавал от тях. Дошли да му кажат, че други хирканийци отвличали майка му на няколко крачки оттам, напуснал с плач любимата си и изтичал да освободи майка си, върнал се след това към тази, която обичал, но тя вече беряла душа. Искал да се самоубие; майка му казала, че няма друга опора освен него, и той намерил смелост да живее.

Арбитрите клоняха към войника. Царят взе думата и каза:

— Неговата постъпка и постъпките на другите са прекрасни, но те ни най-малко не ме учудват. Вчера Задиг извърши нещо, което ме учуди. От няколко дни бях лишил от благоволения си моя министър и любимец Кореб. Гневно изказвах недоволството си от него и всички мои придворни ме уверяваха, че съм прекалено благ, надпреварваха се да хулят Кореб. Попитах Задиг какво мисли за министъра и той посмя да каже добри думи за него. Признавам, че в тези истории видях назидателни примери: как човек заплаща грешката си със собствения си имот, как друг отстъпва любимата си и как трети предпочита майка си пред любовта си, но никога не съм чул царедворец да хвали изпаднал в немилост министър, срещу когото неговият повелител е разгневен. Давам дващест хиляди жълтици на всички тези, чиито великодушни постъпки ми бяха разказани, но купата давам на Задиг.

— Ваше величество — отговори Задиг, — вие единствено заслужавате купата, защото ваше величество извърши нечуван подвиг: вие сте цар, а не се разгневихте на роба си, когато той се противопостави на увлечението ви.

Всички се възхитиха от царя и от Задиг. Съдията, който беше дал имота си, влюбеният, който беше омъжил любимата си за своя приятел, войникът, който беше предпочел спасението на майка си пред спасението на любимата си, получиха подаръците на монарха и имената им бяха записани в книгата на великодушните, Задиг получи купата. Царят спечели име на добър владетел, което не запази дълго. Този ден бе честван с по-продължителни празненства, отколкото предвиждаше законът. Споменът за тях се е запазил и до днес в Азия. Задиг казваше: „Значи, най-после съм щастлив!“ Но той се мамеше.

ГЛАВА VI

МИНИСТЪРЪТ

Царят бе загубил първия си министър. Той избра Задиг да заеме мястото му. Всички красиви дами във Вавилон възторжено одобриха този избор, защото, откакто бе основана империята, никога не бе имало толкова млад министър. Всички царедворци бяха сърдити. Завистливият плюеше кръв и носът му се подуду изумително. След като благодари на царя и на царицата, Задиг отиде да благодари също и на папагала.

— Прекрасна птицо — каза му той, — ти ми спаси живота и ме направи пръв министър. Кучката и конят на техни величества ми сториха много зло, но ти ми направи добро. Ето от какво зависят съдбините на хората! Но — добави той — такова необикновено щастие може би скоро ще изчезне.

Папагалът отговори:

— Да.

Тази дума порази Задиг. Но тъй като беше добър физик и не вярваше, че папагалите могат да бъдат пророци, той скоро се успокои и залегна да изпълнява задълженията си колкото може по-добре.

Накара всички да почувстват свещената власт на законите, но се постара никой да не почувства тежестта на неговия сан. Не ограничаваше ни най-малко разискванията на Дивана и всеки везир можеше да изкаже мнението си, без да го раздразни. Когато разглеждаше дела, съдеше не той, а законът; но когато законът беше прекалено строг, той го смекчаваше, и когато нямаше приложим закон, неговата справедливост създаваше нов закон, който човек би взел за дело на самия Зороастър.

Именно на него народите дължат великото правило: „По-добре е да рискуваш да остане ненаказан един виновен, отколкото да осъдиш един невинен.“ Той вярваше, че законите са създадени както да внушават страх у гражданите, така и да им помагат. Главната му дарба бе способността да разкрива истината, която всички хора се стараят да

забулят. Още от първите дни на управлението си той приложи тази своя дарба.

Един прочут вавилонски търговец бе умрял в Индия и бе оставил наследството си на двамата си сина, които, след като омъжат сестра си, трябвало да получат по равни части; оставил също и един дар от тридесет хиляди жълтици за онзи от двамата си сина, който го обичал повече. По-старият син му построил гробница, вторият пък прибавил част от своето наследство към зестрата на сестра си. Всички казваха: по-старият повече обича баща си, а младият обича повече сестра си: тридесетте хиляди жълтици се падат на по-стария.

Задиг нареди да доведат при него двамата братя, но поотделно. Той каза на по-стария:

— Вашият баща не е умрял, той е оздравял от последната си болест и се връща във Вавилон.

— Хвала на Бога — отговори младежът, — но аз построих гробница, която ми струва много скъпо!

След това Задиг каза същото нещо на по-малкия син.

— Хвала на Бога — отговори той, — аз ще върна на баща си всичко, което съм получил, но бих желал той да остави на сестра ми това, което съм й дал.

— Няма да върнеш нищо — рече Задиг — и ще получиш тридесетте хиляди жълтици, ти повече обичаш баща си.

Една много богата мома дала обещание за женитба на двама маги и, след като няколко месеца те я поучавали и наставлявали, тя забременяла. И двамата искали да се оженят за нея.

— Ще взема за съпруг онзи от двамата — каза тя, — който ме е поставил в положение да дам едни гражданин на империята.

— Аз извърших това добро — рекъл единият.

— Аз имах това предимство — казал другият.

— Е, добре — възрази тя, — ще призная за баща на детето онзи от вас, който ще може да му даде по-добро възпитание.

Тя родила син. И двамата маги искали да го възпитават. Спорът бе отнесен до Задиг. Той заповяда да доведат двамата маги.

— Какво ще преподаваш на твоя ученик — запитай той първия.

— Ще му преподавам — отвърна ученият маг — осемте части на речта, диалектика, астрология, науката за демоните, ще му обясня основната същност и преходните свойства, абстрактното и конкретното, монадите и предвечната хармония.

— Аз пък — каза вторият — ще се постарая да го направя справедлив и достоен да има приятели.

Задиг се произнесе:

— Дали си негов баща, или не, не зная, но ти ще се ожениш за майката.

Всеки ден в двореца пристигаха оплаквания срещу управителя на Медия, който се наричаше Иракс. Той беше голям благородник, който не бе лош по природа, но беше развален от суетността и сластолюбието. Рядко търпеше да му кажат нещо и никой не се осмеляваше да му противоречи. Беше по-суетен от паун, по-сладолюбив от гълъб, по-ленив от костенурка, наслаждаваше се само на лъжовна слава и на празни удоволствия. Задиг се зае да го поправи.

Изпрати му от страна на царя един диригент с дванадесет певци и двадесет и четири цигулари, домоуправител с шестима готвачи и четирима церемониалмайстори, които не трябваше да го оставят сам нито за миг. Заповедта на царя гласеше, че етикетът трябва да бъде съблюдаван без никакви нарушения и ето как се развиха нещата.

Първия ден, щом сластолюбивият Иракс се събуди, диригентът влезе при него заедно с певците и цигуларите, изпълниха една кантата, която трая два часа и на всеки три минути се повтаряше следният припев:

Колко велики са неговите заслуги!

Каква грация! Какво величие!

О, колко доволен от себе си трябва да бъде негова светлост!

След като изкараха кантатата, един шамбелан му държа реч от три четвърти час, в която нарочно възхваляваше всички добри качества, които му липсваха. Щом свърши приветствието, заведоха го на трапезата под звуците на музика. Обедът трая три часа. Щом отвореше уста да заговори, първият шамбелан казваше: „Той, ще бъде прав.“ Едва бе произнесъл няколко думи, и вторият шамбелан се провикваше: „Той е прав.“ Дватама други шамбелани избухваха в смях

при духовитостите, които Иракс казваше или би трябвало да каже. След обед му повториха кантатата.

Първият ден му се стори прекрасен, той смяташе, че царят на царете му оказва чест според заслугите; вторият му изглеждаше по-малко приятен; третият беше тягостен; четвъртият беше непоносим; петият беше мъчение. Най-после, вбесен да слуша непрекъснато да му пеят: „О, колко трябва да бъде доволен от себе си негова светлост“, да чува постоянно, че е прав и да бъде поздравяван всеки ден с речи в същия час, Иракс писа в двореца, за да моли царя да благоволи да повика обратно церемониалмайсторите, музикантите и домоуправителя. Той обеща за в бъдеще да бъде по-малка суетен и по-прилежен; нареди по-малко да му кадят тамян, уреждаше по-малко празненства и беше по-щастлив, защото, както е казано в Садер^[1]: „Винаги удоволствие — не е удоволствие“.

[1] Съкратено издание на Зенд, свещената книга на брамините.
— Б.а. ↑

ГЛАВА VII

СПОРОВЕТЕ И АУДИЕНЦИИТЕ

Така Задиг проявяваше всеки ден тънката проникателност на своя ум и добротата на сърцето си, хората се възхищаваха от него и въпреки това го обичаха. Той минаваше за най-щастливия от всички хора, името му се носеше из цялата империя: всички жени му хвърляха погледи крадешком, всички граждани славеха справедливостта му, учените гледаха на него като на свой оракул, дори жреците признаваха, че знае повече, отколкото старият велик маг Йебор. По това време никой вече не мислеше да завежда дело срещу него заради грифоните, хората вярваха само това, което на него му изглеждаше вероятно.

От хиляда и петстотин години във Вавилон се водеше голям спор, който разделяше империята на две непримирими секти: едната твърдеше, че в храма на Митра винаги трябва да се влиза с левия крак, другата секта пък се отвърщаваше от този обичай и винаги влизаше с десния крак. Чакаха деня на тържествено чествания празник на свещения огън, за да разберат коя секта Задиг ще вземе под свое покровителство. Цялата Вселена бе вперила очи в двата му крака, целият град беше в очакване и се вълнуваше. Задиг влезе в храма, като подскачаше със събрани крака, и след това с красноречиво слово доказа, че Богът на небето и земята, който няма предпочитание към никого, не отдава по-голямо значение на левия крак, отколкото на десния. Завистливият и жена му твърдяха, че в речта му нямало достатъчно образи, че не бил разтърсил достатъчно планините и хълмовете.

— Той е сух и му липсва дарба — казваха те. — У него нито морето отстъпва, нито звездите падат, нито слънцето се стопява като восък; не владее хубавия ориенталски стил.

Задиг се задоволяваше да има стила на разума. Всички бяха за него не защото беше на прав път, не защото беше разумен, не защото беше приятен, а защото беше първи везир.

Той също така щастливо завърши голямото дело между белите и черните маги. Белите поддържаха, че е неблагоприятно да се обръщаш на изток, когато се молиш на Бога зимно време; черните пък твърдяха, че Бог се отвращава от молитвите на хората, които се обръщат лятно време на запад. Задиг заповяда всеки да се моли, както си иска.

Той откри тайната да свършва сутрин частните и държавни дела, а през останалата част от деня се занимаваше с разхубавяването на Вавилон. Заповядваше да представят трагедии, на които хората плачат, и комедии, на които се смеят, нещо, което отдавна бе излязло от мода и което той възкреси, защото имаше добър вкус. Задиг не си въобразяваше, че разбира повече от артистите; награждаваше ги с отличия, правеше им благодеяния и ни най-малко не завиждаше тайно на славата им. Вечер Задиг много забавляваше царя и особено царицата. Царят казваше: „Какъв велик министър!“ Царицата казваше: „Какъв мил министър!“ И двамата добавяха: „Щеше да бъде много жалко, ако го бяха обесили.“

Никога човек, заемащ висока длъжност, не е бил принуден да дава толкова аудиенции на дамите. Повечето от тях идваха да му говорят за дела, които не съществуваха, само за да могат да започнат някоя история е него. Жената на Завистливия се яви измежду първите; тя му се закле в Митра, в Зенд-Авеста и в свещения огън, че винаги се е отвращавала от поведението на мъжа си, след това му довери, че мъжът ѝ е ревнив и груб, подметна, че боговете го наказали, като го лишили от действието на свещения огън, който прави единствено човека подобен на безсмъртните. Накрая направи така, че жартиерата ѝ да падне от крака ѝ. Задиг я вдигна с обичайната си учтивост, но не я постави обратно на коляното на дамата и тази малка грешка, ако това е грешка, стана причина за най-ужасни нещастия. Задиг забрави за случката, но жената на Завистливия мисли много за нея.

Всеки ден се представяха нови дами. Тайните вавилонски летописи твърдят, че веднъж Задиг се поддаде на изкушението, но не изпитал наслада и целувал любовницата си разсеяно. Тази, която той дари със своята благосклонност, без дори да я забележи, беше една от прислужниците на царица Астартe. За да се утеши, тази нежна вавилонка си казваше: „Този мъж трябва наистина да има страшно много държавни грижи главата си, защото мисли за тях дори когато прави любов.“ В онези мигове, когато повечето мъже не продумват

дума или пък произнасят само свещени слова от устата на Задиг се изтръгна викът: „Царицата!“ Вавилонката си помисли, че той най-после е дошъл на себе си и че ѝ казва: „Моя царице.“ Но Задиг все така разсеян произнесе името на Астарте. Дамата, която в тези мигове на блаженство тълкуваше всичко в своя полза, си въобрази, че той иска да каже: „Вие сте по-красива от царица Астарте.“ Тя излезе от сарая на Задиг отрупана с твърде хубави подаръци и отиде веднага да разкаже своето приключение на Завистливата, нейната задушевна приятелка, която това предпочитание жегна жестоко.

— Той дори не благоволи да ми сложи тази жартиера на коляното — каза тя — и аз не желая повече да я използвам.

— О, о — каза Щастливата на Завистливата, — вие носите същите жартиери като царицата! Значи, ги купувате от същата търговка!

Завистливата се замисли дълбоко, не отговори нищо и отиде да се посъветва с мъжа си — Завистливия.

Междувременно Задиг си даваше сметка, че е винаги разсеян, когато приема просители и когато раздава правосъдие, не знаеше на какво да отдаде тази залисаност; и това беше единствената му мъка.

Той сънува странен сън: стори му се, че лежи на изсъхнали треви, размесени с тръни, които го бодат, после като че ли лежеше на меко легло, покрито с рози; изпод тях изпълзя змия, която го клъвна в сърцето с острия си отровен език. „Уви — каза си той, — доста дълго лежах на тези сухи и бодливи треви, сега съм върху легло от рози, но кой ли ще бъде змията?“

ГЛАВА VIII

РЕВНОСТТА

Нещастieto на Задиг дойде от самото му щастие и особено от достойнствата му. Всеки ден той разговаряше с царя и Астарте, неговата височайша съпруга. Желанието да се хареса — то е за духа това, което е накитът за красотата — удвояваше чара му като събеседник, неговата младост и чар неусетно направиха на Астарте впечатление, за което тя отначало не си даваше сметка. Страстта растеше в невинната ѝ душа. Астарте без угризения и страх се отдаваше на удоволствието да вижда и слуша човека, който беше най-скъп на съпруга ѝ и на държавата, не преставаше да го хвали пред царя, говореше за него на придворните си дами и те притуриха още по-големи похвали. Всичко това забиваше все по-дълбоко в сърцето ѝ стрелата, която тя не чувстваше. Правеше му подаръци, в които влагаше повече нежност, отколкото смяташе, че влага, мислеше, че му говори като царица, доволна от неговата служба, а понякога изразите ѝ бяха на развълнувана жена.

Астарте беше много по-красива от Семир, която толкова мразеше еднооките, както и от онази, която искаше да отреже носа на мъжа си. Непринудеността на Астарте, нейните нежни думи, от които почваше да се изчервява, погледите, които искаше да отвърне и които се впиваха в очите му, запалиха в сърцето на Задиг огън, който го учуди. Той се бори, обърна се за помощ към философията, която винаги му бе помагала, извлече от нея познания, но не получи облекчение. Дългът, признателността, оскърблението на царското величие бяха в неговите очи като богове на отмъщението, той се бореше, печелеше, но тези победи, които трябваше да извоюва всеки миг, му струваха стенания и сълзи. Вече не смееше да говори на царицата с онази мила непринуденост, така очарователна и за двамата, очите му се замъгляваха, думите му бяха принудени и несвързани, свеждаше очи и когато неволно погледът му се обръщаше към Астарте, той срещаше навлажнените очи на царицата, които го пронизваха с огнените си

стрели. Те сякаш си казаха един на друг: „Ние се обожаваме, а не смеем да се обичаме; и двама горим в огън, който осъждаме.“

Задиг излизаше от стаята ѝ с блуждаещ поглед, замаян, а на сърцето му тежеше непосилно бреме. Бе така дълбоко смутен, че разкри тайната си на своя приятел Кадор подобно на човек, който, след като дълго е подтискал острото си страдание, най-после издава болката си с вик, изтръгнат от нетърпимия ѝ пристъп и със студена пот, обляла челото му.

Кадор му каза:

— Аз вече открих чувствата, които искахте да скриете от себе си. Страстите имат признаци, които не лъжат. Разсъдете сам, драги ми Задиг, щом аз мога да прочета какво става в сърцето ви, нима царят няма да открие в него чувството, което го оскърбява? Единственият му недостатък е, че е най-ревнивият мъж на света. Вие устоявате на страстта си с повече сила, отколкото царицата се бори срещу своята страст, защото сте философ и защото сте Задиг. Астарте е жена. Тя оставя погледите си да говорят с такова неблагоприятно, защото смята, че още няма вина. За нещастие тя е спокойна за целомъдрието си и затова пренебрегва необходимата външна сдържаност. Ще треперя за нея, докато няма в какво да упреква себе си. Ако двамата се бяхте разбрали, щяхте да съумеете да измамите всички очи; една зараждаща се и подтискана страст избухва, една задоволена любов знае да се крие.

Задиг изтръпна при това предложение да измами царя, своя благодетел, никога преди не беше толкова предан на своя господар, както след като се провини пред него с неволната си простъпка. Царицата обаче произнасяше тъй често името на Задиг, лицето ѝ така пламваше в огън, когато го произнасяше, беше ту оживена, ту объркана и разстроена, когато му говореше в присъствие на царя, обхващаше я такава дълбока мечтателност, щом Задиг си отиваше, че царят се смути. Той повярва на всичко това, което виждаше, въобрази си всичко онова, което не виждаше. Особено му се хвърли в очи, че и пантофите на жена му, и чехлите на Задиг бяха все сини, и че панделките на жена му бяха жълти, но и шапката на Задиг беше жълта, това бяха страшни указания за един деликатен владетел. В неговата огорчена душа съмненията се превърнаха и увереност.

Всички роби на царе и царици са шпиони на техните сърца. Скоро всички разбраха, че Астарте е нежна, а Моабдар — ревнив.

Завистливият настоя пред Завистливата да изпрати на царя жарттиерата си, която беше подобна на жарттиерите на царицата. И като връх на злощастиято, жарттиерата беше синя. Монархът мислеше вече само за начина, по който да си отмъсти. Той реши да отрови царицата през нощта и да заповяда да удушат Задиг призори. Заповедта бе дадена на един безжалостен евнух, изпълнител на царските отмъщения. По това време в спалнята на царя имаше едно дребно джудже, което беше нямо, но не беше глупаво. Търпяха го навсякъде, подобно на домашно животно, то беше свидетел на всичко най-тайно, което ставаше в двореца. Това нямо джудже беше много привързано към царицата и Задиг. С изненада и ужас то чу как царят заповяда да ги погубят. Но как да постъпи, за да осуети тази страшна заповед, която щеше да бъде изпълнена след няколко часа? То не знаеше да пише, но се бе научило да рисува и особено умееше да постига известна прилика в рисунките си. Джуджето прекара част от нощта да рисува това, което искаше да съобщи на царицата. В единия ъгъл на картината се виждаше царят, пламнал от ярост, как заповядва на евнуха си, на масата имаше синя връв и един съд, а до тях сини жарттиери и жълти панделки, в средата на картината царицата издъхваше в прегръдките на придворните си дами, а Задиг лежеше удушен в краката ѝ. На хоризонта бе нарисувано изгряващо слънце, за да се покаже, че тази ужасна екзекуция трябва да се извърши при първите лъчи на зората. Щом завърши производението, джуджето изтича при една от прислужничките на Астарте, събуди я и ѝ даде да разбере, че трябва незабавно да отнесе тази рисунка на царицата.

И така, посред нощ на вратата на Задиг се похлопа. Събудиха го и му предадоха бележка от царицата. Той помисли, че сънува и отвори писмото с разтреперани ръце. Каква бе неговата изненада и кой би могъл да изрази смайването и отчаянието, които го обхванаха, когато прочете тези думи: „Бягайте, още в този миг, иначе ще ви отнемат живота! Бягайте, Задиг, заповядвам ви в името на нашата любов и на жълтите ми панделки. Аз не съм виновна, но чувствам, че ще умра като престъпница.“

Задиг едва имаше сили да проговори. Прати да повикат Кадор и, без да му каже нито дума, му подаде бележката. Кадор го накара да се подчини и да поеме веднага пътя за Мемфис.

— Ако се осмелите да отидете при царицата — каза му той, — само ще ускорите смъртта ѝ. Ако говорите на царя, също ще я погубите. Аз се нагърбвам със съдбата ѝ, вие следвайте вашата. Ще пръсна слух, че сте поел пътя за Индия и скоро ще дойда да ви намеря, за да ви съобщя какво е станало във Вавилон.

Още в същия миг Кадор заповяда да докарат две от най-бързите камили пред една тайна врата на двореца. Натовари на една от тях Задиг, когото трябваше да носят, защото едва си държеше душата. Придружаваше го само един слуга. И скоро Кадор, изпълнен с учудване и скръб, загуби от погледа си своя приятел.

Когато стигна до върха на един хълм, от който се виждаше Вавилон, именитият бежанец обърна поглед към двореца на царицата и изгуби съзнание, а когато се свести, започна да пролива сълзи и да призовава смъртта. Най-после, след като дълго оплаква злочестата съдба на най-милата от всички жени, на първата царица в света, той се обърна към себе си и извика:

— Какво е човешкият живот? О, добродетел, за какво си ми послужила досега? Две жени ми изневериха недостойно, третата, която не е виновна в нищо и по-хубава от другите, сега ще умре! Всичко най-добро, което има у мен, е винаги било източник на проклетия и аз бях издигнат до върха на славата само за да падна в най-ужасната бездна на нещастieto. Ако бях лош като толкова други, щях да бъда щастлив като тях.

Смазан от тези печални разсъждения, с очи, премрежени от мъка, със смъртнобледо лице, с душа, потънала в безкрайно мрачно отчаяние, той продължи пътуването си към Египет.

ГЛАВА ІХ

БИТАТА ЖЕНА

Задиг намираше пътя си по звездите. Съзвездието Орион и блестящата звезда Сириус го водеха към египетския град Каноп. Той се възхищаваше от тези огромни кълба от светлина, които за нашите очи изглеждат като слаби искрици, докато Земята, която в действителност е само една незабележима точка в природата, изглежда на нашата алчност като нещо толкова велико и благородно. Тогава той виждаше хората такива, каквито са всъщност — насекоми, които се разкъсват едни други, кацнали върху малък атом от кал. Това вярно сравнение, което му показваше нищожеството на собственото му същество и нищожеството на Вавилон, като че ли изличаваше нещастията му. Душата му се устремяваше в безкрая и откъсната от сетивата, съзерцаваше неизменния ред на Вселената. Но когато по-късно, възвърнал се към себе си, надникваше в сърцето си, той си мислеше, че заради него Астарте е може би вече мъртва, тогава Вселената изчезваше пред очите му и в цялата природа той виждаше само умиращата Астарте и нещастния Задиг. Отдавайки се на тези приливи и отливи на възвишена философия и на смазваща скръб, той приближаваше границата на Египет. Неговият верен слуга бе вече влязъл в първото египетско селище, за да му потърси подслон. Междувременно Задиг се разхождаше сред градините, които ограждаха селото. Недалеч от главния път той видя една разплакана жена, която призоваваше небето и земята на помощ, и един разгневен мъж, който вървеше след нея. Той я настигна и жената започна да прегръща коленете му. Мъжът я обсипа с удари и упреци. По жестокостта на египтянина и по непрестанните молби за прошка, които дамата му отправяше, Задиг заключи, че мъжът е ревнивец, чиято жена му е изневерила. Когато се вгледа в жената, която бе трогателно красива и дори приличаше малко на нещастната Астарте, той се почувства обзет от състрадание към нея и от отвращение към египтянина.

— Помогнете ми — извика тя на Задиг сред ридания. — Изтръгнете ме от ръцете на най-жестокия мъж на света, спасете ми живота.

При тези викове Задиг се спусна и застана между нея и варварина. Той имаше известни познания по египетски и заговори на този език:

— Ако у вас има капка човечност, заклевам ви да пощадите красотата и слабостта. Как можете да оскърбявате така едно великолепно творение на природата, което е в нозете ви и няма друга защита освен сълзите си?

— О! — извика разгневеният египтянин, — значи, и ти също я любиш! На теб трябва да си отмъстя.

Казвайки тези думи, той пусна дамата, която бе хванал с една ръка за косите, грабна копието си и замахна да прободне чужденеца. Задиг, който беше хладнокръвен, лесно избегна удара на един разярен човек. Той хвана копието близо до железния му връх. Единият искаше да си издърпа оръжието, а другият — да го изтръгне от ръцете му. Най-после копието се счупи в ръцете им. Египтянинът измъкна сабята си, Задиг извади своята. Втурнаха се един към друг. Египтянинът замахваше безразборно безброй пъти, Задиг сръчно отбиваше всичките удари. Седнала на моравата, дамата оправяше прическата си и ги гледаше. Египтянинът беше по-едър от своя противник, Задиг беше по-сръчен. Той се биеше като човек, чиято ръка се ръководи от главата, а противникът му — като побеснял човек, у когото сляп гняв насочва движенията му както дойде. Задиг успя да се доближи до него и го обезоръжи и докато египтянинът, още повече разярен, искаше да се нахвърли върху противника си, той го сграбчи, притисна го, събори го на земята и опря меча си върху гърдите му, и му предложи да му подари живота. Извън себе си от ярост, египтянинът измъкна кинжала си и рани Задиг в същия миг, в който победителят му прощаваше. Възмутен, Задиг заби меча си в гърдите му. Египтянинът нададе ужасен вик, започна да се мята и издъхна. Тогава Задиг се приближи към дамата и ѝ каза смирено:

— Той ме принуди да го убия. Аз отмъстих за вас. Вие сте освободена от най-жестокия мъж, когото някога съм виждал. Какво искате сега от мен, госпожо?

— Да пукнеш, злодеецо — отвърна му тя, — да пукнеш, ти уби любовника ми! Бих искала да ти разкъсам сърцето!

— Наистина, госпожо, странен мъж имате за любовник — отговори ѝ Задиг. — Биеше ви с всичка сила, искаше да ми отнеме живота, защото ме заклехте да ви помогна.

— Бих желала още да ме бие — поде дамата с плач. — Наистина заслужавах да ме бие, дадох му повод за ревност. О, защо господ не направи да ме бие още, а ти да бъдеш на негово място!

По-изненадан и по-разгневен от когато и да било през живота си, Задиг ѝ рече:

— Госпожо, колкото и да сте красива, заслужавате да ви набия на свой ред и аз, защото сте крайно своенравна, но няма да си направя този труд.

След това се качи на камилата си и тръгна към селото. Едва бе изминал няколко крачки, той чу конски тропот и се обърка. Четирима вавилонски конници препускаха бясно. Като видя жената, единият от тях извика:

— Тази е! Такава жена ни описаха.

Те ни най-малко не обърнаха внимание на мъртвеца и веднага хванаха дамата. Тя не преставаше да крещи към Задиг:

— Помогнете ми още веднъж, благородни чужденецо. Моля ви да ми простите, загдето се оплаквах от нас. Помогнете ми и аз ще бъда ваша до гроб.

Но на Задиг му беше минало всяко желание да се бие вече за нея.

— Разправяйте това другиму — отвърна той. — Вече няма да ме хванете.

Впрочем той беше ранен, от раната му течеше кръв и сам имаше нужда от помощ, а и видът на четиримата вавилонци, вероятно изпратени от цар Моабдар, го изпълваше с тревога. Той тръгна бързо към селото, като се чудеше защо четирима вавилонски конници бяха дошли да хванат тази египтянка, но още по-учуден беше от нрава на дамата.

ГЛАВА X

РОБСТВО

Още щом влезе в египетското село, Задиг се видя заобиколен от народ. Всички извикаха:

— Ето, този отвлече красивата Мисуф и току-що уби Клетофис!

— Господа — отвърна той, — пазил ме Господ да отвлека вашата прекрасна Мисуф, тя е прекалени своенравна. А колкото до Клетофис, съвсем не съм го убил злодейски, само се защитавах срещу него. Той искаше да ме убие, защото най-смирено го помолих да се съжали над красивата Мисуф, която той безжалостно биеше. Аз съм чужденец, който идва да търси убежище в Египет, и не е много правдоподобно човек, който идва да моли за вашето покровителство, да започне веднага да отвлича жени и да коли хората.

По това време египтяните бяха много справедливи и човечни. Народът отведе Задиг в кметството. Най-напред превързаха раната му, а след това разпитаха и него, и слугата поотделно, за да узнаят истината. Признаха, че Задиг не е убиец, но той беше виновен, загдето е пролял човешка кръв, законът го осъждаше да бъде продаден като роб. Продадоха в полза на селото двете му камили, раздадоха на жителите всичкото злато, което носеше, а него и спътника му изложиха за продан на площада. Един арабски търговец на име Сеток спечели наддаването, но слугата, който беше по-издръжлив на умора, бе продаден много по-скъпо от господаря. Между двамата мъже не можеше да бъде направено никакво сравнение. И така, Задиг стана роб, подчинен на своя слуга. Завързаха ги заедно с верига, която поставиха на краката им, и в това положение те последваха арабския търговец в дома му. Пътем Задиг утешаваше своя слуга и се мъчеше да му внуши търпение, но по навик той правеше и разсъждения за човешкия живот.

— Виждам — казваше той, — че нещастията на моята съдба се разпростират и върху твоята. Досега всичко в живота ми е вървяло по странен начин. Бях осъден на глоба, загдето съм видял, че минава една кучка, мислех, че ще ме набият на кол заради един грифон, бях

изпратен на смърт, защото бях съчинил стихове за възхвала на царя, без малко не ме удушиха, защото царицата имаше жълти панделки, и ето ме сега роб, защото един грубиян биеше любовницата си. Но нека не губим надежда, може би един ден всичко това ще свърши; и все пак арабските търговци трябва да имат роби, и защо да не бъда аз вместо някой друг, щом съм човек като всички други? Този търговец няма да бъде безжалостен, трябва да се отнася добре с робите си, ако иска да извлече полза от тях.

Така говореше Задиг, а в дъното на душата си бе загрижен за съдбата на вавилонската царица. Два дни по-късно търговецът Сеток тръгна за пустинна Арабия заедно с робите и камилите си. Неговото племе живееше някъде към пустинята Хороб. Пътят беше дълъг и мъчителен. През време на пътуването Сеток обръщаше много повече внимание на слугата, отколкото на господаря, защото слугата товареше много по-добре камилите и всички дребни отличия получаваше той. На два дни от Хороб една камила умря: разпределиха товара ѝ между всички слуги и те трябваше да го носят на гръб. Задиг получи своята част. Виждайки всичките си роби да вървят прегърбени, Сеток се разсмя. Задиг си позволи да му обясни причината за това и му разказа за законите на равновесието. Учуденият търговец започна да го гледа с по-друго око. Като видя, че е възбудил любопитството му, Задиг с двойно по-голямо усърдие започна да го учи на много неща, които бяха от полза за търговията му: специфичното тегло на металите и на други стоки при еднакъв обем, качествата на много полезни животни и начина да направим полезни и онези, които не са; накрая търговецът си каза, че Задиг е истински мъдрец. И вече го предпочиташе пред другаря му, когото бе толкова уважавал. Той го третираше добре и нема̀ повод да се разкайва за това.

Щом пристигна при своите, Сеток най-напред поиска от един юдей да му върне петстотинте унции сребро, които му бе дал в заем в присъствието на двама свидетели, но тези двама свидетели бяха умрели и юдеят, сигурен, че не може да бъде осъден, си присвои парите на търговеца, като благодареше на Бога, че му е дал възможност да измами един арабин. Сеток сподели мъката си със Задиг, който бе станал негов съветник.

— На кое място — запита Задиг — заехте петстотинте унции на този неверник?

— На един голям камък — поде търговецът, — който се намира близо до планината Хороб.

— Какъв е нравът на вашия длъжник? — запита Задиг.

— Нрав на измамник — отвърна Сеток.

— Но аз ви питам дали е човек жив или флегматичен, съобразителен или непредпазлив.

— Измежду всички лоши длъжници — рече Сеток той е най-хитрият, когото познавам.

— Е добре — настоя Задиг, — позволете ми да говоря вместо вас пред съдията.

И действително той призова юдея пред съда и говори на съдията така:

— Стълб на трона на справедливостта, идвам от името на господаря си да поискам от този човек петстотин унции сребро, които той отказва да му върне.

— Имате ли свидетели? — запита съдията.

— Не, те са умрели; но е останал един голям камък, върху който са били броени парите и ако ваша светлост благоволи да заповяда да се донесе този камък, надявам се, че той ще свидетелства. Юдеят и аз ще останем тук да чакаме да донесат камъка, ще изпратя хора за сметка на Сеток, моя господар.

— Напълно съм съгласен — отговори съдията и се залови да разглежда други дела.

Към края на заседанието той рече на Задиг:

— Е, какво, вашият камък още ли не е пристигнал?

Засмян, юдеят отговори:

— Ваша светлост може да стои тук до утре, но камъкът все още няма да е пристигнал, той се намира на повече от шест мили оттук и ще трябват петнайсет души, за да го помръднат.

— Така! — провикна се Задиг. — Нали ви казах, че камъкът ще свидетелства; щом този човек знае къде се намира той, значи, признава, че парите са били броени на него.

Обърканият юдей бе принуден веднага да признае всичко. Съдията заповяда да го завържат за камъка и да не му дават нито да яде, нито да пие, докато не изплати парите; дългът беше изплатен веднага.

Робът Задиг и камъкът си спечелиха голяма, слава в Арабия.

ГЛАВА XI

КЛАДАТА

Възхитеният Сеток направи роба си свой задушевен приятел. Той не можеше вече да мине без него, както на времето вавилонският цар, а Задиг беше щастлив, че Сеток няма жена. У господаря си той откриваше природа, склонна към добро, голяма почтеност и здрав разум. Съжالياваше само, че според стария арабски обичай той обожаваше небесната армия, тоест слънцето, месеца и звездите. Понякога Задиг му говореше много сдържано за тези неща. Най-после му каза, че това са тела като всички други тела и че не заслужават неговата почит повече, отколкото някое дърво или скала.

— Но — казваше Сеток — това са вечни същества, от които ние получаваме всички блага; те дават живот на природата, определят годишните времена. При това те са толкова далеч от нас, че не можем да не ги почитаме.

— Вие извличате много повече полза от водите на Червено море, които носят вашите стоки чак в Индия — отвърна Задиг. — Защо те да не са толкова стари, колкото и звездите? И ако вие обожавате всичко, което е отдалечено от вас, би трябвало да обожавате и земята на гангейците, която се намира на края на света.

— О, те — казваше Сеток, — звездите, са твърде блестящи, за да не ги обожавам.

Когато дойде вечерта, Задиг запали голям брой свещи в шатрата, където щеше да вечеря със Сеток; и щом господарят му се появи, той се хвърли на колене пред запалените вошеници и им каза:

— Вечни и блестящи светлини, бъдете винаги благосклонни към мен!

След като произнесе тези думи, той седна на масата, без да гледа Сеток.

— Какво правите? — каза му учудено Сеток.

— Правя като вас — отговори Задиг, — обожавам свещите и пренебрегвам нашия общ господар.

Сеток разбра дълбокия смисъл на тази притча. Мъдростта на неговия роб влезе в душата му; той не кадеше вече тамян на творенията и обожаваше само Вечното същество, което ги бе създало.

По това време в Арабия съществуваше един ужасен обичай, пренесен първоначално от Скития, който под влиянието на брамините се бе установил в Индия и заплашваше да залее целия Изток. Когато умреше някой женен мъж, ако неговата любима жена искаше да стане светица, тя се изгаряше публично върху трупа на мъжа си. Това беше тържествен празник, който се наричаше „кладата на вдовството“. Племето, в което имаше най-много изгорени жени, беше най-уважавано. Един арабин от племето на Сеток умря и жена му, която се казваше Алмона и беше много набожна, разгласи деня и часа, когато щеше да се хвърли в огъня под звуците на тръби и барабани. Задиг обясни на Сеток колко вреден за благо на човешкия род е този ужасен обичай, изтъкна му, че се позволява всеки ден да се изгарят млади вдовици, които биха могли да дадат деца на държавата или поне да възпитат вече родените си деца, и най-после го накара да се съгласи, че трябва да се премахне, ако е възможно, един толкова варварски обичай. Сеток отговори:

— Има повече от хиляда години, откакто в жените е влязъл този бяс да се изгарят. Кой от нас ще се осмели да промени един закон, който времето е осветило? Има ли нещо по-достойно за уважение от стари заблуди?

— Разумът е по-стар — поде Задиг. — Поговорете с вождовете на племената, а аз ще отида да намеря младата вдовица.

Задиг помоли да ѝ бъде представен; възхвалявайки нейната красота, той спечели благоразположението ѝ. След като ѝ каза колко е жалко да се хвърлят в огъня толкова прелести, той я похвали за нейната твърдост и смелост.

— Значи, толкова безумно обичахте вашия съпруг? — каза ѝ той.

— Аз ли? Ни най-малко — отговори арабската дама. — Той беше грубиянин, ревнив, непоносим мъж, но аз съм твърдо решена да се хвърля на кладата му.

— Очевидно трябва да е изключително удоволствие да бъдеш изгорен жив — рече Задиг.

— О, всяка плът изтръпва при тази мисъл — възрази дамата, — но трябва да се мине през това; аз съм набожна и ако не се изгоря

жива, ще загубя доброто си име и всички ще се подиграват с мен.

След като съумя да я убеди, че тя желае да се изгори заради хората и от суетност, Задиг дълго ѝ говори по такъв начин, че я накара наново да обикне живота и дори успя да ѝ вдъхне известна благосклонност към този, който ѝ говореше.

— Какво бихте направила — каза ѝ той, — ако не ви ръководеше суетността?

— Уви — каза дамата, — мисля, че бих ви помолили да се оженим за мен.

Задиг беше твърде изпълнен с мисълта за Астарте, за да не отклони това признание, но начаса отиде да намери главатарите на племената, каза им какво е станало и ги посъветва да създадат закон, според който да се позволява на вдовиците да се изгарят само след като са разговаряли насаме с някой младеж в продължение на цял час. Оттогава в Арабия дамите престанаха да се изгарят. Бяха задължени само на Задиг, загдето за един ден бе премахнал този жесток обичай, траял толкова векове. И така той стана благодетелят на Арабия.

ГЛАВА XII

ВЕЧЕРЯТА

Сеток, който не можеше да се раздели с този човек, в когото се беше вселила мъдростта, го заведе на големия панаир в Басра, където трябваше да отидат най-големите търговци от населените части на земята. Задиг с голямо задоволство виждаше събрани на едно място толкова много хора от различни страни. Струваше му се, че светът е едно голямо семейство, което се събира в Басра. Още на втория ден той се озова на трапезата с един египтянин, един гангейски индиец, един жител на Китай, един грък, един келт и мнозина други чужденци, които през време на честите си пътувания към Арабския залив бяха научили доста добре арабски, за да могат да разговарят. Египтянинът изглеждаше силно разгневен.

— Каква гадна страна е Басра! — казваше той. — Отказват да ми заемат хиляди унции злато, за които съм готов, да дам най-сигурната гаранция на света.

— Как така? — рече Сеток. — Срещу каква гаранция ви отказаха тази сума.

— Срещу тялото на леля ми — отвърна египтянинът. — Тя беше най-почтената жена в Египет. Винаги ме придружаваше и сега умря по пътя. Направих от нея прекрасна мумия; в моята страна бих получил всичко, което искам, ако я дам в залог. Много странно е, че тук не искат да ми дадат дори хиляда унции злато срещу такава сигурна гаранция.

Макар че се ядосваше, той посегна към една чудесна варена кокошка, но индиецът го хвана за ръката и извика с огорчение:

— О, какво ще правите?

— Ще изям тази кокошка — отвърна човекът с мумията.

— В никой случай не правете това — каза му гангеецът. — Възможно е душата на покойната да е влязла в тялото на тази кокошка, а вие сигурно няма да искате да се изложите на риска да изядете леля

си. И при това да се варят кокошки, означава открито да се оскърбява природата.

— Какво искате да кажете с вашата природа и вашите кокошки? — поде сприхавият египтянин. — Ние обожаваме един вол и все пак ядем говеждо.

— Вие обожавате вол! Възможно ли е? — рече човекът от Ганг.

— Няма нищо по-възможно! — възрази другият. — От сто трийсет и пет хиляди години имаме този обичай и никой измежду нас не възразява срещу него.

— О, сто трийсет и пет хиляди години! — рече индиецът. — Тази сметка е малко прекалена. Индия е населена едва от осемдесет хиляди години, а няма съмнение, че ние сме по-стари от вас. Брама ни е забранил да ядем говеждо, преди вие да сте се сетили да поставяте воловете на олтари или да ги печете на шиш.

— Вашият Брама е едно смешно животно в сравнение с Апис — каза египтянинът. — Какво толкова красиво е създал вашият Брама?

Браминът отговори:

— Той е научил хората да четат и да пишат и целият свят на него дължи играта на шахмат.

— Мамите се — обади се един халдеец, който седеше до него. — На рибата Оанес дължим тези големи благодеяния и е справедливо само на нея да се отдава тази почит. Всички ще ви кажат, че тя е била божествено същество, че е имала златна опашка и красива човешка глава и че е излизала от водата по три часа на ден, за да проповядва на сушата. Тя имала няколко деца, които, както е известно, до едно станали царе. Вкъщи имам нейния портрет, когото почитам както се следва. Може да ядеш говеждо, колкото искаш, но несъмнено е голямо светотатство да се вари риба. Впрочем вашият произход не е нито много благороден, нито много стар, за да оспорвате това, което твърдя. Египетският народ съществува от сто трийсет и пет хиляди години, а индийците се хвалят, че съществуват от осемдесет хиляди години, докато нашият календар от четири хиляди века. Послушайте ме, откажете се от вашите нелепости, и аз ще дам и на двама ви по един хубав портрет на Оанес.

Човекът от Камбалу взе думата и рече:

— Дълбоко уважавам египтяните, халдейците, гърците, келтите, Брама, вола Апис и хубавата риба Оанес, но може би Ли или Тиен^[1],

както някои предпочитат да го наричат, струва повече от воловете и рибите. Аз няма да говоря за моята страна, тя е по-обширна от земята на Египет, Халдея и Индия, събрани заедно. Аз не оспорвам древността на тези народи, защото е достатъчно да бъдеш щастлив и е без значение дали си древен. Но ако трябва да говорим за календари, ще кажа, че цяла Азия използва нашите и че ние имахме отлични календари още преди в Халдея да знаят аритметика.

— Вие всички сте големи невежи! — извика гъркът. — Нима не знаете, че Хаосът е баща на всичко и че формата и материята са поставили света в състоянието, в което се намира сега?

Гъркът говори дълго, но най-последно бе прекъснат от келта, който, понеже беше пил много, докато другите спореха, реши, че е по-умен от всички други. Той напсува компанията и заяви, че си заслужава да се говори само за Тевтатес и за белия имел по дъбовете, че колкото до него, той винаги си носел имел в джоба, че скитите, неговите прадеди, били единствените почтени хора, които някога са живели на света, че те действително понякога са ядели хора, но това не пречело да се изпитва дълбоко уважение към неговия народ, и че най-последно, ако някой говори зле за Тевтатес, той ще му даде да разбере. Препирнята се разгорещи и Сеток разбра, че скоро ще се пролее кръв. Задиг, който бе пазил мълчание през целия спор, най-последно стана. Обърна се най-напред към келта, защото той беше най-разярен, каза му, че има право, и му поиска малко имел, похвали гърка за неговото красноречие и смири разпалените духове, на човека от Китай каза само няколко думи, защото той се беше оказал най-разумен от всички. След това рече:

— Приятели, вие се караете за нищо, защото всички сте на същото мнение.

При тези думи всички се развикаха.

— Не е ли истина — каза той на келта, — че вие не обожавате имела, а онзи, който е създал имела и дъба?

— Несъмнено — отвърна келтът.

— И вие, господин египтянино, обожавайки бика, очевидно почитате онзи, който ви е дал волове?

— Да — каза египтянинът.

— Рибата Оанес — продължи Задиг — трябва да отстъпи пред онзи, който е сътворил морето и рибите?

— Съгласен — каза халдеецът.

— Индиецът — добави Задиг — и китаецът признават като вас едно основно начало, аз не разбрах много добре прекрасните неща, които каза гъркът, но съм сигурен, че той също признава едно върховно същество, от което зависят формата и материята.

Гъркът, от когото се възхищаваха, каза, че Задиг е разбрал много добре мисълта му.

— Значи, вие всички сте на същото мнение — рече Задиг — и няма за какво да се карате.

Всички го разцелуваха. След като продаде твърде скъпо своите стоки, Сеток отведе своя приятел Задиг при племето си. Когато пристигна, Задиг научи, че в негово отсъствие са разгледали делото му и че той ще бъде изгорен на тих огън.

[1] Китайски думи, които означават: „ли“ — светлина, разум, „тиен“ — небе, и които означават също така „бог“. — Б.а. ↑

ГЛАВА XIII

СРЕЩАТА

Докато Задиг беше в Басра, жреците на звездите решиха да го накажат. Скъпоценните камъни и накитите на младите вдовици, които те изпращаха на кладата, им принадлежаха по право; да го изгорят жив, беше най-малкото наказание заради лошата шега, която им бе изиграл. И така, те обвиниха Задиг, че има погрешни схващания за небесната звездна армия, свидетелстваха срещу него и се заклеха, че са го чули да казва, че звездите не залязвали в морето. Това страхотно богохулство накара съдиите да изтръпнат, те едва не разкъсаха дрехите си, когато чуха тези нечестиви думи, и несъмнено биха ги разкъсали, ако Задиг имаше с какво да им ги плати, но в дълбокото си огорчение те се задоволиха да го осъдят да бъде изгорен на тих огън. Отчаян, Сеток се опита напразно да използва влиянието си, за да спаси своя приятел, но скоро бе принуден да млъкне.

Младата вдовица Алмона бе отново започнала да харесва живота и понеже дължеше спасението си на Задиг, който я бе освободил от заблудите ѝ, реши да го отърве от кладата. Тя обмисли добре плана си, без да спомене никому ни дума за него. Задиг трябваше да бъде умъртвен на следния ден, тя имаше само една нощ, за да го спаси. И ето как тази милосърдна и разумна жена изпълни плана си.

Тя се намаза с благовонни масла и се нагизди с най-богати и изящни накити, за да направи красотата си още по-очевидна, след това отиде да поиска тайна среща с първожреца на звездите. Когато се яви пред този достопочтен старец, тя се обърна към него с тези думи:

— Старши сине на Голямата мечка, брате на Бика, братовчеде на Голямото куче (това бяха титлите на този висш духовник), идвам при тебе да изповядам угризенията на съвестта си. Много се страхувам, че съм извършила тежък грях, като не се изгорих на кладата на скъпия си съпруг. И действително какво има да спася? Една тленна плът, която е вече съвсем повехнала. — И като каза тези думи, тя измъкна от дългите копринени ръкави голите си, великолепно изваяни,

ослепително бели ръце. — Сам виждате — рече тя колко малко струва това.

В себе си първожрецът си помисли, че това струва много. Очите му го казаха и устата му го потвърди той се закле, че никога в живота си не е виждал толкова красиви ръце.

— Уви — отвърна му вдовицата, — ръцете може да не са чак толкова лоши, колкото останалото, но ще признаете, че гърдите ми съвсем не бяха достойни за моето внимание.

И тогава тя откри най-очарователната гърд, която природата някога е създавала. Пред нея дори розова пъпка върху ябълка от слонова кост би изглеждал като брожд върху чемшир и току-що изкъпани бели агънца биха изглеждали жълтокафяви. Тази гърд, големите ѝ черни очи, изпълнени с нега, които светеха с мек блясък, бузите ѝ, обагрени с най-красив пурпур, примесен с белината на най-чисто мляко, носът ѝ, който не беше като ливанската кула, устните ѝ — два коралови ръба, зад които се криеха най-прекрасните перли на Арабско море, всичко това заедно накара стареца да се почувства като двайсетгодишен. Запъвайки се, той ѝ се обясни в любов. Като го видя така разпален, Алмона поиска милост за Задиг.

— Уви, прекрасна госпожо — отвърна ѝ той, — дори и да го помилвах, моята снизходителност не би ви помогнала, указът трябва да бъде подписан и от трима други от моите събрата.

— Все пак подпишете — каза Алмона.

— На драго сърце — рече жрецът, — при условие че вашата благосклонност ще бъде цената на моята отзивчивост.

— Вие ми правите голяма чест — каза Алмона. — Имайте само любезността да дойдете в моята спалня след залез слънце, щом блестящата звезда Шеат се покаже на хоризонта, и ще ме намерите излегната на розов диван. Тогава ще можете да правите със слугинята си каквото пожелаете.

След това тя излезе, като отнесе със себе си подписа му, и остави стареца, пламнал от любов и измъчван от съмнения в собствените си сили. През цялата останала част на деня той се къпа, изпи една настойка от исилонска канела и от скъпоценни подправки от Тидор и Тернат и зачака с нетърпение да изгрее звездата Шеат.

Междувременно красивата Алмона отиде да потърси втория жрец. Той я увери, че слънцето, месецът и всички огънове по

небосклона са само някакви блуждаещи пламъчета в сравнение с нейните прелести. Тя го помоли за същата милост и той ѝ поиска същата цена. Алмона отстъпи и определи среща на втория жрец при изгрева на звездата Алжениб. Оттам тя отиде при третия и при четвъртия жрец, от които взе по един подпис, и им даде среща при други звезди. След това тя прати да повикат съдиите в дома ѝ по важна работа. Те се отзоваха на поканата ѝ. Алмона им показа четирите подписа и им обясни на каква цена жреците бяха продали помилването на Задиг. Всеки от тях пристигна на уречения час и всеки от тях бе много учуден, когато завари там събратята си, а още повече и съдиите, пред които бе разкрита тяхната позорна постъпка, Задиг беше спасен. Сеток беше така очарован от уменията на Алмона, че я взе за жена.

ГЛАВА XIV

ТАНЦЪТ

Сеток трябваше да замине за остров Серендиб по търговски работи, но първият месец на брака, който е, както е общоизвестно, меденият месец, не му позволяваше да остави жена си, нито да помисли, че някога може да се раздели с нея. Той помоли своя приятел Задиг да направи това пътуване вместо него. „Уви — казваше си Задиг, — нима трябва да поставя още по-голямо разстояние между прекрасната Астарте и себе си? Но човек трябва да служи на благодетелите си.“ Рече това, заплака и замина.

Задиг беше отскоро на остров Серендиб и вече на него започнаха да гледат като на изключителен човек. Стана арбитър във всички спорове между търговци, приятел на мъдреците и съветник на онези малко на брой хора, които приемат съвети. Царят пожела да го види и чуе. Той веднага оцени Задиг, повярва в неговата мъдрост и го направи свой приятел. Свойското държане и уважението на царя караше Задиг да трепери. Денем и нощем мислеше за нещастиято, което му бяха навлекли благоденствията на Моабдар. „Нравя се на царя — казваше си той; — дали това няма да ме погуби?“ Обаче не можеше да избегне добрините на негово величество, защото трябва да се признае, че Набусан, цар на Серендиб, син на Нусанаб, син на Набасун, син на Санбунас, беше един от най-добрите царе в Азия, и когато човек говореше с него, трудно беше да не го обикне.

Този добър владетел беше винаги хвален, мамен и ограбван: всички се надпреварваха да грабят съкровищата му. Сановникът, който се грижеше за събирането на данъците в остров Серендиб, винаги даваше пример, който всички други чиновници вярно следваха. Царят знаеше това, поверявал бе държавната хазна на различни хора, но не бе успял да промени установения обичай да се разделят царските доходи на две неравни части, по-малката от които винаги беше за негово величество, а по-голямата — за висшите сановници.

Цар Набусан довери мъката си на мъдрия Задиг.

— Вие, който знаете толкова прекрасни неща — каза му той, — не бихте ли могъл да ми кажете някакъв начин да намеря пазител на хазната, който да не ме краде?

— Разбира се — отвърна Задиг, — зная безпогрешен начин, благодарение на който можете да намерите човек с чисти ръце.

Очарован, царят го прегърна и го запита как трябва да постъпи.

— Просто трябва да накарате всички онези, които пожелаят да заемат тази служба, да танцуват — рече Задиг — и онзи, който танцува най-леко, непременно ще бъде най-честният човек.

— Вие се подигравате с мене — каза му царят. — Какъв странен начин за избиране министър на хазната! Как, значи, вие твърдите, че онзи, който най-леко подскача, ще бъде най-способният и най-неподкупен министър!

— Аз не ви гарантирам, че ще бъде най-способният — възрази Задиг, — но ви уверявам, че несъмнено ще бъде най-почтеният.

Задиг говореше с такава увереност, че царят сметна, че той знае някакъв свръхестествен таен способ, чрез който да разпознава финансистите.

— Не обичам свръхестествените неща — рече Задиг; — хората и книгите, които говорят за чудеса, никога не са ми харесвали. Но ако ваше величество ми позволи да направя изпитанието, което му предлагам, гой ще се убеди, че моята тайна е най-простото и най-лекото нещо на света.

Когато чу, че тайната е толкова проста, Набусан, царят на Серендиб, се учуди още повече, отколкото ако бяха му казали, че се касае за някакво чудо.

— Е, добре — каза той, — действайте, както намерите за уместно.

— Оставете ме да действам — каза Задиг — и вие ще спечелите от това изпитание повече, отколкото смятате.

Още същия ден той оповести от името на царя, че всички онези, които желаят да се кандидатира за длъжността на първ сановник по събирането на данъците на негово милостиво величество Набусан, син на Нусанаб, трябва да се явят на първия ден от месеца на крокодила в преддверието на двореца, облечени в дрехи от лека коприна. Желаещите, на брой шейсет и четири души, се явиха на уречения ден. В един съседен салон бяха повикали цигулари, всичко бе готово за

бала, но вратата на салона беше затворена и за да се влезе в него, трябваше да се мине през една малка, доста тъмна галерия. Един лакей идваше да вземе кандидатите един по един и ги въвеждаше в тази галерия, където те оставаха сами няколко минути. Царят, който бе посветен в тайната, бе наредил всичките си съкровища в тази галерия. Когато всички кандидати влязоха в салона, негово величество им заповяда да танцуват. Никой никога не е танцувал по-тежко и по-тромаво; всички бяха навели глави, превили гърбове и държаха ръцете си прилепени до хълбоците.

— Какви мошеници! — шепнеше Задиг.

Само един от тях стъпваше пъргаво с протегнати ръце, с изправено тяло и със здраво стегнати прасци.

— О, какъв честен човек! Какъв почтен човек! — казваше Задиг.

Царят прегърна този добър танцьор, обяви го за министър на финансите, а всички други бяха наказани и глобени, и то напълно справедливо, защото през времето, през което бяха престояли в галерията, те така бяха напълнили джобовете си, че едва можеха да ходят. Царят бе отчаян от човешката природа, защото между тези шейсет и четирима танцьори имаше шейсет и трима крадци. Тъмната галерия бе наречена „коридорът на изкушението“. В Персия тези шейсет и трима благородници щяха да бъдат набити на кол; в други страни биха ги предали на съд, който би погълнал като съдебни разноски тройно повече пари от откраднатите и не би вложил нищо в касите на владетеля; в едно друго царство те биха се оправдали напълно и биха наредили така, че пъргавият танцьор да изпадне в немилост. А в Серендиб те бяха осъдени само да обогатят държавното съкровище, защото Набусан беше много снизходителен.

Той беше също така и много признателен — даде на Задиг една парична сума, по-голяма от най-голямата сума, която някой министър на хазната бе някога открадвал от своя господар. Задиг я използва, за да изпрати бързоходец във Вавилон, който да му донесе вест за съдбата на Астарте. Когато даваше своите нареждания, гласът му затрепера, кръвта му преля към сърцето, очите му помръкнаха и той едва не издъхна. Вестоносецът тръгна и Задиг го проследи с очи, докато се качи на кораба, върна се при царя и тъй като не виждаше нищо пред себе си, смятайки, че вече е в собствената си стая, той произнесе думата „любов“.

— О, любов! — каза царят. — Тъкмо за това се касае, вие отгатнахте мъката ми. Колко велик човек сте вие! Надявам се, че ще ме научите как да намеря жена, която да устои на всички изпитания, както ми помогнахте да намеря един безкористен министър.

Дошъл на себе си, Задиг му обеща да му служи и в любовта така, както и във финансите, макар че работата изглеждаше още по-трудна.

ГЛАВА XV

СИНИТЕ ОЧИ

— Тялото и сърцето — каза царят на Задиг. При тези думи вавилонянинът не можа да се въздържи да не прекъсне негово величество.

— Колко съм ви благодарен — рече той, — че не казахте „умът и сърцето“, защото при всички разговори във Вавилон се чуват само тези думи: човек вижда сами книги, в които се говори за сърцето и ума, а тези книги са написани от хора, които нямат нито едното, нито другото. Но, за Бога, ваше величество, продължавайте.

Набусан продължи така:

— Тялото и сърцето ми са предназначени да обичат; първата от тези две сили има всички основания да бъде задоволена. Тук аз имам сто жени на мое разположение, всички красиви, услужливи, внимателни, дори сладострастни или поне се преструват на сладострастни пред мен. Сърцето ми обаче далеч не е така щастливо. Прекалено често съм долавял, че обсипват с много ласки царя на Серендиб, но не дават и пет пари за Набусан. Не че смятам своите жени за неверни, но бих желал да намеря една душа, която да ми принадлежи. За подобно съкровище бих отстъпил стоте красавици, чиито прелести притежавам. Вижте дали между тези сто султанки ще можете да намерите една, в чиято любов мога да бъда уверен.

Както при случая с финансистите, Задиг му отговори:

— Ваше величество, оставете ме да действам. Но позволете ми най-напред да разполагам с това, което бяхте изложил в Галерията на изкушението. Ще ви дам сметка за всичко и вие няма да загубите нищо.

Царят го остави да се разпорежда напълно свободно с всичко. Задиг избра в Серендиб трийсет и трима дребни и гърбави мъже измежду най-грозните, които можа да намери, трийсет и трима от най-красивите пажове и трийсет и трима от най-красноречивите и яки жреци. На всички той предостави пълна свобода да влизат в килиите

на султанките. Всеки гърбав получи четири хиляди жълтици и още първия ден всички гърбави бяха ощастливени. Пажовете, които нямаха какво да дадат освен себе си, спечелиха победи едва след два-три дни. Жреците срещнаха малко по-големи затруднения, но най-после трийсет и три набожни султанки им се отдадоха. Царят, който бе наблюдавал тези изпитания през щорите на всички килии, остана удивен. От неговите сто жени деветдесет и девет бяха съблазнени пред очите му. Остана само една съвсем млада, съвсем отскоро дошла, до която негово величество никога не се бе доближавал. Изпратиха един, двама, трима гърбави мъже, които ѝ предложиха до двайсет хиляди жълтици; тя бе неподкупна и не можеше да сдържи смеха си, като виждаше, че тези гърбави мъже смятат, че парите ще ги направят похубави. Представиха ѝ двама от най-красивите пажове, тя отговори, че намирала царя още по-красив от тях. Пуснаха при нея най-красноречивия жрец, а след него — най-дръзкия, тя намери първия бърбив и дори не благоволи да забележи особеностите на втория.

— Сърцето е всичко — казваше тя. — Никога няма да отстъпя нито пред златото на един гърбав, нито пред грацията на един младеж, нито пред съблазните на един жрец, ще обичам Набусан, син на Нусанаб, и ще чакам той да благоволи да ме залюби.

Царят бе във възторг от радост, почуда и нежност. Взе си обратно парите, които бяха помогнали на гърбавите да прельстят султанките, и ги подари на красивата Фалиде. Това беше името на младото момиче. Той ѝ даде сърцето си и тя наистина го заслужаваше. Никога цветето на младостта не е бивало по-ярко, никога прелестите на красотата не са бивали толкова очарователни. Истината не позволява да премълчим, че Фалиде правеше лошо реверанси, но затова пък танцуваше като фея, пееше като сирена и говореше като грациите, тя беше пълна с дарби и добродетели.

Набусан, който сега беше обичан, я обожаваше. Но тя имаше сини очи и това причини най-големи нещастия. На острова съществуваше закон, който забраняваше на царете да любят онези жени, които гърците са нарекли оттогава волооки. Един първожрец бе създал този закон преди пет хиляди години, за да отнеме любовницата на първия цар на остров Серендиб. Този първи жрец бе вмъкнал анатемата на сините очи в основния закон на държавата. Всички съсловия в Империята дойдоха да укорят Набусан. Открито се

заявяваше, че приближават последните дни на царството, че кощунствата са достигнали върха си, че цялата природа е застрашена от гибелно бедствие; с една дума, че Набусан, син на Нусанаб, е влюбен в две големи сини очи. Гърбавите, bankerите, жреците и чернооките жени изпълниха царството с жалбите си.

Дивите народи, които живеят в северната част на Серендиб, се възползваха от общото недоволство. Те нахлуха в държавата на добрия Набусан. Той поиска от поданиците си да го подкрепят с пари; жреците, които получаваха половината от държавните доходи, се задоволиха да вдигнат ръце към небето и отказаха да ги сложат в касите си, за да подпомогнат царя. Те изпяха прекрасни молитви и оставиха държавата на произвола на варварите.

— О, скъпи мой Задиг, ще ме измъкнеш ли пак от това ужасно затруднение? — извика с болка Набусан.

— На драго сърце — отвърна Задиг. — Ще получите колкото си щете пари от жреците. Изоставете земите, където се намират техните замъци, и защитавайте само вашите земи.

Набусан последва съвета му: жреците дойдоха и се хвърлиха в краката на царя, молейки го за помощ. Той им отговори с една хубава песен, чиито думи бяха молитви, отправени към небето да запази земите им. Най-после жреците му дадоха пари и царят завърши войната благополучно. Така, със своите мъдри и полезни съвети и големите си заслуги Задиг си навлече непримиримата омраза на най-силните хора в държавата: жреците и чернооките жени се заклеха да го погубят, bankerите и гърбавите също не го пощадиха, дори добрият Набусан започна да го подозира. Спечелените заслуги често остават в преддверието на двореца, а съмненията влизат в кабинета според мъдрата поговорка на Зороастър. Всеки ден срещу него се отправяха нови обвинения; първото е отблъснато, второто докосва леко, третото наранява и четвъртото убива. Наплашеният Задиг, който така добре се бе справил с работите на своя приятел Сеток и чиито пари държеше у себе си, мислеше вече само как да замине от острова, реши сам да отиде да научи нещо за Астарте.

„Защото, ако остана в Серендиб — си казваше той, — жреците ще успеят да ме набият на кол. Но къде да отида? В Египет ще бъда роб, в Арабия по всяка вероятност ще бъда изгорен жив, във Вавилон

ще бъда удушен. Но все пак трябва да узная какво е станало с Астарте; нека замина и видя какво ми готви моята тъжна съдба.“

ГЛАВА XVI

РАЗБОЙНИКЪТ

Задиг стигна на границата, която отделя Камениста Арабия от Сирия, и когато минаваше край един доста укрепен замък, от него изскочиха въоръжени араби, които го обкръжиха и му извикаха:

— Всичко твое ни принадлежи, а ти самият принадлежиш на нашия господар.

В отговор Задиг измъкна меча си. Неговият слуга, който беше храбър мъж, направи същото. Те повалиха мъртви първите араби, които се опитаха да ги хванат, броят им обаче се удвои. Двамата не се учудиха ни най-малко и решиха да загинат с оръжие в ръка. Двама души се защитаваха срещу цяла тълпа, такава битка не можеше да трае дълго. Господарят на замъка, наречен Арбогад, който бе видял през прозореца чудесата от храброст, които Задиг вършеше, изпита голямо уважение към него. Той слезе бързо сам да отстрани хората си и да освободи двамата пътници.

— Всичко, което минава през моите земи, мое става — каза той, — а така също и онова, което намерим на чужда земя, но вие ми изглеждате толкова храбър човек, че ви освобождавам от общия закон.

Той го въведе в замъка си и заповяда на хората си да се отнасят добре с него. Вечерта Арбогад пожела да вечеря със Задиг.

Господарят на замъка беше един от онези араби, които наричаме крадци. Но между множеството лоши дела понякога той вършеше и добрини. Крадеше с бясна алчност и раздаваше щедро наоколо си, беше смел в битките, доста благ в търговията, разпуснат на трапезата, весел в пиянството и главно — напълно откровен.

Задиг му хареса много. Разговорът се оживи и удължи вечерята. Най-после Арбогад му каза:

— Съветвам ви да постъпите на служба при мен, това е най-хубавото, което бихте могъл да направите, този занаят не е лош, един ден ще може да станете това, което съм аз.

— Мога ли да ви запитам — каза Задиг — откога упражнявате тази благородна професия?

— От най-ранна младост — поде благородникът. — Бях слуга на един доста хитър арабин, положението ми беше непоносимо. Бях се отчаял, като виждах, че по цялата земя, която принадлежи еднакво на всички хора, съдбата не ми е отредила никакъв дял. Поверих мъката си на един стар арабин, който ми рече: „Синко, не се отчайвай, имало едно време едно пясъчно зрънце, което се вайкало, че е никому неизвестна пращинка в пустинята, след няколко години то станало диамант и сега е най-хубавият накит на короната на индийския цар.“ Тези думи ми направиха впечатление, аз бях зърно пясък, реших да стана диамант. Най-напред започнах с кражба на два коня. Събрах другари и бях в състояние да ограбвам малки кервани. Така, малко по малко, премахнах несъответствието, което съществуваше между другите хора и мен. Получих своя дял от благата на този свят и дори бях обезщетен с лихва; взеха да ме уважават много, станах благородник разбойник; спечелих този замък с насилие. Сатрапът на Сирия поиска да ми го отнеме, но аз бях вече достатъчно богат, за да не се боя от нищо, дадох пари на сатрапа, срещу което запазих замъка и разширих владенията си, той дори ме натовари да събирам данъците, които Камениста Арабия плаща на царя на царете. Изпълнявах задължението си на бирник, но съвсем не задълженията си на платец.

От името на цар Моабдар великият дестерхам на Вавилон изпрати един дребен сагоап да ме удуши. Този човек пристигна тук със заповедта си. Аз бях осведомен за всичко. В негово присъствие заповядах да удушат четирима от хората, които бе довел със себе си, за да ми стегнат клупа на врата. След това го запитах колко може да спечели, ако ме удуши. Той ми отговори, че възнаграждението му можело да стигне до триста жълтици. Обясних му ясно, че при мен може да спечели повече. Направих го помощник-разбойник. Днес той е един от моите най-добри и най-богати офицери. Ако ме послушате, ще успеете като него. Никога не е имало по-добри времена за грабеж от днешните, особено откакто Моабдар беше убит и във Вавилон избухнаха смутове и безредици.

— Убит ли е Моабдар? — извика Задиг. — А какво е станало с царица Астарте?

— Нямам представа — поде Арбогад. — Всичко, което знам, е, че Моабдар полудял и е бил убит, че сега Вавилон е едно голямо разбойническо свърталище, че цялата империя е в разруха и че има още много възможности за добра плячка, а колкото до мен, и аз свърших добра работа.

— А царицата? — рече Задиг. — За Бога, не знаете ли нещо за съдбата на царицата?

— Разказвах ми за някакъв княз от Хиркания — поде той, — вероятно тя е между неговите наложници, ако не е била убита в смутовете, но аз се интересувам повече от плячка, отколкото от новини. В моите набези залових много жени, но не задържам никоя от тях. Продавам ги скъпо, когато са красиви, без да питам какви са. Хората не купуват заради името; и царица да е, ако една жена е грозна, няма да намери купувач. Може би съм продал царица Астарте, а може би е мъртва, но какво ме е еня мен? Мисля, че и вие не трябва да се тревожите повече от мен.

Докато говореше така, Арбогад пиеше здравата я всичките му мисли бяха толкова объркани, че Задиг не успя да измъкне нищо поточно от него.

Той седеше смаян, подтиснат, неподвижен. Арбогад продължаваше да пие, разправяше измислици, повтаряше непрестанно, че бил най-щастливият от всички хора, и увещаваеше Задиг да стане също така щастлив като него. Най-после, приятно замаян от винените пари, той заспа спокоен сън. Задиг прекара нощта в най-мъчителна тревога. „Как — казваше си той, — царят полудял! И е убит! Не може да не ми е жал за него. Империята се разпада, а този разбойник е щастлив. О, орис! О, съдба! Един разбойник е щастлив, а най-прелестното нещо, което природата е създала, е може би загинало по ужасен начин или живее в състояние по-лошо и от смъртта. О, Астарте, какво е станало с тебе?“

Още призори той започна да разпитва всички, които срещаше в замъка, но всички бяха заети, никой не му отговори. През нощта бяха извършили нови нападения и сега си поделяха плячката. Единственото, което можа да получи в тази шумна бъркотия, бе разрешението да си замине. Той незабавно се възползва и него, потънал повече от всякога в мъчителни размишления.

Задиг вървеше неспокоен и развълнуван, умът му бе изцяло зает с нещастната Астарте, с царя на Вавилон, с неговият верен Кадор, с щастливия разбойник Арбогад, с онази своенравна жена, която вавилоняните бяха отвлекли на границата на Египет; с една дума, той мислеше за всички пречки, които бе срещнал, и всички злощастия, които го бяха сполетели.

ГЛАВА XVII

РИБАРЯТ

На няколко левги от замъка на Арбогад Задиг се озова на брега на една рекичка. Смятайки се за най-нещастния човек на света, той продължаваше да оплаква съдбата си, когато неочаквано видя един рибар. Проснал се на брега и вдигнал очи към небето, той едва държеше мрежата си, която сякаш всеки миг щеше да падне от изнемошелите му ръце.

— Аз съм сигурно най-нещастният от всички хора — казваше рибарят. — По всеобщо признание на времето аз бях най-прочутият търговец на сметаново сирене във Вавилон, а сега съм разорен. Имах най-хубавата жена, която човек може да притежава, и тя ми изневери. Остана ми една нищо и никаква къща и с очите си видях как я разграбват и разрушават. Приютих се в една хижа, нямам никакво друго препитание освен риболова, а не мога да улова нито една риба. О, моя мрежо, няма да те хвърлям вече във водата, а сам ще се хвърля в нея.

Като изрече тези думи, той стана и се приближи към реката с вид на човек, който се готви да скочи във водата, за да тури край на живота си.

„Как! — каза си Задиг. — Значи, има хора по-нещастни и от мен!“ Тази мисъл бе мигновено последван от пламенно желание да спаси живота на рибаря. Той изтича при нещастника, спря го, започна да го разпитва с най-дълбоко съчувствие и да го утешава. Твърдят че човек е по-малко нещастен, когато не само той нещастен, но според Зороастър това не се дължи и злорадство, а на нужда. Изпадналият в злочестина човек тогава се чувства привлечен към всеки клетник като към свой подобен. Радостта на един щастлив човек би била оскърбление, но двама нещастници са като два слаби храста, които се опират един на друг, за да устоят на бурята.

— Защо се оставяте да ви сломят нещастията? — каза Задиг на рибаря.

— Защото не виждам изход — отговори рибарят. — Аз бях най-уважаваният човек в село Дерабак, близо до Вавилон, и с помощта на жена си правех най-хубавите сметанови сиренета в цялата империя. Царица Астарте и прочутият министър Задиг страшно ги обичаха. Бях доставил в домовете им шестстотин калъпа сирене. Отидох един ден в града, за да ми платят; когато пристигнах във Вавилон, научих, че царицата и Задиг, са изчезнали. Изтичах в дома на господин Задиг, когото никога не бях виждал. Там заварих стрелците на великия дестерхам, които, снабдени с царска грамота, най-законно и методично разграбваха имуществото му. Изтичах до кухнята на царицата — там неколцина от придворните ми казаха, че тя била мъртва, други казваха, че била в затвора, трети твърдяха, че била забягнала, но всички ме увериха, че сиренето няма да ми бъде платено. Отидох с жена си при господин Оркан, който е един от моите клиенти. Помолихме го да ни помогне в тая беда. Той взе под свое покровителство жена ми, но мен отказа да защити. Тя беше по-бяла от сметановото сирене, с което започнаха нещастията ми; пурпурът, който носят от Тир, не блести по-ярко от руменината, която оживяваше бялото ѝ лице. И затова Оркан я задържа, а мен изгони от дома си. Написах на скъпата си жена отчаяно писмо. Тя отвърнала на приносителя: „О, да, да! Познавам човека, който ми пише. Казват, че правел чудесно сметаново сирене. Нека ми доставят от това сирене и да му го платят.“ В нещастията си реших да се обърна към правосъдието.

Останали ми бяха шест унции злато: трябваше да дам две унции на правника, с когото се посъветвах, две — на прокурора, който се зае с моето дело, две — на секретаря на първия съдия. Платих всичко това, но делото още не започваше. Бях вече изразходвал повече пари, отколкото струваха сиренето и жена ми. Върнах се на село с намерение да продам къщата си, за да си възвърна жената.

Къщата ми струваше не по-малко от шейсет златни унции, но хората виждаха, че съм беден и принуден бързо да я продам. Първият, към когото се обърнах, ми предложи трийсет унции, вторият — двайсет, а третият — десет. Най-после бях готов да сключи сделката, толкова бях заслепен, но по това време князът на Хоркания нахлу във Вавилония, опустошавайки всичко по пътя си. Моята къща беше най-напред разграбена, а след това изгорена.

След като загубих така парите си, жена си и къщата си, аз се оттеглих в този край, където, както виждате, съм и сега. Опитах се да преживея с рибарския занаят, но и рибите, като хората, се подиграват с мен. Не мога да уловя нищо, умирам от глад и без вас, височайши утешителю, щях да завърша живота си в реката.

Рибарят не разказа историята си наведнъж, защото Задиг, развълнуван и покъртен, постоянно го прекъсваше:

— Как, не знаете ли нищо за съдбата на царицата?

— Не, господине — отговаряше рибарят, — зная само, че царицата и Задиг не ми платиха сметановото сирене, че Оркан ми отне жената и че съм в отчаяно положение.

— Утешавам се с мисълта — рече Задиг, — че няма да загубите всичките си пари. Чувал съм за този Задиг, той е честен човек и ако се завърне във Вавилон, както се надявам, ще ви плати повече, отколкото ви дължи. Но колкото до жена ви, която не е така почтена, съветвам ви да не се опитвате да си я възвърнете. Послушайте ме, идете във Вавилон. Аз ще бъда там преди вас, защото имам кон, а вие ще вървите пеш. Обърнете се към знаменития Кадор, кажете му, че сте срещнал неговия приятел и ме чакайте при него. Хайде, тръгвайте. Може би няма да бъдете все нещастен... О, всемогъщи Орозмад! — продължи той. — Вие си служите с мен, за да утешите този човек; а с кого ще си послужите, за да утешите мен?

И докато говореше така, Задиг даде на рибаря половината от парите си, които бе донесъл от Арабия. Смаян и възхитен, рибарят целуваше краката на приятеля на Кадор и казваше:

— Вие сте моят ангел-спасител.

Но Задиг продължаваше да го пита за новини и да пролива сълзи.

— Как, господарю — извика рибарят, — нима и вие сте тъй нещастен, вие, който вършите добро?

— Сто пъти по-нещастен от вас — отвърна Задиг.

— Но как може да бъде така — казваше човечецът, — че онзи, който дава, да е по за оплакване от този, който получава?

— Вашето най-голямо нещастие е нуждата — поде Задиг, — а за моята злочестина причина е сърцето ми.

— Нима Оркан е отвлякъл и твоята жена? — запита рибарят.

Тези думи припомниха на Задиг всичките му приключения. Той си повтаряше целия низ от нещастия, които го бяха сполетели от

кучката на царицата до пристигането си при разбойника Арбогад.

— О, Оркан заслужава да бъде наказан — каза той на рибаря. — Но обикновено именно такива хора са любимци на съдбата. Както и да е, идете при господин Кадор и ме чакайте.

Те се разделиха. Рибарят тръгна, като благодареше на съдбата, а Задиг препусна, оплаквайки злата си орис.

ГЛАВА XVIII

БАЗИЛИКЪТ

Задиг стигна до една хубава поляна, където видя няколко жени, които много старателно търсеха нещо. Той си позволи да се приближи до една от тях и да я запита дали може да има честта да им помогне да намерят това, което търсят.

— В никакъв случай! — отговори сирийката. — Токи, което търсим, може да бъде докосвано само от жени.

— Колко странно! — каза Задиг. — Мога ли да се осмеля да ви помоля да ми кажете какво е това нещо, което е позволено да се докосват само жени?

— Търсим базилик^[1] — отговори тя.

— Базилик ли, мадам! А защо, моля ви се, търсите базилик?

— За нашия повелител и господар Огул, чийто замък виждате на брега на реката, в края на поляната. Ние сме негови смирени робини. Господарят Огул е болен; неговият лекар му предписа да изяде един базилик, сварен в розова вода, и понеже базиликът е много рядко животно, което се оставя да бъде хванато само от жени, господарят Огул обеща да вземе за своя любима жена онази от нас, която му донесе базилик. Затова оставете ме да търся, моля ви се, защото сам виждате какво ще ми струва, ако бъда изпреварена от някоя от моите другарки.

Задиг остави сирийката и другите жени да търсят базилик и продължи пътя си през поляната. Той стигна до брега на едно поточе, където видя една друга жена, която седеше на тревата и не търсеше нищо. Тя имаше величествена осанка, но лицето ѝ бе покрито с було. Седеше наведена близо до потока и от гърдите ѝ се изтръгваха дълги въздишки. В едната си ръка държеше пръчица, с която изписваше букви върху ситния пясък между тревата и водата. Задиг любопитства да види какво пише тази жена, приближи се и видя буквата З, после едно А. Той се учуди. После се появи едно Д и той подскочи. Никога не е имало по-изненадан човек от него, когато видя

двете последни букви на името си. Постоя известно време неподвижен. Накрая наруши мълчанието с прекъсван от вълнение глас:

— О, благородна госпожо, простете на един чужденец, на един нещастник, че се осмелява да ви запита по каква странна случайност вижда тук името на Задиг, написано от вашата божествена ръка?

Щом чу този глас и тези думи, дамата вдигна с разтреперана ръка булото си, погледна Задиг и простена от умиление, изненада и радост. Пред напора на всички тези разнообразни чувства, които нахлуха наведнъж в душата ѝ, тя припадна в прегръдките му. Това беше самата Астарте, царицата на Вавилон, тази, която Задиг обожаваше и се упрекваше, че обожаваше, беше тази, за която бе пролял толкова сълзи и за чиято съдба се бе толкова страхувал. За миг неговите сетива отказаха да му служат, но той бързо се съвзе и впи поглед в очите на Астарте, които се отваряха наново, изпълнени любовна нега, изумление и нежност.

— О, безсмъртни сили — извика той, — вие, които ръководите съдбините на нас, слабите смъртни, нима наистина ми връщате Астарте? И в какво време, на какво място и в какво състояние я виждам аз!

Той се хвърли на колене пред Астарте и притаен челото си в праха пред краката ѝ.

Царицата на Вавилон го вдигна и го накара да седне до нея на брега на потока, избърса няколко пъти очите му, от които непрестанно бликаха сълзи. Двадесет пъти подхващаше тя разказа си, но стенанията на Задиг прекъсваха думите ѝ. Питаше го каква щастлива случайност ги е събрала и, задавайки все нови въпроси, не го оставяше да ѝ отговори. Започваше да разправя нещастията си и искаше да чуе за нещастията на Задиг. Най-после, след като двамата поуспокоиха развълнуваните си сърца, Задиг ѝ разказа с няколко думи какви приключения са го довели в тази ливада.

— О, нещастна и високоуважавана царице, как така ви намирам в това затънтено място, облечена като робиня, заедно с други робини, които търсят някакъв базилик, за да го сварят с розова вода по предписание на лекаря?

— Докато те търсят базилик — рече красивата Астарте, — аз ще ви разкажа всичко, което изстрадах, но прощавам на небето, понеже ви срещнах наново. Знаете, че царят, моят съпруг, ви завиждаше, загдето

сте най-милият от всички хора, и затова една нощ реши да заповяда да ви удушат, а мен да отровят. Знаете как небето позволи моето нямо джудже да ме предупреди за заповедта на негово върховно величество. Веднага след като верният Кадор ви накара да ми се подчините и да заминете, той се осмели да влезе посред нощ в спалнята ми през един таен вход. Отведе ме в храма на Орозмад, където магът, негов брат, ме затвори в една колосална статуя, чийто пиедестал е вграден в основите на храма и чиято глава достига до свода. Аз бях като погребана, но магът се грижеше за мен и имах всичко необходимо. Междувременно аптекаря на негово величество влязъл призори в моята спални, носейки питие, направено от буника, опиум, бучиниш, чер кукуряк и самакитка, един друг царедворец отишъл във вашето жилище с примка от синя коприна. Не намерили никого. За да заблуди още повече царя, Кадор се престорил, че е дошъл да ни изобличи. Казал, че вие сте поел пътя за Индия, а аз — за Мемфис. Веднага изпратили най-предани слуги след вас и след мен.

Конниците, които ме търсели, не ме познавали. Аз почти никога не бях показвала лицето си пред никого, освен пред вас в присъствие и по заповед на съпруга си. Те препускали по пътя за Етиопия и ме търсели, като се ръководели само от описанието на външността ми. На границата с Египет видели една жена, която имала моя ръст и може би била и по-красива. Разплакала, тя скитала сама и за преследвачите нямало никакво съмнение, че това е царицата на Вавилон. Отвели я при Моабдар. Тяхната грешка отначало вбесила царя, но след като огледал по-отблизо тази жена, той я намерил твърде красива и се утешил. Наричала се Мисуф. По-късно ми казаха, че на египетски език това име значело капризна красавица. И наистина била такава, но била колкото капризна, толкова и изкусна и успяла да се хареса на Моабдар. Завладяла го до такава степен, че го накарала да я обяви за своя жена. Тогава нейният нрав се проявил напълно: отдала се без всякакъв страх на всички прищевки, които въображението ѝ подсказвало. Заповядала на главния маг, който е стар и страда от подагра, да танцува пред нея, и понеже магът отказал, тя започнала яростно да го преследва. Заповядала на началника на дворцовата стража да ѝ направи сладкиш със захаросани плодове. Той напразно ѝ възразявал, че не е сладкар, но все пак бил принуден да приготви сладкишите, изпъдили го, защото ги прегорил. Дала на своето джудже, длъжността началник на стражата и

направила пръв министър един свой паж. Така управлявала Вавилон. Всички съжалявали за мен. Царят, който беше доста почтен човек до момента, когато реши да ме отрови и да ви удуши, изглежда бе удавил всичките си добродетели в невероятната любов, която бе пламнала у него към капризната красавица. На празника на свещения огън той дойде в храма. Видях го как се моли на боговете за Мисуф в подножието на статуята, където бях скрита. Извиках му със силен глас: „Боговете отхвърлят молбите на един цар, който е станал тиранин и който пожела да убие разумната си съпруга, за да се ожени за една налудничава жена.“ Моабдар бе така поразен от тези думи, че умът му се разстрои. Прорицанието, което бях изрекла, и тиранията на Мисуф бяха достатъчни, за да му отнемат разсъдъка. След няколко дни той полудя.

Неговата лудост, която беше сякаш небесно наказание, даде сигнал за бунта. Народът въстана, всички грабнаха оръжие. Вавилон, тъй дълго отдаден на леност и изнежен живот, се превърна в арена на страхотна гражданска война. Измъкнаха ме от статуята и ме поставиха начело на една партия. Кадор бързо тръгна за Мемфис, за да ви доведе във Вавилон. Научавайки за тези злокобни събития, князът на Хиркания дойде с войската си, за да образува трета партия в Халдея. Той нападна царя, който се отправи срещу него със своята своенравна египтянка. Моабдар загина, пронизан от копия. Мисуф попадна в ръцете на победителя. Моята жестока съдба пожела и аз самата да бъда заловена от една дружина хирканийци и да бъда отведена при княза им тъкмо в онзи миг, когато водеха при него Мисуф. Несъмнено ще бъдете поласкан да чуете, че князът ме намери по-красива от египтянката, но няма да ви е приятно да узнаете, че ме задържа в сарая си. Каза ми съвсем недвусмислено, че щом завърши военният поход, на който тръгва, ще дойде при мен. Представете си каква бе моята мъка. Връзките ми с Моабдар бяха скъсани и можех да бъда на Задиг, а попаднах във веригите на този варварин! Отговорих му с всичката гордост, която ми даваха моето положение и моите чувства. Бях чувала да казват, че небето дава на хора от моето положение такова величие, че само с една дума и с един поглед те могат да внушат най-дълбоко уважение на онези, които се одързостяват да проявят неуважение към тях. Говорих като царица, но към мен се отнесоха като към придворна госпожица. Без дори да благоволи да ми отправи и дума, хирканецът

каза на своя черен евнух, че съм била дръзка, но че ме намира хубава. Заповяда му да се грижи за мен и да ми дава същата храна, като на другите негови любимки, за да освежа тена на лицето си и да стана по-достойна за неговите ласки в деня, в който му бъде удобно да ми направи честта да дойде при мен. Казах му, че ще се самоубия. Той се разсмя и възрази, че хората не се самоубиват никога, че бил свикнал с тези преструвки и си отиде като човек, който току-що е затворил папагал в менажерията си. Каква съдба за първата царица на света и, нещо повече, за едно сърце, което принадлежи на Задиг!

При тези думи Задиг се хвърли в коленете ѝ и ги обля със сълзи. Астартете го вдигна нежно и продължи така:

— Виждах се във властта на един варварин и съперница на една луда, с която бях затворена заедно. Тя ми разказа приключението си в Египет. По чертите, с които тя ви описа, по времето, по камилата, която сте яздил, и всички други обстоятелства реших, че именно вие сте се бил заради нея. Не се съмнявах, че сте вече в Мемфис; взех решение и аз да отида там. „Прекрасна Мисуф — ѝ казах аз, — вие се харесвате много повече от мен, много по-добре от мен ще развличате княза на Хиркания. Улеснете ме да избягам, ще царувате сама, ще ме направите щастлива и ще се освободите от една съперница.“ Мисуф уреди заедно с мен бягството ми. И така, заминах тайно, придружена от една египетска робиня.

Бях вече близо до Арабия, когато един прочут разбойник, на име Арбогад, ме отвлече и ме продаде на търговци, които ме доведоха в този замък, където живее княз Огул. Той ме купи, без да знае коя съм. Той е голям сладострастник, мисли само за ядене и смята, че бог го е създал на този свят само за да седи на трапезата. Има огромен корем, който постоянно го задушават. Лекарят му, който има слабо влияние върху княза, когато стомахът му работи добре, го тормози като деспот, когато преяжда. Убедил го е, че ще го излекува с базилик, сварен в розова вода. Княз Огул е обещал ръката си на онази робиня, която му донесе базилик. Виждате, че аз ги оставям да се стремят да заслужат тази чест и откакто небето позволи да ви видя наново, нямам никакво желание да търси базилик.

Тогава Астартете и Задиг си казаха всичко онова, което дълго съдържаните чувства, нещастията и любовта им могат да внушат на най-благородните и най-пламенни сърца. И добрите духове, които

покровителстват любовта, отнесоха думите им чак до небесното светило Венера.

Жените се върнаха при Огул, без да намерят базилик. Задиг успя да нареди да бъде представен на княза и се обърна към него с тези думи:

— Дано безсмъртното здраве слезе от небето и ежедневно се грижи за вас! Аз съм лекар и щом чух за вашата болест, дотичах тук, за да ви донеса един базилик, сварен в розова вода. Не че желая да се ожения за вас: моля ви само да върнете свободата на една млада вавилонска робиня, която притежавате от няколко дни, съгласен съм да остана в робство на нейно място, ако нямам щастието да излекувам великолепия княз Огул.

Предложението беше прието. Астарте замина за Вавилон със слугата на Задиг, като му обеща незабавно да изпрати вестоносец, който да му донесе новини за нея. Тяхното сбогуване бе така нежно, както и тяхната среща. Моментът, когато двама души се срещат наново, и моментът, в който се разделят, са двата най-велики мига в живота, както е казано във великата книга на Зенд. Задиг наистина обичаше царицата толкова, колкото я уверяваше с клетвите си, а царицата обичаше Задиг повече, отколкото можеше да му каже.

След това Задиг се обърна с тези думи към Огул:

— Княже, моят базилик не се яде. Лековитата му сила трябва да влезе във вас чрез порите. Поставах го в един малък мех, добре надут и покрит с тънка кожа, трябва да блъскате този мех с всичка сила, а аз ще ви го връщам много пъти, и след като няколко дни следвате моите предписания, ще видите какво може да постигне моето изкуство.

Още на първия ден Огул така се задъха, че му се струваше, че ще умре от умора. На втория ден той се умори по-малко и спа добре. На осмия ден си възвърна силите, здравето, лекотата и веселостта от най-блестящите си години.

— Вие играехте на топка и ядяхте умерено през всичкото време — му каза Задиг. — Знайте, че в природата не съществува базилик, но човек е винаги в добро здраве, когато яде и пие умерено и прави упражнения, и че изкуството да се съчетаят лакомството и здравето е тъй химерично, както философският камък, съдебната астрология и богословието на магите.

Първият лекар на Огул, чувствайки колко опасен е този човек за медицината, се сдружи с придворния аптекар, за да изпратят Задиг да търси базилик на онзи свят. И така, след като винаги беше наказван, загдето бе правил добро, той беше на път да загине, загдето бе излекувал един лаком владетел. Поканиха го на една великолепна вечеря. Той трябваше да бъде отровен при поднасянето на второто ястие, но докато поднасяха първото, пристигна вест от красивата Астарте. Задиг веднага стана от масата и замина. Когато човек е обичан от хубава жена, казва великият Зороастър, той винаги се измъква от опасност на този свят.

[1] Базилик — митологично животно, което убивало с погледа си. ↑

ГЛАВА ХІХ

СРАЖЕНИЯТА

Царицата беше посрещната във Вавилон с възторга, който винаги пламва в народа при вида на красива принцеса, която е била нещастна. По това време Вавилон изглеждаше по-спокоен. Князът на Хиркания беше убит в една битка. Победителите вавилоняни обявиха, че Астарте ще се омъжи за онзи, когото изберат за цар. Те не искаха най-високата длъжност на света, т.е. съпруг на Астарте и цар на Вавилон, да зависи от козни и сплетни. Заклеха се да признаят за цар най-храбрия и най-мъдрия. На няколко левги от града направиха голяма арена, оградена с прекрасно украсен амфитеатър. Състезаващите се трябваше да се явят там напълно въоръжени. Всеки участник имаше отделно жилище в амфитеатъра, където никой не биваше да го види или да говори с него. Всеки трябваше да се бие с копие срещу четирима състезатели. Тези, които имаха щастието да победят четирима рицари, трябва да се бият едни срещу други, така че онзи, който останеше последен господар на арената, щеше да бъде провъзгласен за победител в игрите. Четири дни след това той трябваше да се върне отново, въоръжен си същите оръжия, и да отгатне загадките, които магите щяха да му предложат. Ако не ги отгатнеше, нямаше да стане цар и битките с копия трябваше да започна отново, докато се намереше човек, който да победи в двете състезания, защото всички настояваха царя да бъде непременно най-храбрият и най-мъдрият. През това време царицата трябваше да бъде строго пазена; позволяваше ѝ се само да присъства на игрите със забулено лице, но не ѝ се разрешаваше да говори на никой от състезателите, за да няма нито облагодетелстване, нито несправедливост. Ето какво съобщаваше Астарте на своя любим, като се надяваше, че заради нея той ще прояви повече храброст и ум, отколкото който и да било друг.

Задиг пристигна на брега на Ефрат в навечерието на великия ден. Той нареди да запишат неговия девиз между девизите на състезателите, като криеше лицето и името си, както изискваше

законът, а след това отиде да си почине в жилището, което му се бе паднало по жребий. Неговият приятел Кадор, който се бе върнал във Вавилон, след като напразно го бе търсил Египет, му изпрати пълно въоръжение, доставено от царицата. Той заповяда също така да му доведат изпратения от нея прекрасен персийски кон. По великолепието на тези подаръци Задиг разбра, че те са изпратени от Астарте; неговата смелост и любов получиха нови сили и нови надежди.

На следния ден царицата дойде да заеме мястото си под балдахин, обсипан със скъпоценни камъни; всички дами и всички съсловия на Вавилон бяха изпълни ли амфитеатъра; най-послед състезаващите се се появиха на арената. Всеки от тях дойде да постави своя девиз в краката на великия маг. Изтеглиха девизи по жребий, девизът на Задиг беше последен. Първият който влезе в бой, беше един твърде богат благородник, на име Итобад, много суетен, не много храбър, твърде несръчен и глупав. Неговите приближени го бяха убедили, че човек като него трябва да стане цар, и той им беше отговорил: „Човек като мене трябва да царува.“ И така, бяха го въоръжили от главата до петите. Той носеше златна броня, украсена със зелен емайл, зелено перо на шлема и копие, окичено със зелени панделки. По начина, по който Итобад управляваше коня си, веднага забелязаха, че небето не е определило скиптъра на Вавилон за човек като него. Първият рицар, който препусна насреща му, го свали от седлото, вторият го събори върху задницата на коня му с вдигнати нагоре крака и прострени ръце. Итобад се задържа на коня, но така тромаво, че целият амфитеатър се разсмя. Третият не благоволи да си послужи с копието си, но препусна край него, хвана го за десния крак, принуди го да направи полукръг и го събори на пясъка; конярите изтичаха при него и смеейки се, го качиха на седлото. Четвъртият състезател го хвана за левия крак и го събори от другата страна. Заведоха го сред всеобщи дюдюкания до определената му стая, където, според закона, трябваше да прекара нощта. Итобад едва пристъпваше и казваше: „Какво приключение за човек като мен!“

Другите рицари изпълниха дълга си по-добре. Имаше някои, които победиха двама борци един след друг, някои победиха трима. Само княз Отам победи четирима. Най-сетне и Задиг на свой ред излезе на арената; с изключителна грация той свали от седлото четирима конници един след друг. Следователно трябваше да се види

кой ще излезе победител — Отам или Задиг. Доспехите на първия бяха украсени със сини и златни панделки и перо от същия цвят, а на Задиг бяха бели. Едни желяха щастие на синия рицар, други — на белия. С разтуптяно сърце царицата отправяше молитви към небето за победата на белия цвят. Двамата първенци яздеха така добре, толкова пъргаво обръщаха конете си, нанасяха си такива хубави удари с копията и бяха така непоклатими върху седлата си, че всички, с изключение на царицата, желяха да има двама царе във Вавилон. Най-послед, след като конете им се измориха и копията им се счупиха, Задиг използва една хитрост: мина зад синия княз, скочи на задницата на коня му, хвана го през кръста, хвърли го на земята, седна на седлото му и започна да обикаля около Отам, който лежеше на земята. Целият амфитеатър закрещя: „Белият рицар победи.“ Възмутен, Отам се изправя, измъква меч си. Задиг скача от коня със сабя в ръка. Ето двамата са на арената и започват нова битка, в която ту силата, ту пъргавината надделява. Перата на шлемовете им, гвоздеите на броните им, бримките на ризниците им хвърчат наоколо под хилядите бързи удари. Те се мушкат и секат, надясно, наляво, по главата, по гърдите, отстъпват, напредват, измерват се с очи, хвърлят се един срещу друг, сграбчват се един друг, извиват се като змии нападат се като лъвовете. Искри непрекъснато летят по ударите, които си нанасят. Най-послед Задиг се поспира. Съобразява за миг, прави едно измамливо движение, скача върху Отам, събаря го и го обезоръжава. „О, бели рицарю, вие трябва да царувате над Вавилон“ — извика Отам.

Царицата бе на върха на щастията. Отведоха синия и белия рицар всеки в неговата стая, както всички останали, според изискванията на закона. Неми прислужници дойдоха да им прислужват и им донесоха храна. Можем да си представим, че нямото джудже на царицата бе изпратено да прислужва на Задиг. След това ги оставиха да спят сами до следната сутрин когато победителят трябваше да занесе девиза си на великия маг, за да може да го сравни с вече оставения девиз и да се разкрие.

Макар и влюбен, Задиг спа, защото бе извънредно уморен. Итобад, който лежеше в съседната стая, не спа никак. През нощта той стана, влезе в стаята на Задиг, взе белите му доспехи и девиза му и постави зелената си броня на тяхно място. Щом се зазори, той гордо отиде при великия маг и заяви, че именно той е победителят. Никой не

очакваше това, но все пак той бе провъзгласен за победител, докато Задиг още спеше. Изненадана и с изпълнено с отчаяние сърце Астарте се върна във Вавилон. Амфитеатърът беше почти празен, когато Задиг се събуди, той потърси, доспехите си и намери само зелената броня. Трябваше да я сложи, тъй като нямаше никаква друга. Учуден и възмутен, той я навлече с гняв и излезе навън.

Всички, които още се намираха в амфитеатъра и на арената го посрещнаха с дюдюкания. Заобиколиха го и му се подиграваха в лицето. Никога никой човек не е получавал толкова унижителни оскърбления. Той загуби търпение и със саблени удари разгони тълпата, която се осмеляваше да го обижда, но не знаеше какво да реши. Не можеше да види царицата, не можеше да поиска обратно бялата броня, която тя му беше изпратила, защото така би издал царицата. И тъй, докато тя беше потънала в скръб, той бе изпълнен с ярост и тревога. Разхождаше се по брега на Ефрат, убеден, че неговата звезда му е предопределяна да бъде безизходно нещастен и прехвърляше в ума си всичките удари на съдбата — от приключението с жената, която мразеше еднооките, до открадването на бронята му. „Ето какво значи — си казваше той — да се събудиш много късно, ако бях спал по-малко, щях да бъда цар на Вавилон и Астарте щеше да бъде моя. Науката, способностите, храбростта, всичко винаги ми носи нещастие.“ Накрая от устата му се изплъзна упрек към провидението; струваше му се, че всичко се направлява от една жестока орис, която преследва добрите и облагодетелства зелените рицари. Мъка беше за него, че трябва да носи тази зелена броня, която му бе навлякла толкова подигравки. Мина един търговец и Задиг му я продаде на безценица, като купи от него една мантия и една висока шапка. Така пременен, той вървеше по брега на Ефрат, изпълнен с отчаяние, обвинявайки в сърцето си провидението, че непрекъснато го преследва.

ГЛАВА XX

ОТШЕЛНИКЪТ

Както си вървеше, Задиг срещна един отшелник, чиято бяла, вдъхваща уважение брада стигаше до пояса му. В едната си ръка държеше книга, която той внимателно четеше. Задиг се спря и му се поклони дълбоко. Отшелникът го поздрави тъй благородно и мило, че Задиг полюбопитства да го заговори. Запита го каква книга чете.

— Това е книгата на съдбите — отвърна пустинникът. — Искате ли да прочетете нещо от нея? — Той мушна книгата в ръцете на Задиг, който, колкото и много езици да знаеше, не можа да разгадае нито една буква от книгата; това удвои любопитството му.

— Вие ми се виждате много угрижен — каза му добрия старец.

— Уви, имам основания да бъда загрижен — отвърна Задиг.

— Ако позволите да ви придружа — поде старецът, — може би ще ви бъда полезен, понякога съм вливал утешение в душите на нещастните.

Задиг почувства уважение към вида, брадата и книгата на отшелника. Неговите слова разкриваха висша мъдрост. Отшелникът говореше за съдбата, и справедливостта, за нравствеността, за върховното благо, за човешката слабост, за добродетелите и пороците, и то с такова живо и трогателно красноречие, че Задиг се почувствува привлечен към него като от някаква непротивостоима магия. Той настойчиво помоли отшелника да не го оставя, докато се върнат във Вавилон.

— Аз сам ви моля за това благоволение — му рече старецът. — Закълнете ми се в името на Оросмад, че няма да се отделите от мен през идните няколко дни, каквото и да направя.

Задиг се закле и те тръгнаха заедно.

Двамата пътници стигнаха привечер до един великолепен замък. Отшелникът помоли за подслон за себе си и за младежа, който го придружаваше. Вратарят, когото човек би взел за някакъв голям благородник, ги въведе с някаква пренебрежителна благосклонност.

Представиха ги на домоуправителя, който ги разведе и им показа разкошните покои на господаря. Сложиха ги на долния край на масата, обаче господарят на замъка не ги удостои дори с поглед, но и на тях, както на всички други сътрапезници, внимателно и любезно поднесоха изобилно ядене. След това им дадоха да се измият в един златен съд, украсен с изумруди и рубини. И най-после ги заведоха да си легнат в красиво наредена стая. На другата сутрин един слуга им донесе по една жълтица, след което ги отпратиха.

— Домовладиката — каза Задиг, както си вървяха — ми изглежда щедър човек, макар че е малко горд, проявява гостоприемство по благороден начин.

Докато казваше тези думи, той забеляза, че голямата торба, която отшелникът носеше, беше много опъната и издута, и в нея видя златния, обсипан със скъпоценни камъни съд, който неговият спътник бе откраднал. Задиг не посмя да възрази нищо, но беше странно изненадан.

Към пладне отшелникът похлопа на вратата на една съвсем малка къща, където живееше един богат скъперник, и помоли за гостоприемство за няколко часа. Един лошо облечен стар слуга ги посрещна грубо, въведе отшелника и Задиг в конюшната, където им поднесе няколко гнили маслини, чер хляб и вкисната бира. Отшелникът яде и пи с така доволен вид, както и предната вечер. После се обърна към стария слуга, който наблюдаваше и двамата да не би да откраднат нещо, като постоянно ги подканваше да си вървят, и давайки му двете жълтици, които бе получил сутринта, му благодари за всичките му грижи.

— Моля ви — прибави той, — заведете ме при вашия господар.

Учуденият слуга въведе двамата пътници.

— Благородни господарю — каза отшелникът, — мога само да изразя най-смирена благодарност за благородния начин, по който ни приехте: благоволете да приемете този златен съд като скромнен знак на моята признателност.

Скъперникът едва не падна по гръб. Отшелникът не му остави време да се съвземе от смайването си и бързо си тръгна заедно със своя млад спътник.

— Отче — му рече Задиг, — какво значи всичко това? Вие по нищо не приличате на другите хора: откраднахте златен съд, окичен

със скъпоценни камъни, от един благородник, който ви прие великолепно, и го давате на един скъперник, който се отнесе към вас по недостоен начин.

— Синко — отвърна старецът, — този блестящ благородник, който приема чужденците само от суетност, за да се възхищават на съкровищата му, ще стане по-мъдър. Скъперникът ще се научи да бъде по-гостоприемен. Не се учудвайте на нищо и ме следвайте.

Задиг още не можеше да разбере дали има работа с най-мъдрия или с най-лудия от всички хора, но отшелникът говореше така внушително, че Задиг не можеше да не го последва, още повече, че се бе обвързал с клетва.

Привечер те стигнаха до една приятна, но скромна къща, където нищо не издаваше нито разточителство нито скъперничество. Домовладиката беше философ който се бе оттеглил от света и водеше спокоен, мъдър и добродетелен живот и при това никога не скучаеше. Беше си построил тази уединена къща, в която с благородна изисканост приемаше гости, без да се стреми да блесне пред тях. Той лично излезе да посрещне двамата пътници и най-напред ги отведе да си починат в една уютна стая. След известно време сам дойде да ги вземе, за да ги покани на една прилична и добре сервирана вечеря През време на вечерята домакинът говори съдържано за смутовете във Вавилон. Изглеждаше искрено предан на царицата и съжаляваше, че Задиг не се е явил да се състезава за короната.

— Но хората — добави той — не заслужават да имат цар като Задиг.

Задиг се изчерви и двойно по-остро почувствува мъката си. В разговора и тримата се съгласиха, че на този свят нещата не вървят винаги така, както биха желали най-мъдрите. Отшелникът все поддържаше, че хората не познават пътищата на провидението и грешат, като съдят за цялото, виждайки само една малка част от него.

Заговориха за човешките страсти.

— О, колко са пагубни страстите! — казваше Задиг.

— Страстите са вятърът, който издува платната на кораба — възрази отшелникът; — понякога вятърът може да потопи кораба, но без него той не може да пътува. Злъчката прави човека сприхав и го разболява, но без злъчка човек не би могъл да живее. Всичко е опасно на този свят и всичко е необходимо.

Заговориха за удоволствията и отшелникът доказа, че те са дар от божеството.

— Защото — каза той — човек не може сам да си създаде нито усещания, нито представи. Той получава всичко отвън. Болката и удоволствието му идват от другаде, както самото му съществуване.

Задиг се удивляваше как един човек, който е изпълнил такива налудничави неща, може да разсъждава толкова добре. Най-после, след един колкото приятен, толкова и поучителен разговор, домакинът отведе двамата пътници в стаята им, благославяйки небето, че му е изпратило такива мъдри и добродетелни гости. Предложи им пари по такъв непринуден и благороден начин, че не им стана неудобно. Отшелникът отказа да вземе парите и му каза, че ще се сбогува сега, тъй като възнамерява да тръгне за Вавилон, преди да се зазори. Раздялата им бе сърдечна и особено Задиг се чувстваше изпълнен с уважение и благосклонност към този толкова мил човек.

Когато се оттеглиха в стаята си, отшелникът и Задиг дълго хвалиха своя домакин. Призори старецът събуди своя другар.

— Трябва да тръгваме — каза той, — но докато още всички спят, искам да оставя на този човек спомен за моето уважение и обич.

При тези думи той взе една свещ и подпали къщата. Ужасеният Задиг нададе викове, и поиска да му попречи да извърши едно толкова ужасно дело. Обаче отшелникът с неудържима сила го повлече навън. Къщата беше в пламъци. Старецът, който се беше вече доста отдалечил със своя другар, я гледаше спокойно как гори.

— Хвала на Бога! — рече той. — Ето че домът на моя скъп приятел е разрушен до основи! Какъв щастлив човек!

При тези думи Задиг почувствува желание едновременно да избухне в смях, да обсипе достопочтения отец с обиди, да го набие и да избяга, но не направи нищо подобно и все така подчинен на влиянието на отшелника, го последва въпреки волята си до следния в дом, където намериха подслон. Бяха приети в дома на една милостива и добродетелна вдовица, която имаше очарователен четиринайсетгодишен племенник — единствената ѝ надежда. Тя посрещна гостите си колкото можеше, по-любезно. На следния ден заръча на племенника си да придружи пътниците до един мост, който беше развален отскоро и затова беше опасно да се минава по него. Услужливият младеж тръгна пред тях. Когато бяха вече на моста:

— Елате — рече отшелникът на младежа, — трябва да изразя благодарността си към вашата леля. Тогава той го хвана за косите и го хвърли в реката. Детето падна, показа се за миг над водата и бе отнесено от течението.

— О, чудовище! О, най-голям злодей от всички хора! — извика Задиг.

— Вие ми бяхте обещал да бъдете по-търпелив — прекъсна го отшелникът. — Знайте, че под развалините на къщата, която провидението запали, собственикът вече е намерил огромно съкровище. Знайте, че този младеж, комуто провидението изви врата, щеше да убие леля си след една година и самия вас — след две години.

— Кой ти каза това, варварино? — извика Задиг. — И дори да си прочел за това събитие в твоята книга или съдбите, позволено ли ти е да удавиш едно дете, което не ти е направило никакво зло?

Докато говореше, вавилонянинът забеляза, че старецът вече няма брада, че лицето му придобива младежки черти. Неговото отшелническо облекло изчезна и четири красиви крила покриваха величественото му сияещо от светлина тяло.

— О, пратенико на небето? О, божествен ангел! — извика Задиг и се хвърли по очи на земята. — Ти, значи, си слязъл от висшите небесни сфери, за да научиш един слаб смъртен да се подчинява на предвечните закони.

— Хората съдят за всичко, без да разбират нищо — каза ангелът Иезрад. — Измежду всички хора ти най-много заслужаваше да бъдеш просветен.

Задиг му поиска разрешение да говори.

— Аз не вярвам в себе си — рече той, — но смее ли да те помоля да разрешиш едно съмнение? Не би ли било по-добре да се поправи това дете, за да стане добродетелно, отколкото да бъде удавено?

— Ако то беше добродетелно — поде Иезрад — и ако беше живяло, неговата съдба беше да бъде убито, когато стане мъж, заедно с жената, за която щеше да се ожени, и със сина си, който щеше да им се роди.

— Как! — рече Задиг. — Значи, е необходимо да има престъпления и нещастия? И нещастията да се струпват върху добрите хора?

— Лошите — отвърна Иезрад — са винаги нещастни. Те служат, за да изкушават малкия брой праведни, пръснати по земята. Няма зло, от което да не се роди добро.

— А ако имаше само добро и нямаше никакво зло? — рече Задиг.

— Тогава — поде Иезрад — тази земя щеше да бъде друга земя и връзката между събитията щеше да бъде друг вид мъдрост. Но този ред, който би бил съвършен, може да съществува само във вечните селения на върховното същество, където злото не може да пристъпи. Върховното същество е създадо милиони светове, от които никой не може да прилича на някой друг. Това огромно разнообразие е признак на неговата безкрайна мощ. Няма два напълно еднакви листа по дърветата на земята, нито две еднакви сфери в безкрайните пространства на небето. Всичко, което виждаш върху този малък атом, на който си роден, трябваше да бъде на своето място в определено време съгласно неизменните закони на онзи, който обхваща всичко. Хората ще мислят, че това дете, което току-що загина, е паднало случайно във водата и че онази къща също така изгоря по случайност. Но няма никаква случайност, всичко е изпитание или наказание, или награда, или прозорливост. Спомни си за онзи рибар, който се смяташе за най-нещастния от всички хора. Орозмад те изпрати да промениш неговата участ. О, слаб смъртен! Престани да оспорваш това, което трябва да обожаваш.

— Но... — рече Задиг.

Докато казваше но, ангелът вече отлиташе към десетата сфера. Задиг падна на колене и се преклони пред провидението, покорен на съдбата.

От висините ангелът му извика:

— Поеми пътя за Вавилон!

ГЛАВА ХХІ

ГАТАНКИТЕ

Потресен като човек, до когото е паднал гръм, Задиг вървеше, накъдето му видят очите. Влезе във Вавилон в деня, в който онези, които се бяха сражавали на арената, се бяха събрали в голямото преддверие на двореца, за да отгатнат гатанките и да отговорят на въпросите на великия маг. Всички рицари бяха пристигнали с изключение на онзи, който носеше зелена броня. Щом Задиг се появи в града, народът се събра около него. Хората не се насищаха да го гледат, хиляди уста го благославяха и хиляди сърца му пожелаваха да получи империята. Завистливият го видя да минава по улицата, изтръпна и се обърна. Народът понесе Задиг и го остави на площада, където щеше да стане събранието. Царицата, на която бяха съобщили за неговото пристигане, се развълнува, обхваната от страх и надежда. Измъчваше я дълбока тревога: не можеше да разбере нито защо Задиг е без оръжие, нито защо Итобад носи бялата броня. Неясен шепот се разнесе при появяването на Задиг. Всички бяха изненадани и очаровани да го видят. Но само на рицарите, които бяха участвали в състезанието, бе позволено да се явят на събранието.

— Аз се борих като всички — рече той, — но тук друг носи моите доспехи. Междувременно, докато имам честта да докажа това, моля за разрешение да се опитам да отгатна гатанките.

Решиха да гласуват. Славата му на честен човек бе още така силно запечатана във всички умове, че хората не се поколебаха да го допуснат.

Великият маг зададе най-напред този въпрос:

— От всички неща на света кое е и най-дългото и най-късото, и най-бързото и най-бавното, и най-делимото и най-неделимото, и най-пренебрегваното и най-желаното, без което нищо не може да се направи, което поглъща всичко дребно и съживява всичко, което е велико.

Итобад трябваше да отговори пръв. Той каза, че човек като него не разбира нищо от гатанки и че за него е достатъчно, че е победил, като е блъскал здравата с копие то си. Едни казаха, че отговорът на гатанката е богатството, други — че е земята, трети — че е светлината. Задиг отвърна, че това е времето.

— Нищо не е по-дълго от него — добави той, — защото то е мярка за вечността, и нищо не е по-кратко, защото не стига за всичките ни желания и намерения; нищо не е по-бавно за този, който чака, и нищо не е по-бързо за този, който се наслаждава; то се простира до безкрайност и се дели до безкрайност; всички хора го пренебрегват, всички съжаляват, когато го губят; нищо не става без него; то кара потомството да забрави всичко дребно и недостойно и увековечава великите дела.

Събранието призна, че Задиг е прав. След това питаха:

— Кое е онова нещо, което човек получава, без да благодари, на което се наслаждава, без да знае как, което дава на други, когато пламне от страст, и което загубва, без да забележи?

Всеки даде своя отговор. Само Задиг отгатна, че това е животът. Той обясни и всички други гатанки със същата леснина. Итобад продължаваше да твърди, че няма нищо по-лесно от тези гатанки и че и той също така лесно би успял да ги отгатне, ако е искал да направи усилие. Зададени бяха въпроси върху правосъдието, за върховното благо, за изкуството да се царува. Отговорите на Задиг бяха оценени като най-смислени. „Колко жалко“ — си казваха хората, — „че човек с такъв голям ум е толкова лош ездач.“

— Благородни господа — рече Задиг, — аз имах честта да победея в състезанието. Бялата броня принадлежи на мен. Рицарят Итобад я е отмъкнал, докато спях. Очевидно е решил, че ще му стои по-добре от зелената. Готов съм да му докажа с меч си пред вас, така както съм по роба, а той в тази прекрасна бяла броня, че я е откраднал от мен и че аз именно имах честта да победея храбривия Отам.

Итобад прие предизвикателството напълно уверен в себе си. Той не се съмняваше, че понеже е с шлем и броня, лесно ще може да победи един противник по нощна шапка и домашна роба. Задиг измъкна меч си и поздрави царицата, която го гледаше изпълнена с радост и страх. Итобад измъкна своя, без да поздрави никого. Той се спусна към Задиг като човек, който няма от какво да се бои. И едва не

му разцепи главата. Задиг обаче съумя да отблъсне удара, като изпречи тъпата страна на мечта си към тънката страна на мечта на противника си така, че мечът на Итобад се счупи. Тогава Задиг сграбчи своя враг, събори го на земята и опря върха на сабята си в отвора на бронята.

— Оставете се да ви обезоръжа — каза той — или ще ви убия.

Итобад, изненадан, че такива неприятности се случват на човек като него, се покори на Задиг, който спокойно свали великолепия му шлем, разкошната брони и блестящите наколенници. Той ги облече и така пременен изтича и се хвърли пред краката на Астарте. Кадор доказа лесно, че доспехите са принадлежали на Задиг. Той бе единодушно признат за цар и главно признат от Астарте, която след толкова злочестини най-после вкусваше сладостта да види, че цял свят счита любимия ѝ достоен да стане неин съпруг. Итобад се прибра в къщи, където слугите му го наричаха „ваша светлост“. Задиг стана цар и беше щастлив. Той не забравяше какво му беше казал ангелът Иезрад. Спомняше си дори за пясъчното зрънце, което бе станало диамант. Царицата и той се прекланяха на провидението. Задиг пусна капризната красавица Мисуф да скита по света. Изпрати да повикат разбойника Арбогад, комуто даде почетен чин в своята войска, като му обеща да го издигне до най-висок чин, ако се държи като истински войн, или да заповяда да го обесят, ако продължи занаята си на разбойник.

Сеток бе повикан заедно с хубавата Алмона от дълбините на Арабия, за да застане начело на търговията на Вавилон. Кадор получи висока длъжност и бе обичан според заслугите си, той беше приятел на царя и царят бе тогава единственият монарх на земята, който имаше приятел. Не бе забравено и нямото джудже. На рибаря дадоха хубава къща. Оркан бе осъден да му плати една голяма сума и да му върне жената, но, помъдрял, рибарят взе само парите.

Нито красивата Семир можеше да се утеши, загдето е повярвала, че Задиг ще остане едноок, нито Азора преставаше да плаче, загдето бе поискала да му отреже носа. Той облекчи мъката им с подаръци. Завистливият умря от ярост и срам. Империята се радваше на мир, слава и изобилие; това беше най-прекрасният век на земята, тя се управляваше от справедливостта и любовта. Всички благославяха Задиг, а Задиг благославяше небето.^[1]

[1] Тук свършва намереният ръкопис с историята на Задиг. Знае се, че той е преживял още много други приключения, които са били вярно описани. Умоляват се господа преводачите от ориенталски езици да ги съобщят, ако се доберат до тях. Б.а. ↑

МИКРОМЕГАС ФИЛОСОФСКА ИСТОРИЯ

ГЛАВА I

ПЪТУВАНЕ НА ЕДИН ЖИТЕЛ НА ЗВЕЗДАТА СИРИУС ДО ПЛАНЕТАТА САТУРН

На една от онези планети, които обикалят около звездата, наречена Сириус, живееше един много умен младеж, с когото имах честта да се запозная при последното му пътуване, което той направи до нашия малък мравуняк. Наричаше се Микромегас^[1], име, което много подхожда на всички велики хора. Той бе осем левги висок: под осем левги разбирам двадесет и четири хиляди геометрични крачки от по седем стъпки всяка. Някои математици, хора винаги полезни на обществото, ще грабнат веднага перото и ще намерят, че понеже господин Микромегас, жител на страната Сириус, е висок двадесет и четири хиляди крачки от главата до краката, което прави сто и двадесет хиляди кралски стъпки, и че понеже ние, гражданите на Земята, имаме ръст едва пет стъпки и тъй като нашата планета има девет хиляди левги обиколка, ще открият — казвам, че небесното тяло, което го е създало, непременно трябва да има точно двадесет и един милиона и шестстотин хиляди пъти по-дълга обиколка от нашата малка Земя. Няма нищо по-просто и по-обикновено от това в природата. Сравнени с турската, московската или китайската империя, държавите на някои германски или италиански владетели, които човек би могъл да обиколи за половин час, са само едно слабо указание за огромните разлики, които природата е създала във всички същества.

Ръстът на негово превъзходителство, бидейки толкова висок, както казах, всички наши скулптори и художници лесно ще се съгласят, че коланът му може да има дължина от петдесет хиляди кралски стъпки, и това е една много красива пропорция.

Колкото до неговия ум, той е един от най-образованите на този свят. Знае много неща. Дори е измислил някои неща. Едва двеста и

петдесет годишен, той всмучеше, както е обичаят, в йезуитския колеж на своята планета, когато със силата на своя ум отгатна над петдесет Евклидови теореми. Това представлява осемнадесет теореми повече, отколкото Блез Паскал^[2], който, както казва сестра му, след като отгатнал трийсет и две теореми, докато си играел, станал след това доста посредствен геометър и много лош метафизик. Когато беше на четиристотин и петдесет години, в края на детството си, той направи дисекция на много от онези дребни насекоми, които нямат повече от сто стъпки диаметър и не могат да бъдат наблюдавани с обикновени микроскопи. Написа една много любопитна книга, която му причини доста неприятности. Мюфтията на неговата страна, дребнав човек и голям невежа, намери в книгата му подозрителни, неблагозвучни, дръзки твърдения, които миришеха на ерес, и започна ожесточено да го преследва; касаеше се за това дали субстанциалната форма на бълхите на Сириус е от същото естество като тази на охлювите. Микромегас се защитаваше упорито и спечели жените на своя страна. Делото трая двеста и двацет години. Най-после мюфтията успя да убеди юристите да осъдят книгата, макар че те не я бяха чели, и на автора бе заповядано да не се явява в двореца в продължение на осемстотин години.

Микромегас не беше особено много огорчен, че е отстранен от двореца, който беше пълен само с неприятности и дребнавости. Той написа една много забавна песен срещу мюфтията, който обаче не се смути много от нея. След това младият философ започна да пътешества от планета на планета, за да завърши образованието на ума и сърцето си, както се казва. Тези, които пътуват само с пощенска кола или с файтон, несъмнено много ще се учудят на тамошните превозни средства, защото ние, които живеем на нашата купчинка кал, не можем да си представим нищо извън това, с което сами си служим. Нашият пътешественик бе запознат прекрасно със законите на гравитацията, както и с всички привличащи и отблъскващи сили в природата. Използваше ги много умело и, ту чрез някой слънчев лъч, ту с помощта на някоя комета, той и спътниците му отиваха от едно небесно тяло на друго, както птичките подхвъркват от клон на клон. За кратко време той обиколи Млечния път. Трябва да призная, че зад безбройните звезди, с които той посети, Микромегас никога не видя прекрасните небесни селения, които бележитият викарий Деръм^[3] се

хвали, че е видял през телескопа си. Не че твърдя, че г-н Деръм не е видял добре, Боже опази! Но Микромегас беше по самите тези места, при това той е много наблюдателен... Но не желая да противореча никому. След като доста обикаля, Микромегас пристигна на небесното тяло Сатурн. Колкото и да бе свикнал да среща нови неща, когато видя колко малко е това небесно тяло и колко дребни са обитателите му, отначало не можа да се сдържи и на лицето му се появи онази усмивка на превъзходство, която понякога се изписва и на лицето на най-мъдрите. Защото Сатурн е само деветстотин пъти по-голям от Земята и гражданите на тази страна са просто джуджета, високи едва около хиляда лакти. Отначало малко се подиграваше с тамошните хора така, както някой италиански музикант, дошъл във Франция, се смее на музиката на Люли^[4]. Но като сириусец, той имаше остър ум, бързо схвана, че едно мислещо същество може съвсем да не бъде смешно само защото е високо едва три хиляди стъпки. След като учуди сатурняните с ръста си, той се сближи с тях. Завърза задушевно приятелство със секретаря на Академията на Сатурн, човек извънредно умен, който в същност не беше нищо изобретил, но даваше добри доклади за изобретенията на другите. Пишеше доста приемливи стихчета и правеше големи изчисления. За удоволствие на читателите ще предам тук странния разговор, който Микромегас има един ден с г-н секретаря.

[1] Микромегас — име, съставено от гръцките думи „микрос“ (малък) и „мегас“ (голям). ↑

[2] Блез Паскал (1623–1662 г.) — бележит френски математик, физик и философ. ↑

[3] Уилям Деръм — английски богослов. ↑

[4] Жак-Батист Люли (1633–1687 г.) — френски композитор. ↑

ГЛАВА II

РАЗГОВОР НА ЖИТЕЛЯ НА СИРИУС С ЖИТЕЛЯ НА САТУРН

След като негово превъзходителство легна и секретарят се приближи до лицето му:

— Трябва да се признае — рече Микромегас, природата е много разнообразна.

— Да — отвърна сатурнянинът, — природата е като леха, чиито цветя...

— О — извика другият, — оставете вашите лехи!

— Тя е — поде секретарят — като множество от руси и чернокоси красавици, чиито накити...

— Е, за какво ми са вашите чернооки красавици! — рече Микромегас.

— Тя е прочие като галерия с картини, чиито очертания...

— О, не! — рече пътешественикът. — Още веднаж ви казвам, че природата си е като природа. Защо да търсим сравнения?

— За да ви доставя удоволствие — отговори секретарят.

— Съвсем не искам да ми се доставя удоволствие — отговори пътешественикът; — искам да ме осведомяват. Най-напред ми кажете колко сетива имат хората на вашата планета.

— Ние имаме седемдесет и две сетива — рече академикът — и всеки ден се оплакваме, че са много малко. Нашето въображение надминава нуждите ни; ние намираме, че с нашите седемдесет и две сетива, нашия пръстен и нашите пет луни сме прекалено ограничени; и въпреки цялото си любопитство и доста големия брой страсти, които са последица от седемдесет и двете ни сетива, имаме предостатъчно време да скучаем.

— Напълно ви вярвам — рече Микромегас, — защото на нашата звезда ние притежаваме около хиляда сетива и все пак ни остава някакво смътно желание, някакво особено безпокойство, което

непрекъснато ни напомня, че сме твърде незначителни и че има много по-съвършени същества от нас. Аз съм пътувал, виждал съм смъртни, които стоят много под нас, виждал съм други, които стоят много по-високо от нас, но никога не съм виждал същества, които да нямат повече желаня, отколкото истински нужди, и повече нужди, отколкото възможности да ги удовлетворят. Може би един ден ще стигна до някоя страна, където не липсва нищо, но досега никой не ми е дал положителни сведения, че такава страна съществува.

Сатурнянинът и сириусецът започнаха да правят какви ли не догадки, но след дълги, много остроумни и доста несигурни разсъждения трябваше да се върнат към фактите.

— Колко време живеете вие? — запита сириусецът.

— О, много малко — отвърна човечето от Сатурн.

— Също както и ние — каза сириусецът. — Винаги се оплакваме, че животът ни е много кратък. Сигурно това е един от всеобщите закони на природата.

— Уви — ние живеем само петстотин големи обиколки около слънцето — каза сатурнянинът. (Това прави около 15 хиляди години, ако смятаме по нашему.) Виждате, че това значи да умреш почти в същия миг, в който си роден. Нашето съществуване е една точка, нашата трайност е само един миг, нашата планета е просто един атом. Едва е почнал човек да се образова малко и смъртта идва, преди да е добил някаква опитност. Колкото до мен, не смея да правя никакви планове, чувствам се като капка вода в огромен океан. Срамувам се, особено пред вас, за смешната роля, която играя на този свят.

Микромегас му отговори:

— Ако вие не бяхте философ, бих се страхувал, че мога да ви огорча, като ви кажа, че нашият живот е седемстотин пъти по-дълъг от вашия, но вие знаете много добре, че когато трябва да върнем тялото си на естеството и да съживим природата под друга форма, тоест да минем през това, което се нарича смърт, когато дойде този момент на метаморфоза, абсолютно все едно е дали сме живели цяла вечност или само един ден. Бил съм в страни, където хората живеят хиляда пъти по-дълго от нас, и открих, че и там роптаят. Но навсякъде има разумни хора, които знаят да се примиряват със съдбата си и да благодарят на създателя на природата. Той е пръснал във Вселената изобилие от разновидности, в които има възхитително еднообразие. Например

всички мислеци същества са различни, но в основата си приличат, защото всички са надарени с мисли и желания. Навсякъде материята и еднаква, но във всяко небесно тяло тя има различни свойства. Колко такива различни свойства наброявате вие във вашата материя?

— Ако имате пред вид онези свойства — рече сатурнянинът, — без които ние смятаме, че тази планета не би могла да съществува такава, каквато е, те са на брой триста — пространство, непроницаемост, подвижност, гравитация, делимост и т. н.

— Очевидно — отвърна пътешественикът — този малък брой е достатъчен за целите, които Творецът е имал, когато е създал вашето малко обиталище. Във всичко виждам неговата мъдрост и се възхищавам от нея. Навсякъде откривам разлики, но навсякъде също откривам и пропорция. Вашата планета е малка, вашите жители са също малки, вие имате малък брой възприятия, вашата материя има малко свойства, всичко това е дело на Провидението. Ако добре разгледате вашето слънце, какъв цвят ще кажете, че има?

— Бяло, което доста бие на жълто — рече сатурнянинът; — когато разложим един негов лъч, намираме, че е съставен от седем цвята.

— Нашето слънце бие на червено — каза жителят на Сириус — и при нас има трийсет и девет основни цвята. Измежду всички слънца, до които съм се доближил, нямаше две, които да си приличат, както у вас няма лице, което да не е различно от всички други.

След много въпроси от този род той се осведоми колко основни субстанции има на Сатурн. Научи, че те наброяват едва трийсетина: Бог, пространство, материя, пространствени същества, които чувстват, пространствени същества, които чувстват и мислят, мислеци същества, които нямат пространство, вещества, които взаимно се проникват, вещества, които не се проникват взаимно и т. н. Сириусецът, в чиято родина наброяваха триста субстанции и който бе открил три хиляди други при своите пътешествия, изуми философа на Сатурн. Най-последно, след като споделиха взаимно малко от това, което знаеха, и много от онова, което не знаеха, и след като бяха разсъждавали през цяла една обиколка около Слънцето, те решиха да направят заедно едно малко философско пътешествие.

ГЛАВА III

ПЪТЕШЕСТВИЕ НА ДВАМАТА ОБИТАТЕЛИ НА СИРИУС И САТУРН

Нашите двама философи бяха готови да се издигнат в атмосферата на Сатурн, добре запасени с математически инструменти, когато любовницата на сатурнянина, която бе узнала за тяхното намерение, дойде, обляна в сълзи, да обсипе приятеля си с упреци. Тя беше хубавичка черноока женичка, едва шестстотин лакти висока, чийто нисък ръст се компенсираше от многобройните ѝ други прелести.

— О, жестоки човече — извика тя, — след като ти устоях хиляда и петстотин години, когато най-последно започнах да ти се отдавам, когато съм прекарала едва сто години в прегръдките ти, ти ме напускаш, за да тръгнеш да пътешестваш с един гигант от някакъв друг свят. О, у теб има само любопитство, у теб никога не е имало любов. Ако беше истински сатурнянин, щеше да ми бъдеш верен. Къде ще обикаляш? Какво искаш? Нашите пет луни не са такива скитници като теб, а и нашият пръстен не е така непостоянен. Свършено е, аз вече няма да обичам никого.

Философът я разцелува, плака с нея, макар че беше философ, а дамата, след като припадна, отиде да се утеши с един местен млад учител.

Междувременно нашите двама любопитни философи заминаха; най-напред скочиха на пръстена и откриха, че той е твърде плосък, както доста добре бе отгатнал един именит жител на нашата планета, оттам започнаха да обикалят от луна на луна. Край последната луна минаваше една комета. Пътешествениците се спуснаха върху нея заедно със слугите и приборите си. След като изминаха около сто и петдесет милиона левги, те срещнаха спътниците на Юпитер. Отбиха се на тази планета и останаха там една година, в течение на която научиха някои доста любопитни тайни, които сега биха били под печат,

ако не бяха господа инквизиторите — те намериха, че някои изрази са малко прекалени. Но аз прочетох ръкописа в библиотеката на именития архиепископ на... който с щедрост и любезност, достойни за най-голяма похвала, ми позволи да прегледам книгите му.

Но да се върнем при нашите пътешественици. Те напуснаха Юпитер, преминаха едно пространство от около сто милиона левги, заобиколиха планета Марс, която, както е известно, е пет пъти по-малка от нашата малка планета, видяха двете луни, които служат на тази планета и които са се изплъзнали от погледа на нашите астрономи. Знам много добре, че отец Кастел^[1] ще пише, и то доста забавно, срещу съществуването на тези две луни, но аз се позовавам на тези, които разсъждават по аналогия. Тези добри философи разбират колко трудно би било за Марс, който е толкова далеч от Слънцето, да мине с по-малко от две луни. Както и да е, виждайки, че планетата е толкова по-малка, нашите хора се страхуваха, че на нея няма да има достатъчно място да легнат, затова я отминаха и продължиха пътя си подобно на пътници, които не благоволяват да се отбият в някоя мръсна селска кръчма и продължават до съседния град. Но скоро сириусецът и неговият другар се разкаяха за постъпката си. Пътуваха дълго и не откриха нищо. Най-после забелязаха слаба светлинка; това беше Земята. На хора, идващи от Юпитер, тя изглеждаше жалка. Но понеже се бояха, че може да се разкайват втори път, решиха да слязат на нея. Минаха по опашката на кометата, видяха едно тъкмо подходящо за случая полярно сияние, скочиха в него и стигнаха на Земята на северния бряг на Балтийско море; това беше на пети юли хиляда седемстотин трийсет и седма година, нов стил.

[1] Шарл Кастел — френски йезуит, който пишел по научни въпроси. ↑

ГЛАВА IV

КАКВО ИМ СЕ СЛУЧИ НА ЗЕМНОТО КЪЛБО

След като си починаха известно време, те изядоха на обед две планини, които техните слуги сготвиха доста прилично. След това поискаха да опознаят малката страна, в която бяха слезли. Най-напред тръгнаха от север на юг. Сириусецът и хората му обикновено правеха крачки от по около трийсет хиляди кралски стъпки, джуджето от Сатурн ги следваше задъхано отдалеч. То трябваше да направи около дванайсет крачки, когато сириусците правеха една. Представете си едно съвсем малко кученце, което можеш да сложиш в джоба си, да тича след някой гвардейски капитан на пруския крал.

Тъй като тези чужденци вървяха доста бързо, те обиколиха Земята за около трийсет и шест часа. Слънцето, в действителност Земята, извършва това пътуване за едно денонощие, но трябва да се има предвид, че се движим много по-лесно, когато се въртим около оста си, отколкото когато ходим с краката си. И така, ето че се върнаха там, откъдето бяха тръгнали, след като видяха онази едва забележима за тях локва, която се нарича Средиземно море, и онова малко езеро, което под името Велики океан, обгражда къртичината. Океанът едва достигаше до колената на джуджето, а спътникът му си намокри само токовете. Те отиваха и се връщаха отгоре и отдолу на Земята и направиха всичко възможно, за да открият дали това кълбо е обитавано, или не. Навеждаха се, лягаха, опипваха навсякъде, но очите и ръцете им не бяха съразмерни на малките същества, които пъплят по земята. Те не получиха никакви възприятия, които да събудят у тях някакво подозрение, че ние и нашите събрата, другите обитатели на Земята, имаме честта да съществуваме.

Джуджето, което понякога правеше малко прибързани заключения, реши отначало, че на Земята няма живи същества.

Първото му основание беше, че не беше видяло никого. Микромегас учтиво му обърна внимание, че то разсъждава доста неправилно:

— Защото — каза той — с вашите малки очи вие не виждате някои звезди от петдесета величина, които аз забелязвам твърде ясно. Ще заключите ли от това, че тези звезди не съществуват?

— Но аз добре опипах всичко — възрази джуджето.

— Но — отговори другият — вашето осезание е несъвършено.

— Но — рече джуджето — това кълбо е така лошо построено, то е така неправилно и формата му ми се струва смешна! Тук всичко изглежда като в някакъв хаос. Виждате ли тези малки поточета, никое от които не върви направо, тези езерца, които не са нито кръгли, нито четвъртити, нито овални, нито с някаква друга правилна форма, всички тези остри зрънца, настърчали по това кълбо, които ми израниха краката. (Той имаше пред вид планините.) Забелязвате ли също така формата на това кълбо, как е сплескано на полюсите и как се върти накриво около Слънцето, така че неизбежно областите около полюсите трябва да са пусти? В действителност това, което ме кара да мисля, че тук няма никого, е, че според мен хора със здрав разум не биха искали да живеят тук.

— Е, какво — каза Микромегас, — може би тук не живеят хора, които имат здрав разум. Но има известни указания, че тази планета не е създадена току-тъй. Вие казвате, че тук всичко ви се струва неправилно, защото на Сатурн и на Юпитер всичко е изтеглено по конец. Е, може би именно по тази причина тук всичко е малко объркано. Нали ви казах, че при моите пътувания винаги съм забелязвал голямо разнообразие? Сатурнянинът възрази на всички тези съображения. Спорът можеше да продължи безкрайно, но за щастие Микромегас така се разгорещи, че скъса връвта на диамантената си огърлица. Диамантите се изсипаха на земята. Те бяха хубавички, доста различни по големина диамантчета, от които най-големите тежаха по четиристотин ливри, а най-малките — по петдесет. Джуджето събра няколко от тях. Разглеждайки ги отблизо, то забеляза, че те бяха така шлифовани, че се бяха превърнали в отлични лещи. И така, то взе една малка леща от сто и шейсет стъпки в диаметър и я постави пред зеницата си. Микромегас също си избра една, която беше широка две хиляди и петстотин стъпки. Тези диаманти бяха прекрасни микроскопи, но въпреки това отначало двамата пътници не можаха да

видят нищо с тях и трябваше да ги нагодят към очите си. Най-последният на Сатурн видя нещо едва забележимо, което мърдаше плитко под водата в Балтийско море, това беше един кит. Той сърчно го взе с малкия си пръст, постави го на нокътя на палеца си и го показа на другаря си, който за втори път се разсмя, виждайки колко смешно малки бяха обитателите на Земята. Убеден сега, че нашият свят е обитаем, сатурнянинът бързо реши, че на него има само китове и понеже обичаше много да умува, поиска да отгатне откъде една такава дребна пращинка черпи сили, за да се движи, дали има представи, воля, свобода. Микромегас бе крайно озадачен, той най-търпеливо разгледа животните и резултатът от неговото изследване беше, че не би могло да се смята, че в това животно е вложена душа. Двамата пътешественици бяха склонни да мислят, че нашето обиталище е лишено от дух, но в този момент с помощта на микроскопа забелязаха нещо по-едро от кит, което плуваше по Балтийско море. Както е известно, по онова време една дружина философи се връщаше от полярния кръг, където бяха правили наблюдения, които никой дотогава не се бе сетил да направи. Вестниците писаха, че корабът им е заседнал на бреговете на Ботническият залив и че те едва са се спасили, но на този свят човек никога не знае каква е истината. Аз ще ви разкажа най-чистосърдечно как се развиха събитията, без да прибавя нещо от себе си, а това изисква не малко усилие от един историк.

ГЛАВА V

ПРЕЖИВЕЛИЦИ И РАЗСЪЖДЕНИЯ НА ДВАМАТА ПЪТЕШЕСТВЕНИЦИ

Микромегас съвсем полека протегна ръка към мястото, където се бе появил предметът, изпъна напред два пръста, после ги дръпна назад, страхувайки се, че няма да успее да го хване, сетне ги разтвори, стисна ги и доста сръчно улови кораба, който носеше онези господата. След това го постави на нокътя си, без да стиска странния предмет, за да не би да го смачка.

— Ето едно животно, много по-различно от първото — каза джуджето от Сатурн.

Гигантът от Сириус постави мнимото животно в шепата си. Пасажерите и екипажът помислиха, че са отнесени от ураган и смятайки, че се намират на някаква скала, се разтичаха, моряците вдигаха бъчви с вино, хвърляха ги върху ръката на Микромегас и сами скачаха след тях. Геометрите взеха своите квадранти, сектори и лапонските момичета и слязоха на пръстите на сириусеца. Те така се разшетаха, че той най-после усети, че нещо се движи и гъделичка пръстите му. Някой заби в показалеца му тояга с желязно острие, което навлезе цяла стъпка в кожата му. По този сърбеж сириусецът реши, че нещо е излязло от малкото животно, което той държеше в ръката си. Но отначало не отгатна нищо повече от това. Лещата, с която едва се различаваше кит от кораб, не можеше да улови такова незабележимо същество като човека. Нямам намерение да засягам ничия суетност, но съм задължен да помоля хората, които си придават важност, да направят заедно с мен едно малко разсъждение: ако приемем, че ръстът на хората е около пет стъпки, на земята ние няма да личим повече, отколкото някоя животинка, висока една шестстотинхилядна част от дюйма, която пълзи по топка, чиято обиколка е десет стъпки. Представете си същество, което би могло да държи цялата Земя в шепата си и което би имало органи, пропорционални на нашите.

Напълно възможно е да има голям брой такива същества и тогава, представете си, моля ви се, какво биха мислили те за онези битки, които е трябвало да дадем заради две села.

Не се съмнявам, че ако някой капитан на великите гренадири прочете някога това произведение, непременно ще заповяда калпаците на войниците му да бъдат поне две стъпки по-високи, но го предупреждавам, че напразно ще си направи този труд, защото и той, и хората му ще си останат винаги безкрайно малки.

Какво чудно умение бе нужно на нашия философ от Сириус, за да съзре атомите, за които току-що говорих! Когато Льовенхок и Хартсъокер са видели първите атоми — или са сметнали, че виждат зрънцата, от които сме съставени, те далеч не са били толкова учудени от откритието си. Какво удоволствие изпита Микромегас, когато видя да се движат тези малки машини и започна да разглежда всичките им движения и да следи всичките им действия! Как се развива само! С каква радост сложи една от своите лещи в ръцете на спътника си!

— Виждам ги — викаха и двамата едновременно. — Гледайте как носят товари, как се навеждат, как се изправят.

Докато казваха това, ръцете им трепереха от удоволствие, че виждат тъй нови предмети, и от страх, че могат да ги изгубят. Минавайки от крайно съмнение към крайно лековерие, сатурнянинът помисли, че вижда как малките животинки се занимават с продължението на рода си.

— О — повтаряше той, — залових природата на местопрестъплението.

Но той се мамеше, тъй като съдеше по външния вид на нещата, нещо, което се случва извънредно често, независимо от това дали си служим с микроскоп, или не.

ГЛАВА VI

ТОВА, КОЕТО ИМ СЕ СЛУЧИ ПРИ ХОРАТА

Микромегас, който беше много по-наблюдателен от джуджето, ясно видя, че пращинките си говореха и той обърна внимание на своя другар върху този факт. Засрамен, че се е излъгал по въпроса за размножението, сатурнянинът съвсем не искаше да допусне, че подобни същества могат да си предават мисли едно на друго. И той също както сириусеца имаше дарбата да разбира езиците. Понеже не чуваше пращинките да си говорят, джуджето предполагаше, че те не говорят; впрочем как биха могли такива едва забележими същества да имат гласови органи и какво биха имали да си кажат? За да говорим, трябва да мислим или почти, но ако те мислят, значи, че трябва да имат нещо равностойно на душа, а на него му изглеждаше най-голяма безсмислица да се приписва нещо като душа на този животински вид.

— Но преди всичко — каза сириусецът — вие помислихте, че те правят любов. Нима смятате, че може да се прави любов, без да се мисли и без да се изрече поне някоя дума или поне без да те чуят? Нима предполагате, че е по-трудно да се измисли един аргумент, отколкото да се направи едно дете?

— За мен и едното, и другото са велики тайни. Вече не смея нито да вярвам, нито да отричам — каза джуджето — вече нямам мнение. Трябва да се опитаме изучим тези насекоми, след това ще разсъждаваме.

— Много добре казано — съгласи се Микромегас. Той веднага измъкна едни ножици и изряза ноктите си; с една изрезка от нокътя на палеца си веднага па прави нещо като голям рупор, подобен на широка фуния, и мушна тази тръбичка в ухото си. Широкият отвор на фунията обхващаше кораба и целия му екипаж И най-слабият глас се поемаше от кръгообразните нишки на нокътя и така, благодарение на своята изобретателност, философът от горния свят прекрасно чу бръмченето на насекомите от долния свят. Само за няколко часа той успя да различи думите и най-после да разбере френския език, на който те

говореха. Джуджето направи същото, макар и малко по-трудно. Учудването на пътешествениците растеше с всеки изминат миг. Те чуваха, че тези червейчета говорят доста смислено. Тази игра на природата им изглеждаше необяснима. Лесно можете да си представите, че и сириусецът, и неговото джудже горяха от нетърпение да завържат разговор с атомите. Но джуджето се страхуваше, че гръмотевичният глас, и особено гласът на Микромегас, може да оглуши червейчетата, без те да могат да чуят думите им. Трябваше да се намали силата на гласовете им. Те поставиха в устата си тънки пръчици, нещо като малки клечки за зъби, чийто силно заострен край опираше в кораба. Жителят на Сириус държеше джуджето на коленете си, а кораба заедно с екипажа — върху нокътя си, навеждаше главата си и говореше съвсем тихо. Най-последно, след всички тези предпазни мерки и още много други подобни, той започна речта си така:

— Невидими насекоми, които ръката на Твореца е благоволила да създаде в бездната на безкрайно малкото и комуто благодаря, загдето ми разкри тайни, които изглеждаха неразгадаеми! Може би в двореца на Сириус не биха благоволили да ви погледнат, но аз не презирам никого и ви предлагам своето покровителство.

Никога на света не е имало по-учудени хора от тези, които чува думите на Микромегас. Те не можеха да открият откъде идват тези думи. Корабният свещеник изрече няколко молитви срещу зли духове, моряците се разпсуваха, а философите на кораба създадоха цяла теория, но каквато и теория да създадяха, и те не можаха да открият кой им говори. Тогава джуджето от Сатурн, чийто глас беше по-тих от гласа на Микромегас, ги запозна накратко с какви същества имат работа. Разказа им за пътуването от Сатурн и им обясни кой е г-н Микромегас. След като изказа съжаление, че са толкова малки, той ги запита дали винаги са били в това жалко състояние, тъй близо до небитието, какво правят на това кълбо, което изглежда, че принадлежи на китовите, дали са щастливи, дали се размножават, дали имат душа и стотици други въпроси от този род.

Един от учените, който много обичаше да спори и беше по-смел от другарите си, се засегна от това, че се съмняват в съществуването на душата му. Той насочи зрителната тръба на квадранта си към събеседника им, направи две измервания и на третото заговори така:

— И така, господине, вие мислите, че понеже сте хиляда лакътя висок от главата до краката, вие сте...

— Хиляда лакътя! — извика джуджето. — О, справедливи небеса! Отде може да знае той ръста ми? Хиляда лакътя! Не се е измамил и с един дюйм. Как, този атом ме е измерил! Той е геометър, той знае моите размери. А аз, който го виждам само през микроскопа, още не зная неговия ръст!

— Да, измерих ви — рече физикът — и ще измеря също така и вашия висок другар.

Предложението беше прието, негово превъзходителство се излегна с целия си ръст, защото, ако се изправеше, главата му щеше да бъде високо над облаците. Нашите философи му забиха едно голямо дърво на мястото, което доктор Суифт би назовал, но което аз ще избягна да нарека с името му поради голямото уважение, което храня към дамите. След това, чрез една поредица от свързани триъгълници, те заключиха, че това, което виждат, е действително един младеж, висок сто и двайсет хиляди кралски стъпки. Тогава Микромегас произнесе тези думи:

— Повече от всякога разбирам, че не трябва да се съди за нищо по привидните му размери. О Боже, ти, който си раздал ум на същества, които изглеждат, тъй жалки, за теб безкрайно малкото е така лесно, както безкрайно голямото. И ако е възможно да има същества по-малки от тези, и те дори могат да имат по-висш разум от онези великолепни животни, които видях небето, онези животни, които само с един крак биха покрили кълбото, върху което съм слязъл.

Един от философите му отговори, че може да бе сигурен, че действително съществуват разумни същества, много по-дребни от човека. Той му разказа не само всички онези невероятни неща, които Вергилий е писал за пчелите, но и това, което Свамердам^[1], е открил и което Реомюр^[2] е проверил чрез дисекция. Най-последно му обясни, че има животни, които са толкова по-малки от пчелите, колкото пчелите са по-малки от хората или колкото сириусецът е по-малък от онези огромни животни, за които той сам споменава, и че и тези големи животни биха изглеждали като пращинки пред други същества. Малко по малко разговорът стана интересен и Микромегас говори така:

[1] И. Свамердам — холандски естественик (1637–1680); изучавал анатомията и живота на насекомите. ↑

[2] Рене-Антоан Реомюр — френски физик и естественик (1683–1757). ↑

ГЛАВА VII

РАЗГОВОР С ХОРАТА

— О, разумни атоми, чрез които Вечното същество е благоволило да прояви своето умение и мощ, вие несъмнено вкусвате най-чисти радости на вашето кълбо, щом у вас има толкова малко материя и вие, както изглежда, сте само дух, сигурно прекарвате живота си в любов и размисъл. Това е истинският живот на духовете. Никъде досега не съм срещнал истинското щастие, но несъмнено то се намира тук.

При тези думи всички философи поклатиха глава и един от тях, по-откровен от другите, добросъвестно призна, че като се изключат малък брой земни жители, които никой не уважава, всички останали са сбирщина от глупави, нещастни и зли хора.

— Ние имаме повече материя, отколкото ни е нужно — рече той, — за да вършим много зло, ако злото идва от материята, и твърде много дух, ако злото идва от духа. Знаете ли например, че в момента, който ви говоря, сто хиляди глупци от нашата порода с шапки на глава убиват сто хиляди други животни с чалма на главата или са избивани от тях, и че почти по цялата Земя от незапомнени времена работите вървят така?

Жителят на Сириус изтръпна и попита каква може да бъде причината за тези вражди между такива жалки животни.

— Касае се — каза философът — за няколко купчини кал, високи колкото тока на обувката ви. Не че никой от тези милиони хора, които отиват да се колят, претендира дори за една сламчица от тези купчини кал. Касае се дали те ще принадлежат на един човек, когото наричат „султан“, или на един друг, когото наричат, не зная защо — „цезар“. Нито единият, нито другият никога не са виждали, нито ще видят някога малкото ъгълче земя, за което воюват; и почти никое от тия животни, които се колят едни други, никога не е виждало животното, заради което го колят.

— О, нещастници! — извика сириусецът възмутен. — Може ли човек да си представи нещо по-ужасно от такъв свиреп бяс! Иде ми да направя три крачки и да стъпча този мравуняк от жалки и смешни убийци.

— Не си правете този труд — му отговори един от философите. — Те сами достатъчно работят за собственото си унищожение. Трябва да ви кажа, че след десет години няма да остане и една стотна част от тези нещастници. Знайте, че дори и да не бяха измъкнали мечовете си, гладът, изтощението и развратът отнасят почти всички в гроба. Впрочем не те трябва да бъдат наказани, а онези варвари, които никога не излизат от кабинетите си и оттам, докато им се смила храната, заповядват да се избият един милион души и след това нареждат да се отслужат благодарствени молебени.

Пътешественикът се чувстваше обхванат от жал за човешкия род, в който откриваше тъй учудващи контрасти.

— Понеже вие сте измежду малобройните мъдреци — каза той на тези господа — и тъй като очевидно не убивате никого за пари, кажете ми, моля ви се, с какво се занимавате?

— Ние правим дисекции на мухи — каза философът, — измерваме линии и събираме числа, съгласни сме по две-три неща, които разбираме, и спорим по две-три хиляди въпроса, които не разбираме.

Това възбуди любопитството на сириусеца и сатурнянина и те поискаха да разпитат тези мислещ атоми, за да разберат по кои неща са съгласни.

— На колко измервате — запита Микромегас — разстоянието между звездите на Горещника и голямата звезда на Близнаците?

Всички отговориха едновременно:

— Трийсет и два градуса и половина.

— А какво е разстоянието оттук до Луната?

— Шестдесет и половина земни диаметъра кръгло.

— Колко тежи вашият въздух?

Той смяташе, че ще ги улови в невежество, но всички му казаха, че въздухът тежи приблизително деветстотин пъти по-малко от същия обем най-лека вода и деветнайсет хиляди пъти по-малко от златото, от което се правят жълтици. Учудено от техните отговори, джуджето от

Сатурн бе склонно да вземе тези хора за магьосници, макар че преди четвърт час не допускаше, че те могат да имат душа.

Най-после Микромегас им каза:

— Понеже знаете така добре онова, което е извън вас, вие несъмнено познавате още по-добре това, което е вътре във вас. Кажете ми какво представлява вашата душа и как създавате понятията си.

Всички философи заговориха едновременно, както преди малко, но всички бяха на различни мнения. Най-старият цитираше Аристотел, друг произнасяше името на Декарт; този — името на Малбранш, онзи — на Лайбниц, трети — на Лок; един стар последовател на перипатетичната школа заяви високо и уверено:

— Душата е една ентелехия и причина, поради която тя притежава силата да бъде това, което е. Това е изрично казано от Аристотел на страница 633 на Лувърското издание — съвършенство, цел (на гръцки в текста) и тъй нататък.

— Не разбирам много добре гръцки — каза гигантът.

— Нито пък аз — каза философското червейче.

— Защо тогава — поде жителят на Сириус — цитирате някой си Аристотел на гръцки?

— Защото — възрази ученият — това, което не разбираме никак, трябва да се цитира на езика, който разбираме най-слабо.

Картезианецът взе думата и каза:

— Душата е един чист дух, който още в утробата на майка си е получил всички метафизични понятия и който, излизайки оттам, е принуден да отиде на училище и отново да научи всичко онова, което така добре е знаел и което вече няма да знае.

— Тогава няма никакъв смисъл — отговори високото осем левги животно — твоята душа да бъде тъй учена в утробата на майка ти, щом ще бъде толкова невежа, когато израстат косми по брадата. Но какво разбираш ти под „дух“?

— Какво ме питате! — рече бърбивият философ. — Нямам никаква представа. Казват, че духът не е материя.

— Не знаеш ли поне какво е материя?

— Много добре зная — отговори човекът. — Например този камък е сив и има определена форма, той има три измерения, тегло и е делим.

— Така — каза сириусецът, — но ще ми кажеш ли какво представлява това нещо, което ти изглежда делимо, сиво и с тегло? Ти виждаш няколко свойства, но познаваш ли същината му?

— Не — отвърна другият.

— Следователно ти не знаеш какво е материя.

Тогава г-н Микромегас се обърна към един друг мъдрец, когото държеше на палеца си, и го запита какво е душата му и какво прави тя.

— Съвършено нищо — отговори философът, последовател на Малбранш. — Бог върши всичко зарад мен, аз виждам всичко чрез него, аз правя всичко чрез него, той върши всичко, без аз да се намеся.

— Все едно, че не съществува — поде мъдрецът от Сириус. — А ти, приятелю — каза той на един философ от школата на Лайбниц, който беше също там, — какво е твоята душа?

— Тя е стрелка — отвърна философът, — която показва часа, докато моето тяло отмерва със звън часовете или, ако предпочитате, тя отбелязва със звън часовете, докато моето тяло показва часа, или пък моята душа е огледало на Вселената, докато моето тяло е рамката на това огледало. Всичко това е напълно ясно.

Едно поддръжниче на Лок стоеше съвсем наблизо и когато се обърнаха към него:

— Не зная — отвърна то — как мисля, но знам, че винаги съм мислил въз основа на сетивата си. Че има нематериални и разумни същества, в това не се съмнявам, но че е невъзможно за Бога да придаде мисъл на материята, много се съмнявам в това. Почитам вечната сила и не ми прилича да я ограничавам. Не твърдя нищо, задоволявам се да вярвам, че има повече възможни неща, отколкото си мислим.

Животното от Сириус се усмихна, то не намери, че този философ е най-малко мъдрият; джуджето от Сатурн щеше да разцелува привърженика на Лок, ако не беше крайното несъответствие между размерите им. Но за нещастие там имаше и едно животинче с четвъртита шапка, което пресече словоизлиянията на всички философски животинки. То рече, че знаело цялата тайна, че тя се намирала в *Summa theologiae*^[1] на свети Тома, и след това, като изгледа отгоре надолу двамата небесни обитатели, заяви, че те самите, техните светове, слънца, звезди, всичко е било създадено единствено за човека. При тази реч нашите двама пътешественици се облекнаха един на друг,

задъхвайки се от онзи неудържим смях, който според Омир е привилегия само на боговете. Раменете и коремите им подскачаха и при тези конвулсии корабът, който Микромегас бе сложил на нокътя си, падна в джоба на гащите на сатурнянина. Двамата добряци го търсиха дълго. Най-после намериха екипажа и го оправиха доста умело. Жителят на Сириус смъмри малките червейчета, говори им още, много добродушно, макар и да беше огорчен в дъното на сърцето си, като виждаше, че безкрайно малките са безкрайно горделиви. Обеща да им напише една хубава книга по философия със свършено ситни букви, в която те ще видят смисъла на нещата. И действително, преди да си замине, той им даде този том. Занесоха го в Академията на науките в Париж, но когато секретарят на Академията го отвори, той видя само бели листа: „А — си каза той, — подозирах, че такава книга ще ни даде.“

[1] Кратко изложение на богословието. — Б.пр. ↑

**КАНДИД
ИЛИ ОПТИМИЗМЪТ
ПРЕВЕДЕН ОТ НЕМСКИ ОТ ГОСПОДИН
ДОКТОР РАЛФ ЗАЕДНО С
ДОПЪЛНЕНИЯТА, НАМЕРЕНИ В ДЖОБА
НА ДОКТОРА, СЛЕД КАТО ТОЙ СЕ
ПОМИНА В МИНДЕН В ЛЕТО ГОСПОДНЕ
1759**

ГЛАВА I

КАК КАНДИД БЕШЕ ВЪЗПИТАН В ЕДИН КРАСИВ ЗАМЪК И КАК БЕ ИЗГОНЕН ОТ СЪШИЯ

Във Вестфалия, в замъка на господин барон Тундер-тен-тронк, живееше един младеж, когото природата бе надарила с най-благ нрав. Душата му бе изписана върху лицето му. Той разсъждаваше доста правилно и бе необикновено чистосърдечен, и струва ми се, именно по тази причина го наричаха Кандид^[1]. Старите слуги в дома подозираха, че е син на сестрата на господин барона и на един добър и почтен благородник от околността, когото тази госпожица не пожела да вземе за съпруг, защото той успял да докаже само седемдесет и една благороднически титли в рода си, а останалата част на родословното му дърво била заличена от времето.

Господин баронът беше един от най-могъщите владетели във Вестфалия, тъй като замъкът му имаше врата и прозорци. Големият салон на замъка беше дори украсен с гоблен. При нужда всичките му кучета от задния двор образуваха хайка гончета, а конярите му ставаха кучкари. Селският свещеник беше негов придворен изповедник. Всички го наричаха „ваше преосвещенство“ и се смееха, когато им разправяше разни истории.

Госпожа баронесата тежеше около триста и петдесет ливри и с това си бе спечелила твърде голямо уважение. Тя изпълняваше ролята си на гостоприемна домакиня с достойнство, което ѝ печелеше още по-голямо уважение. Дъщеря ѝ Кюнегонд, седемнадесетгодишна, беше румена, свежа, тлъстичка, съблазнителна. Синът на барона беше достоен за баща си във вся отношение. Възпитателят Пангрос беше оракулът дома и малкият Кандид слушаше лекциите му с доверчивостта, присъща на възрастта и нрава му.

Панглос преподаваше метафизико-теолого-космо-лонигология. Той прекрасно доказваше, че няма последица без причина и че в най-добрия от възможните светове замъкът на негово превъзходителство барона е най-хубавият от всички замъци, а госпожата — най-добрата от възможните баронеси.

— Доказано е — казваше той, — че нещата не могат да бъдат другояче и понеже всичко е създадено с някаква цел, всичко по необходимост е създадено с най-добрата цел. Забележете, че носовете са създадени, за да носят очила, и затова ние имаме очила. Краката са очевидно сътворени, за да бъдат обувани, и затова ние имаме панталони. Камъните са образувани, за да бъдат дялани и с тях да се изграждат замъци, и затова негово превъзходителство има един много красив замък. Най-великият барон на провинцията трябва да бъде най-добре настанен. И тъй като свинете са създадени, за да бъдат изядени, ние ядем свинско цяла година. Следователно тези, които твърдят, че всичко е добре, са казали една глупост, трябва да се каже, че всичко е най-добре.

Кандид слушаше внимателно и невинно вярваше всичко, тъй като намираще, че госпожица Кюнегонд е необикновено красива, макар че никога не се осмеляваше да ѝ го каже. От това той заключваше, че след щастието да се родиш барон Тундер-тен-тронк, втората степен на щастието е да бъдеш госпожица Кюнегонд, третата — да я виждаш всеки ден, и четвъртата — да слушаш господин Панглос, най-големия философ в провинцията и следователно на цялата Земя.

Един ден, когато се разхождаше в горичката до двореца, която наричаха „парк“, Кюнегонд видя между храстите как доктор Панглос дава урок по експериментална физика на слагинята на майка ѝ, много хубаво и много кротко чернооко момиче. Тъй като имаше голяма склонност към точните науки, госпожица Кюнегонд със затаен дъх наблюдаваше неколkokратните експерименти, на които беше свидетелка. Тя ясно видя достатъчните основания на доктора, последиците и причините. Крайно развълнувана, дълбоко замислена и изпълнена с желание да стане и тя учена, Кюнегонд се завърна обратно, като си казваше, че наистина би могла да бъде достатъчно основание на младия Кандид, който също така можеше да бъде нейно основание.

Завръщайки се в замъка, тя срещна Кандид и се изчерви. Кандид също се изчерви. Тя му каза „добър ден“ със задавен глас и Кандид ѝ отговори, без да знае какво казва. На другия ден, след вечеря, когато всички ставаха от масата, Кюнегонд и Кандид се озоваха зад един параван. Кюнегонд нарочно изпусна кърпичката си и Кандид я вдигна, тя невинно улови ръката му и младежът невинно целуна ръката на младата госпожица с особена живост, чувствителност и грация. Устните им се срещнаха, очите им пламнаха, коленете им се разтрепераха и ръцете им започнаха да блуждаят. Господин барон Тундер-тен-тронк мина случайно край паравана и, виждайки причината и последицата, изгони Кандид от замъка със здрави ритници в задника. Кюнегонд припадна и щом се свести, получи една плесница от госпожа баронесата. И всички бяха потресени в най-хубавия и най-приятен от всички възможни замъци.

[1] Кандид (фр.) — чистосърдечен, искрен. ↑

ГЛАВА II

КАКВО СТАНА С КАНДИД, КОГАТО ПОПАДНА СРЕД БЪЛГАРИТЕ

Изгонен от земния рай, Кандид вървя дълго, без да знае къде отива, плачеше, вдигаше очи към небето и често ги извърщаше към най-красивия от всички замъци, където се намираше най-красивата измежду младите баронеси. Без да вечеря, той си легна сред нивите между две бразди, а снегът валеше на едри парцали. На следния ден, цял премръзнал, Кандид се довлече до близкия град, който се нарича Валдбергхоф-трарбк-дикдорф, без пукната пара, ни жив, ни умрял от глад и умора. Той застана тъжно на вратата на една кръчма. Двама души, облечени в синьо, го забелязаха.

— Другарю — каза единият, — ето един добре сложен младеж, който има необходимия ръст.

Те се приближиха до Кандид и твърде учтиво поканиха на обед.

— Господа — отвърна им Кандид с очарователна скромност, — правите ми голяма чест, но нямам с какво да платя обяда си.

— О, господине — каза му един от сините чужденци, — хора с вашата външност и вашите достойнства никога не плащат нищо. Нали сте висок пет стъпки и пет пръста?

— Да, господа, точно това е моят ръст — каза той, като се поклони.

— О, господине, седнете на масата. Не само ще ви платим обяда, но никога няма да допуснем човек като вас да остане без пари. Хората са създадени, за да си помагат едни на други.

— Прави сте — рече Кандид. — Точно това ми е казвал винаги господин Пангос и виждам, че наистина всичко се нарежда най-добре.

Предлагат му няколко екю, той ги взема и иска да подпише разписка, но господата отказват и най-после всички сядат на масата.

— Не обичате ли нежно?...

— О, да — отговори той, — обичам нежно госпожица Кюнегонд.

— Не — рече един от господата, — ние ви питаме дали не обичате нежно царя на българите^[1]?

— Съвсем не — отговори той, — защото никога не съм го виждал.

— Как! Той е най-очарователният от всички царе. Трябва да прием за негово здраве.

— О, с удоволствие, господа. — И той пи.

— Достатъчно — казват му онези, — ето че сте вече опората, подкрепата и героят на българите. Вие вече спечелихте богатство и славата ви е осигурена.

Слагат му веднага окови на краката и го отвеждат в полка. Карат го да се обръща надясно, наляво, да вдига пушката, да сваля пушката, да се мери, да стреля, да тича и след всичко това му удрят тридесет тояги. На следния ден той прави упражненията не толкова зле и получава само двадесет тояги, на третия ден му удрят само десет тояги и другарите му гледат на него като на някакво чудо.

Изуменият Кандид не можеше още напълно да разбере как е станал герой. Един хубав пролетен ден му хрумна да отиде да се поразходи. Той вървеше все напред, смятайки, че човешкият род, подобно на животинския род, има право да си служи с краката си за собствено удоволствие. Не бе изминал и две левги и ето, че четирима други герои, шест стъпки високи, го настигат, връзват го и го отвеждат в тъмница. Запитаха го юридически дали предпочита да бъде бит с тояги тридесет и шест пъти от целия полк, или да получи наведнъж дванадесет оловни куршума в мозъка. Кандид напразно твърдеше, че човешката воля е свободна и че не желае нито едното, нито другото, но все пак трябваше да направи избор. По силата на Божия дар, наречен „свобода“, той се реши да мине тридесет и шест пъти под тоягите и направи две такива разходки. Полкът се състоеше от две хиляди души. Това правеше четири хиляди удара с тояга, които разкъсаха мускулите и жилите му от врата до задника. Тъкмо щеше да започне третото преминаване през тоягите, Кандид, който изнемогваше, помоли за милост, поиска да имат добрината да му пръснат черепа. Оказаха му това благоволение, завързаха му очите и го поставиха на колене. Тъкмо в този миг мина царят на българите, осведоми се за престъплението на потърпевшия и понеже беше надарен с голям гений, от всичко, което

му казаха за Кандид, разбра, че младежът е метафизик и не знае нищо за земните неща. Царят му подари живота, воден от милосърдие, което ще бъде възхвалявано във всички вестници и през всички векове. Един достоен хирург излекува Кандид за три седмици, като си служеше с омекчителни мехлеми, препоръчани още от Диоскорид. Той вече имаше малко кожа и можеше да ходи, когато царят на българите даде сражение на царя на аварите.

[1] Царят на българите — пруският крал Фридрих II. Волтер наричал прусите „българи“, а французите — „авари“. ↑

ГЛАВА III

КАК КАНДИД ИЗБЯГА ОТ БЪЛГАРИТЕ И КАКВО СТАНА ПОСЛЕ С НЕГО

Няма нищо по-красиво, по-живо, по-блестящо и по-добре подредено от две армии, застанали една срещу друга. Тръбите, свирките, обоите, барабаните и топовете създаваха хармония, която никога не е имало и ада. Най-напред топовете повалиха около шест хиля души от всяка страна, след това пушечните залпове отпратиха от този най-добър от всички светове око девет-десет хиляди негодници, които мърсяха повърхността на земята. Щикове бяха също така достатъчна причина за смъртта на няколко хиляди души. Общата сметка сигурно достигаше до тридесетина хиляди души. Кандид, който трепереше като философ, се скри колкото можеше по-добре по време на това героично клане.

И докато, по заповед на двамата царе, се отслужваха молебени в двата лагера, Кандид реши да отиде другаде да разсъждава за последиците и причините. Той прекрачваше купчини мъртви и умиращи и достигна до съседното село. То беше превърнато в пепелище — беше аварско село, което българите бяха изгорили в съгласие с международното право. Тук покрити с рани старци гледаха как умираат закланите им жени, които още притискаха децата си до окървавените си гърди, там изгърбушени момичета издъхваха, след като бяха задоволили естествените нужди на няколко герои, други, полуизгорели, пищяха и молеха да ги доубият. По земята, сред отсечени ръце и крака, се валяха парчета мозък.

Кандид избяга колкото може по-скоро в друго село. То принадлежеше на българите и аварските герои го бяха наредили по същия начин. С малко храна в дисагите Кандид продължаваше да върви през развалините, като стъпваше по още потръпващи ръце и крака, докато най-после излезе извън театъра на военните действия, без нито за миг да забрави госпожица Кюнегонд. Като пристигна в

Холандия, запасите му се свършиха, но понеже беше чувал, че в тази страна всички хора са богати и при това християни, той не се съмняваше, че към него ще се отнесат така добре, както в замъка на господин барона, преди да бъде изгонен оттам заради хубавите очи на госпожица Кюнегонд.

Той поиска милостиня от няколко важни господа, но всички му отговориха, че ако продължава да проси, ще го затворят в изправителен дом, където ще го научат как да живее. След това Кандид се обърна към един човек, който току-що бе завършил едночасова реч върху благотворителността пред едно голямо събрание. Този оратор го погледна накриво и му рече:

— Защо си дошъл тук? Заради правото дело ли си дошъл?

— Няма последица без причина — отговори скромно Кандид. — Всичко е свързано по необходимост и наредено по най-добрия начин. Трябваше да бъда изгонен от замъка и лишен от присъствието на госпожица Кюнегонд, да изтърпя бой с тояги от цял полк войници и сега да прося хляб, докато не мога сам да си изкарвам прехраната. Всичко това не можеше да бъде другояче.

— Приятелю — му каза ораторът, — вярваш ли, че папата е антихрист?

— Не съм още чувал да казват такова нещо — отвърна Кандид, — но и да е, и да не е, аз съм без хляб.

— Ти не заслужаваш да ядеш хляб — рече другият. — Махай се, негоднико, махай се, клетнико, да не си посмял някога да се доближиш до мен.

Жената на оратора се показа на прозореца и като видя човек, който се съмнява, че папата е антихрист, изсипа на главата му едно пълно... О, небеса, до какви крайности достигат дамите, когато бъдат обхванати от религиозно усърдие!

Един човек, който не беше кръстен, един добър анабаптист по име Жак, видя колко жестоко и долно се отнасят към един негов брат, към едно двукрако същество без перушина, надарено с душа. Той го заведе у дома си, изми го, даде му хляб и бира, подари му два флорина и дори му предложи да го научи на занаят в работилницата си за персийски платове, които се фабрикуват в Холандия. Кандид едва не падна на колене пред него и извика:

— Моят учител Панглос съвършено правилно казваше, че всичко е най-добре на този свят, защото аз съм безкрайно повече покъртен от вашата изключителна щедрост, отколкото от коравосърдечието на господина с черния плащ и госпожа съпругата му.

На следния ден, както се разхождаше, той срещна един дрипав бедняк, цял покрит с язви, с угаснали очи, окапал нос, изкривена уста, черни зъби; просякът говореше гърлено, измъчван от остра кашлица и при всеки неин пристъп изплюваше по един зъб.

ГЛАВА IV

КАК КАНДИД СРЕЩНА СВОЯ БИВШ УЧИТЕЛ ПО ФИЛОСОФИЯ, ДОКТОР ПАНГЛОС, И КАКВО СЕ СЛУЧИ ПО- НАТАТЪК

Развълнуван повече от състрадание, отколкото от ужас, Кандид даде на този отвратителен просяк двата флорина, които беше получил от почтения анабаптист Жак. Призракът го загледа втренчено, разплака се и се хвърли на врата му. Изплашен, Кандид се дръпна назад.

— Уви — рече нещастникът на другия нещастник, — не можете ли вече да познаете вашия скъп Панглос?

— Какво чувам? Вие ли сте, скъпи учителю, вие ли сте в това ужасно състояние! Какво нещастие ви се е случило? Защо не сте вече в най-хубавия от всички замъци? Какво е станало с госпожица Кюнегонд, бисера измежду всички девойки, най-майсторското произведение на природата?

— Не мога вече да се държа на краката си от глад — каза Панглос.

Кандид веднага го заведе в обора на анабаптиста и му даде да хапне малко хляб. Когато Панглос се съвзе, той го запита:

— И така, какво стана с Кюнегонд?

— Тя умря — отвърна другият.

При тези думи Кандид припадна. Приятелят му го свести с малко развален оцет, който случайно намери в обора. Кандид отвори очи.

— Кюнегонд е мъртва! О, най-добър от всички светове, къде си ти? Но от каква болест е умряла? Да не би защото е видяла как господин баща ѝ ме изгони със здрави ритници от хубавия си замък?

— Не — рече Панглос, — тя беше изтърбушена от български войници, след като я изнасилиха толкова пъти, колкото може да бъде изнасилена една жена. Те пръснаха черепа на господин барона, който

искаше да я защити, госпожа баронесата беше насечена на късове, към бедния ми ученик се отнесоха точно по същия начин, както към сестра му, а колкото до замъка, от него не остана камък върху камък, нито един хамбар, нито една овца, нито една патка, нито едно дърво. Но за нас отмъстиха, защото аварите извършиха същото в съседното графство, което принадлежеше на един български благородник.

След този разказ Кандид отново загуби съзнание. Когато дойде на себе си, след като каза всичко онова, което трябваше да каже, той се осведоми за причината и последицата и за достатъчното основание, което бе докарало Пангрос до това жалко състояние.

— Уви — отвърна философът, — причината е любовта, любовта, утешителката на човешкия род, пазителката на Вселената, душата на всички чувстващи живи същества, нежната любов.

— Уви — рече Кандид, — познавам тази любов, тази господарка на сърцата, душата на нашата душа. От нея спечелих само една целувка и двадесет ритника по задника. Как е могла тази прекрасна причина да произведе у вас такава ужасна последица.

Пангрос му отговори с тези думи:

— О, скъпи мой Кандид, вие познавате Пакет, красивата прислужница на нашата височайша баронеса. В нейните прегръдки аз вкусих райски наслади, от които произлязоха тези адски мъки и които, както виждате, ме разкъсват. Тя беше заразена от тази болест и може би вече е умряла. Пакет беше получила този дар от един много учен францискански калугер, който го бил получил от една стара графиня, която го била получила от един кавалерийски капитан, който го дължал на една маркиза, която го получила от един паж, който го получил от един йезуит, който, докато бил и послушник, го получил по пряка линия от един от моряците на Христофор Колумб. Колкото до мен, аз няма го предам никому, защото скоро ще умра.

— А, Пангрос — извика Кандид, — каква страни приемственост! Самият дявол трябва да е в корен на злото!

— Съвсем не — възрази великият мъж, — това е нещо необходимо в най-добрия от всички светове, една неизбежна съставка. Защото, ако Колумб не беше хванал на един остров край Америка тази болест, която отравя извора на зачатieto, често пречи на зачатieto очевидно се противопоставя на великата цел на природата, ние не щяхме да имаме нито шоколад, нито кърмъзна боя. При това трябва

да се отбележи още, че днес на нашия континент тази болест, подобно на споровете, е присъща само нам. Турците, индийците, персийците, китайците, сиамците, японците още не я познават; но има достатъчно основание и те да я опознаят след няколко века. Междувременно у нас тя постигна чудесен напредък, особено в големите армии, съставени от почтени, добре възпитани наемници, които решават съдбините на държавите; може да се твърди, че когато тридесет хиляди души се сражават в редовна битка срещу друга, равна по брой войска, и от двете страни има по двадесет хиляди сифилитици.

— Това е прекрасно — рече Кандид, — но все пак трябва да ви излекуваме.

— Как мога да се излекувам — рече Панглос, — като нямам пукната пара, приятелю? А по цялата земя човек не може нито да поиска да му пуснат кръв, нито да му направят клизма, без да плати или без да има някой, който да плати вместо него.

Тези последни думи накараха Кандид да се реши. Той отиде при своя милостив анабаптист Жак, хвърли се в краката му и тъй трогателно му обрисова състоянието на своя приятел, че анабаптистът не се поколеба нито за миг да приеме доктор Панглос в дома си и да осигури лекуването му на свои разноски. При лекуването Панглос загуби само едно око и едно ухо. Той пишеше добре и знаеше отлично аритметика. Анабаптистът Жак го направи свой книговодител. След два месеца, понеже трябваше да отиде в Лисабон по търговски сделки, той взе в своя кораб и двамата философи. Панглос обясни, че всичко, което става, е за добро. Жак не беше на това мнение.

— Хората трябва наистина да са извратили малко природата, защото не са родени вълци, а са станали вълци. Бог не им е дал нито топове, които изстрелват гюлета от двадесет и четири ливри, нито щикове, а те слагат щикове на пушките и правят топове, за да се избиват. Аз бих могъл да туря в сметката и фалитите, и правосъдието, което заграбва имотите на фалиралите, за да лиши кредиторите от вземанията им.

— Всичко това е било необходимо — възразяваше едноокият доктор, — личните нещастия съставляват общото благо, така че колкото повече лични нещастия има, толкова повече всичко отива на добре.

Докато той философствуваше, небето се смрачи, задухаха ветрове от четирите небесни посоки и невъобразимо страшна буря се разрази пред самото лисабонско пристанище.

ГЛАВА V

БУРЯ, КОРАБОКРУШЕНИЕ, ЗЕМЕТРЕСЕНИЕ И ТОВА, КОЕТО СЕ СЛУЧИ С ДОКТОР ПАНГЛОС, КАНДИД И АНАБАПТИСТА ЖАК

Половината пътници, изтощени, полумъртви от тази неопикуема тревога, която люшкането на кораба всепява в душата на хората, когато всички течности в тялото се плискат в различни посоки, нямаха дори сили да се страхуват от опасността. Другата половина крещяха или се молеха. Платната се разкъсаха, мачтите се строшиха, корабът се проби. Който можеше, вършеше нещо; никой не слушаше нищо, никой не даваше заповеди. Анабаптистът помагаше малко на моряците, той беше на кувертата, когато един разярен моряк го удари здравата и го повали на дъските. Обаче при удара, който му нанесе, той сам се люшна напред и полетя в морето с главата надолу, но се задържа и увисна на една счупена мачта. Добрият Жак изтича да му помогне, измъкна го на палубата, но сам падна в морето пред очите на моряка, който го остави да загине без дори да благоволи да хвърли поглед към него. Кандид се приближи, видя своя благодетел, който за миг се появи над вълните и после бе погълнат завинаги от морските гълбини. Той поиска да се хвърли след него в морето, но философът Панглос го възпря и му доказа, че Лисабонският залив е бил създаден нарочно, за да може в него да се удави този анабаптист. Докато той доказваше това a priori, корабът се разцепи и всички загинаха с изключение на Панглос, Кандид и този див моряк, който беше удавил добродетелния анабаптист. Негодникът щастливо доплува до брега, до който достигнаха и двамата философи, заловени за една дъска.

Когато дойдоха малко на себе си, те тръгнаха към Лисабон. Бяха им останали малко пари, с които се надяваха да се спасят от глада, след като се бяха спасили от бурята.

Едва бяха влезли в града, оплаквайки смъртта на своя благодетел, и те усетиха, че земята се затресе под краката им. Кипящото море заля пристанището и разби корабите, които бяха на котва. Вихрушки от пламъци и пепел изпълниха улиците и градските площади, къщите се сринаха, покривите рухнаха върху основите, а самите основи се рушаха. Тридесет хиляди жители от двата пола и от всички възрасти бяха смазани под развалините. Морякът псуваше, подсвиркваше си и си казваше:

— Тук ще може да се спечели нещо.

— Какво може да бъде достатъчната причина на това явление?
— питаше Панглос.

— Настъпва краят на света — викаше Кандид. Морякът веднага изтича сред развалините, изложи се да смъртна опасност, за да намери пари, намери действително пари, прибра ги, напи се и падна мъртво пиян. След като се наспа, той купи благоволенieto на първото момиче с добра воля, което срещна из развалините сред умиращите и мъртвите. Панглос обаче го дърпаше за ръкава и казваше:

— Приятелю, не е хубаво това. Вие не изпълнявате дълга си към разума на Вселената, не е време за такива работи.

— Върви по дяволите — отговори му другият, — аз съм моряк и съм роден в Батавия^[1]. Четири пъти съм ходил до Япония и четири пъти съм стъпвал върху разпятието. Намерил си кому да разправяш за твоя разум на Вселената!

Няколко каменни къса бяха наранили Кандид. Той лежеше на улицата полузатрупан от отломки.

— Уви — казваше той на Панглос, — намери ми малко вино и дървено масло, защото умирам.

— Това земетресение не е нещо ново — отвърна му Панглос, — градът Лима в Америка претърпя същите трусове миналата година. Същите причини — същите последици. Сигурно под земята има цяла ивица от сяр, която върви от Лима до Лисабон.

— Напълно вероятно — рече Кандид, — но, за Бога, намери ми малко масло и вино.

— Как вероятно? — възрази философът. — Аз поддържам, че това твърдение е доказано.

Кандид загуби съзнание и Панглос му донесе малко студена вода от близката чешма.

На следния ден, промъквайки се през развалините, те намериха храна и възстановиха донякъде силите си. След това се заловиха като другите жители да облекчават страданията на онези, които се бяха отървали от смъртта. Няколко граждани, получили помощ от тях, им дадоха най-добрата вечеря, която можеше да се предложи при подобно общо нещастие. Вярно е, че вечерята беше тъжна и сътрапезниците оросяваха със сълзите си хляба, който ядяха, но Панглос ги утеши, като ги увери, че нещата не могат да бъдат другояче.

— Защото — казваше им той — всичко това е най-доброто, което може да съществува, защото, ако има вулкан под Лисабон, той не би могъл да бъде другаде, защото е невъзможно нещата да не бъдат там, където са, защото всичко е много добре.

Един дребен мургав човечец, близък на инквизицията, който седеше до него, учтиво взе думата и каза:

— Очевидно господинът не вярва в първородния грях, защото, ако всичко е най-добре, не е имало следователно нито грехопадение, нито наказание.

— Най-смирено моля ваше превъзходителство да ме извини — отговори Панглос още по-учтиво, — но грехопадението на човека и проклятието са влизали по необходимост в най-добрия от възможните светове.

— Значи, господинът не вярва в свободата? — рече приближеният на инквизицията.

— Моля ваше превъзходителство да ме извини — рече Панглос, — но свободата може да съществува наред с абсолютната необходимост, защото е необходимо ние да бъдем свободни, защото най-после предопределената воля ...

Панглос беше по средата на фразата си, когато приближеният на инквизицията кимна с глава на своя телохранител, който му наливаше вино от Порто или Опорто.

[1] Батавия — днешният град Джакарта в Индонезия, носил това име през холандското владичество. Батави — древно германско племе, обитавало днешна Холандия. ↑

ГЛАВА VI

КАК НАПРАВИХА ЕДНО ПРЕКРАСНО АУТОДАФЕ, ЗА ДА СПРАТ ЗЕМЕТРЕСЕНИЯТА, И КАК НАЛОЖИХА КАНДИД С ТОЯГИ ПО ЗАДНИКА

След земетресението, което разруши три четвърти от Лисабон, мъдреците на страната не можаха да намерят по-ефикасен начин да предотвратят пълното съсипване на града от това да поднесат на народа едно прекрасно аутодафе. Университетът в Коимбра реши, че едно подобно зрелище — няколко души, изгорени на тих огън и с големи церемонии — представлява безпогрешно тайно средство, с което ще се попречи на земята да се тресе.

Затова хванаха един бискаец, обвинен, че се е оженил за своята кръстница, и двама португалци, които, когато яли пиле, му били махнали тлъстината. След вечеря дойдоха да вържат доктор Панглос и неговия ученик Кандид — единият, защото е говорил, а другият, защото е слушал с явно одобрение. И двамата бяха отведени поотделно в извънредно прохладни жилища, в които слънцето никога не досажда на човека. Осем дни по-късно и двамата бяха облечени в санбенито^[1] и на главите им бяха поставени книжни митри. Митрата и ризата на Кандид бяха изрисувани с обърнати надолу пламъци и дяволи без опашки и нокти, но дяволите на Панглос имаха и нокти, и опашки, а пламъците бяха прави. Така облечени, те минаха през града начело на шествието и изслушаха една много патетична проповед, последвана от приятно многогласно черковно пение. Кандид беше наложен с тояга по задника, докато свещениците пееха; бискаецът и онези двама, които не искали да ядат тлъстина, бяха изгорени, а Панглос — обесен, макар че обичаят не беше такъв. Същия ден земята отново се разлюля със страхотен трясък.

Изплашен, потресен, смаян и разтреперан, Кандид си казваше: „Ако това е най-добрият от възможните светове, какви ли ще са другите? Това, че ме биха по задника, както и да е, биха ме и когато бях при българите. Но, о мой скъпи Пангос, най-великия измежду философите, защо трябваше да ви видя обесен, и то без да науча причината? О, мой скъпи анабаптисте, най-добрият от всички хора, защо трябваше да се удавите в пристанището? О, госпожице Кюнегонд, бисер измежду девойките, защо трябваше да ви разпорят корема?“

Изтърпял проповед, бой по задника, опрощение и благословия, Кандид си тръгна обратно, като едва се държеше на крака. Тогава една старица се приближи до него и му каза:

— Синко, не унивайте и ме последвайте!

[1] Санбенито — риза без ръкави, която обличали осъдените от Инквизицията. ↑

ГЛАВА VII

КАК ЕДНА СТАРИЦА СЕ ПОГРИЖИ ЗА КАНДИД И КАК ТОИ ОТНОВО НАМЕРИ ТАЗИ, КОЯТО ОБИЧАШЕ

Кандид не се ободри, но последва старицата, която го заведе в един бордей. Тя му подаде гърненце с мехлем, за да се намаже, а после му даде да яде и пие. След това му показа едно доста чисто легло, до което имаше всичко необходимо, за да се облече.

— Яжте, пийте и спете — каза му тя — и нека света Богородица от Атоша, негово преосвещенство свети Антоний от Падуа и негово преосвещенство свети Як от Компостел бдят над вас. Аз ще се върна утре.

Все още учуден от всичко, което беше видял, всичко, което беше изстрадал, и още по-учуден от милосърдието на старицата, Кандид поиска да ѝ целуне ръка.

— Не моята ръка трябва да целувате — каза старицата. — Ще се върна утре. Намажете се с мехлема, наяжте се и спете.

Въпреки всичките си нещастия Кандид яде и спа. На следния ден старицата му донесе закуска, прегледа гърба му и сама го намаза с друг мехлем. След това му донесе да обядва. Вечерта пак се върна и му донесе вечеря. На следния ден тя пак извърши същите церемонии.

— Коя сте вие? — питаше винаги Кандид. — Кой ви е вдъхнал толкова доброта? Как мога да ви се отблагодаря?

Жената не отговаряше никога на тези въпроси. На третата вечер тя пак дойде, но не донесе вечеря.

— Елате с мен — рече тя — и не казвайте нито дума.

Хвана го под ръка и двамата тръгнаха заедно през полето. Изминаха четвърт миля и стигнаха до една усамотена къща, заобиколена с градини и канали. Старицата похлопа на една вратичка. Когато отвориха, тя поведе Кандид по една скрита стълба, въведе го в

един салон със златни тапети, остави го да седне на едно извезано със сърма канапе, затвори вратата и си отиде. Кандид мислеше, че сънува, струваше му се, че настоящият миг е някакъв приятен сън, а досегашният му живот — мрачен кошмар.

След малко старицата се върна, придържайки с усилие една разтреперана жена с величествена осанка, обсипана с блестящи скъпоценни камъни и със забулено лице.

— Свалете това було — каза старицата на Кандид.

Младежът се приближава, вдига плахо булото. Какъв миг! Каква изненада! Струва му се, че вижда госпожица Кюнегонд. И той действително я виждаше, защото това беше самата тя. Силите му изневеряват, не може да продума ни дума, пада на колене. Кюнегонд се строполява на канапето, старата ги напръсква с ливанто, те идват на себе си, започват да разговарят. Отначало си разменят само откъслечни думи, въпросите и отговорите се кръстосват, прекъсвани от въздишки, сълзи, възклицания. Старицата им напомня, че не трябва да вдигат много шум и ги оставя сами.

— Как! Вие ли сте! — казва ѝ Кандид. — Вие сте жива! И ви срещам отново, и то в Португалия! Значи, не са ви изнасилили? Не са ви разпразили корема, както ме уверяваше философът Панглос.

— О, да — отвърна красивата Кюнегонд, — но човек не винаги умира от такива злополуки.

— Но вярно ли е, че баща ви и майка ви са били убити?

— Това е напълно вярно — рече Кюнегонд, като се разплака.

— А брат ви?

— Брат ми също беше убит.

— А защо сте в Португалия? И как научихте, че съм тук? И какви странни обстоятелства ви накараха да ме доведете в тази къща.

— Ще ви разкажа всичко — отвърна дамата, — но най-напред трябва да ми разправите всичко, което ви се е случило, откакто ми дадохте онази невинна целувка и получихте ритници по задника заради нея.

Кандид ѝ се подчини с дълбоко уважение. И макар че беше смутен, макар че гласът му беше слаб и разтреперан, макар че гръбнакът му още го наболяваше, той разказа най-простодушно всичко, което бе преживял от часа на тяхната раздяла. Кюнегонд вдигаше очи към небето, проливаше сълзи за смъртта на добрия

анабаптист и на Панглос и най-после заговори на Кандид с тези думи, от които той през всичкото време не изпусна нито една, като не откъсваше очи от нея.

ГЛАВА VIII

ИСТОРИЯТА НА КЮНЕГОНД

Бях в леглото си и спях дълбоко, когато небето реши да изпрати българите в нашия прекрасен замък Тундер-тен-тронк. Те заклаха баща ми и брат ми и насякоха майка ми на късове. Един огромен българин, шест стъпки висок, като видя, че при тази гледка съм изгубила съзнание, започна да ме изнасилва. Това ме свести, дойдох на себе си, развиках се, почнах да го блъскам, да хапя и да дращя. Искях да издера очите на този грамаден българин, защото не знаех, че това, което се вършеше в замъка на баща ми, било нещо обичайно. Грубиянът ме мушна с нож в левия хълбок — още имам белег от тази рана.

— Надявам се да го видя — рече Кандид простодушие.

— Ще го видите — рече Кюнегонд, — но нека продължа.

— Продължавайте — рече Кандид.

И така тя поде нишката на своята история:

— Влезе един български капитан и ме видя цяла обляна в кръв, войникът обаче не му обърна никакво внимание. Капитанът така се ядоса, загдето грубиянът не проявява никакво уважение към него, че го уби, както лежеше отгоре ми. След това заповяда да ме превържат и ме отведе като военнопленничка в лагера си. Перях няколко ризи, които имаше, готвех му. Трябва да призная, че той ме намираше доста красива. Няма да отрека, че беше добре сложен и че кожата му беше бяла и мека. Впрочем не беше много духовит, нито разбираше от философия — виждаше се ясно, че не е бил възпитан от доктор Пангос. Три месеца по-късно, понеже беше прахосал всичките си пари и му бях омръзнала, той ме продаде на един евреин на име дон Исахар, който търгуваше с Холандия и Португалия и страстно обичаше жените. Този евреин се привърза много към мен, но не можа да ме спечели, съпротивлявах се на ухажванията му повече, отколкото на българския войник. Едно честно момиче може да бъде изнасилено веднъж, но от това добродетелта му укрепва още повече. За да ме

опитоми, евреинът ме доведе в тази вила, в която сме сега. Дотогава вярвах, че на земята няма нищо тъй красиво като замъка Тундер-тен-тронк, но сега разбирам колко съм се заблуждавала.

Един ден по време на литургията великият инквизитор ме забеляза в черквата. След като много пъти ме поглеждаше крадешком, най-после той прати човек да ми каже, че иска да ми говори по някаква тайна работа. Заведоха ме в двореца му. Разказах му за произхода си. Той ми изтъкна, че е под моето достойнство да принадлежа на израилтянин. От негова страна предложиха на дон Исахар да ме отстъпи на негово преосвещенство. Но дон Исахар, който е банкиер на двореца и се ползва с голямо влияние, не искаше и да чуе за това. Инквизиторът го заплаши с аутодафе. Най-после моят евреин се уплаши и сключи сделка, по силата на която къщата и аз станяхме обща собственост на двамата — евреинът си запазваше понеделниците, средите и светата събота, а инквизиторът останалите дни на седмицата. Това споразумение е в сила вече от шест месеца. Не мина без разпавии, защото често не можеше да се реши дали нощта в събота срещу неделя принадлежи на Вехтия завет или на Новия. Колкото до мен, досега устоявах и на двамата и мисля, че именно по тази причина те са още влюбени в мен. Най-после, за да спре тези страшни бедствия, земетресенията, и за да сплаши дон Исахар, негово преосвещенство инквизиторът реши да отпразнува едно аутодафе. Направи ми честта да ме покани на него. Аз имах много хубаво място. Между литургията и екзекуцията на дамите сервираха разхладителни напитки. Наистина бях обхваната от ужас, когато видях как изгориха двамата евреи, и онзи почтен бискаец, който се беше оженил за кръстницата си, но каква бе изненадата ми, страхът и мъката ми, когато видях една фигура, която приличаше на Панглос, облечена в санбенито и с митра на глава! Разтърках си очите, загледах още по-внимателно. Видях как го обесиха, прилоша ми. Едва дойдох на себе си и ви видях съблечен съвсем гол. Това беше върхът на ужаса, на изумлението, на мъката, на отчаянието. Ще ви кажа самата истина: вашата кожа е още по-бяла и розовината ѝ е още по-съвършена от кожата на моя български капитан. Тази гледка разпали чувствата, които ме подтискаха, които ме разкъсваха. Изкрещях, исках да кажа: „Спрете, варвари!“, но гласът ми изневери, а и моите викове биха били безполезни. Когато ви наложиха здравата по задника, започнах да се

питам: „как може милият Кандид и мъдрият Панглос да бъдат в Лисабон, единият, за да получи сто удара с камшик, а другият — за да бъде обесен по заповед на негово преосвещенство инквизитора, чиято любима съм аз?“ Значи, Панглос ме е мамел жестоко, когато казваше, че всичко върви най-добре на света!

Развълнувана, смаяна, ту извън себе си от гняв, и почти премаляла от слабост, аз мислех за убийството на баща си, на майка си, на брат си, за дързостта на онзи отвратителен български войник, мислех за удар който той ми нанесе с нож, за робството си, за моя занаят на готвачка, за българския капитан, за гадния дон Исахар, за отвратителния инквизитор, за обесването на доктор Панглос, за многогласното черковно пеене, докато ви биеха, и особено за целувката, която ви дадох зад паравана в деня, когато ви видях за последен път. Славех Бога, загдето след толкова изпитания отново ви връща при мен. Заръчах на моята старица да се погрижи за вас и да ви доведе тук при първа възможност. Тя много добре изпълни заръката ми. За мен бе неизразима наслада да ви видя отново, да ви чуя, да ви говоря. Сигурно умираете от глад, аз също съм, гладна, нека най-напред седнем да вечеряме.

И ето че двамата седат на масата. След вечерята те отново се настаниха на хубавото канапе, за което вече се спомена. Те все още се намираха на него, когато сеньор дон Исахар, един от господарите на къщата, пристигна. Беше събота и той идваше да се възползва от правата си и да излее нежната си любов.

ГЛАВА ІХ

КАКВО СЕ СЛУЧИ С КЮНЕГОНД, КАНДИД, ВЕЛИКИЯ ИНКВИЗИТОР И ЕДИН ЕВРЕИН

Този Исахар беше най-сприхавият юдей, който се е виждал в Израел от времето на вавилонския плен.

— Как — извика той, — галилейска кучко, не ти ли стига господин инквизиторът? И този нехранимайко ли трябва да те дели с мен!

При тези думи той измъкна дългата кама, която винаги носеше със себе си, и смятайки, че противникът му е невъоръжен, се нахвърли върху Кандид. Но заедно с облеклото нашият добър вестфалец беше получил от старицата и една хубава сабя. Той я измъкна и макар че имаше много благ нрав, просна израилтянина мъртъв на плочите в краката на красивата Кюнегонд.

— Света Богородице! — извика тя. — Какво ще стане с нас? Човек убит в моя дом! Ако дойдат стражарите, ние сме загубени!

— Ако не беше обесен — рече Кандид, — Пангрос щеше да ни даде добър съвет в този труден час, защото беше велик философ. Понеже го няма, нека се посъветваме със старата.

Тя се оказа доста разумна и тъкмо започна да им дава съвети, когато една друга вратичка се отвори. Беше един часът след полунощ и неделята вече започваше. Този ден принадлежеше на негово преосвещенство инквизитора. Той влезе и видя убития Кандид със сабя в ръка, един труп, проснат на пода, изплашената Кюнегонд и старицата, която им даваше съвети.

Ето какво ставаше в душата на Кандид и как разсъждаваше той в този миг: „Ако извика за помощ, този свят човек неминуемо ще заповяда да ме изгорят, а може да направи същото и с Кюнегонд. Той заповяда да ме бият жестоко с камшици, той е мой съперник, аз съм

извършил убийство, следователно няма място за колебание.“ Разсъжденията му бяха ясни и бързи и без да даде време на инквизитора да се опомни от изненадата, Кандид го прониза и го хвърли до евреина.

— Ето ти втора беля — рече Кюнегонд. — Няма вече опрощение за нас, отлъчени сме от черквата, последният ни час е дошъл. Как можавте вие, който сте така благ по природа, да убиете за две минути един евреин и един висш духовник?

— Красива госпожице — отвърна Кандид, — когато човек е влюбен, ревнив и бит с камшик от инквизицията, той не може да познае себе си.

Тогав старицата взе думата и каза:

— В конюшната има три андалузки коня, както в седла и юзди за тях. Нека смелият Кандид ги оседлае. Госпожата има жълтици и диаманти. Нека възседнем бързо конете, макар че аз мога да седя на коня само с половин задник, и да тръгнем за Кадикс. Времето е прекрасно и е голямо удоволствие да се пътува през хладината на нощта.

Кандид веднага оседлава трите коня. Кюнегонд старицата и той изминават тридесет мили, без да спрат да починат. Докато те се отдалечават, светата Хермандада пристига в къщата: погребват негово преосвещенство в една хубава черква и хвърлят Исахар на пътя.

Кандид, Кюнегонд и старата бяха вече в градчето Аvasена, сред планините на Сиера Морена, и седнали в една кръчма, разговаряха така:

ГЛАВА X

КАКВА БЕДА СПОЛЕТЯ КАНДИД, КЮНЕГОНД И СТАРАТА, КОГАТО ПРИСТИГНАХА В КАДИКС, И КАК ЗАМИНАХА С КОРАБ ЗА НОВИЯ СВЯТ

— Кой е могъл да ми открадне pistolите и диамантите? — викаше с плач Кюнегонд. — С какво ще живеем? Какво ще правим? Къде ще намеря инквизитори и евреи да ми дадат други?

— Уви — каза старицата, — аз силно подозирам един — онзи преподобен францискански калугер, който преспа вчера в същия хан с нас в Бадахос. Да ме прости Господ, ако го обвинявам неоснователно, но той на два пъти влиза в нашата стая и замина много преди нас.

— Уви — рече Кандид, — добрият Панглос често ми доказваше, че земните блага са общи на всички хора и че всички имат еднакви права върху тях. Този францисканец трябваше според тези принципи да ни остави поне част от парите, за да можем да завършим пътуването си. Нима не ви е останало свършено нищо, моя прекрасна Кюнегонд?

— Нито един мараведис — отвърна тя.

— Какво да решим? — запита Кандид.

— Да продадем един от конете — каза старата. — Аз ще седна на коня зад госпожицата, макар че мога да се държа само на половин задник. И така ще пристигнем в Кадикс.

В същия хан беше отседнал един бенедиктински игумен. Той купи коня доста евтино. Кандид, Кюнегонд и старицата минаха през Лусена, през Чилас, през Лебриха и най-после пристигнаха в Кадикс. По това време там съоръжаваха цяла флота и събираха войски, за да вразумят преподобните отци-йезуити в Парагвай, които бяха обвинени, че са разбунтували една от ордите си срещу испанския и португалския крал някъде около град Санто Сакраменто. Кандид, който беше служил и българската войска, показва български военни упражнения пред

генерала на малката войска, и то с такава грация, бързина, сръчност, гордост и пъргавина, че веднага му повериха да командва една пехотна рота. Ето го вече капитан, той се качва на кораба с госпожица Кюнегонд, със старата, двама слуги и двата андалузки коня, които някога принадлежаха на негово преосвещенство великия инквизитор на Португалия. По време на цялото пътуване те разискваха надълго върху философията на бедния Панглос.

— Отиваме в друг свят — казваше Кандид. — В него несъмнено всичко е добре, защото трябва да признаем, че това, което става в нашия свят — както в областта на физическото, така и на духовното, може да накара човек да стене и пъшка.

— Обичам ви от цялото си сърце — казваше Кюнегонд, — но душата ми е още ужасена от това, което видях, от това, което преживях.

— Всичко ще се нареди — възразяваше Кандид. — Ето вече морето на този нов свят е по-добро от моретата на нашата Европа. То е по-спокойно, ветровете са по-постоянни. Сигурно Новият свят е именно най-добрият от възможните светове.

— Дай Боже — казваше Кюнегонд. — Но аз бях така ужасно нещастна в нашия свят, че сърцето ми е почти затворено за всяка надежда.

— Вие се оплаквате — каза им старицата. — Уви, не сте изпитали такива нещастия, каквито изпитах аз.

Кюнегонд почти се разсмя и намери, че тази жена е много забавна, щом твърди, че е по-нещастна от нея.

— Уви — каза ѝ тя, — мила моя, не виждам как бихте могла да бъдете по-нещастна от мен, освен ако са ви нанесли два удара с нож в корема, ако са разрушили два ваши замъка, ако са заклали пред очите ви две майки и двама бащи и ако сте видели двама ваши любими, бити с камшик при едно аутодафе. Прибавете към това, че съм родена баронеса със седемдесет и две титли за благородство, а съм била и готвачка.

— Госпожице — отговори старата жена, — вие не знаете какъв е моят род, а ако ви покажа задника си не бихте говорила, както говорите сега, и бихте се въздържала от преценките си.

Тези думи събудиха крайно любопитство у Кюнегонд и Кандид. Старицата им заговори с тези думи:

ГЛАВА XI

ИСТОРИЯТА НА СТАРИЦАТА

Очите ми не са били винаги зачервени и заградени с алени кръгове, носът ми не винаги се е допирал до брадичката ми и не съм била винаги слугиня. Дъщеря съм на папа Урбан X и на принцеса Палестрина. До четиринадесетгодишна възраст ме възпитаваха в дворец, на който всичките замъци на вашите германски барони не биха заслужавали да послужат и за конюшни; една от моите рокли струваше повече, отколкото целият блясък на Вестфалия. Моята красота, грация и дарби разцъфтяваха сред удоволствията, надеждите и уважението на всички. Аз вече вдъхвах любов, гърдите ми се заобляха, и то какви гърди! Бели, твърди, изваяни като гърдата на Венера в двореца на Медичите. И какви очи, какви клепки, какви черни мигли! Какви пламъци блестяха в двете ми зеници и затъмняваха блясъка на звездите, както ми казваха поетите от квартала. Жените, които ме обличаха и събличаха, примираха от възторг, гледайки ме отпред и отзад, и всички мъже биха желали да бъдат на тяхно място.

Бях сгодена за владетеля на Маса-Карара. Какъв принц! Красив като мен, изтъкан от благост и чар, с блестящ ум и изгарящ от любов. Обичах го така, както се обича за първи път, с жар, до идолопоклонство. Започнаха приготовления за сватбата: то беше нечуван разкош, невиджано великолепие; празненства, конните състезания, комичните опери нямаха край; цяла Италия съчиняваше сонети за мен (нямаше нито един сносен сонет). Наближаваше часът на моето щастие, когато една стара маркиза, която била някога любовница на моя принц, го покани на чай в дома си. За по-малко от два часа той умря в страшни гърчове. Но всичко това е само дреболия. В отчаянието си моята майка, която беше много по-малко опечалена от мен, поиска да ме откъсне за известно време от този злокобен дворец. Тя притежаваше много красиво имение близо до Гаета. Заминахме с една галера, позлатена като олтара на черквата „Свети Петър“ в Рим и ето, че един корсарски кораб от Сале връхлетя върху нашия кораб и го

плени. Войниците ни се защитаваха като войници на папата — хвърлиха оръжието си, паднаха на колене и поискаха милост от корсарите.

Веднага ни съблякоха голи като маймуни: и майка ми, и почетните дами, и мен. Бързината, с която тези господа събличат хората, е достойна за възхищение. Но най-много ме изненада това, че на всички ни бръкнаха с пръст в едно място, където ние, жените, обикновено поставяме само тръбичката на клизмата. Тази церемония ми се видя много странна — ето как съди човек за всичко, когато не е излизал от страната си. По-късно разбрах, че това било, за да видели дали не сме скрили там диаманти, такъв бил обичаят, установен от незапомнени времена между цивилизованите нации, които обикалят по моретата. Научих, че господа малтийските рицари-монаси не пропускали никога случая да направят тази проверка, когато залавяли турци или туркини, това било закон на международното право, който никога не се нарушавал.

Няма да ви разказвам колко е тежко за една млада принцеса да бъде отведена в Мароко като робиня заедно с майка си. Можете да си представите всичко, което трябваше да изтърпим в корсарския кораб. Майка ми беше още твърде хубава, прелестите на нашите придворни дами, дори на най-простите ни прислужнички, бяха по-съблазнителни от прелестите на жените в Африка. Колкото до мен, аз бях възхитителна, самата красота, самата грация и бях девствена, но не останах дълго такава — това цвете, което бе запазено за прекрасния принц на Маса-Карара, ми бе отнето от корсарския капитан. Той беше един отвратителен негър, който на всичко отгоре си мислеше, че ми прави голяма чест. Разбира се, палестринската принцеса и аз трябваше да бъдем много силни, за да издържим на всичко, което изпитахме, докато пристигнем в Мароко! Но да минем нататък, това са толкова обикновени неща, че не си струва труда да се говори за тях.

Когато пристигнахме, Мароко плуваше в кръв. Всеки един от петдесетте сина на императора Мулей Измаил си имаше своята партия и последицата от това бяха петдесет граждански войни; черни срещу черни, черни срещу мургави, мургави срещу мургави, мулати срещу мулати — това бяха безспирни кланета по цялата империя.

Едва слязохме от кораба и черните от една партия, враждебна на партията на нашия корсар, се появиха, за да им отнемат плячката. След

диамантите и златото, ние бяхме най-ценното на кораба. Бях свидетелка на такава битка, каквато никога не сте виждали в европейските страни. Северните народи нямат много гореща кръв. У тях няма онзи бяс за жени, какъвто се среща навсякъде из Африка. Изглежда, че вие, европейските мъже, имате мляко в жилите; а в жилите на мъжете от Атласките планини и съседните страни тече витриол, огън. Биха се с яростта на лъвовете, тигрите и змиите от тяхната страна, за да решат кой ще ни притежава. Един мавър дръпна майка ми за дясната ръка, помощникът на моя капитан я задържа за лявата ръка, един мавритански войник я хвана за единия крак, а един от нашите пирати я държеше за другия. За миг всичките наши момичета бяха сграбчени от по четирима войници, които ги теглеха на разни страни. Нашият капитан бе застанал пред мен с ятаган в ръка и убиваше всеки, който излезеше насреща му. Накрая видях как всички наши италианки и майка ми бяха разкъсани, съсечени и изклани от зверовете, които се биеха за тях. Пленниците, мои другари по съдба, както и онези, които ги бяха пленили, войници, моряци, черни, мургави, бели, мулати и, най-последно, моят капитан, всичко беше избито, а аз лежах полумъртва върху куп мъртъвци. Подобни сцени ставаха, както е известно, навред на триста левги наоколо, без нито веднъж да се пропуснат всекидневните пет молитви, както повелява Мохамед.

С голяма мъка се измъкнах от купчината окървавени типове, довляхох се до едно голямо портокалово дърво на брега на близкия поток и там се строполих изнемощяла от страх, умора, ужас, отчаяние и глад. Скоро изтощените ми сетива се отпуснаха в сън, който беше по-скоро припадък, отколкото почивка. Намирах се между живота и смъртта, в някакво състояние на отпадналост и безчувственост, когато усетих, че ме притиска нещо, което се клати отгоре ми, отворих очи и видях един бял човек с хубаво лице, който въздишаше и мърмореше през зъби:

— O, che sciagura d'essere senza cogl!...^[1]

[1] О, какво нещастие да бъдеш без мъди. (ит.) — Б.пр. ↑

ГЛАВА XII

ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА НЕЩАСТИЯТА НА СТАРИЦАТА

Учудена и възхитена, че чувам родния си език и не по-малко изненадана от думите на този мъж, аз му отговорих, че има и по-големи нещастия от неговото: с няколко думи му обясних ужасите, които бях изживяла и отново припаднах. Той ме отнесе в една близка къща, сложи ме на легло, даде ми да ям, угаждаше ми, утешаваше ме, ласкаеше ме, казваше ми, че никога не е виждал по-красива жена от мен и че никога не е съжалявал толкова за онова, което никой не можеше да му върне.

— Роден съм в Неапол — рече той. — Там всяка година скопяват две-три хиляди деца: едни умират от тази операция, други придобиват глас, по-сладък от гласа на жена, трети пък отиват да управляват държави. Направиха ми тази операция с голям успех и аз пеех в параклиса на госпожа принцеса Палестрина.

— На майка ми! — извиках аз.

— На вашата майка! — извика той, като се разплака. — Как! Вие, значи, сте младата принцеса, която възпитавах до шестгодишна възраст и която още тогава обещавах да стане тъй красива, каквато сте?

— Това съм самата аз. Майка ми, разсечена на късове, лежи под куп трупове на четиристотин крачки оттук.

Разказах му всичко, което ми се беше случило. И той също ми разказа своите приключения: как едни християнска държава го изпратила при султана на Мароко, за да сключи договор, въз основа на който тя ще му достави барут, топове и кораби, за да му помогне да съсипе морската търговия на другите християни.

— Моята мисия е завършена — каза този почтен евнух. — Ще замина с кораб от Сеута и ще ви върна в Италия. „Ma che sciagura d'essere senza cogli!“

Аз му благодарих със сълзи на умиление. Но вместо да ме отведе в Италия, той ме откара в Алжир и ме продаде на бея на тази провинция. Едва ме бе продал и чумата, която беше обиколила Африка, Азия и Европа, избухна в Алжир със страшна сила. Вие сте виждала земетресения, госпожице, но виждала ли сте чума?

— Никога — отвърна баронесата.

— Ако бяхте виждала чума — поде старата, — щях те да признаете, че е много по-страшна от земетресение. В Африка тя е много разпространена. И аз с разболях от чума. Представете си какво положение за дъщерята на един папа, едва петнадесетгодишна, която за три месеца е преживяла бедност и робство, била е изнасилвана почти всеки ден, чиято майка е била съсечена на четири пред очите ѝ, която е познала глад и война, и да умира от чума в Алжир. Все пак аз не умрях, но и моят евнух, и беят, и почти целият алжирски харем загинаха.

Когато минаха първите опустошения на тази страхотна чума, започнаха да разпродават робите на бея. Един търговец ме купи и ме отведе в Тунис, там ме продаде на друг търговец, който ме препродаде в Триполи, от Триполи бях продадена в Александрия, от Александрия ме препродадоха в Смирна и от Смирна — в Константинопол. Най-после мой господар стана един ага на еничарите. Наскоро след това той бе изпратен да защитава Азов срещу русите, които бяха обсадили града.

Агата, който беше твърде галантен мъж, водеше със себе си целия си харем. Настаниха ни в един малък форт на Палус Меотидес^[1], където ни пазеха двама черни евнуси и двадесет войници. Избиха невероятно много руси, но и те ни го върнаха тъпкано: Азов мина под огън и меч, нямаше пощада за никого, не гледаха ни пол, ни възраст. Само нашият малък форт се държеше още и врагът реши да ни сломи с глад. Двайсетте еничари се заклеха, че никога няма да се предадат. Страшният глад ги принуди да изядат двамата ни евнуси, само и само да не нарушат клетвата си. След няколко дни решиха да изядат и жените.

Ние имахме обаче един много благочестив и много състрадателен имам, който им държа една хубава проповед и ги убеди да не ни убиват напълно.

— Отрежете — каза им той — само по едно задно полукълбо на тези дами и ще се нагостите добре, ако това не ви стигне, след няколко дни ще можете да си набавите още толкова храна. Небето ще ви бъде благодарно за вашето милосърдие и гладът ви ще бъде утолен. Той беше много красноречив и ги убеди; направиха ни тази ужасна операция, имамът ни намаза със същия мехлем, който се слага на обрязаните деца; всички жени в харема бяхме пред прага на смъртта.

Еничарите току-що се бяха нахранили с това, което ние им бяхме доставили, и ето че русите пристигнаха, качени на плоски кораби. Нито един еничарин не се спаси. Русите не обърнаха никакво внимание на състоянието, в което се намирахме. Но навсякъде се срещат френски хирурзи. Един от тях, който беше много сръчен, се погрижи за нас и ни излекува. Цял живот ще си спомням, че щом се затвориха раните ми, той започна да ми прави предложения. Впрочем той утешаваше всички ни, като ни уверяваше, че подобни неща се случват при много обсади и че такъв бил законът на войната. Щом можеха вече да ходят, отведоха моите другарки в Москва. При подялбата аз се паднах на един болярин, който ме направи своя градинарка и всеки ден ми удряше по двадесет удара с бич. Но след две години този благородник умря от изтезания заедно с тридесетина други боляри заради някакви дворцови истории. Възползвах се от това произшествие и избягах. Преминах цяла Русия. Дълго време бях слугиня в една кръчма в Рига, после бях в Роцок, във Висмар, в Лайпциг, в Касел, в Утрехт, в Лайден, в Хага, в Ротердам. Остарях в нищета и безчестие, имах само половин задник и постоянно си спомнях, че съм дъщеря на папа. Сто пъти исках да се самоубия, но все още обичах живота. Тази смешна слабост е може би една от най-пагубните ни черти, защото има ли нещо по-глупаво от това да желаеш да носиш вечно едно бреме, когато непрестанно ти иде да го хвърлиш на земята? Да се ужасяваш от живота си и да държиш на него? Да галиш змията, която те гризе, докато ти изяде сърцето?

В страната, където ме отведе съдбата, и в кабаретата, където слугувах, съм виждала безброй хора, които мразеха собственото си съществуване, но срещнах само дванадесет души, които доброволно туриха край на нещастията си: трима негри, четирима англичани, четирима женевчани и един германски професор на име Робек. Най-после станах слугиня при евреина дон Исахар, който ме изпрати при

вас, красива госпожице. Свързах съдбата си с вашата и повече се тревожа за вашите приключения, отколкото за моите. Никога не бих ви заговорила за нещастията си, ако не ме бяхте малко засегнала и ако не беше обичайно хората да се развличат с разни истории, когато пътуват по море. С една дума, госпожице, аз имам опитност и познавам хората. Направете си удоволствието да помолите всеки от пътниците да ви разкаже историята си и ако се намери и един между тях, който да не е проклинал често живота си, който често да не си е казвал на себе си, че е най-нещастният от всички хора, хвърлете ме в морето с главата надолу.

[1] Палус Меотидес — древното име на Азовско море. ↑

ГЛАВА XIII

КАК КАНДИД БЕШЕ ПРИНУДЕН ДА СЕ РАЗДЕЛИ С КРАСИВАТА КЮНЕГОНД И СТАРИЦАТА

След като чу историята на старата жена, красивата Кюнегонд прояви към нея учтивост, каквато се дължи на личност с нейния ранг и достойнство. Тя прие предложението и помоли един след друг всички пътници да и разкажат неволите си. Тя, и Кандид признаха, че старицата е права.

— Колко жалко — казваше Кандид, — че мъдрият Панглос, противно на обичая, беше обесен при едно аутодафе, той би ни казал прекрасни неща за физическото страдание и моралното зло, които са се разпрострели и по земята, и по морето, и аз може би бих намерил в себе си достатъчно сила и смелост да му направя най-почтително няколко възражения.

Докато всеки разказваше своята история, корабът бързо се носеше напред. В Буенос Айрес слязоха на брега Кюнегонд, капитан Кандид и старицата отидоха а посетят губернатора дон Фернандо д'Ибараа и Фигероа и Маскаренес и Лампурдос и Суза. Този благородник бе изпълнен с гордост, която подхождаше на човек с толкова много имена. Той говореше на хората с най-благородно презрение, вдигаше носа си толкова високо тъй безмилостно повишаваше глас с крайно внушителен тон и имаше тъй горделива походка, че всички, които го поздравяваха, изпитваха желание да го набият Той бясно обичаше жените. Кюнегонд му се стори най-хубавата жена, която някога е виждал. Първото нещо, което направи, бе да попита дали тя не е жена на капитана. Изразът на лицето му, когато зададе този въпрос, разтревожи Кандид: той не посмя да каже, че Кюнегонд е негова жена, защото в действителност не му беше жена, не смееше и да каже, че му е сестра, защото не му беше и сестра. И макар

че тази невинна лъжа е била някога на мода у древните и че би могла да бъде полезна и на съвременните хора, неговата душа беше твърде чиста, за да преиначи истината.

— Госпожица Кюнегонд — рече той — ще ми направи честта да се омъжи за мен и ние молим ваше превъзходителство да благоволи да присъства на нашата сватба.

Засуквайки мустака си, дон Фернандо д'Ибараа и Фигероа и Маскаренес и Лампурдос и Суза се усмихна язвително и заповяда на капитан Кандид да отиде да направи преглед на ротата си. Кандид се подчини. Губернаторът остана сам с госпожица Кюнегонд. Той ѝ призна страстната си любов, увери я, че още утре ще се ожени за нея в черквата или иначе, както подобава на нейните прелести. Кюнегонд го помоли да ѝ даде четвърт час, за да си помисли, да се посъветва със старицата и да вземе решение.

Старицата каза на Кюнегонд:

— Госпожице, вие имате 72 благороднически титли в рода си, но нямате и пукната пара. Само от вас зависи да станете съпруга на най-големия благородник в Южна Америка, който при това има много красиви мустаци. Прилича ли ви да проявявате вяръност, която устоява на всички изпитания? Била сте изнасилена от българите, един евреин и един инквизитор са познали ласките ви, нещастията ни дават известни права. Признавам, че ако бях на ваше място, не бих имала никакви угризения да се омъжа за господин губернатора и да осигуря кариерата на господин капитан Кандид.

Докато старата говореше така с всичкото благоразумие, което възрастта и опитността ѝ бяха дали, в пристанището влезе един малък кораб. На борда му имаше един алкаид^[1] и много алгуасили^[2]. Ето какво се беше случило.

Старицата беше вярно отгатнала, че именно онзи францискански калугер с широки ръкави^[3] е откраднал парите и накитите на Кюнегонд в град Бадахос, когато бягаше с Кандид. Този калугер се опитал да продаде някои от откраднатите скъпоценности на един златар, който обаче познал, че това са скъпоценности на великия инквизитор. Францисканецът признал, преди да го обесят, че ги е откраднал, посочил хората, от които ги е взел, и пътя, по който те са тръгнали. Така бягството на Кюнегонд и Кандид било разкрито. Проследили ги до Кадикс и без да губят време, изпратили един кораб

след тях. И този кораб беше вече в пристанището на Буенос Айрес. Из града се пръсна слух, че от кораба ще слезе един алкаид и че гонят убийците на негово преосвещенство, великия инквизитор. Съобразителната старица разбра в един миг какво трябва да се направи.

— Вие не можете да избягате — каза тя на Кюнегонд, — а и няма от какво да се боите, вие не сте убила негово преосвещенство. Впрочем и губернаторът, който е влюбен във вас, няма да позволи да ви сторят зло. Затова останете тук.

След това старицата веднага изтича при Кандид.

— Бягайте — каза му тя, — или след час ще бъдете изгорен. Няма нито миг за губене.

Но как да се раздели Кандид от Кюнегонд и къде да се укрие?

[1] Алкаид (исп.) — съдия. ↑

[2] Алгуасил (исп.) — стражар. ↑

[3] Францискански калугер с широки ръкави — така били наричани онези монаси, които имали рента, плащана от държавата. ↑

ГЛАВА XIV

КАК КАНДИД И КАКАМБО БЯХА ПРИЕТИ ПРИ ЙЕЗУИТИТЕ В ПАРАГВАЙ

Кандид беше довел от Кадис един слуга, от онези, които се срещат често по бреговете на Испания и на колониите. Той беше четвърт испанец, роден от една метиска в Тукуман. Едно след друго бе опитвал разни занаяти — певец в черковен хор, клисар, моряк, калугер, търговски посредник, войник и лакей. Наричаше се Какамбо и много обичаше господаря си, защото господарят му беше много добър човек. С най-голяма бързина той оседла двата андалузки коня.

— Хайде, господарю, да последваме съвета на старата. Да възседнем конете и да препуснем, без да се обръщаме назад.

Сълзи бликнаха от очите на Кандид:

— О, скъпа Кюнегонд! Нима трябва да ви напусна в момента, когато господин губернаторът се готви да ни ожени! О, Кюнегонд, която доведох от толкова далеч, какво ще стане с вас?

— Ще стане каквото може — рече Какамбо, — жените никога не се чудят какво да правят със себе си. Господ ще се погрижи за нея. Да бягаме.

— Къде ме водиш? Къде отиваме? Какво ще правим без Кюнегонд? — казваше Кандид.

— Кълна се в свети Жак от Компостел — рече Какамбо, — вие щяхте да воювате срещу йезуитите. Нека сега да отидем да воюваме за тях. Познавам доста добре пътищата и ще ви заведа в тяхното царство. Те ще бъдат възхитени да приемат във войската си капитан, който знае да прави военни упражнения по български. Ще натрупате приказно богатство. Когато на един човек не му върви в един свят, той намира късмета си в друг. Много голямо удоволствие е да виждаш и да правиш нови неща.

— Значи, ти си бил вече в Парагвай? — запита Кандид.

— Да, разбира се — рече Какамбо. — Бил съм прислужник в колежа „Възнесение“ и познавам управлението на los padres^[1] като улиците на Кадикс. Възхитително нещо е това управление. Кралството има вече над 300 левги в диаметър. Разделено е на тридесет провинции. Los padres имат всичко, а народът — нищо. Това е най-великото произведение на разума и справедливостта. Колкото до мен, не мога да си представя нищо по-божествено от los padres, които тук воюват с испанския и с португалския крал, а в Европа изповядват тези крале. Тук те убиват испанци, а в Мадрид ги изпращат на небето, това ме възхищава. Напред, ще бъдете най-щастливият от всички хора. Колко ще се радват los padres, когато чуят, че при тях идва един капитан, който знае да се бие по български!

Щом стигнаха до първата гранична стража, Какамбо им каза, че един капитан иска да говори с негово преподобие командира. Отидоха да уведомят голямата стража. Един парагвайски офицер изтича, хвърли се в краката на командира и му събщи новината. Най-напред обезоръжиха Кандид и Какамбо, после отведоха двата им андалузки коня. Дватама чужденци трябваше да минат между две редици войници. Командирът стоеше на края с трирога шапка на глава, със запретнат плащ, с меч на кръста, с късо копие в ръка. Той направи някакъв знак. Веднага двадесет и четири войници заобиколиха новодошлите. Един сержант им каза, че трябва да чакат, че командирът не може да говори с тях, че преподобният провинциален отец не разрешава на никой испанец да си отвори устата, освен в негово присъствие, и да остане повече от три часа в страната.

— А къде е преподобният провинциален отец? — запита Какамбо?

— Той отслужи литургията и сега е на парада — отвърна сержантът; — ще можете да целунете шпорите му едва след три часа.

— Но господин капитанът — рече Какамбо, — който като мен умира от глад, съвсем не е испанец, той е германец. Не бихме ли могли да похапнем, докато чакаме негово преподобие.

Сержантът веднага отиде да предаде тези думи на командира.

— Слава Богу — каза благородникът. — Щом е германец, аз мога да говоря с него. Нека го заведат в моята колиба.

Заведоха веднага Кандид в една беседка, украсена е много красива колонада от зелен мрамор и злато и изпълнена с кафези, в

които се намираха папагали, колибри, токачки и всички най-редки птици. Прекрасен обед беше поднесен в златни съдове и докато парагвайците ядяха царица в дървени паници на открито под жаркото слънце, преподобният отец-командир влезе в беседката.

Той беше много хубав младеж с пълно лице, доста бял и румен, с извити вежди, живи очи, червени уши, с горд изглед, но гордостта му не беше нито гордостта на испанец, нито гордостта на йезуит. Той върна на Кандид и Какамбо оръжията, които им бяха отнети, както и двата андалузки коня; Какамбо им даде да ядат овес до беседката, като не ги изпускаше из очи, защото се страхуваше от някоя нова изненада.

Кандид най-напред целуна пеша на плаща на командира, след това двамата седнаха на масата.

— Значи, вие сте германец? — му рече йезуитът на немски.

— Да, преподобни отче — отговори Кандид.

Произнасяйки тези думи, и двамата се гледаха крайно изненадани и обхванати от възмущение, което не можеха да овладеят.

— А от кой край на Германия сте? — запита йезуитът.

— От мръсната провинция Вестфалия — каза Кандид. — Аз съм роден в замък Тундер-тен-тронк.

— О, небеса! Възможно ли е? — извика командирът.

— Какво чудо! — възкликна Кандид.

— Нима сте вие? — рече командирът.

— Това е невъзможно — каза Кандид.

И двамата едва не паднаха по гръб, прегърнаха се и започнаха да проливат потоци сълзи.

— Как? Вие ли сте, преподобни отче! Вие, братът на красивата Кюнегонд! Вие, когото българите са убили! Вие, синът на господин барона! Вие, йезуит в Парагвай! Трябва да призная, че този свят е много странен. О, Пангос, Пангос, колко щяхте да се радвате, ако не бяхте обесен!

Командирът отпрати робите-негри и парагвайците, които им наливаха да пият в чаши от планински кристал. Той благодари безброй пъти на Бога и на свети Игнаций, като стискаше Кандид в прегръдките си. Лицата и на двамата бяха облени в сълзи.

— Вие ще се учудите, разнежите и развълнувате още повече — рече Кандид, — като ви кажа, че госпожица Кюнегонд, вашата сестра, която смятахте за изтърбушена, е жива и здрава.

— Къде е тя?

— Съвсем наблизно, при господин губернатора на Буенос Айрес. Аз идвах да воювам срещу вас.

Всяка дума, която те произнасяха през този дълъг разговор, разкриваше нови чудеса. Цялата им душа се лееше от устата им, слушаше с ушите им и блестеше в очите им. Понеже и двамата бяха германци, те останаха дълго на масата, очаквайки преподобния провинциален отец, и командирът говори така на скъпия си Кандид.

[1] los padres (исп.) — отците. Имат се предвид йезуитите, които испанският крал Филип III натоварил да управляват Парагвай в 1608 г. Тяхното управление траяло до 1767 г. ↑

ГЛАВА XV

КАК КАНДИД УБИ БРАТА НА СКЪПАТА СИ КЮНЕГОНД

През целия ми живот от паметта ми няма да се заличи споменът за ужасния ден, в който видях как убиха баща ми и майка ми и изнасиха сестра ми. Когато българите се оттеглили, моята прелестна сестра била изчезнала. Сложили майка ми, баща ми и мен, заедно с две слугини и три заклани момченца, в една каруца и ни закарали да ни погребат в един йезуитски параклис на две левги от замъка на дедите ми. Един йезуит ни поръсил със светена вода, която била ужасно солена. Няколко капки влезли в очите ми и отецът забелязал, че клепачите ми трепнали. Сложил ръка върху сърцето ми и усетил, че то още тупа. Дадох ми помощ и след три седмици раните ми зараснаха. Вие знаете, драги Кандид, че аз бях доста хубав младеж. Станах още по-красив, затова преподобният отец Кру, игуменът на манастира, ме обикна с най-нежни чувства. Той ме облече в расо на послушник и след известно време бях изпратен в Рим. Главният отец имаше нужда от нов набор млади германски йезуити. Владетелите на Парагвай приемат колкото е възможно по-малко испански йезуити. Те предпочитат чужденците, защото смятат, че могат да ги командват по-лесно. Преподобният главен отец ме намери за подходящ да отида да работя в това лозе. Заминахме заедно трима души — един поляк, един тиролоец и аз. Когато пристигнахме, оказана ми бе голяма чест — направиха ме поддякон и лейтенант. Днес съм полковник и свещеник. Здравата ще натупаме войските на испанския крал. Гарантирам ви, че ще бъдат отлъчени от черквата и сразени. Провидението ви изпраща тук, за да ни помогнете. Но вярно ли е наистина, че скъпата ми сестра Кюнегонд се намира наблизко, при губернатора на Буенос Айрес?

Кандид се закле, че няма нищо по-вярно от това. От очите на двамата отново рукнаха сълзи.

Баронът не преставаше да прегръща Кандид, наричаше го свой брат, свой спасител.

— О, скъпи Кандид — каза му той, — може би ще можем да влезем заедно като победители в града и да освободим сестра ми Кюнегонд.

— И аз горещо желая това — отвърна Кандид, — защото смятам да се оженя за нея и още се надявам да сторя това.

— Вие, нахалнико! — извика баронът. — И вие бихте имал безсрамието да се ожените за сестра ми, която има седемдесет и двама благородни предци? Намирам за крайно безочливо от ваша страна, че се осмелявате да ми заговорите за подобно дръзко намерение!

Вцепенен от тези слова, Кандид му отвърна:

— Преподобни отче, няма никаква полза от всички благородни предци на света. Аз изтръгнах сестра ви от ръцете на един евреин и един инквизитор. Тя ми е много задължена и иска да се омъжи за мен. Нашият учител Панглос винаги ми е казвал, че хората са равни, и няма съмнение, че ще се оженя за нея.

— Ще видим това, негоднико! — рече йезуитът барон фон Тундер-тен-тронк, като същевременно му нанесе силен удар по лицето с плоската страна на сабята си. В същия миг Кандид измъкна своята и я заби до дръжка в корема на барона-йезуит. Но като я измъкна цялата димяща, той се разплака.

— Уви, Господи! — извика той. — Убих някогашния си господар, приятеля си, шурей си! Аз съм най-добрият човек на света, а вече убих трима души, и двама от тези трима са свещеници.

Какамбо, който стоеше на стража пред вратата на беседката, бързо дотича.

— Остава ни само да продадем скъпо живота си — каза господарят му. — Сигурно след малко войниците ще влязат в беседката, ще трябва да умрем с оръжие в ръка.

Какамбо, който беше много видял и патил, не си загуби ума. Той взе йезуитското расо, което баронът носеше, и го навлече на Кандид. Подаде му четвъртитата шапка на мъртвия и го накара да възседне коня си. Всичко това стана в един миг.

— Да препускаме, господарю. Всички ще ви вземат за йезуит, който отива да дава заповеди. Ще минем границите, преди да ни

подгонят. — Като произнесе тези думи, той се понесе напред, викайки на испански:

— Дайте път, дайте път на преподобния отец-полковник!

ГЛАВА XVI

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА ДВАМАТА ПЪТНИЦИ, КОГАТО СРЕЩНАХА ДВЕ МОМИЧЕТА, ДВЕ МАЙМУНИ И ДИВАЦИТЕ, НАРЕЧЕНИ „ОРЕХОНИ“

Кандид и неговият слуга бяха вече отвъд граничната бариера и никой в лагера не бе още научил за смъртта на германския йезуит. Предвидливият Какамбо бе имал грижата да напълни конските торби с хляб, шоколад, шунка, плодове и няколко бутилки с вино. Възседнали андалузките си коне, те навлязоха в непозната страна, където не можаха да открият никакъв път. Най-после стигнаха до една хубава поляна, прорязана от поточета. Нашите двама пътници спират и пускат конете си да пасат. Какамбо предлага на господаря си да похапне и сам му дава пример.

— Как искаш да ям шунка — казваше Кандид, — когато убих сина на господин барона и съм осъден да не видя вече никога през живота си красивата Кюнегонд? Каква полза да продължавам жалките си дни, щом трябва да ги прекарам далеч от нея, измъчен от угризения и потънал в отчаяние? И какво ще каже „Журнал дьо Треву“^[1]?

Говорейки така, той продължаваше да яде. Слънцето залязваше. Двамата заблудени пътници чуха някакви слаби писъци, които като че ли бяха издавани от жени. Не можеха да разберат дали това бяха викове на болка или на радост, но все пак бързо скочиха на крака, изпълнени с онази тревога и безпокойство, които всяко нещо в една непозната страна предизвиква у нас. Тези писъци бяха издавани от две съвсем голи момичета, които леко тичаха по края на ливадата, преследвани от две маймуни, които ги хапеха по задниците. На Кандид му дожаля за момичетата. При българите той се бе научил да стреля и можеше да улучи лешник в храст, без да засегне нито един лист. Той грабва испанската си двуцевка, стреля и убива двете маймуни.

— Слава Богу, драги Какамбо! Отървах от голяма опасност тези две нещастни същества. Ако съм извършил грях, като съм убил един инквизитор и един йезуит, сега го изкупих, спасявайки живота на две момичета. Те са може би госпожици с високо обществено положение и това приключение може да ни осигури големи облаги в тази страна. — Той щеше да продължи, но езикът му се схвана, когато видя как двете момичета нежно прегръщат маймуните, обливат със сълзи труповете им и цепят въздуха с ужасни писъци.

— Не очаквах, че са толкова добросърдечни — каза най-после той на Какамбо, който му отвърна:

— Хубаво ни наредихте, господарю! Вие убихте любовниците на тези госпожици.

— Любовниците ли! Възможно ли е! Ти се подиграваш с мене, Какамбо. Как ще докажеш това?

— Драги господарю — отвърна Какамбо, — вас всичко ви учудва. Защо намирате странно, че има страни, където маймуните могат да получат благоволенieto на дамите? Те са една четвърт хора, както аз съм четвърт испанец.

— Уви — поде Кандид, — спомням си, философът Панглос разказваше някога за подобни случаи. От тези кръстосвания се раждали египци, фавни, сатири, които много велики хора от античността били виждали. Но аз си мислех, че това са басни.

— Сега вече се убедихте, че е истина — рече Какамбо. — Така постъпват хората, които не са получили образование в известна област. Страхувам се само да не би тези дами да ни навлекат някоя беля.

Тези разумни разсъждения накараха Кандид да напусне поляната и да навлезе в гората. Там той и Какамбо довечеряха, след което, проклинайки португалския инквизитор, губернатора на Буенос Айрес и барона, заспаха върху мъха. Когато се събудиха, те почувстваха, че не могат да се помръднат; причината за това беше, че през нощта орехоните, жителите на тази страна, на които двете дами се бяха оплакали, ги бяха завързали с въжета от лико. Те бяха заобиколени от петнадесетина орехони, съвсем голи, въоръжени с лъкове и стрели, боздугани и каменни брадви. Едни от тях бяха турили вода да ври в един голям котел, други приготвяха шишове и всички викаха:

— Той е йезуит, той е йезуит! Ще си отмъстим и ще се наядем добре! Ще хапнем йезуитско месо, ще хапнем йезуитско месо!

— Нали ви казах, драги ми господарю — извика тъжно Какамбо, — че тези две момичета ще ни вкарат в бяля.

Когато забеляза котела и шишовете, Кандид възкликна:

— Сигурно ще ни опекаат или сварят. О, какво би казал моят учител Панглос, ако видеше каква е непокварената природа? Всичко е добре — така да бъде, но признавам, че е много жестоко да загубиш госпожица Кюнегонд и да бъдеш набучен на шиш от орехоните.

Какамбо никога не губеше присъствие на духа.

— Не се отчайвайте — каза той на обезсърчения Кандид. — Аз разбирам малко езика на тези хора и ще им говоря.

— Не пропускайте да им изтъкнете — рече Кандид — колко е отвратително и безчовечно да се пекаат хора и колко нехристиянско е това.

— Господа — каза Какамбо, — значи, вие смятате, че днес ще изядете един йезуит? Отлично, напълно справедливо е да се отнасяме по този начин с враговете си. Действително, естественото право ни учи да убиваме ближния си и така се постъпва по цялата земя. Ако ние не използваме нашето право да ядем враговете си, то е, защото имаме друго, с което да се нахраним добре. Но вие нямате същите източници като нас. Разбира се, че е по-добре да изядете неприятелите си, отколкото да оставите на враните и гарваните плода на вашата победа. Но, господа, вие сигурно не бихте желали да изядете вашите приятели. Вие смятате, че ще набучите на шиш един йезуит, а в същност ще опечете един ваш защитник, който е враг на вашите врагове. Колкото до мен, аз съм роден във вашата страна. Господинът, когото виждате тук, е мой господар и не само не е йезуит, но вчера дори уби един йезуит и сега носи сметата от него дреха. Това е причината за вашата заблуда. За да проверите това, което ви казвам, вземете това расо и го отнесете на първата гранична бариера на кралството на los padres. Запитайте дали моят господар не е убил един йезуитски офицер. Това ще ви отнеме малко време. Всякога ще можете да ни изядете, ако установите, че съм ви излъгал. Но ако съм ви казал истината, вие, които познавате твърде добре принципите на държавното право, обичаите и законите, не може да не ни пощадите.

Орехоните намериха тази реч твърде разумна. Те натовариха двама първенци да отидат незабавно да научат истината. Двамата пратеници изпълниха умно поръчението и скоро се завърнаха с добри

новини. Орехоните развързаха двамата си пленници, оказаха им всякакви любезности, предложиха им момичета, дадоха им да хапнат и пийнат и ги отведоха до границите на държавата си, като надаваха радостни викове:

— Той съвсем не е йезуит; той съвсем не е йезуит!

Кандид не преставаше да се възхищава от причината, поради която бе освободен.

„Какъв народ! — казваше си той. — Какви хора! Какви нрави! Ако не бях имал щастието да понижа със сабята си брата на госпожица Кюнегонд, щях най-безмилостно да бъда изяден. Но в края на краищата непокварената природа е добра, щом тези хора, вместо да ме изядат, ми оказаха хиляди любезности, когато разбраха, че не съм йезуит.“

[1] „Журнал дьо Треву“ — вестник, издаван от йезуитите през XVIII век. ↑

ГЛАВА XVII

КАК КАНДИД И СЛУГАТА МУ ПРИСТИГНАХА В СТРАНАТА НА ЕЛДОРАДО И КАКВО ВИДЯХА ТАМ

Когато стигнаха до границата на държавата на ореховите, Какамбо рече на Кандид:

— Виждате, че това полукълбо не е по-свастно от другото. Послушайте ме, нека се върнем обратно в Европа по най-краткия път.

— Как да се върнем? — каза Кандид. — И къде да отидем? Ако се върна в собствената си страна, българите и аварите колят там всичко живо, ако се върна в Португалия, ще бъда изгорен, ако останем в тази страна, рискуваме всеки момент да бъдем нанизани на шиш. Пък и как мога да се реша да напусна тази част на света, където се намира госпожица Кюнегонд?

— Да тръгнем към Кайена — рече Какамбо. — Там ще срещнем французи, те обикалят по целия свят. От тях ще можем да получим помощ. Може би Господ ще се смили над нас.

Не беше лесно да се отиде в Кайена. Те знаеха добре в каква посока трябваше да вървят, но планините, реките, пропастите, разбойниците, диваците представляваха страшни препятствия. Конете им умряха от преумора, запасите им се свършиха и цял месец те се хранеха с диви плодове. Най-после се озоваха край една рекичка, обградена от двете страни с кокосови палми, които спасиха живота им и им вдъхнаха нови надежди.

Какамбо, който подобно на старицата винаги даваше разумни съвети, каза на Кандид:

— Силите ни се изчерпаха, достатъчно ходихме пеш. До брега виждам една празна лодка. Да я напълним с кокосови орехи, да се качим в нея и да се оставим да ни носи течението. Всяка река води до

някое обитавана място. Ако не срещнем приятни неща, поне ще открием нови неща.

— Да вървим тогава — отвърна Кандид — и дано Провидението ни закриля.

Те изминаха няколко левги край бреговете, които бяха ту китни, ту голи, ту ниски, ту скалисти. Реката ставаше все по-широка и най-после се скри под свод от страхотни скали, които се издигаха до небето. Двамата пътници имаха смелостта да се доверят на вълните и да навлязат под този свод. Реката, която се стесняваше на тава място, ги носеше напред със страшна бързина и бучене. След двадесет и четири часа те отново излязоха на светло, но лодката се разби в подводните скали и те трябваше да скачат от скала на скала цяла левга. Най-после откриха безкраен хоризонт, заграден от непристъпни планини. Страната беше обработена както за полза, така и за радост на очите. Навсякъде полезното се съчетаваше с приятното. Пътищата бяха изпълнени, или по-скоро украсени, с коли с прекрасни форми, изработени от великолепни материали. Мъжете и жените, които седяха в тях, бяха необикновено красиви, едрите червени овце, които теглеха колите, надминаваха на бяг и най-бързите андалузки, тетуански и мекинески коне.

— Ето все пак — каза Кандид — една страна, която е по-хубава от Вестфалия.

Той и Какамбо слязоха близо до първото село, което срещнаха. Няколко селски деца, облечени в изпокъсани дрехи от извезана със златна сърма коприна, играеха на плочки при входа на селото. Нашите двама приятели от Стария свят ги гледаха с удоволствие. Техните плочки бяха доста големи кръгли камъни — едни жълти, други червени, трети зелени — и имаха особен блясък. Пътниците рекоха да съберат няколко от тях, това бяха златни, изумрудени и рубинени плочки, най-малката от които би била най-голямото украшение дори за трона на Великия Могол.

— Щом играят с такива плочки — рече Какамбо, — тези деца несъмнено са синове на тукашния цар.

В този миг се появи селският учител, за да отведе децата отново в училището.

— Този пък — каза Кандид — е сигурно възпитателят на царските деца.

Малките дрипльовци веднага прекъснаха играта си и захвърлиха на земята плочките и всичко, с което си бяха играли. Кандид събра плочките, изтича до възпитателя и смирено му ги поднесе, като със знаци му даде да разбере, че техни царски височества са забравили златото и скъпоценните си камъни. Усмиввайки се, селският учител ги хвърли на земята, загледа се за миг с голяма изненада в лицето на Кандид и продължи пътя си.

Нашите пътници не пропуснаха случая и събраха златото, рубините и изумрудите.

— Къде сме попаднали ние? — извика Кандид. — Сигурно децата на царете в тази страна се възпитават много добре, щом ги учат да презират златото и скъпоценните камъни.

Какамбо беше не по-малко изненадан от Кандид. Най-после те се приближиха до първата къща на селото. Тя беше построена като европейски дворец. Голяма навалица се бе струпала пред вратата, а вътре имаше още повече хора, чуваше се много приятна музика и във въздуха се носеше чудесна миризма на готвено. Какамбо се приближи до вратата и чу, че хората говорят на перуански; това беше майчиният му език. Всички знаят, че Какамбо е роден в Тукуман, в едно село, където се говори само този език.

— Аз ще ви служа за преводач — каза той на Кандид. — Да влезем. Това е кръчма.

Веднага две момчета и две момичета от хана, облечени в златоткани дрехи, с коси, привързани с панделки, ги поканиха да седнат на масата. Поднесоха им четири супи и след това по два папагала, варен кондор, който тежеше двеста ливри, две много вкусни печени маймуни, чиния с триста колибри, друга чиния с шестстотин малки птички-орехчета, великолепни яхнии и чудесни сладкиши; всичко бе сервирано в чинии от планински кристал. Момчетата и момичетата от странноприемницата им наливаха разни питиета, направени от тръстикова захар.

Повечето от сътрапезниците наоколо бяха търговци и колари, всички извънредно учтиви. Те зададоха няколко въпроса на Какамбо с най-голяма дискретност и вежливост и отговориха на неговите въпроси по напълно задоволителен начин. Когато се наобядваха, Какамбо мислеше, че плаща сметката — така мислеше и Кандид, като сложи на масата две от онези големи златни плочки, които бе събрал

пред селото, но гостилничарят и жена му избухнаха в смях и дълго се държаха за коремите. Най-после се успокоиха.

— Господа — каза гостилничарят, — виждаме ясно, че сте чужденци. Не сме свикнали да виждаме тук чужди хора. Извинявайте, задето се разсмяхме, когато ни предложихте да платите с камъчета, но и не е нужно да имате пари, за да обядвате тук. Всички странноприемници, създадени за улеснение на търговията, се плащат от правителството. Тук яденето ви беше скромно, защото нашето село е бедно, но навсякъде другаде ще бъдете приети, както ви подобава.

Какамбо преведе думите на гостилничаря на Кандид, който ги изслуша със същото възхищение и същото учудване, с което ги предаваше неговият приятел Какамбо.

— Каква е тази страна — казваха си те един на друг, — непозната по цялата земя, където всичко е тъй различно от останалия свят? Вероятно това е страната, където всичко върви добре, защото е абсолютно необходимо да има такава страна. Каквото и да казваше философът Панглос, често съм забелязвал, че във Вестфалия всичко върви доста зле.

ГЛАВА XVIII

КАКВО ВИДЯХА ПЪТНИЦИТЕ В СТРАНАТА ЕЛДОРАДО

Какамбо изрази пред гостилничаря голямото си желание да научи повече за страната. Гостилничарят му каза:

— Аз съм голям невежа и така ми е много добре. Но тук има един старец, който е бил някога в двореца; той е най-ученият и най-общителният човек в цялото царство.

Веднага отведеха Какамбо при стареца. Кандид сега беше по-малко важната личност и придружаваше слугата си. Влязоха в една доста обикновена къща — вратата ѝ беше само от сребро, а стените бяха облицовани само със злато, но изковано с толкова вкус, че и най-богатите ламперии не можеха да се сравнят с тази украса. Наистина преддверието беше инкрустирано само с рубини и изумруди, но начинът, по който те бяха подредени, компенсираше тази крайна простота.

Старецът покани двамата чужденци да седнат на диван, напълнен с пера от колибри, заповяда да им поднесат питиета в диамантени чаши и след това задоволи, любопитството им с тези думи:

— Аз съм на сто седемдесет и две години и от покойния си баща, който беше царски оръженосец, научих за чудните промени в Перу, на които е бил свидетел. Царството, в което се намирате, е старата родина на инките, които твърде неблагоприятно излезли от него, за да покорят част от света, и накрая били унищожени на свой ред от испанците.

Онези князе от тяхното семейство, които останали в родната си страна, се оказали по-мъдри. Със съгласието на целия народ те заповядали никой жител, никога да не напуца нашето малко царство. Това именно спасило нашата невинност и нашето щастие. Испанците имали някакво смътно понятие за нашата страна, която те нарекли Елдорадо. Преди стотина години един англичанин, рицарят Рали, успял да се приближи до границата ни. Но тъй като ние сме заградени

от непристъпни скали и пропасти, досега винаги сме били защитени от алчността на европейските народи, които проявяват някаква непонятна бясна жажда за камъчетата и калта на нашата земя. За да се сдобият с тях, те биха ни избили до последния човек.

Разговорът продължи дълго, въртеше се около формата на управление, нравите, жените, народните празненства, изкуството. Най-после Кандид, който все си имаше склонност към метафизика, каза на Какамбо да попита стареца дали техният народ има религия.

Старецът се изчерви.

— Но как можете да се съмнявате? — каза той. — Нима ни взимате за неблагодарници.

Какамбо смирено запита каква е религията на Елдорадо. Старецът пак се изчерви.

— Та нима има две религии? — рече той. — Аз мисля, че нашата религия е същата религия, която изповядват всички хора, ние се кланяме на Бога от вечер до сутрин.

— Нали и вие обожавате един-единствен бог? — запита Какамбо, който, в качеството си на преводач, изразяваше съмненията на Кандид.

— Очевидно е — каза старецът, — че няма нито двама, нито трима, нито четирима, нито много богове. Наистина хората от вашия свят задават много странни въпроси.

Кандид не преставаше да разпитва добрия старец с помощта на Какамбо. Той искаше да узнае как се молят на Бога в Елдорадо.

— Ние никога не му се молим — отговори добрият и достоен мъдрец. — Няма какво да искаме повече от него, той ни е дал всичко, което ни е нужно, ние само непрестанно му благодарим.

Кандид прояви любопитство да види техните жреци и запита къде са те.

Добрият старец се усмихна.

— Приятели мои — каза той, — ние всички сме жреци. Царят и всички глави на семейства пеят тържествено благодарствени химни всяка сутрин със съпровод от пет-шест хиляди музиканти.

— Как, значи, у вас няма калугери, които преподават, спорят, управляват, съзаклятничат и които нареждат да бъдат изгорени онези, които не споделят тяхното мнение?

— Да не сме луди! — възрази старецът. — Тук ние всички сме на едно мнение и не разбираме какво искате да кажете с вашите калугери.

Кандид слушаше тези думи с възторг и си казваше наум: „Колко различни са всички тези неща във Вестфалия и в замъка на господин барона. Ако беше видял Елдорадо нашият приятел Панглос, не би казал вече, че замъкът Тундер-тен-тронк е най-хубавото нещо на земята. Няма съмнение, че човек трябва да пътува.“

След този дълъг разговор добрият старец заповяда да впрегнат шест овце в една каляска и изпрати дванайсет от своите слуги да заведат пътешествениците в двореца.

— Извинете ме — каза им той, — но моята възраст ме лишава от честта да ви придружа. Царят ще ви приеме по начин, от който няма да останете недоволни. Сигурен съм, че ще ни простите, ако някои обичаи в нашата страна не ви се понавляват.

Кандид и Какамбо се качиха в каляската, шестте овце полетяха и за по-малко от четири часа пътниците пристигнаха в двореца на царя, разположен на единия край на столицата. Главната врата беше двеста и двайсет стъпки висока и сто стъпки широка. Невъзможно е да се опише от какво бе направена. Ясно беше обаче, че неизмеримо превъзхождаше камъчетата и пясъка, които ние наричаме „злато и скъпоценни камъни“.

Двайсет красиви девойки от гвардията посрещнаха Кандид и Какамбо, щом слязоха от каляската, заведоха ги в баните и после ги облякоха в роби, изтъкани от пух на колибри, след това първите сановници и техните дами ги отведоха в покоите на негово величество между две редици, от по хиляда музиканти всяка, защото такъв беше обичаят на страната. Когато приближиха тронната зала, Какамбо запита един от висшите царедворци как трябва да поздравят негово величество — дали трябва да паднат на колене, или да легнат по корем пред него, дали трябва да си сложат ръцете на главата или на задника, дали трябва да лижат праха по пода — с една дума, какъв е церемониалът.

— Обичаят е — отвърна царедворецът — да се прегърне царят и да се разцелува по двете бузи.

Кандид и Какамбо се хвърлиха на врата на негово величество, който ги посрещна по най-благосклонния начин, който можеше да си представим, и учтиво ги покани на вечеря.

Докато стане време за вечеря, разведоха ги да им покажат града — обществените сгради, които се издигаха до облаците, украсените с хиляди колони пазари, чешмите, от които шуртеше бистра вода или ликьор от захарна тръстика, водоскоците с розова вода, които бликаха непрестанно на големите площади, павирани с особен вид камъни, издаващи миризма, подобна на канела и карамфил. Кандид поиска да види съдебната палата и върховния съд. Отговориха му, че в Елдорадо няма съдилища и никой не се съди. Той запита дали има тъмници, казаха му, че няма. Най-много го изненада и най-голямо удоволствие му достави дворецът на науките, където видя една галерия, дълга две хиляди стъпки, цялата напълнена с математически и физически уреди.

След като през целия следобед обикаляха из града и можаха да разгледат само една хилядна част от него, върнаха ги обратно при царя. На масата Кандид седна между негово величество и своя слуга Какамбо, заобиколен от много дами. Той не бе никога вкусвал по-прекрасни гозби и никога не бе чувал на банкети по-духовити шеги от тези, които подхвърляше царят. Какамбо обясняваше на Кандид остроумията на царя, които, макар и преведени, си оставаха духовити. От всичко, което учудваше Кандид, това не беше най-малкото, което го учуди. Те прекараха цял месец в този гостоприеман дворец. Кандид непрестанно повтаряше на Какамбо:

— Пак ще ви кажа, приятелю, че замъкът, в който съм роден, не може да се мери със страната, в която се намираме. Но все пак госпожица Кюнегонд я няма тук, а и вие сигурно имате някоя любовница в Европа. Ако останем тук, ние ще бъдем като всички други тукашни хора, а вместо това, ако се завърнем в нашия свят само с дванайсет овце, натоварени с камъчета от Елдорадо, ще бъдем по-богати от всички царе, взети заедно, няма да се страхуваме вече от никакви инквизитори и лесно ще можем да освободим госпожица Кюнегонд.

Тези думи се харесаха на Какамбо, всички хора обичат да обикалят по света, да се перчат след това пред познатите си, да разказват какво са видели през време на пътуванията си. Затова двамата щастливци решиха да не бъдат вече щастливи и да поискат от негово величество разрешение да си заминат.

— Вие вършите глупост — каза им царят. — Знам много добре, че моята страна не е кой знае какво. Но когато човек живее горе-долу

добре на някое място, той би трябвало да остане там. Аз, разбира се, нямам право да задържам чужденци — нито нравите ни, нито законите ни допускат такава тирания, всички хора са свободни. Заминете, когато пожелаете, но е много трудно да се излезе от Елдорадо. Невъзможно е да плувате срещу течението на бързата река, по която сте дошли по някакво чудо и която тече под сводове от скали. Планините, които заобикалят цялото ни царство, са десет хиляди стъпки високи и отвесни като стени. Всяка от тях се простира на ширина повече от десет левги. От тях може да се слезе само през пропасти. Но тъй като желаете непременно да заминете, ще заповядам на нашите инженери да построят машина, с която да можете удобно да се изкачите до билото. Когато достигнете от другата страна на планините, никой няма да може да ви съпровожда, защото моите поданици са дали обет да не излизат никога от царството и са твърде мъдри, за да нарушат обета си. И така, искайте от мен всичко, което обичате.

— Единственото нещо, за което молим ваше величество — рече Какамбо, — са няколко овце, натоварени с хранителни припаси, камъчета и кал от вашата земя.

Царят се засмя.

— Не разбирам — каза той — защо хората от Европа толкова ламтят за нашата жълта кал, но вземете със себе си колкото искате и на добър ви час!

Той веднага даде заповед на инженерите да построят машина, с която тези двама странни хора да напуснат царството му. Три хиляди добри физици се заловиха за работа и след петнадесет дни машината бе готова. Тя не струваше повече от двайсет милиона лири стерлинги местни пари. Качиха Кандид и Какамбо на машината, в която вече се намираха две големи червени овце, оседлани и с юзди на главите, на които те щяха да яздят, когато прехвърлят планините, двайсет товарни овце с хранителни припаси, трийсет — с дарове, подбрани измежду най-интересните неща в страната, и петдесет овце, натоварени със злато, скъпоценни камъни и диаманти. Царят нежно разцелува двамата скитници.

Тяното заминаване представляваше прекрасна гледка: те бяха издигнати заедно с овцете си по един извънредно остроумен начин до самия връх на планината. След като благополучно ги свалиха от машината, физиците се сбогуваха с тях и Кандид вече имаше само

едно желание и една цел — да отиде и подари овцете си на госпожица Кюнегонд.

— Има с какво да платим на губернатора на Буенос Айрес — рече той, — ако госпожица Кюнегонд може да бъде оценена в злато. Да вървим към Кайена, да вземем кораб и след това ще видим кое царство ще можем да купим.

ГЛАВА ХІХ

КАКВО ИМ СЕ СЛУЧИ В СУРИНАМ И КАК КАНДИД СЕ ЗАПОЗНА С МАРТЕН

Нашите двама пътници прекараха доста приятно първия ден от пътуването си. Бяха окрилени от мисълта, че притежават повече съкровища, отколкото има в Азия, Европа и Африка, взети заедно. Изпаднал във възторг, Кандид пишеше името на Кюнегонд по дърветата. На втория ден две от техните овце затънаха в тресавище и пропаднаха заедно с товара си, две други овце умряха от преумора няколко дни по-късно, седем-осем загинаха след това от глад в една пустиня, след няколко дни други паднаха в пропасти. Най-последно, след като пътуваха сто дни, им останаха само две овце. Кандид каза на Какамбо:

— Виждате колко тленни са богатствата на този свят, приятелю, единственото сигурно нещо са добродетелта и щастието да видя наново госпожица Кюнегонд.

— Признавам, че е така — отвърна Какамбо, — но все пак са ни останали още две овце, които носят повече съкровища, отколкото някога би могъл да има испанският крал. Виждам в далечината един град. Предполагам, че е Суринам, който принадлежи на холандците. Дойде краят на нашите мъки, сега започва нашето щастие.

Когато приближиха града, те видяха един негър, който лежеше на земята само наполовина облечен, тоест носеше само гащи от синьо платно, левият крак и дясната ръка на този нещастник бяха отрязани.

— О, Боже Господи, как си изпаднал в това ужасно състояние, приятелю — го запита Кандид на холандски, — и защо лежиш тук?

— Чакам господаря си, господин Вандердендур, прочутия търговец — отговори негърът.

— Господин Вандердендур ли те е наредил така? — запита Кандид.

— Да, господине — отговори негърът; — такъв е обичаят тук. За облекло ни дават само едни гащи два пъти в годината. Когато работим в захарните фабрики и някой валяк ни премаже пръста, веднага ни отрязват ръката, когато се опитаме да избягаме, отрязват ни крака. А мен ме сполетяха и двете беди. На тази цена ядете вие захар в Европа. А пък когато майка ми ме продаде за десет патагонски екю на брега на Гвинея, тя ми каза: „Скъпо дете, благославяй нашите идоли, моли им се винаги, те ще те направят щастлив. Ти имаш честта да бъдеш роб на нашите бели господари по този начин баща ти и майка ти ще забогатеят.“

Уви, не знам дали съм им помогнал да спечелят богатство, но те не ме направиха богат. Кучетата, маймуните и папагалите са хиляди пъти по-малко нещастни от нас. Холандските идоли, които ме покръстиха, ми казват всяка неделя, че всички, и бели, и черни, сме деца на Адам. Не разбирам от родословни дървета, но ако тези проповедници казват истината, ние всички сме втори братовчеди. А ще признаете, че няма по-ужасен начин да се отнасяме с роднините си от този.

— О, Панглос! — извика Кандид. — Ти не си и подозирал тези ужаси. Свършено е, ще трябва най-после да се откажа от твоя оптимизъм.

— Какво е това „оптимизъм“? — запита Какамбо.

— Уви — рече Кандид, — оптимизмът е един вид бяс, бесът да поддържащ, че всичко върви добре, когато всичко върви зле.

Той се просълзи, гледайки негъра, и разплакан, влезе в Суринам.

Първото нещо, за което попитаха, беше дали няма някой кораб, който може да бъде изпратен в Буенос Айрес. Човекът, към когото се обърнаха, беше точно капитан на испански кораб и той им каза, че е готов да се договори с тях честно и почтено. Определи им среща в една кръчма. Кандид и верният му Какамбо заедно с двете си овце отидоха да го чакат там.

Кандид, който не умееше да се прикрива — каквото му беше на сърцето, това му беше и на езика, разказа на испанеца всичките си приключения и му призна, че иска да отвлече госпожица Кюнегонд.

— В никой случай не бих ви откарал в Буенос Айрес — каза капитанът. — Щом красивата Кюнегонд е любимката на негово превъзходителство, мен ще ме обесят, и вас също.

Тези думи поразиха Кандид като гръм и той дълго плака, накрая дръпна Какамбо настрана и му рече:

— Ето какво трябва да направиш, скъпи приятелю. Всеки от нас има в джобовете си диаманти за пет-шест милиона. Ти си по-ловък от мен, иди сам в Буенос Айрес да доведеш госпожица Кюнегонд. Ако губернаторът ти създаде затруднения, дай му един милион, ако не отстъпи, дай му два. Ти никога не си убивал инквизитори и няма да възбудиш никакви подозрения. Аз ще наема друг кораб и ще отида да те чакам във Венеция. Тя е свободна страна и там човек няма защо да се страхува нито от българите, нито от аварите, нито от евреите, нито от инквизиторите.

Какамбо одобри това мъдро решение. Много тежко му беше, че ще трябва да се раздели с добрия си господар, който бе станал негов душевен приятел, но радостта, че ще може да му послужи, надделя над скръбта му от раздялата с него. Те се прегърнаха със сълзи на очи. Кандид му заръча да не забравя и добрата старица. Какамбо замина още същия ден. Много добър човек беше този Какамбо.

Кандид остана още известно време в Суринам в очакване някой друг капитан да се съгласи да го закара в Италия заедно с двете овце, които му бяха останали. Той нае слуги и купи всичко, което му бе необходимо за едно дълго пътуване. Най-после господин Вандердендур, собственик на един голям кораб, се яви при него.

— Колко искате — запита го Кандид, — за да ме закарате право във Венеция заедно с моите хора, с багажа ми и с тези две овце?

Капитанът се съгласи да направи това за десет хиляди пиастри. Кандид веднага се съгласи.

„Охо — каза си наум съобразителният търговец Вандердендур, — този чужденец дава направо десет хиляди пиастри, без да се пазари! Трябва да е много богат.“ След малко той се върна и заяви, че не можела замине за по-малко от двайсет хиляди.

— Добре, ще ги получите — рече Кандид.

„Бре — си каза тихичко търговецът, — този човек дава двайсет хиляди пиастри така леко, както и десет хиляди!“ Той отново се върна и каза, че не може да го закара до Венеция за по-малко от трийсет хиляди пиастри.

„О, о — каза си отново холандският търговец, — трийсет хиляди пиастри не са нищо за този човек. Навярно двете овце са натоварени с

огромни съкровища. Да не настояваме повече. Нека най-напред ни плати трийсетте хиляди пиастри, а после ще видим...”

Кандид продаде два малки диаманта, по-малкият от които струваше повече от всичките пари, които искаше търговецът. Той му плати предварително. Двете овце бяха закарани на кораба. След това Кандид се качи на една лодка, за да отиде до кораба, който бе на котва в залива. Капитанът вдигна платната и отплува, при това духаше попътен вятър. Вцепенен от смайване, Кандид скоро го изгуби от погледа си.

— Уви — извика той, — ето измама, достойна за стария свят.

Върна се на брега, потънал в скръб, защото всъщност бе загубил толкова много, че с него би могъл да направи богати двацет царе. Той отиде право при холандския съдия. И понеже беше малко развълнуван, потропа грубо на вратата, влезе, изложи случая си, като викаше малко по-високо, отколкото е прилично. Съдията най-напред го глоби десет хиляди пиастри, загдето е вдигнал толкова шум, след това го изслуша търпеливо, обеща му да разгледа случая, щом се върне търговецът, и накрая го накара да плати още десет хиляди пиастри разноски по делото.

Тази съдебна процедура окончателно отчая Кандид. Наистина той бе преживял хиляди пъти по-мъчителни нещастия, но бездушието на съдията и на търговеца, който го бе ограбил, раздразни злъчката му и той потъна в черна меланхолия. Човешката злоба се разкриваше пред него в цялата си грозота и само тъжни мисли се въртяха в главата му. Най-после той намери един френски кораб, който се готвеше да замине за Бордо. И понеже нямаше вече овце, натоварени с диаманти, Кандид нае една кабина на умерена цена. Той разгласи из града, че ще плати пътя и храната и ще даде отгоре и две хиляди пиастри на някой почтен човек, който би го придружил до Европа при условие, че той ще бъде най-отвратеният от своето положение и най-нещастният в цялата провинция.

Яви се цяла тълпа от желаещи, които и цяла флота не би могла да побере. Кандид искаше да избере измежду най-вероятните кандидати и затова отдели двадесетина души, които му се струваха по-общителни и които до един твърдяха, че заслужават да бъдат предпочетени. Събра ги в една кръчма и им поръча вечеря при условие, че всеки от тях ще се закълне да разкаже точно своето минало, като при това им обеща да

избере измежду тях онзи, който му се стори, че е най за оплакване, че е най-недоволен от положението си, и то с най-голямо основание, а на другите обеща да раздаде малки подаръци.

Вечерята продължи до четири часа сутринта. Слушайки техните приключения, Кандид си спомни за онова, което му беше казала старицата, когато пътуваха за Буенос Айрес, и за облога, който бе направила, че на кораба няма човек, комуто да не са се случвали много големи нещастия. При всяка история, която му разказваха, той се сещаше за Панглос. „Панглос — казваше си той — би бил много затруднен да докаже своята система. Защо не е тук сега! Разбира се, ако всичко върви добре на този свят, това е вярно за Елдорадо, но не и за останалата част от земята.“ Най-после Кандид се спря на един злочест учен, който беше работил десет години в разни книжарници в Амстердам. Реши, че на света няма друг занаят, от който човек да може да се отврати повече.

Този учен, който впрочем беше добър човек, беше ограбен от жена си, бит от сина си и напуснат от дъщеря си, която беше накарала един португалец да я отвлече. Отнели му бяха дребната служба, от която преживяваше, а проповедниците в Суринам го преследваха, защото го смятаха за социнианец^[1]. Трябва да се признае, че и останалите бяха поне толкова нещастни, колкото и той, но Кандид се надяваше, че ученият ще го развлича по време на пътуването. Всичките други съперници намериха, че Кандид е крайно несправедлив към тях, но той ги успокои, като даде всекиму по сто пиастри.

[1] Социнианец — последовател на Л. Социни, италиански богослов (1525–1562), който отхвърлял светата Троица и божествеността на Христа. ↑

ГЛАВА XX

КАКВО СЕ СЛУЧИ ПО МОРЕ НА КАНДИД И НА МАРТЕН

И така старият учен, който се наричаше Мартен, замина с Кандид за Бордо. И единият, и другият бяха много видели и много изстрадали. Дори ако корабът трябваше да отплува от Суринам за Япония, минавайки покрай нос Добра надежда, те биха могли през цялото пътуване да запълнят времето си само с разговори за нравственото зло и физическото страдание.

Обаче Кандид имаше голямо предимство пред Мартен, защото все още се надяваше да види отново госпожица Кюнегонд, а Мартен нямаше на какво да се надява, освен това той имаше злато и диаманти. И макар да бе загубил сто едри червени овце, натоварени с най-големите съкровища на земята, макар все още да му тежеше на душата мошеничеството на холандския капитан, все пак, когато мислеше за това, което му бе останало в джобовете, и когато говореше за Кюнегонд, особено към края на един добър обед, той клонеше към философията на Панглос.

— Но какво мислите вие, господин Мартен, за всичко това? — каза той на учения. — Какво е вашето схващане за нравственото зло и физическото зло?

— Господине — отговори Мартен, — свещениците ме обвиняваха, че съм социнианец, но истината е, че съм манихей^[1].

— Вие се подигравате с мен — рече Кандид, — вече няма манихеи по света.

— Има — отвърна Мартен, — аз съм манихей. Не знам какво да направя, но не мога да мисля друго.

— Сигурно дяволът е влязъл във вас — каза Кандид.

— Той толкова се меси в световните работи — рече Мартен, — че наистина може да е влязъл в тялото ми, както е проникнал навсякъде другаде. Но ще ви призная, че когато хвърля поглед върху

земната сфера или по-скоро сферичка, струва ми се, че Бог я е предоставил на някакво злосторно същество, с изключение, разбира се, на Елдорадо. Никога не съм виждал град, който да не желае да види съседния град съсипан, нито семейство, което да не желае да изтреби някое друго семейство. Навсякъде слабите ненавиждат силните и пълзят пред тях, а силните се отнасят с тях като със стадо, което се отглежда за вълна и месо. Един милион убийци в униформа се разхождат от единия край на Европа до другия, дисциплинирано вършат кланета и грабежи, за да си изкарат хляба, защото няма почтен занаят от техния. А в градовете, които външно се наслаждават на мир и където изкуствата цъфтят, хората са по-разкъсани от завист, грижи и тревоги, отколкото обсаден град от бедствия и злочестини. Скритите мъки са по-жестоки и от обществените нещастия. С една дума, толкова съм видял и преживял, че станах манихей.

— Има все пак и добри неща — възразяваше Кандид.

— Може би има — казваше Мартен, — но аз не съм ги виждал.

Докато спореха така, чуха се топовни гърмежи. Гърмежите ставаха все по-чести с всеки миг. Всички на кораба грабнаха далекогледите си. На около три мили разстояние те видяха два кораба, които се сражаваха помежду си. Вятърът ги приближи толкова до френския кораб, че всички пътници имаха удоволствието да наблюдават битката напълно спокойно. Най-последният от двата кораба изстреля един залп така ниско и така точно, че потопи другия. Кандид и Мартен ясно забелязаха стотина души на кувертата на потъващия кораб, те вдигаха ръце към небето и надаваха страшни викове, след миг вълните погълнаха всичко.

— Ето на — рече Мартен, — ето как хората се отнасят едни към други.

— Вярно е — съгласи се Кандид, — че има нещо дяволско в тази работа.

Казвайки тези думи, той забеляза нещо яркочервено, което плуваше край кораба. Спуснаха лодката да видят какъв е този предмет. Оказа се, че това е една от неговите овце. Кандид се зарадва много повече, че е намерил отново тази овца, отколкото се бе опечалил, когато загуби сто овце, натоварени с едри диаманти от Елдорадо.

Френският капитан скоро забеляза, че капитанът на победения кораб беше испанец, а капитанът на потъналия кораб беше холандски

пират. Той беше именно онзи, който беше ограбил Кандид. Огромните съкровища, които този злодей бе завладял, сега бяха погребани заедно с него на дъното на морето и само една овца се беше спасила.

— Вие виждате — каза Кандид на Мартен, — че понякога престъплението бива наказано. Този негодник, холандският капитан, има участта, която заслужаваше.

— Да — възрази Мартен, — но трябваше ли да загинат и пътниците, които бяха на неговия кораб? Бог наказва този мошеник, дяволът удави другите.

Френският кораб и испанският кораб продължиха пътя си и Кандид продължи разговора си с Мартен. Те спориха петнадесет дни наред и в края на тези петнадесет дни бяха толкова напреднали в спора си, колкото и в първия ден. Но все пак говореха, разменяха мисли, утешаваха се взаимно. Кандид галеше овцата си.

— Щом те намерих — казваше той, — защо да не намеря отново и Кюнегонд?

[1] Манихейското учение било създадено през III век в Персия от Манес или Мани (по-известен с латинизираното си име Манихеус). Представлява смесица от християнски елементи и персийски вярвания за вечната борба между силите на доброто и силите на злото. През Средновековието това учение се разпространило в Европа: в България — като богомилство, и във Франция — като албигойство. ↑

ГЛАВА ХХІ

КАНДИД И МАРТЕН СЕ ПРИБЛИЖАВАТ ДО БРЕГОВЕТЕ НА ФРАНЦИЯ И МЪДРУВАТ

Най-после зърнаха френския бряг.

— Бил ли сте някога във Франция, господин Мартен? — запита Кандид.

— Да — отвърна Мартен, — обиколил съм няколко провинции. Има провинции, където половината от жителите са луди, в други — хората са прекалено хитри, в трети — общо взето, са доста благи и доста глупави, в четвърти пък са много духовити, и навсякъде главното занимание на хората е любовта, второто е злословието и третото е да се говорят глупости.

— Но, господин Мартен, виждал ли сте Париж?

— Да, виждал съм Париж. В него има всички тези неща: това е хаос, тъпкало, там всеки търси удоволствие и почти никой не го намира, поне на мен така ми се стори. Прекарах кратко време там. Когато пристигнах, крадците на пазара Сен Жермен ми обраха всичко, самия мен ме взеха за крадец и прекарах осем дни в тъмница. След това станах коректор в една печатница, за да спечеля пари, та да мога да се завърна пеш в Холандия. Там опознах пищещите негодници. Казват, че имало доста образовани хора в този град, бих искал да вярвам, че е така.

— Колкото до мен, не съм ни най-малко любопитен да видя Франция — рече Кандид, — лесно ще разберете, че когато човек е прекарал един месец в Елдорадо, няма особено желание да види каквото и да било на земята освен госпожица Кюнегонд. Ще я чакам във Венеция и затова ще трябва да преминаем Франция, за да отидем в Италия. Няма ли да ме придружите дотам?

— На драго сърце — отвърна Мартен. — Казват, че във Венеция е добре само за благородните венецианци, но че там все пак приемат доста добре чужденците, ако имат много пари; аз нямам пари, вие имате; ще ви следвам навсякъде.

— Впрочем — каза Кандид — смятате ли, че земята първоначално е била море, както се твърди в онази дебела книга, която принадлежи на капитана на нашия кораб?

— Ни най-малко — каза Мартен, — както и не вярвам на всички ония фантазии, които ни разправят от някое време насам.

— Но с каква цел е бил създаден този свят? — запита Кандид.

— За да ни вбесява — отговори Мартен.

— Не сте ли наистина учуден — продължи Кандид — от любовта на онези две момичета от страната на орехоните към двете маймуни. Аз ви разказах това приключение, нали?

— Ни най-малко — рече Мартен. — Не виждам нищо странно в тази тяхна страст. Виждам съм толкова необикновени неща, че вече нищо не ми се струва необикновено.

— Смятате ли — каза Кандид, — че хората винаги са се избивали едни други както днес? Че винаги са били лъжци, измамници, лукави, неблагодарни, разбойници, грабливи, слаби, непостоянни, подли, завистливи, лакоми, пияници, скъперници, честолюбиви, кръвожадни, клеветници, развратни, фанатични, лицемери и глупци?

— А вие вярвате ли — отвърна Мартен, — че ястребите винаги са яли гълъби, щом намерят гълъби?

— Да, несъмнено — каза Кандид.

— Ето — рече Мартен, — ако ястребите винаги са имали същия нрав, защо искате хората да са променили своя?

— О, има много голяма разлика — възрази Кандид, — защото свободната воля...

Разсъждавайки така, те пристигнаха в Бордо.

ГЛАВА XXII

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА КАНДИД ВЪВ ФРАНЦИЯ

Кандид остана в Бордо само толкова, колкото бе нужно, за да продаде няколко камъчета от Елдорадо и да се сдобие с хубава двуместна карета, защото вече не можеше да се раздели със своя философ Мартен; много съжеляваше обаче, че трябва да се раздели с овцата си, остави я на Академията на науките в Бордо, която предложи за тема на годишната си награда да се открие защо вълната на тази овца е червена. Наградата бе дадена на един учен от една северна страна, който доказа чрез „А“ плюс „Б“ минус „Ц“ разделено на „Х“, че овцата трябвало да бъде червена и да умре от шуга.

Всички пътници, които Кандид срещаше в кръчмите по пътя, му казваха: „Отиваме в Париж.“ Този общ интерес към Париж най-после събуди у него желание да види тази столица, при това нямаше много да се отклони от пътя си за Венеция.

Той влезе в Париж през предградието Сен Марсо и помисли, че се намира в най-мръсното село на Вестфалия.

Едва се бе настанил в странноприемницата и ето че го хвана лека болест, причинена от преумора. Тъй като на пръста си Кандид носеше огромен диамант, а в каретата му бяха забелязали едно страшно тежко ковчеже, при него веднага се явиха двама лекари, които той не беше повикал, няколко задушевни приятели, които не го оставяха и за минута сам, както и две набожни жени, които му топлеха грейки. Мартен казваше:

— Спомням си, че и аз се разболях в Париж при първото си пътуване. Бях крайно беден и затова около мен нямаше нито приятели, нито набожни жени, нито млекари и аз оздравях.

Междувременно от многото лекари и кръвопускания болестта на Кандид се влоши. Помощникът на енорийския свещеник дойде кротко да му предложи полица, платима на приносителя на оня свят; Кандид

го отряза. Набожните жени го уверяваха, че такава е новата мода, Кандид отговори, че не е човек, който следва модата. Мартен искаше да изхвърли свещеника през прозореца. Духовникът се закле, че Кандид няма да бъде погребан. Мартен се закле, че ще погребее духовника, ако продължава да им досажда. Разправията се разгорещи, Мартен хвана нахалника за яката и най-грубо го изхвърли навън. Това предизвика голям скандал, за който се състави нарочен протокол.

Кандид оздравя и докато се възстановяваше, една приятна компания постоянно идваше у него на вечеря. Играеше се комар на големи суми. Кандид беше много учуден, че никога не му идват асове. Мартен обаче не се учудваше.

Между тези, които го приеха така радушно в средата си, имаше едно перигординско абатче, един от онези суетливи хора, винаги нащрек, винаги угодливи, безочливи, приветливи и отстъпчиви, които дебнат минаващите през града чужденци, разказват им скандалните градски истории и им предлагат удоволствия на всякаква цена. Този човек заведе най-напред Кандид и Мартен на театър. Играеше се една нова трагедия. Кандид се озова между няколко остроумни критици. Това не му попречи да се разплаче на прекрасно изиграните сцени. Един от тези ментори, който седеше до него, му каза през антракта:

— Съвсем не би трябвало да плачете: актрисата е много слаба, актьорът, който играе заедно с нея, е още по-слаб, пиесата е още по-лоша от актьорите. Авторът не знае нито дума арабски и въпреки това действието става в Арабия. На всичко отгоре той е човек, който не вярва във вродените идеи. Утре ще ви донеса двадесет брошури срещу него.

— Колко театрални пиеси имате във Франция, господине? — запита Кандид абата, който отговори:

— Пет-шест хиляди.

— Много е — рече Кандид. — А колко от тях са добри?

— Петнадесет-шестнадесет — отвърна другият.

— Много е — каза Мартен.

Кандид беше много доволен от една актриса, изпълнителка на ролята на кралица Елисавета в една доста плоска трагедия, която се играе понякога.

— Тази актриса ми харесва много — каза той на Мартен, — тя прилича малко на госпожица Кюнегонд, много ще ми бъде приятно да

я поздравя.

Перигординският абат му предложи да го представи на актрисата. Понеже беше възпитан в Германия, Кандид веднага попита какъв е етикетът и как се отнасят във Франция към английските кралици.

— Различно — рече абатът; — в провинцията ги водят по кръчмите, в Париж ги уважават, докато са красиви, и ги изхвърлят на улицата, когато умрат.

— Изхвърлят цариците на улицата! — извика Кандид.

— Да, наистина — каза Мартен. — Господин абатът е прав. Аз бях в Париж, когато госпожица Моним^[1] мина, както се казва, от този свят на онзи свят. Отказаха ѝ дори това, което тези хора наричат „погребални почести“, тоест да гниеш заедно с всички дрипльовци от квартала в някое отвратително гробище; от всичките си събрата само тя беше погребана на ъгъла на улица „Бургон“. Това трябва да ѝ е причинило голяма мъка, защото тя имаше възвишена душа.

— Това е крайно неучтиво — рече Кандид.

— Какво да се прави? — каза Мартен. — Такива са тези хора. Представете си всички възможни противоречия, всички несъвместими неща, и вие ще ги откриете в правителството, в съдилищата, в черквите, в зрелищата на тази странна нация.

— Вярно ли е, че в Париж хората постоянно се смеят? — запита Кандид.

— Да — отвърна абатът. — Смеят се, но когато се вбесят, защото тук хората изразяват негодуванието си, като избухват в смях, дори вършат най-отвратителни дела, като се смеят.

— Коя беше тази дебела свиня — запита Кандид, — дето ми наговори толкова лоши неща за пиесата, на която толкова плаках, и кореше актьорите, които ми доставиха такова удоволствие?

— Това е човек, който не умее да живее — отговори абатът. — Изкарва си хляба, като говори лошо за всички пиеси и за всички книги. Мрази всички, които успяват, както евнусите мразят тези, които се наслаждават. Това е една от онези змии в литературата, които се хранят с тиня и отрова, един драскач.

— Какво наричате „драскач“? — попита Кандид.

— Автор на пасквили като Фрерон — каза абатът. Кандид, Мартен и перигординецът разсъждаваха така на стълбата, гледайки как

тълпата излиза от театъра.

— Макар че много бързам да видя отново госпожица Кюнегонд — каза Кандид, — все пак бих искал да вечерям с госпожица Клерон, намирам я възхитителна.

Абатът не беше човек, който можеше да има достъп до госпожица Клерон, защото тя се движеше само в отбрано общество.

— Тя е заета тази вечер — отвърна той, — но ще имам честта да ви заведем при една благородна дама и там ще опознаете Париж, както щяхте да го познавате, ако бяхте живял тук четири години.

Кандид, който беше любопитен по природа, се остави да го заведат при тази дама, която живееше на края на предградието Сент Оноре. Там всички гости играеха на фараон. Дванадесет тъжни играчи държах в ръка по цяла книжка от карти — нелеп дневник на нещастията им. Царуваше дълбоко мълчание, бледност покриваше лицата на играчите, тревога личеше върху лицето на онзи, който държеше банката, а домакинята, седнала до банката, с безмилостно изражение, следеше зорко с очи на рис всяко удвояване на залога, всяко „седем пъти пода“. Щом някой играч подгънеше картите си, тя строго, но учтиво го караше да ги оправи. Не се сърдеше, защото се страхуваше да не загуби клиентите си. Дамата искаше да я наричат маркиза дьо Паролиняк. Дъщеря ѝ, петнадесетгодишна девойка, също беше между играчите и със смигания я уведомяваше за хитрините на тези нещастници, които се мъчеха да поправят жестокостите на съдбата. Перигординският абат, Кандид и Мартен влязоха; никой не стана, никой не ги поздрави, никой не ги погледна, всички бяха дълбоко съсредоточени в картите си.

— Госпожа баронеса Тундер-тен-тронк беше неучлива — каза Кандид.

Междувременно абатът се наведе над ухото на маркизата, тя се понадигна и почете Кандид с благосклонна усмивка, а на Мартен кимна с глава по най-благороден начин. Нареди да дадат стол и колода карти на Кандид, който в две игри загуби петдесет хиляди. След това вечеряха доста весело и всички бяха учудени, че Кандид ни най-малко не е развълнуван от тази загуба. Лакеите си казваха помежду си на своя лакейски език: „Този трябва да е някой английски лорд.“ Вечерята беше като повечето вечери в Париж: най-напред мълчание, след това глъчка, в която не се различават никакви думи, после шеги, повечето

от които блудкави, лъжливи новини, глупави разсъждения, малко политика и много злословия; говори се дори за нови книги.

— Четохте ли романа на господин Гоша, доктор по богословие? — запита перигординският абат.

— Да — отговори един от сътрапезниците, — но не можах да го довърша. Ние имаме множество безочливи книги, но всички те, взети заедно, не могат да надминат безочието на Гоша, доктор по богословие. До гуша ми дойде това море от отвратителни книги, с които ни заливат, и затова почнах да играя на фараон.

— А какво ще кажете за „Смесици“ на архидякона Трюбле — попита абатът.

— О — каза госпожа дьо Паролияк, — колко е скучен този смъртен! С какъв интерес говори за онова, което всички знаят! Колко важно разисква върху това, което не заслужава да бъде споменато дори мимоходом! Как тъпо повтаря чужди остроумия! Как разваля всичко, което е оплячкосал! О, как ме отвращава той! Но повече няма да ме отвращава: достатъчни ми са и няколко страници, които прочетох от този архидякон.

На вечерята присъствуваше един учен човек с вкус, който подкрепи думите на маркизата. След това заговориха за театър. Дамата запита защо някои трагедии, които понякога се играят, не могат да се четат. Човекът с добрия вкус много добре обясни как една пиеса може да събуди известен интерес, без да има почти никакви качества. С няколко думи той доказа, че не е достатъчно да създадеш едно-две от онези положения, които се срещат във всички романи и винаги пленяват зрителите, че е необходимо да бъдеш нов, без да бъдеш чудат, да бъдеш често възвишен и винаги естествен, че трябва да познаваш човешкото сърце и да го накараш да говори, да бъдеш голям поет, без нито едно от действащите лица в пиесата да прилича на поет, да познаваш отлично езика си, да го говориш чисто, винаги хармонично, без някога римата да наврежда на смисъла.

— Онзи, който не спазва всички тези правила — добави той, — може да напише една-две трагедии, на които да ръкопляска в театъра, но той никога няма да бъде считан измежду добрите писатели. Има твърде малко добри трагедии: едни са идилии в диалог, добре написани и добре римувани, други представляват политически разсъждения, които приспиват, или многоглаголствания, които отблъсват; трети са

фантасмагории на побъркани хора, написани във варварски стил, с несвързани фрази, с дълги обръщения към боговете — защото авторът не знае да говори на хората и изпълнени с лъжливи максими и надути общоизвестни истини.

Кандид слушаше тези думи с внимание и си състави високо мнение за учения. Тъй като маркизата се бе погрижила да го сложи до себе си на вечерята, той се наведе към нея и шепнешком я попита кой е този човек, който говори така умно.

— Той е един учен — отговори дамата, — който никога не играе на карти и когото абатът понякога води да вечеря у дома. Много разбира от пиеси и книги, автор е на една освиркана трагедия и на една книга, която никой не е видял извън книжарницата на издателя му освен екземпляра, който авторът ми посвети.

— Велик човек! — рече Кандид. — Той е втори Панглос. — После се обърна към него и му каза: — Господине, вие несъмнено смятате, че всичко върви отлично във физическия и в духовния свят и че нищо не може да бъде другояче.

— Аз ли, господине! — възкликна ученият. — Не мисля нищо подобно. Намирам, че у нас всичко върви наопаки, че никой не знае нито мястото си, нито отговорността си, нито какво върши, нито какво трябва да върши и че с изключение на тази вечеря, която е доста весела и където наглед има доста сговорност, цялото останало време минава в непристойни спорове: янсенисти срещу молинисти, правници срещу духовници, книжовници срещу книжовници, царедворци срещу царедворци, банкери срещу народа, жени срещу мъжете си, роднини срещу роднини — една вечна война.

Кандид му възрази:

— Виждал съм и по-лошо. Но един мъдрец, който по-късно има нещастieto да бъде обесен, ме научи, че всичко това е прекрасно, че това са сенките на една чудесна картина.

— Вашият обесен философ се е подигравал с хората — рече Мартен. — Вашите сенки са отвратителни петна.

— Хората създават петната — каза Кандид — и не могат да се лишат от тях.

— Значи, вината не е тяхна — рече Мартен.

Повечето от картоиграчите, които не разбираха нищо от този разговор, продължаваха да пият. Мартен спореше с учения, а Кандид

разказа част от приключенията си на домакинята.

След вечеря маркизата отведе Кандид в своя будоар и го покани да седне на едно канапе.

— И така — каза му тя, — вие сте все още безумно влюбен в госпожица Кюнегонд Тундер-тен-тронк?

— Да, госпожо — отговори Кандид. Маркизата му каза с нежна усмивка:

— Отговаряте ми като млад вестфалец. Един французин би ми казал: „Вярно е, че обичам госпожица Кюнегонд, но като видях вас, госпожо, страхувам се, че вече не я обичам.“

— Уви, госпожо — рече Кандид, — ще отговоря, както желаете.

— Любовта ви към нея е започнала, когато сте вдигнал кърпичката ѝ — каза маркизата, — аз искам да вдигнете жартиерата ми.

— На драго сърце — отвърна Кандид и я вдигна.

— Но аз желая да ми я сложите на крака — каза дамата и Кандид ѝ я сложи.

— Виждате ли — каза дамата, — вие сте чужденец тук; понякога оставям моите парижки поклонници да се топят цели две седмици от любовна мъка, а на вас се отдавам още от първата вечер, защото един млад вестфалец трябва да се посрещне радушно като гост на нашата страна.

На ръцете на младия чужденец красавицата забеляза два огромни диаманта и ги похвали така чистосърдечно, че те бързо минаха от пръстите на Кандид на пръстите на маркизата.

Завръщайки се в къщи със своя перигордински абат, Кандид изпитваше известни угризения, че е изневерил на госпожица Кюнегонд. Господин абатът разбра мъката му. Той бе получил само малка част от петдесетте хиляди ливри, които Кандид бе загубил в играта, както и от стойността на двата брилянта, които бяха наполовина подарени, наполовина изтръгнати. Той имаше намерение да се възползва, доколкото може, от облагите, които познанството му с Кандид можеше да му донесе. Говори му много за Кюнегонд, Кандид му каза, че щом се види със своята красавица във Венеция, непременно ще ѝ поиска прошка за изневярата си.

Перигординецът стана двойно по-учтив и по-внимателен и започна да проявява нежна загриженост към всичко, което Кандид

казваше, към всичко, което вършеше, към всичко, което искаше да извърши.

— Значи, вие имате среща във Венеция, господине — каза му той.

— Да, господин абате — отговори Кандид. — Непременно трябва да намеря госпожица Кюнегонд.

Увлечен от удоволствието да говори за предмета на любовта си и верен на навика си, той разказа част от своите приключения с тази знаменита вестфалка.

— Вярвам, че госпожица Кюнегонд е много духовита и пише очарователни писма — рече абатът.

— Никога не съм получавал писма от нея — каза Кандид. — Защото, нали разбирате, бях изгонен от замъка заради любовта си към нея, не можех да ѝ пиша. Скоро след това научих, че е мъртва, после я намерих отново и пак я загубих, най-после от две хиляди и петстотин левги ѝ изпратих писмо по нарочен човек и сега чакам отговора ѝ.

Абатът, който слушаше внимателно, като че ли се позамисли. След малко той се сбогува двамата чужденци, като ги прегърна нежно. На следния ден, когато се събуди, Кандид получи едно писмо със следното съдържание:

„Мой много скъпи и любими господине, От осем дни лежа болна в този град. Научих се, че сте тук. Бих литнала в обятията ви, ако можех да се изправя на крака. Научих се, че сте минал през Бордо. Оставих там верния Какамбо и старицата, които скоро ще дойдат при мен. Губернаторът на Буенос Айрес ми взе всичко, но ми остава вашето сърце. Елате, вашето присъствие или ще ме върне към живота, или ще ме накара да умра от радост.“

Това очарователно, това неочаквано писмо изпълни Кандид с неизразима радост; но той бе съкрушен от новината, че неговата скъпа Кюнегонд е болна. Разкъсван от тези две чувства, той взема златото и диамантите си и казва да го заведат заедно с Мартен в странноприемницата, където е отседнала госпожица Кюнегонд. Разтреперан от вълнение, той влиза в стаята, сърцето му се разтуптява,

заговаря с разхълцан глас, иска да разтвори завесите на леглото, иска да донесат светлина.

— В никакъв случай! — казва му прислужницата. — Светлината ще я убие! — И тя бързо затваря завесите.

— Скъпа моя Кюнегонд — каза Кандид с плач, — как се чувствате? Щом не можете да ме видите, поне ми говорете.

— Тя не може да говори — казва прислужницата. Тогава дамата измъква от леглото една пухкава ръка, която Кандид дълго облива със сълзи, а после напълва с диаманти, като оставя и една кесия със злато върху креслото. Посред тези вълнения ето че пристига един пристав, следван от перигордииския абат и цял взвод стражари.

— Значи, тези са двамата подозрителни чужденци? — казва той и веднага заповядва на своите юнаци да ги хванат и да ги замъкнат в затвора.

— В Елдорадо не се отнасят така към пътниците — възкликна Кандид.

— Сега аз съм по-манихей от всякога — каза Мартен.

— Но къде ни водите, господине? — попита Кандид.

— В една подземна килия на затвора — отговори приставът.

След като си възвърна самообладанието, Мартен реши, че дамата, която се представи за Кюнегонд, е измамница, че господин перигординският абат е също мошеник, който веднага се е възползвал от простодушието на Кандид, и че приставът е трети мошеник, от когото могат лесно да се отърват. За да не се излага на нескончаеми съдебни разтакавания, Кандид, който при това гореше от нетърпение да види наново истинската Кюнегонд, послуша съвета на своя приятел и предложи на пристава три диамантчета на стойност от около три хиляди пистолети всяко.

— О, господине — каза му човекът с пръчката от слонова кост, — дори да бяхте извършил всички възможни престъпления, за мен вие сте най-честният човек на света. Три диаманта! И всеки от тях струва три-хиляди пистолети! Живота бих си пожертвал за вас, господине, но няма да ви отведа в тъмницата. Арестуваме всички чужденци, но оставете тази работа на мен. Имам брат в Диеп, в Нормандия. Ще ви отведа при него и ако имате още някой диамант да му дадете, той ще се погрижи за вас не по-зле от мен.

— А защо арестуват всички чужденци? — запитва Кандид.

Тогава перигординският абат взе думата и каза:

— Заради един дрипльо от Атребация^[2], който чул да се говорят глупости, и само това го накарало да извърши опит за цареубийство — не като онзи от май 1610 година^[3], а като онзи от декември 1594 година^[4], — както и много други цареубийства, извършени през други години, през други месеци, от други дрипльовци, които чули да се говорят глупости.

Тогава приставът обясни за какво се касае.

— О, какви изроди! — извика Кандид. — Как, такива ужаси у един народ, който танцува и пее! Искам да напусна колкото е възможно по-скоро тази страна, където маймуни дразнят тигри. Виждал съм мечки в нашата страна, хора съм виждал само в Елдорадо. За Бога, господин приставе, отведете ме по-скоро във Венеция, където трябва да чакам госпожица Кюнегонд.

— Мога да ви отведа само в Долна Нормандия — каза началникът на стражарите.

Той веднага му свали оковите, каза, че се е заблудил, заведе Кандид и Мартен в Диеп и ги остави на грижите на брат си. На пристанището бе хвърлил котва един малък холандски кораб. Станал най-услужливият човек на света благодарение на три други диаманта, нормандецът качи Кандид и Мартен на кораба, който щеше да отплува за Портсмут в Англия. Това не беше пътят за Венеция, но на Кандид му се струваше, че се е измъкнал от ада. При това възнамеряваше при първия удобен случай да замине оттам за Венеция.

[1] Госпожица Моним — има се пред вид голямата френска актриса Адриана Льокуврър. ↑

[2] Касае се за Робер Дамиен от Арас (старото име на Арас е Атребация), който направил опит да убие крал Луи XV. ↑

[3] Подтикнат от католическата пропаганда, Франсоа Равайак убил крал Анри IV през май 1610 г. Бил толкова беден, че нямал пари да си купи нож, а откраднал ножа, с който извършил убийството. ↑

[4] През декември 1594 г. Жан Шател направил опит да убие крал Анри IV. ↑

ГЛАВА XXIII

КАНДИД И МАРТЕН НАБЛИЖАВАТ АНГЛИЙСКИЯ БРЯГ. КАКВО ВИЖДАТ ТАМ

— О, Панглос, Панглос! О, Мартен, Мартен! О, моя скъпа Кюнегонд! Какво представлява този свят? — казваше Кандид на борда на холандския кораб.

— Нещо крайно безумно и крайно отвратително — отговаряше Мартен.

— Вие познавате Англия. И там ли хората са толкова луди, колкото във Франция?

— Това е друг вид лудост — отвърна Мартен. — Знаете, че тези два народа са във война за няколко декара сняг в Канада и че харчат за тази прекрасна война повече, отколкото струва цяла Канада. Да ви кажа точно в коя страна има повече хора за връзване, не мога, моите слаби познания не ми позволяват това. Зная само, че, общо взето, хората, които ще видим, са доста меланхолични.

Разговаряйки така, те стигнаха в Портсмут. Голямо множество се бе струпало на брега и гледаше внимателно един доста пълен човек, коленичил със завързани очи върху палубата на един кораб. Четирима войници, изправени срещу този човек, най-спокойно му, изстреляха в черепа по три куршума всеки и цялото множество се разотиде извънредно доволно.

— Какво е това нещо? — извика Кандид. — Кой зъл дух налага властта си по целия свят?

Той попита кой е този пълен човек, когото бяха убили с такъв церемониал.

— Това е един адмирал — отговориха му хората наоколо.

— А защо трябваше да бъде убит този адмирал?

— Защото — отговориха му — не е избил достатъчно хора. Дал сражение на един френски адмирал и се оказало, че не се бил приближил достатъчно до него.

— Но и френският адмирал е бил толкова далеч от английския адмирал, колкото английският е бил от френския! — рече Кандид.

— Това е безспорно — възразиха му, — но в тази страна е добре да се убива от време на време по някой адмирал, за да се насърчат другите адмирали.

Кандид бе така смаян и възмутен от това, което виждаше и чуваше, че не пожела дори да слезе на брега и се спазари с холандския капитан (дори с риск и той да го ограби както онзи капитан в Суринам) да го отведе незабавно във Венеция.

Капитанът беше готов да отплува след два дни. Минаха покрай френските брегове, видяха Лисабон отдалече и Кандид потръпна. Минаха през протока и навлязоха в Средиземно море и най-последно пристигнаха във Венеция.

— Хвала на Господа! — извика Кандид, прегръщайки Мартен. — Тук ще видя отново прекрасната Кюнегонд. Разчитам на Какамбо като на себе си. Всичко е добре, всичко върви добре, всичко върви колкото е възможно най-добре.

ГЛАВА XXIV

ЗА ПАКЕТ И ХИРОФЛЕ

Щом се озова във Венеция, Кандид нареди да търсят Какамбо по всички кръчми, във всички кафенета и при всички уличници, но никъде не го откриха. Всеки ден той пращаше хора да разпитват по всички кораби и гемии, отникъде никаква вест от Какамбо.

— Как! — казваше Кандид на Мартен. — През това време аз пропътувах от Суринам до Бордо, отидох от Бордо в Париж, от Париж в Диеп, от Диеп в Портсмут, заобиколих Португалия и Испания, преминах цяло Средиземно море и прекарах няколко месеца във Венеция, а красивата Кюнегонд още не е пристигнала! Вместо нея срещнах една безсрамница и един перигордински абат! Несъмнено Кюнегонд е мъртва! Остава ми само да умра. О, по-добре щеше да бъде, ако бях останал в рая на Елдорадо, отколкото да се върна в тази прокълнатата Европа! Колко сте прав, скъпи Мартен, всичко е самоизмама и беди.

Той изпадна в дълбока скръб и не пожела да отиде на операта *alla moda*, нито да участва в другите забавления на карнавала, нито една дама не го изкушаваше ни най-малко. Мартен му каза:

— Вие сте наистина много простодушен, ако си въобразявате, че един слуга, един метис, който има пет-шест милиона в джоба, ще тръгне да търси вашата любовница на края на света и ще я доведе във Венеция. Той ще я вземе за себе си, ако я намери, а ако не я намери, ще си вземе някоя друга. Съветвам ви да забравите слугата си Какамбо и любовницата си Кюнегонд.

Мартен не го утеши много. Тъгата на Кандид се усили и Мартен не преставаше да му доказва, че на земята има твърде малко добродетели и твърде малко щастие, с изключение може би в Елдорадо, където никой не може да отиде.

Докато разискваше по този важен въпрос и чакаше Кюнегонд, Кандид забеляза на площад Свети Марко един млад театински калугер^[1], който бе хванал под ръка една курва. Театинецът беше

бодър, закръглен и як, очите му блестяха, имаше самоуверен вид, ходеше с вдигната глава и горда стъпка. Момичето беше много хубаво и пееше. Тя гледаше любовно своя театинец и от време на време го пощипваше по дебелиите бузи.

— Ще признаете, че поне тези хора са щастливи — каза Кандид на Мартен. — По цялата обитаема земя, с изключение на Елдорадо, досега съм срещал само нещастници; но колкото до това момиче и до този театинец, обзалагам се, че са много щастливи създания.

— Обзалагам се, че не са щастливи — рече Мартен.

— Достатъчно е да ги поканим на обяд — каза Кандид — и вие ще видите дали се мамя.

Той веднага се приближи към тях, поздрави ги и ги покани да дойдат в неговата странноприемница да похапнат макарони, ломбардски яребици и съомга хайвер и да пийнат „Монтепулчано“, „Лакрима Кристи“, кипърско и самоско вино. Госпожицата се изчерви, театинецът прие поканата и момичето го последва, гледайки Кандид с изненадани и смутени очи, замъглени от няколко сълзи. Едва бяха влезли в стаята на Кандид, и тя му каза:

— Как, господин Кандид вече не може да познае Пакет!

При тези думи Кандид, който дотогава не я бе разгледал внимателно, защото умът му бе зает само с Кюнегонд, ѝ каза:

— Уви, мое бедно дете, значи, вие докарахте доктор Пангос до прекрасното състояние, в което го видях!

— Уви, господине, аз самата — отвърна Пакет. — Виждам, че вие сте осведомен за всичко. Научих за ужасните нещастия, които са сполетели целия дом на госпожа баронесата и красивата Кюнегонд. Кълна ви се, че и моята участ беше не по-малко тъжна. Аз бях съвсем невинна, когато ме видяхте за първи път! Един францискански калугер, който беше мой изповедник, ме прельсти много лесно. Последниците бяха страхотни. Бях принудена да напусна замък известено време след като господин баронът ви изгони със здрави ритници в задника. Щях да умра, ако един прочут лекар не се бе смилил над мен. От благодарност станах любовница за известно време на този лекар. Жена му, истинска фурия, беше бясно ревнива и ме биеше безжалостно всеки ден. Този лекар беше най-грозният мъж на света, а аз най-нещастната от всички същества — постоянно ме биеха заради мъж, когото не обичах. Вие знаете, господине, колко е опасно за

една свадлива жена да бъде съпруга на лекар. Разярен от безобразията ѝ, един ден той ѝ даде, уж за да я излекува от най-обикновена хрема, едно толкова силно лекарство, че след два часа тя умря в ужасни гърчове. Роднините на госпожата заведоха наказателно дело срещу господина. Той избяга, аз бях хвърлена в затвора. Моята невинност нямаше да ме спаси, ако не бях хубавичка. Съдията ме освободи при условие, че ще замести лекаря. Скоро бях изместена от една съперница и изгонена без никакъв подарък. Принудена бях да продължа отворителния занаят, който на вас, мъжете, ви се струва тъй забавен, а за нас е само една бездна от нещастия. Дойдох да упражнявам този занаят във Венеция. О, господине, ако можете да си представите какво нещо е да си принуден да раздаваш ласки, безразлично дали при теб е дошъл някой стар търговец, някой адвокат или калугер, гондолиер или абат; да бъдеш изложена на всички оскърбления, на всички унижения, да си принудена често да вземеш назаем една пола, за да отидеш да ти я вдигне някой гаден мъж, да ти открадне един това, което си спечелила от друг, да трябва да се откупуваш от съдиите и да знаеш, че те очаква ужасна старост, да знаеш, че ще завършиш дните си или в болницата, или на буницето. Ако знаехте всичко това, щяхте да заключите, че аз съм едно от най-нещастните същества на света.

Така Пакет разкриваше сърцето си на добрия Кандид в стаята му, в присъствието на Мартен, който му каза:

— Виждате, че вече съм спечелил половината от облога.

Брат Жирофле беше останал в трапезарията, за да пийне една-две чашки, докато стане обедът.

— Но вие имахте тъй весел и тъй доволен вид, когато ви срещнах! — рече Кандид на Пакет. — Пеехте и галехте театинеца тъй нежно и непринудено и изглеждахте тъй щастлива, колкото сега твърдите, че сте нещастна.

— О, господине — отвърна Пакет, — това е още една от неволите на нашия занаят. Вчера един офицер ме наби и ограби, а днес трябва да изглеждам в добро настроение, за да се харесам на един калугер.

Кандид не пожела да чуе повече. Той призна, че Мартен е бил прав. Седнаха на масата с Пакет и театинеца. Обядът беше доста приятен и към края сътрапезниците си говореха с известно доверие.

— Отче — каза Кандид на калугера, — струва ми се, че вие имате съдба, на която всички трябва да завиждат: вие пращите от здраве, по лицето ви личи, че сте щастлив, намерил сте много красиво момиче, за да се забавлявате, и изглеждате много доволен, че сте театински монах.

— Ей Богу, господине — отвърна брат Жирофле, — бих желал да видя всички театинци на дъното на морето. Сто пъти съм бивал изкушавал от мисълта да подпаля манастира и да отида да се потурча. Когато бях едва петнадесетгодишен, родителите ми ме насилиха да навлека това омразно расо, за да остане повече наследство на по-стария ми брат, дяволите да го вземат този проклетник! Завист, раздори и бяс царуват в манастира. Вярно е, че държах няколко бездарни проповеди, с които изкарах малко пари, но игуменът ми задигна половината. С остатъка издържам разни курви.

Когато се върна вечер в манастира, иде ми да си разбия главата о стената на общата ни спалня; всичките ми събратя са в същото положение.

С обичайното си хладнокръвие Мартен се обърна към Кандид.

— Ето — каза му той, — не спечелих ли целия облог?

Кандид даде две хиляди пиастри на Пакет и хиляда пиастри на брат Жирофле.

— Гарантирам ви — рече той, — че сега ще бъдате щастливи.

— Ни най-малко не вярвам — каза Мартен. — Може би с тези пари ще ги направите още по-нещастни.

— Каквото и да стане — рече Кандид, — едно нещо ме утешава: виждам, че често отново срещаме хората, които сме смятали, че никога вече няма да видим. Възможно е, щом намерих моята червена овца и срещнах Пакет, да намеря и Кюнегонд.

— Желая ви тя да ви направи щастлив един ден — каза Мартен, — но много се съмнявам в това.

— Много сте жесток — заключи Кандид.

— Защото много съм преживял — възрази Мартен.

— Но погледнете тези гондолиери — поде Кандид. — Те непрекъснато пеят.

— Не сте ги виждали, когато са в къщи с жените си и със сополивите си деца — възрази Мартен. — Дожът си има своите грижи, гондолиерите си имат други. Вярно е, че ако се претегли всичко,

съдбата на един гондолиер е за предпочитане пред съдбата на един дож, но струва ми се, че разликата е толкова незначителна, че не си заслужава труда да се разглежда.

— Много се говори — каза Кандид — за някой си сенатор Пококуранте^[2], който живеел в онзи хубав дворец на Брента^[3] и приемал чужденците доста любезно. Твърдят, че бил човек, който никога не е имал грижи...

— Бих желал да видя един толкова рядък екземпляр — каза Мартен.

Кандид веднага прати човек да помоли благородния Пококуранте да му разреши да го посети на следния ден.

[1] Театински калугери — членове на монашески орден, основан в 1524 г. ↑

[2] Пококуранте (ит.) — равнодушен, безразличен. ↑

[3] Река Брента се влива в Адриатическо море при Венеция. ↑

ГЛАВА XXV

ПОСЕЩЕНИЕ ПРИ НЕГОВО ПРЕВЪЗХОДИТЕЛСТВО ПОКОКУРАНТЕ, ВЕНЕЦИАНСКИ БЛАГОРОДНИК

Кандид и Мартен отидоха с гондола по Брента и влязоха в двореца на благородния Пококуранте. Градините бяха добре подредени и украсени с изящни мраморни статуи, дворецът беше издържан в хубав стил. Домакинът, шестдесетгодишен мъж, много богат, прие много учтиво двамата любопитни чужденци, но бе малко сдържан, нещо, което смути Кандид, но се хареса на Мартен.

Най-напред две хубавички, спретнати момичета поднесоха шоколад, като умело го разбиха на пяна пред гостите. Кандид не можеше да не похвали тяхната хубост, усърдие и сръчност.

— Те са доста добри същества — каза сенаторът Пококуранте. — Понякога взимам една от тях в леглото си, защото дамите от града доста са ми дотегнали с тяхното кокетство, ревност, разправии, лоши настроения, дребнавост, гордост, глупост, пък ми и омръзна да им пиша сонети или да поръчвам на други да им ги пишат. Но в края на краищата и тези две момичета почват много да ме отегчават.

След обета, разхождайки се из една дълга галерия, Кандид бе поразен от красотата на картините. Той запита от кой майстор са първите две.

— От Рафаело — отговори сенаторът. — Купих ги много скъпо преди няколко години, от суетност. Казват, че това е най-красивото, което има в Италия, но на мен никак не ми харесват: тоновете са прекалено тъмни, фигурите не са достатъчно закръглени и не изпъкват достатъчно, драпериите не приличат никак на тъкана материя. С една дума, каквото и да казват хората, не виждам в тях истинско подражание на природата. Ще ми хареса картина, когато в нея видя

самата природа, а такива картини няма. Аз притежавам много платна, но вече не ги гледам.

Докато чакаха да приготвят вечерята, Пококуранте нареди да се изпълни концерт пред гостите. Кандид намери музиката чудесна.

— Този шум може да забавлява човека половин час — рече Пококуранте, — но ако трае по-дълго, всички се изморяват, макар че никой не смее да го признае. Днес музиката е вече станала само изкуство да се изпълняват трудни пиеси, а това, което е само трудно, не се харесва дълго време. Може би бих предпочел операта, ако не бяха открили тайната да направят от нея изрод, който ме отвращава. Нека ходи да слуша опера онзи, комуто харесват слаби трагедии в музикална форма, в които сцените са създадени само за да дадат доста неуместно повод за две-три смешни и глупави песни, та да може някоя актриса да покаже гласовите си способности; нека припада от удоволствие който си ще или който може да припада, като гледа как някой скопец тананика ролята на Цезар или на Катон и се разхожда тромаво по сцената. Колкото до мен, аз отдавна съм се отказал от тия просташки зрелища, с които днес се слави Италия и за които кралете плащат така скъпо.

Кандид поспори малко, но доста сдържано. Мартен беше изцяло на мнението на сенатора.

Седнаха на масата. След една разкошна вечеря всички влязоха в библиотеката. Когато видя един великолепно подвързан Омир, Кандид поздрави светлейшия благородник за добрия му вкус.

— Ето — каза той — една книга, която доставяше най-голяма наслада на великия Пангрос, най-добрия философ на Германия.

— На мен не ми доставя никаква наслада — отвърна хладно Пококуранте. — Едно време ми втълпяваха, че ми е приятно да го чета. Но това вечно повторение на битки, които си приличат, тези богове, които винаги се намесват, за да не направят нищо решаващо, тази Елена, която е повод за войната и която почти не е действащо лице в пиесата, тази Троя, която обсаждат и никога не превземат — всичко това ми причиняваше смъртна скука. Питал съм понякога учени дали и те се отегчават като мен, когато я четат. Всички откровени хора ми признаха, че винаги захвърлят тази книга, но че човек трябва да я има в библиотеката си като паметник на древността, подобно на онези ръждясали медали, които нямат никаква стойност.

— Ваше превъзходителство сигурно не мисли така за Вергилий?
— каза Кандид.

— Съгласен съм — отвърна Пококуранте, — че втората, четвъртата и шестата книга на неговата „Енеида“ са отлични, но колкото до неговия благочестив Еней, силния Клоант, приятеля Ахат, малкия Асканий, глупавия цар Латин, гражданката Амата и блудкавата Лавиния, струва ми се, че на света няма нищо по-студено и по-неприятно. Предпочитам Тасо и измислиците на Ариосто.

— Смея ли да ви запитам, господине — рече Кандид, — дали четенето на Хораций не ви доставя голямо удоволствие?

— У него има максими — каза Пококуранте, — които един светски човек може да използва и които, понеже са стегнати в енергични стихове, се врязват по-лесно в паметта, но не се интересувам много от пътуването му до Бриндизи и от описанието му на една лоша вечеря, нито от хамалските свадни с някой си Пупил, чиито думи били според Хораций пълни с гной, и някой си друг, чиито думи били като оцет. С крайно отвращение прочетох грубите му стихове срещу старите жени и вещиците и не виждам каква заслуга може да има в това да кажеш на своя приятел Меценат, че ако бъде поставен от него между лиричните поети, той ще достигне звездите с вдъхновеното си чело. Глупците се възхищават от всичко у един уважаван автор. Аз чета само за собствено удоволствие, обичам само това, което ми допада.

Кандид, който беше възпитан никога да не преценява нещата със собствения си ум, беше крайно учуден от това, което чуваше. Мартен обаче намираще, че Пококуранте разсъждава доста разумно.

— О, ето Цицерон! — рече Кандид. — Смятам, че никога не се уморявате да четете този велик човек.

— Никога не го чета — отговори венецианецът. — Какво значение има за мен дали е защитавал Рабирий или Клуенций? Сам водя достатъчно дела. По-скоро биха ми допаднали философските му работи, но когато видях, че той се съмнява във всичко, заключих, че знам колкото него и че нямам нужда от никого, за да бъда невежа.

— О, ето двадесет и четири тома сборници на една академия на науките — извика Мартен. — Може би тука има нещо добро.

— Би имало — възрази Пококуранте, — ако поне един от авторите на тези празнословия беше измислил поне изкуството да се

правят карфици, но във всички тези книги има само празни теории и нищо полезно.

— Колко театрални пиеси виждам тук — каза Кандид, — на италиански, на испански, на френски!

— Да — рече сенаторът, — има около три хиляди пиеси, но измежду тях има и три дузини добри пиеси. Колкото до тези сборници с проповеди, които всички заедно не струват дори една страница от Сенека, и всички тези дебели томове по богословие, представете си — нито аз, нито някой друг ги отваря някога.

Мартен забеляза полици, пълни с английски книги.

— Сигурно вие, като републиканец, харесвате повечето от тези произведения, написани тъй свободно — каза той.

— Да — отвърна Пококуранте, — добре е да пишеш това, което мислиш. Само човек има това преимущество. В цялата наша Италия хората пишат само това, което не мислят. Тези, които живеят в родината на Цезарите и на Антонините, не смеят да имат нито една мисъл, без да получат разрешение от някой якобински калугер. Бих бил доволен от свободата, която вдъхновява английските хора на мисълта, ако страстите и партизанският дух не разваляха всичко достойно за уважение, което тази ценна свобода дава.

Забелязвайки един том от Милтън, Кандид запитва домакина дали не счита този автор за велик човек.

— Кого? Този варварин ли — отговори Пококуранте, — който прави дълъг коментар на първата глава на Битието в десет книги с груби стихове? Този недодялан подражател на гърците обезобразява сътворението! Докато Мойсей ни представя Вечното същество, което създава света чрез Словото, Милтън кара Месията да вземе един голям пергел от едно чекмедже на небето, за да начертае произведението си. Как бих могъл да уважавам този, който развали Ада и дявола на Тасо, който превръща Луцифер ту на жаба, ту на пигмей, който сто пъти го кара да предъква същите речи, който го кара да води спорове по богословие, който, подражавайки сериозно на комичното изобретение на огнестрелните оръжия у Ариосто, кара дяволите да стрелят с топ на небето? Нито аз, нито въобще някой друг в Италия би могъл да хареса всички тези жалки чудатости. „Бракът на греха и смъртта“ и змиите, които грехът ражда, ще накарат всеки човек, който има що-годе изтънчен вкус, да повърне, а неговото дълго описание на една болница

ще се понарави само на някой гробар. Тази тъмна, странна и отвратителна поема беше презирана още при раждането си. Моето мнение за нея днес е такова, каквото е било мнението на съвременниците му в собствената му страна. Впрочем аз казвам това, което мисля, и малко ме е грижа дали другите мислят като мене.

Кандид беше огорчен от тези думи, той уважаваше Омир и обичаше малко и Милтън.

— Уви — каза той тихичко на Мартен, — много се страхувам, че този човек може би храни крайно презрение към нашите немски поети.

— Няма да има голяма вреда от това — каза Мартен.

— О, какъв изключителен човек! — шепнеше през зъби Кандид. — Какъв велик гений е този Пококуранте. Нищо не може да му хареса.

След като разгледаха така всички книги, те слязоха в градината. Кандид похвали красотата ѝ.

— Не съм виждал друго нещо, направено с по-лош вкус — отвърна домакинът; — тук има само нищожни работи. Но още утре ще заповядам да се направи градина с по-благороден вид.

Когато двамата любопитни чужденци се сбогуваха с негово превъзходителство, Кандид каза на Мартен:

— Е, сега ще се съгласите, че срещнахме най-щастливия от всички хора, защото той стои над всичко, което притежава.

— Не виждате ли — рече Мартен, — че той е преситен и отвратен от всичко, което притежава? Платон отдавна е казал, че най-добрите стомаси не са онези, които отказват да приемат всякаква храна.

— Но не е ли приятно да се критикува всичко — каза Кандид, — да откриваш недостатъци там, където другите хора смятат, че виждат красота?

— Ще рече — поде Мартен, — че е удоволствие да не изпитваш удоволствие, така ли?

— О, значи, само аз ще бъда щастлив, когато видя наново госпожица Кюнегонд — извика Кандид.

— Винаги е добре да се надяваш — рече Мартен. Дните и седмиците се нижеха, а Какамбо не се връщаше. Кандид бе тъй потънал в скръбта си, че дори и не забеляза, че Пакет и брат Жирофле не бяха дошли да му благодарят.

ГЛАВА XXVI

КАК КАНДИД И МАРТЕН ВЕЧЕРЯХА С ШЕСТИМА ЧУЖДЕНЦИ И КОИ БЯХА ТЕ

Една вечер, тъкмо когато Кандид и Мартен се готвеха да седнат на масата с няколко чужденци, които бяха отседнали в същата странноприемница, един човек с лице, сякаш намазано със сажди, се приближи изотзад до него, хвана го за лакътя и му каза:

— Бъдете готов да заминете с нас на всяка цена.

Кандид се обърна и видя Какамбо. Единствено лицето на Кюнегонд би го учудило и би му харесало повече. Кандид едва не полудя от радост. Той прегърна скъпия си приятел и каза:

— Навярно Кюнегонд с тук? Къде е тя? Заведи ме при нея, да умра от радост при нея.

— Кюнегонд не е тук — отвърна Какамбо, — тя е в Цариград.

— О, небеса! В Цариград! Дори в Китай да беше, бих литнал да отида при нея! Да тръгнем веднага!

— Ще тръгнем веднага след вечеря — поде Какамбо. — Не мога да ви кажа нищо повече. Аз съм роб и господарят ми ме чака. Трябва да му прислужвам на масата. Не ми казвайте нито дума, вечеряйте и бъдете готов.

Разкъсван между радост и мъка, очарован, че е видял отново верния си слуга, учуден, че Какамбо е роб, изпълнен с мисълта, че скоро ще намери любимата си, с развълнувано сърце и смутен ум, Кандид седна на масата с Мартен, който гледеше хладнокръвно на всички тези приключения, и с шестима чужденци, които бяха дошли да прекарат карнавала във Венеция.

Какамбо, който наливаше вино на един от чужденците, се приближи до своя господар и му каза на ухото:

— Ваше величество ще замине, когато пожелае, корабът е готов.

След като каза тези думи, той излезе. Учудените сътрапезници се спогледаха, без да промълвят дума. Тогава един друг слуга се

приблужи до господаря си и му каза:

— Ваше величество, каретата ви е в Падуа и лодката е готова.

Господарят направи знак и слугата си отиде. Всички сътрапезници отново се спогледаха и общото учудване се усили. Трети слуга се приближи до трети чужденец и му рече:

— Ваше величество, повярвайте ми, вие не трябва да оставате тук по-дълго. Ще ида да приготвя всичко.

И веднага изчезна.

Тогава за Кандид и Мартен вече нямаше никакво съмнение, че това е карнавален маскарад. Четвърти слуга каза на четвъртия господар:

— Ваше величество може да замине, когато пожелае.

После и той излезе като другите. Петият слуга каза същото на петия господар. Но шестият слуга говори различно на шестия чужденец, който седеше до Кандид. Той му каза:

— Ей Богу, ваше величество, вече не искат да дават на кредит на ваше величество, нито на мен и тази нощ може да ни натикат в затвора. Отивам да се погрижа за собствените си работи, сбогом.

Когато всичките слуги излязоха, шестимата чужденци, Кандид и Мартен запазиха дълбоко мълчание. Най-сетне Кандид наруши мълчанието.

— Каква странна шега, господа — каза той. — Защо всички вие сте царе? Аз пък ще ви призная, че нито аз, нито приятелят ми Мартен сме царе.

Господарят на Какамбо взе думата и важно каза на италиански:

— Аз съвсем не се шегувам. Наричам се Ахмед III^[1], бях велик султан много години. Свалих брат си от престола, а после племенникът ми свали мене. Моите везири бяха обезглавени, а аз довършвам живота си в стария сарай. Моят племенник, великият султан Махмуд, ми позволява да пътувам понякога заради здравето си и аз дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Младежът, който седеше до Ахмед, заговори след него и каза:

— Аз се наричам Иван^[2]. Бях император на цяла Русия. Свалили ме от престола, когато съм бил още в люлката. Баща ми и майка ми били затворени и ме отгледали в тъмницата. Понякога ми разрешават да пътувам, съпровождан от стража. И аз дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Третият рече:

— Аз съм Чарлз-Едуард^[3], английски крал. Моят Гкица ми отстъпи кралските си права и аз се сражавах, за да ги защитя. На осемстотин от моите поддръжници им изтръгнаха сърцата и с тях ги удряха по лицата. Бях хвърлен в затвора. Сега отивам в Рим да посетя краля, моя баща, свален от престола като мен и като дядо ми. Пътем се отбих да прекарам карнавала във Венеция.

Тогава четвъртият взе думата и каза:

— Аз съм крал на поляците^[4]. Превратностите на войната ме лишиха от наследствените ми владения. Баща ми изпита същия обрат на съдбата. Но аз се примирявам с повелите на провидението, както султан Ахмед, император Иван и крал Чарлз-Едуард — нека Бог им даде дълъг живот. Дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Петият каза:

— Аз също съм крал на поляците^[5]. Загубих царството си два пъти, но Providението ми даде друга държава, в която направих повече добро, отколкото всичките крале на сарматите, взети заедно, са извършили по бреговете на Висла. Аз също се примирявам с волята на Providението. И аз дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Дойде редът на шестия монарх да заговори.

— Господа — рече той, — аз не съм такъв велик владетел като вас, но все пак бях крал като всички други крале. Аз съм Теодор^[6], избраха ме за крал на Корейка. Наричаха ме „ваше величество“, а сега едва ме наричат „господине“. Аз сечах пари, а сега нямам нито петак, имах двама държавни секретари, а сега имам само един слуга. Седях на престол, а в Лондон дълго лежах на слама в тъмницата. Много се страхувам, че и тук ще се отнесат към мен по същия начин, макар че и аз подобно на ваши величества съм дошъл да прекарам карнавала във Венеция.

Петимата други царе изслушаха тези слова с благородно съчувствие. Всеки от тях даде по двадесет секвини на крал Теодор, за да си купи дрехи и ризи. Кандид му подари един диамант за две хиляди секвини. „Кой е този човек — казваха си петимата царе, — който е в състояние да даде сто пъти повече от всеки от нас и който наистина подарява такива суми?“

— И вие ли сте крал, господине?

— Не, господа, не съм крал и нямам никакво желание да бъда крал.

Тъкмо когато ставах от масата, в странноприемницата пристигнаха четири светлейши височества, които също бяха загубили държавите си поради изменчивото щастие на войната и които идваха да прекарат остатъка от карнавала във Венеция, но Кандид не обърна никакво внимание на новодошлите. Той мислеше само как по-скоро да намери своята скъпа Кюнегонд в Цариград.

[1] Ахмет III — турски султан, свален от престола в 1730 г. ↑

[2] Иван — руски император, свален от престола в 1741 г. ↑

[3] Чарлз-Едуард (1720–1788) — претендент за английския престол. ↑

[4] Полският крал Август III (1669–1763). ↑

[5] Полският крал Станислав Лещински (1677–1766). ↑

[6] Теодор — царувал по-малко от година в Корейка. ↑

ГЛАВА XXVII

ПЪТУВАНЕ НА КАНДИД ДО ЦАРИГРАД

Верният Какамбо беше вече получил съгласието на турския капитан, който щеше да отведе султан Ахмед в Цариград, да вземе Кандид и Мартен на кораба. Дватама тръгнаха за пристанището, след като смирено се поклониха на негово сиромашко височество. Пътем Кандид казваше на Мартен:

— Ето че вечеряхме с шестима свалени царе! И между тези шестима имаше един, комуто дадох милостиня. Може би има много други крале, които са още по-нещастни. Колкото до мен, аз загубих само сто овце и сега бързам да се хвърля в обятията на Кюнегонд.

— Още веднъж ще ви кажа, драги ми Мартен, Пангос беше прав: всичко върви добре.

— Дано да е така — отвърна Мартен.

— Какво невероятно нещо преживяхме във Венеция! Никога не се е чуло, ни видяло шестима свалени царе да вечерят заедно в кръчма.

— Това не е по-необикновено — възрази Мартен — от повечето неща, които ни се случиха. Много обикновено нещо е царе да бъдат свалени от престола. А колкото до честта, която имахме, да вечеряме с тях, това е нещо, което не заслужава нашето внимание. Какво значение има с кого вечеряш, щом си хапваш добре.

Щом се качи на кораба, Кандид се хвърли на врата на бившия си слуга, своя верен приятел Какамбо.

— Е, кажи — рече му той, — какво прави Кюнегонд? Все тъй ли е чудо на красотата? Обича ли ме все още? Как е тя? Ти сигурно си й купил дворец в Цариград?

— Скъпи господарю — отговори Какамбо, — Кюнегонд мие паници на брега на Мраморно море в дома на един бивш владетел, който има твърде малко паници. Тя е робиня в дома на един бивш крал на име Рагоцки, комуто турският султан дава три екю на ден, за да живее. Но още по-тъжно е, че Кюнегонд загуби красотата си и сега е отвратително грозна.

— О, красива или грозна — извика Кандид, — аз съм почтен човек и моят дълг е да я обичам вечно. Но как е могла тя да изпадне в това унижително положение, след като ти взе със себе си пет-шест милиона?

— Ето какво — отвърна Какамбо, — нали трябваше да дам два милиона на сеньор дон Фернандо д'Ибараа и Фигеора и Маскаренес и Лампурдос и Суза, управител на Буенос Айрес, за да получа разрешение да отведа госпожица Кюнегонд, а след това един пират най-майсторски ми отне остатъка. Че къде ли не ни води този пират — на нос Матапан, на остров Милос, в Никария, на Самос, в Петра, на Дарданелите, на Мраморно море, в Скутари! Кюнегонд и старицата сега слугуват в дома на принца, за когото ви говорих, а аз пък съм роб на сваления султан.

— Какъв низ от страхотни злочестини! — рече Кандид. — Но в края на краищата аз все още имам няколко диаманта: лесно ще освободя Кюнегонд. Колко жалко обаче, че е толкова погрозняла.

След това, обръщайки се към Мартен:

— Как смятате — рече той, — кой е най за окайване: султан Ахмед, император Иван, крал Чарлз-Едуард или аз?

— Нищо не мога да кажа — отвърна Мартен, — би трябвало да бъда вътре в сърцата ви, за да зная.

— О — каза Кандид, — ако Панглос беше тук, той щеше да знае това и да ни го каже.

— Не зная с какви везни би могъл да премери нещастията на хората вашият Панглос и да прецени мъките им — рече Мартен. — Единственото, което мога да предположа, е, че на земята има милиони хора сто пъти по за оплакване от крал Чарлз-Едуард, император Иван и султан Ахмед.

— Това е напълно възможно — съгласи се Кандид. За няколко дни стигнаха при протока на Черно море. Най-напред Кандид откупи Какамбо на много висока цена. Без да губи време, той скочи в една галера с другарите си, за да отиде да търси Кюнегонд на брега на Мраморно море, колкото и да бе погрозняла. Между каторжниците имаше двама, които гребяха много лошо и които капитанът на турската галера шибаше от време на време по голите рамене с бич от волска кожа. Подтикнат от вродената си доброта, Кандид се вгледа в тях по-внимателно, отколкото в другите каторжници, и се приближи,

изпълнен със състрадание. Стори му се, че някои черти на обезобразените им лица имат слаба прилика с лицето на Панглос и на нещастния йезуит, барона, брата на госпожица Кюнегонд. Тази мисъл го развълнува и натъжи. Той се вгледа още по-внимателно в тях.

— Наистина — каза той на Какамбо, — ако не бях видял със собствените си очи как обесиха философа Панглос и не бях имал нещастieto да убия барона, бих помислил, че и двамата гребат в тази галера.

При думите „барона“ и „Панглос“ двамата каторжници нададоха вик, изпуснаха греблата си и останаха като вцепенени. Капитанът на галерата изтича към тях и ударите с бича заваляха като град.

— Спрете, спрете, господине — извика Кандид. — Ще ви дам колкото искате пари.

— Как, това е Кандид! — казваше единият каторжник.

— Как, това е Кандид! — повтаряше другият.

— Сън ли е това? — рече Кандид. — Действителност ли е това? Аз ли съм в тази галера? Нима това е господин баронът, когото убих? Нима това е философът Панглос, когото видях обесен?

— Ние сме, ние сме — отговаряха те.

— Как, това ли е великият философ? — казваше Мартен.

— Е, господин капитан — рече Кандид, — колко пари искате като откуп за господин Тундер-тен-тронк, един от първите барони на империята, и за господин Панглос, най-дълбокия метафизик в Германия?

— Християнско куче — отвърна капитанът, — щом като тия две християнски псета са барони и метафизици — навярно големи чиновове в тяхната страна, — ще ми платиш петдесет хиляди секвини.

— Ще ги получите, господине. Закарайте ме бързо, като светкавица, в Цариград и веднага ще ви платя. А, не, заведете ме най-напред при госпожица Кюнегонд.

Още при първите думи на Кандид капитанът насочи към града носа на кораба, който се понесе напред по-бързо от птица.

Кандид непрестанно прегръщаше барона и Панглос.

— Но как не съм ви убил, драги бароне? А вие, скъпи Панглос, как сте още жив, след като ви обесиха? И защо и двамата сте гребци в турска галера?

— Наистина ли милата ми сестра е в тази страна? — питаше баронът.

— Да — отговаряше Какамбо.

— Значи, отново виждам моя мил Кандид — викаше Панглос.

Кандид им представи Мартен и Какамбо. Всички се разцелуваха, всички говореха едновременно. Галерата летеше, те бяха вече в пристанището. Доведоха един евреин, комуто Кандид продаде за петдесет хиляди секвини един диамант, който струваше сто хиляди, евреинът обаче се закле в името на Авраама, че не може да му даде повече. Откупът на барона, и Панглос бе платен веднага. Философът се хвърли в краката на своя освободител и ги обля в сълзи. Другият му благодари, като кимна с глава, и му обеща да му върне парите при първа възможност.

— Но възможно ли е сестра ми да се намира в Турция? — повтаряше той.

— Няма нищо по-възможно — отговаряше Какамбо, — тъй като тя търка съдовете в дома на един трансилвански княз.

Намериха двама други евреи, Кандид извади още диаманти и всички тръгнаха с една друга галера да освободят Кюнегонд.

ГЛАВА XXVIII

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА КАНДИД, КЮНЕГОНД, ПАНГЛОС, МАРТЕН И ПР.

— Извинявайте още веднъж — каза Кандид на барона, — извинявайте, преподобни отче, че ви пронизах със сабята си.

— Да не говорим повече за това — отвърна баронът; — аз съм малко прекалено рязък, признавам. Но понеже искате да знаете по каква случайност ме видяхте като каторжник в онази галера, ще ви кажа, че след като братът-аптекаар на ордена излекува раната ми, бях нападнат и отвлечен от една дружина испанци. Затвориха ме в Буенос Айрес по времето, когато сестра ми тъкмо бе заминала. Поисках да се завърна в Рим при отца-генерал. Бях назначен за изповедник при господин френския посланик в Цариград. Не бяха минали и осем дни, откакто бях поел службата си, когато една вечер срещнах един млад султански паж, който беше доста добре сложен. Беше много горещо и младежът искаше да се окъпе. Използвах случая да се окъпя и аз. Не знаех, че било престъпление, наказуемо със смърт, християнин да бъде заварен гол с млад мюсюлманин. Един кадия заповяда да ми ударят сто тояги по ходилата и ме осъди на каторга — да гребя в галерите. Не вярвам някога да е извършвана по-ужасна несправедливост. Но бих желал да зная защо сестра ми се намира в кухнята на един трансилвански владетел, намерил убежище при турците.

— А вие, скъпи Панглос — запита Кандид, — как е възможно да ви видя наново?

— Вярно е — отвърна Панглос, — че вие видяхте как ме обесиха. Трябваше, разбира се, да бъда изгорен, но спомнете си, че тъкмо когато се готвеха да ме опекаат, заваля пороен дъжд. Бурята беше толкова силна, че загубиха надежда да запалят огън. Обесиха ме, защото не можеха да направят нищо по-добро. Един хирург купил трупа ми, отнесъл ме в дома си и започнал да ми прави дисекция. Най-напред ми направил кръстообразен разрез от пъпа до ключицата. Човек

не може да бъде по-лошо обесен, отколкото ме обесиха мен. Палачът на Светата инквизиция, който беше поддякон, наистина изгаряше хората отлично, но беше неопитен в бесенето. Въжето беше мокро и не се плъзгаше добре, при това беше и на възли. С една дума, аз още дишах. Кръстовидният разрез ме накара така да изрева, че моят хирург падна по гръб. Мислейки, че е разрязал дявола, той примря от страх, побягна и както тичаше, падна още веднъж по стълбите. При този трясък жена му изскочи от една съседна стаичка. Като ме видя излегнат на масата и разрязан на кръст, тя се изплаши още повече от мъжа си, побягна и падна върху него. Когато дойдоха малко на себе си, чух, че жената казва на хирурга:

„Миличък, какво ти дойде наум да разрязваш еретик? Не знаеш ли, че в телата на тия хора винаги се крие дявол? Ей сега ще отида да извикам свещеника да изгони злия дух.“ Изтръпнах при тези думи, събрах малкото сили, които още ми оставаха, и извиках: „Смилете се над мен!“ Най-после този португалски бръснар си възвърна смелостта, той заши кожата ми и дори жена му започна да се грижи за мен. След петнадесет дни бях вече на крака. Бръснарят ми намери работа и аз станах лакей на един малтийски рицар, който заминаваше за Венеция. Но тъй като моят господар нямаше с какво да ми плати заплатата, постъпих на работа при един венециански търговец и заминах с него за Цариград.

Един ден ми хрумна да вляза в една джамия. Вътре имаше само един стар имам и една млада, набожна и много хубава жена, която четеше молитви. Цялата ѝ гръд беше открита и между двете си цицки беше поставила чудесен букет от лалета, рози, съсънки, лютичета, зюмбюли и иглики. Букетът ѝ падна, аз го вдигнах и го поставих на мястото му с почитателно усърдие. Толкова дълго го поставях, че имамът се ядоса и като разбра, че съм християнин, почна да вика за помощ. Отведоха ме при кадията, който заповяда да ми ударят сто удара с пръчка по ходилата и ме изпрати да гребя в галерите. Бях окован в същата галера и на същата пейка с господин барона. В галерата имаш четирима младежи от Марсилия, пет неаполитански свещеници и двама калугери от Корфу, които ни казаха, че подобни приключения ставали всеки ден. Господин баронът твърдеше, че е бил жертва на по-голяма несправедливост от мен, аз пък твърдах, че е много по-позволено да поставиш обратно една китка цветя между

гърдите на една жена, отколкото да седиш гол с един султански паж. Препирахме се безспир и всеки ден получавахме по двадесет удара с бич, докато връзката между събитията на този свят ви доведе в нашата галера и вие ни откупихте.

— А, добре, скъпи ми Пангос — рече Кандид, — когато ви бесеа, разрязваха, смазваха от бой, когато гребяхте в галерата, все тъй ли мислехте, че всичко върви най-добре на този свят?

— Винаги съм бил на първоначалното си мнение — отговори Пангос, — защото най-сетне аз съм философ, не ми прилича да се отричам от мнението си. Лайбниц не може да греши и предвечната хармония е най-хубавото нещо на света също така, както плътното вещество и неосезаемият етер.

ГЛАВА ХХІХ

КАК КАНДИД ОТНОВО НАМЕРИ КЮНЕГОНД И СТАРИЦАТА

Докато Кандид, баронът, Панглос, Мартен и Какамбо си разказваха приключенията си, докато разсъждаваха върху случайните и неслучайните събития на този свят, докато спореха за причините и последиците, за нравственото зло и за физическото страдание, за свободата и необходимостта, за утехата, която може да намери човек, когато гребе в турска галера, те стигнаха до брега на Мраморно море, където се намиращ къщата на трансилванския княз. Първото нещо, което видяха там, бяха Кюнегонд и старицата, които простираха на едно въже изпрани кърпи.

При тази гледка баронът пребледня. Виждайки своята красива Кюнегонд почерняла, с червени кръгове около очите, със съсухрени гърди, набръчкани бузи, зачервени и издрани ръце, нежният любовник Кандид отстъпи три крачки назад, обхванат от ужас, и след това се приближи от учтивост. Кюнегонд прегърна Кандид и брат си, после те прегърнаха и старицата. Кандид ги откупи и двете.

Наблизо имаше един малък чифлик. Старицата предложи на Кандид да се установят там, докато цялата дружина намери нещо по-добро. Кюнегонд не знаеше, че е погрозняла, никой не ѝ беше казал това: тя припомни на Кандид обещанията му с толкова недвусмислен тон, че добрият Кандид не посмя да ѝ откаже. И така той уведоми барона, че ще се ожени за сестра му.

— Никога няма да позволя — каза баронът — подобна низост от нейна страна и подобно безочие от ваша. Никога няма да допусна да бъда упрекнат за такова безчестие: децата на сестра ми да не могат да влязат в каноническите съвети^[1] на Германия. Не, сестра ми ще се ожени само за имперски барон.

Кюнегонд се хвърли в краката му и ги обля със сълзите си, баронът остана непреклонен.

— Ти си царят на глупците! — извика му Кандид. — Измъкнах те от галерата, платих ти откупа, платих откупа на сестра ти. Тя миеше паници, грозна е и аз имах добрината да се съглася да я взема за жена. А ти се противопоставяш! Ако се отдам на гнева си, ще те убия още веднъж.

— Можеш да ме убиеш още веднъж — каза баронът, — но няма да се ожениш за сестра ми, докато съм жив.

[1] До края на XVIII в. в някои канонически съвети са били допускани само духовни лица, които имали известен брой прадеди с благороднически титли. ↑

ГЛАВА XXX

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В дъното на душата си Кандид нямаше никакво желание да се ожени за Кюнегонд, но крайната дързост на барона го накара да се реши да сключи брак, а и Кюнегонд настояваше тъй буйно, че той не можеше да се откаже от обещанието си. Посъветва се с Панглос, Мартен и верния си Какамбо. Панглос направи едно хубаво изложение, с което доказваше, че баронът няма никакво право върху сестра си и че според всички закони на империята тя може да сключи морганатичен брак с Кандид. Мартен заключи, че баронът трябва да бъде хвърлен в морето, а Какамбо реши, че трябва да го върнат на капитана на турската галера да погребе още известно време, след което с първия кораб да го изпратят на отца-генерал в Рим. Намериха неговото мнение за много правилно, старицата също го одобри. Без да кажат нищо на сестра му, цялата работа бе извършена с малко пари и те имаха удоволствието да изиграят един йезуит и да накажат гордостта на един германски барон.

Естествено би било да очакваме, че сега, след толкова беди, когато най-сетне се бе оженил за любимата си и живееше в компанията на философа Панглос, философа Мартен, разумния Какамбо и старицата и след като беше донесъл толкова много диаманти от родината на древните инки, Кандид ще води най-приятния живот на света. Но евреите така го ограбиха, че му остана само малкият чифлик, жена му ставаше с всеки изминал ден все по-грозна, по-свадлива и непоносима, старицата беше недъгава и в още по-лошо настроение от Кюнегонд. Какамбо, който работеше в градината и ходеше да продава зеленчук в Цариград, се съсипваше от работа и проклинаше съдбата си. Панглос беше отчаян, че не блести в някой германски университет. Колкото до Мартен, той бе твърдо убеден, че навсякъде животът е лош и търпеливо понасяше всичко. Кандид, Мартен и Панглос спореха понякога за метафизика и етика. Често под прозорците на сградата на чифлика виждаха да минават кораби, натъпкани с ефендита, паши и

кадии, които бяха изпращани на заточение в Лемнос, Митилин, Ерзерум, виждаха как пристигат други кадии, други паши, други ефендите, които заемаха местата на заточените и които на свой ред биваха заточавани по-късно, виждаха отрязани глави, натъпкани със слама, които щяха да бъдат поднесени на Високата порта. Тези зрелища разпалваха още повече препирните. Когато не спореха, скуката ставаше тъй непоносима, че един ден старицата се осмели да им каже:

— Бих желала да зная кое е по-лошо: дали да бъдеш изнасилена сто пъти от негри-пирати, да ти отрежат половината задник, да минеш между две редици българи, въоръжени с тояги, да те бият с камшик и обесят на едно аутодафе, да ти разрежат корема, да гребеш в галера, с една дума, да изпиташ всичките нещастия, през които всички ние сме минали, или пък да живееш тук, без да правиш нищо.

— Това е голям въпрос — рече Кандид.

Това слово предизвика нови разсъждения и Мартен заключи, че човек е роден, за да живее или в гърчовете на тревогата, или в безчувствеността на скуката. Кандид не се съгласяваше с него, но не твърдеше нищо. Панглос признаваше, че винаги е страдал ужасно, но понеже веднъж беше заявил, че всичко върви чудесно, той продължаваше да поддържа мнението си, макар че не вярваше в него.

Най-после се случи нещо, което окончателно затвърди вярата на Мартен в неговите отвратителни принципи, което разколеба Кандид повече от всеки друг път и дълбоко смути Панглос. Един ден те видяха, че към техния чифлик идват Пакет и брат Жирофле, изпаднали в крайна нищета. Те бързо изяли подарените им три хиляди пиастри, разделили се, отново се сдобрили, пак се скарали, били хвърлени в тъмница, избягали оттам и най-после брат Жирофле се потурчил. Пакет продължавала своя занаят навсякъде, но не печелела вече нищо.

— Аз предвидих — каза Мартен на Кандид, — че вашите подаръци ще бъдат бързо прахосани и само ще ги направят още по-нещастни. Вие и Какамбо се бяхте натъпкали с милиони пиастри и не бяхте по-щастливи от брат Жирофле и Пакет.

— О, о — рече Панглос на Пакет, — значи Небето отново ви доведе между нас. Знаете ли, бедно дете, че заради вас загубих върха на носа си, едно око и едно ухо? Но и вие сте се наредила! О, какъв свят!

Това ново приключение им даде повод да философстват повече от всякога.

Наблизо живееше един много прочут дервиш, който минаваше за най-добрия философ на Турция. Те отидоха да се посъветват с него. Панглос взе думата и каза:

— Учителю, дойдохме да те помолим да ни кажеш защо е било създадено това странно животно, човекът.

— Защо се бъркаш в тези неща — му отвърна дервишът. — Твоя работа ли е?

— Но, достопочтени отче — каза Кандид, — на земята има страшно много зло.

— Какво значение има — каза дервишът — дали има зло или добро? Когато негово височество изпраща някой кораб в Египет, тревожи ли се той дали мишките в кораба се чувстват добре, или не?

— Какво тогава трябва да правим? — запита Панглос.

— Да мълчим — отвърна му дервишът.

— Аз се надявах — каза Панглос — да побеседвам малко с тебе за последиците и причините, за най-добрия от възможните светове, за произхода на злото, за естеството на душата, за предвечната хармония.

Като чу тези думи, дервишът му хлопна вратата под носа.

Докато разговаряха с дервиша, пръсна се новината, че в Цариград удушили двама везири и главния мюфтия и набили на кол много техни приятели. В продължение на няколко часа тази трагедия предизвика голямо вълнение навсякъде. Завръщайки се в малкия чифлик, Панглос, Кандид и Мартен видяха един добродушен старец, който бе излязъл на прага си да подиша чист въздух под клоните на портокаловите дървета. Панглос, който обичаше не по-малко да разпитва, отколкото да спори, го запита как се казва мюфтията, когото са удушили.

— Съвсем не зная — отговори човечецът — и никога не съм знаел името на никой мюфтия, нито на някой везир. Съвършено нищо не зная за случката, за която ми говорите. Предполагам, че изобщо онези, които се занимават с обществените дела, свършват понякога зле и че напълно заслужават съдбата си. Никога не любопитствам да зная какво става в Цариград, задоволявам се да изпращам там за продаван плодовете на градината, която обработвам.

След тези думи той покани чужденците в дома си. Двете му дъщери и двамата му сина им предложиха разни видове шербети, които те сами правеха, каймак, размесен с корички от захаросана китра, портокали, лимони, ананаси, фъстъци, кафе мока, в което нямаше никакъв примес от лошото кафе от Батавия и от островите. След това двете дъщери на този добър мюсюлманин намазаха с благовонни масла брадите на Кандид, Панглос и Мартен.

— Вие сигурно имате прекрасни обширни земи — каза Кандид на турчина.

— Имам само осемдесет декара — отговори турчинът. — Обработвам ги с децата си. Трудът ни пази от трите големи злини: отегчението, порока и нуждата.

Завръщайки се в чифлика си, Кандид се отдаде на дълбоки разсъждения върху думите на турчина. Той каза на Панглос и на Мартен:

— Този добър старец, струва ми се, си е създал живот, който е много по за предпочитане от съдбата на шестимата царе, с които ние имахме честта да вечеряме.

— Както твърдят всички философи — каза Панглос, — величието е много опасно: Еглон, царят на моабитите, е бил убит от Ехуд. Авесалом е увиснал на косите си и е бил прободен с три копия. Цар Надаб, син на Иеровоам, е бил убит от Вааза. Цар Ела — от Самбри, Охозиаз — от Иеху, Аталия — от Йойада, царете Иоаким, Иехония, Седекия били превърнати в роби. Знаете как са загинали Крез, Астиаг, Дарий, Дионисий от Сиракуза, Пир, Персей, Анибал, Югурта, Ариовист, Цезар, Помпей, Нерон, Отон, Вителий, Домициан, Ричард II Английски, Едуард II, Хенри VI, Ричард III, Мария Стюарт, Чарлз I, тримата Анри във Франция, император Анри IV. Вие знаете...

— Зная също — отвърна Кандид, — че трябва да работим градината си.

— Прав сте — каза Панглос, — защото, когато човекът е бил поставен в райската градина, той е бил поставен там *ut operatur eum*, тоест за да я обработва, което показва, че човекът не е роден за почивка.

— Да работим, без да умуваме — каза Мартен. — Това е единственият начин да направим живота поносим.

Цялото малко общество се съгласи с това похвално намерение и всеки се залови да упражнява дарбите си; малкият къс земя носеше големи приходи. Кюнегонд наистина беше много грозна, но тя стана отлична сладкарка, Пакет се залови да бродира, старицата се грижеше за бельото, дори брат Жирофле стана полезен — той беше добър дърводелец и дори стана почтен човек. Понякога Панглос казваше на Кандид:

— В най-добрия от възможните светове всички събития са свързани, защото, ако вие не бяхте изгонен от един прекрасен замък с ритници по задника заради любовта ви към госпожица Кюнегонд, ако не бяхте изтезаван от Инквизицията, ако не бяхте обиколил Америка пеша, ако не бяхте пронизал със сабята си барона, ако не бяхте загубил всичките си овце, които получихте от чудесната страна Елдорадо, не щяхте да ядете тук захаросани китри и фъстъци.

— Добре казано — отговаряше Кандид, — но трябва да работим градината си.

БЕЛИЯТ И ЧЕРНИЯТ

В провинцията Кандахар всички знаят приключенията на младия Рустан. Той беше единствен син на един мирза в тази страна. Мирза, това е нещо като маркиз у нас или барон у германците. Старият мирза, баща му, имаше доста прилично състояние. Искаха да оженят младия Рустан за една госпожица, мирзаска като него. Двете семейства горещо желаеха тази женитба. Рустан щеше да бъде утеха за родителите си, щеше да направи жена си щастлива и сам да бъде щастлив с нея.

Но за нещастие той беше видял кашмирската принцеса на панаира в Кабул, който е най-големият панаир на света, несравнимо по-посещаван от панаирите в Басра и Астрахан.

А ето защо старият кашмирски принц беше дошъл на панаира с дъщеря си: той бе загубил двете си най-редки съкровища — едното беше диамант, голям като палец, на който бе изкусно гравирани образът на дъщеря му, на времето индийските майстори владееха това изкуство, което днес е вече изчезнало, другото беше едно копие, което само отиваше там, където искаше да го прати собственикът му, това е нещо обикновено между нас, но не и в Кашмир.

Един от факирите на негово височество му открадна тези две скъпоценности и ги отнесе на принцесата.

— Пазете грижливо тези две неща — каза ѝ той, — нашата съдба зависи от тях.

След това той замина нанякъде и вече никой не го видя. Отчаян кашмирският княз реши да отиде да види дали на панаира в Кабул, където се събират търговци от четирите краища на света, няма да намери у някого от тях диаманта и оръжието си. Князът водеше дъщеря си със себе си при всичките си пътувания. Тя носеше своя диамант добре скрит в колана си, а копието, което не можеше да скрие така добре, бе грижливо заключила в големия си китайски сандък в Кашмир.

Тя и Рустан се видяха в Кабул. Влюбиха се един в друг с цялото чистосърдечие, свойствено на възрастта им, и с цялата нежност,

присъща на тяхната страна. Като залог за своята любов принцесата му даде диаманта и при раздялата Рустан ѝ обеща да я посети тайно в Кашмир.

Младият мирза имаше двама любимци, които му служеха за писари, за коняри, за домоуправители и за лични прислужници. Единият се наричаше Топаз, той беше красив, добре сложен, бял като черкезка, благ и услужлив като арменец, мъдър като гебър. Другият се наричаше Абанос, той беше много красив негър, още по-усърден и сръчен от Топаз и за него нямаше нищо трудно. Рустан им съобщи за пътуването, което възнамеряваше да направи. Със сдържаното усърдие на слуга, който не иска да досажда на господаря си, Топаз се опита да го разубеди, като му изтъкна опасностите, на които се излага. Как ще потопи две семейства в отчаяние? Как ще забие нож в сърцето на родителите си? Той разколеба Рустан, но Абанос му вдъхна увереност и разсея всичките му съмнения.

Младият мирза нямаше достатъчно средства за едно толкова дълго пътуване. Мъдрият Топаз не би му помогнал да вземе в заем. Обаче Абанос му намери пари. Той ловко измъкна диаманта на господаря си, поръча на един майстор да направи един съвършено подобен фалшив диамант, сложи фалшивия на мястото на истинския, а истинския даде в залог на един арменец и така получи няколко хиляди рупии в заем.

Когато получи тези пари, мирзата беше вече напълно готов за заминаване. Натовариха багажа му на един слон и всички се качиха на коне. Топаз каза на господаря си:

— Позволих си да ви посъветвам да не предприемате това пътуване, но макар че ви укорих, сега трябва да ви се подчинявам: аз съм на ваше разположение, обичам ви и ще ви следвам до края на света. Но нека пътем се отбием у гадателя, който е на две парасанги оттук, и се посъветваме с него.

Рустан се съгласи.

Оракулът отговори:

— Ако вървиш на изток, ще бъдеш на запад.

Рустан не разбра нищо от този отговор. Топаз твърдеше, че той не предвещава нищо добро. Абанос обаче, който винаги желаше да угоди на господаря си, го убеди, че отговорът е благоприятен.

В Кабул имаше и един друг гадател; те отидоха и при него. Кабулският прорицател отговори с тези думи:

— Ако притежаваш, няма да притежаваш; ако си победил, няма да победиш; ако си Рустан, няма да бъдеш Рустан.

Този гадател изглеждаше още по-непонятен от първия.

— Пазете се — казваше Топаз.

— Не се страхувайте от нищо — казваше Абанос.

Както можем да си представим, този служител винаги беше прав в очите на господаря си, тъй като го поддържаше в увлеченията и надеждите му.

Когато отминаха Кабул и навлязоха в една голяма гора, те седнаха на тревата да похапнат и пуснаха конете да пасат. Тъкмо се готвеха да разтоварят слона, който носеше храната и приборите, когато забелязаха, че Топаз и Абанос ги няма в кервана. Започват да ги викат, гората кънти от имената на Абанос и Топаз. Слугите ги търсят на всички страни и изпълват гората с виковете си, връщат се, без да са видели някого, без някой да им е отговорил.

— Видяхме — казаха те на Рустан — само един лешояд, който се биеше с един орел и му скубеше всичките пера.

Разказът за този бой събуди любопитството на Рустан; той отиде пеша до това място и не видя нито лешояд, нито орел, но видя, че неговият слон, както беше натоварен с багажа, се биеше с един едър носорог, който го бе нападнал. Единият удряше с рога си, другият — с хобота си. Като видя Рустан, носорогът побягна; доведоха обратно слона, но сега пък конете бяха изчезнали.

— Странни неща стават в горите, когато човек пътува — извика Рустан.

Слугите бяха изумени, а господарят им бе отчаян, че е загубил едновременно и конете си, и скъпия си негр, и мъдрия Топаз, към когото той хранеше приятелски чувства, макар и никога да не беше съгласен с неговото мнение.

Утешаваше го единствено надеждата, че скоро ще бъде в краката на прекрасната кашмирска принцеса. Неочаквано срещнаха едно голямо магаре на резки, което един як и страшен селяк биеше безмилостно. Няма нищо по-красиво и рядко, нито по-бързо на бяг от този вид магарета. То отвърщаше на все по-жестоките удари с ритници, които биха могли да изкоренят и дъб. Както можеше да се

очаква, младият мирза взе страната на магарето, което беше едно очарователно същество. Селякът побягна, като викаше на магарето: „Ти ще ми платиш за това.“ Магарето благодари на своя спасител на своя език, доближи се, остави се да го погалят и само погали Рустан. След като се наобядва, младият мирза възседна магарето и потегли към Кашмир със слугите си, които го следваха — едни пеша, а други върху слона.

Едва се бе качил на магарето и ето че това животно се обърна към Кабул, вместо да върви по пътя за Кашмир. Напразно господарят му извива юздата, дърпа я назад, стяга колена, забива шпори, отпуска отново юздата, тегли я, шибва с камшик наляво и надясно, упоритото животно продължава да препуска към Кабул. Потънал в пот, Рустан се въртеше на всички страни и се бе вече отчаял, когато срещна един търговец на камили, който му каза:

— Господарю, имате много проклето магаре, което ви води там, където вие не щете. Ако ми го отстъпите, ще ви дам да си изберете четири от моите камили.

Рустан благодари на Провидението, загдето му предлага такава изгодна сделка. „Топаз много грешеше — каза си той, — като ми разправяше, че пътуването ми ще бъде злополучно.“ Той се качи на най-хубавата камила, а трите други тръгнаха след него, върна се при кервана и пое по пътя на щастие си.

Едва бе изминал четири парасанги и трябваше да спре пред един дълбок, широк и буен поток, който търкаляше цели канари, побелели от пяна. Двата бряга представляваха страшни урви и шемет обхващаше всеки, който погледнеше надолу — те смразяваха и най-храбрите сърца. Нямахше никакъв начин нито да се премине потокът, нито да се заобиколи отляво или отдясно.

— Започвам да се страхувам — каза Рустан, — че Топаз е бил прав, когато не одобряваше това пътуване, и че много сбърках, като го предприех. Ако беше тук, той щеше да ми даде някой добър съвет. Ако пък Абанос беше при мен, щеше да ме утеши и да намери начин да излезем от това положение. Но и двамата ги няма.

Смущението му се усили, когато видя в какъв ужас са изпаднали хората му, нощта беше черна и те я прекараха във вайкане. Най-последно умората и унието приспаха влюбения пътник. Той се събуди призори и видя един прекрасен мраморен мост, прехвърлен от единия бряг на

потока до другия. То бяха ахкания, то бяха учудени и радостни викове: „Възможно ли е това? Сън ли е? Какво чудо! Каква магия! Ще посмеем ли да минем по този мост?“ Цялата дружина падна на колене, после всички станаха и отидоха до моста, целуваха земята, гледаха небето, простираха ръце, стъпваха разтреперани на моста, отиваха, връщаха се изпаднали в захлас. Рустан казваше:

— Този път вече небето несъмнено проявява благосклонност към мен. Топаз не знаеше какво говори, пророчествата бяха благоприятни за мен. Абанос беше прав, но защо го няма тук?

Едва дружината премина отвъд потока и мостът рухна във водата със страхотен трясък.

— Толкова по-добре! Толкова по-добре — извика Рустан. — Хвала на Бога! Да бъде благословено Небето! То не желае да се върна в моята страна, където щях да бъда само един обикновен благородник, то желае да се ожения за тази, която обичам. Аз ще бъда кашмирски принц и така, притежавайки моята любима, аз няма да притежавам моето малко маркизко владение в Кандахар. Ще бъда Рустан и няма да бъда Рустан, защото ще бъда велик принц. Ето че голяма част от предсказанието е обяснена напълно в моя полза, останалото също ще се обясни. Аз съм безкрайно щастлив, но защо Абанос не е при мен? Хиляди пъти повече съжалявам за него, отколкото за Топаз.

Той измина още няколко парасанги с ликуваща душа. Но привечер същинска стена от планини, по-стръмни от крепостен вал и по-високи, отколкото щеше да бъде вавилонската кула, ако беше довършена, препречи пътя на вцепенения от страх керван.

Всички се развикаха:

— Бог желае да загинем тук; той разби моста, за да ни отнеме всяка надежда за връщане, и издигна тези планини, за да ни отнеме всяка възможност да вървим напред. О, Рустан, о нещастни мирзе, никога няма да видим Кашмир, никога няма да се върнем в земята на Кандахар.

Най-горчива мъка, най-тежко униние замениха прекомерната радост, обхванала душата на Рустан, и надеждите, които го бяха опиянили. Сега той далеч не мислеше да тълкува пророчествата в своя полза.

— О, Небе, о, милостиви Боже! Защо трябваше да загубя своя приятел Топаз?

Както произнасяше тези думи, като въздишаше дълбоко и лееше сълзи сред отчаяните си слуги, ето че изведнъж основата на планината се разтваря и пред смаяните им очи се появява дълъг сводест проход, осветен от сто хиляди свещи. Рустан извиква, хората му се хвърлят на колене и падат по гръб от изумление, удивляват се на това чудо и крещат:

— Рустан е любимец на Вишну, Брама обича Рустан! Той ще бъде господар на света!

Рустан вярваше всичко това, беше извън себе си от радост, надминал бе себе си. „О, Абанос, мой скъпи Абанос, къде си? Защо не си свидетел на всички тези чудеса! Как те загубих? Прекрасна кашмирска принцесо, кога ще видя твоите прелести?“

Той навлиза със слугите си, слона и камилите в подземния свод и излиза от другата страна на поляна, осеяна с цветя и заобиколена с ручей. В края на поляната, докъдето око стига, се виждат алеи с дървета от двете страни и на края на тези алеи — река, по бреговете на която се редят вили, разположени сред разкошни градини, откъдето се чува пеене и музика, наоколо хора танцуват. Той бърза да мине по един от мостовете на реката и запитва първия срещнат човек коя е тази прекрасна страна.

Този, към когото се обърна, му отговори:

— Вие сте в провинция Кашмир. Както виждате, жителите й са се отдали на радост и веселие, празнуваме сватбата на нашата красива принцеса, която ще се омъжи за благородника Барбабу, комуто нейният баща я е обещал. Дано Бог им даде вечно щастие!

При тези думи Рустан падна в несвяст и кашмирският благородник помисли, че той страда от епилепсия. Нареди да го отнесат в къщата му, където Рустан дълго лежа в безсъзнание. Пратиха да повикат двамата най-способни лекари в този край. Те опипаха пулса на болния, който, след като дойде малко на себе си, започна да риде, да върти очи и да вика от време на време:

— Топаз, Топаз, ти беше прав!

Един от двамата лекари каза на кашмирския благородник:

— По произношението му познавам, че този младеж е от Кандахар. Тукашният въздух не му понася. Трябва да го върнем в дома му. Познавам по очите му, че е полудял. Поверете ми го, аз ще го отведа в родината му и ще го излекувам.

Другият лекар твърдеше, че Рустан е болен от скръб и че трябва да го заведат на сватбата на принцесата и да го накарат да танцува. Докато лекарите се съветваха, болният възвърна силите си. Двамата лекари бяха отпратени и Рустан остана сам със своя домакин.

— Господарю — каза му той, — моля ви да ми простите, загдето припаднах пред вас, зная, че това не е учтиво. Умолявам ви да благоволите да приемете моя слон като израз на благодарност за добрините, с които ме почетохте. — След това Рустан му разказа всичките си приключения, като внимаваше да не му спомене за целта на пътуването си.

— Но, в името на Вишну и Брама — рече той, — кажете ми, кой е този щастливец Барбабу, който се жени за кашмирската принцеса, защо баща ѝ го е избрал за зет и защо принцесата го приема за съпруг?

— Господарю — отвърна му кашмирецът, — принцесата съвсем не е приела Барбабу, напротив, тя се облива в сълзи, докато цялата провинция празнува с радост нейната женитба. Затворила се е в кулата на своя дворец, не иска да види празненствата, които се устройват в нейна чест.

Като чу тези думи, Рустан почувства, че се възражда, свежа руменина отново се появи на посърналото му от мъка лице.

— Кажете ми, моля ви се — продължи той, — защо кашмирският принц упорства да даде дъщеря си на Барбабу, когото тя не иска?

— Ето в какво се състои работата — отвърна кашмирецът. — Знаете ли, че нашият височайши княз бе загубил един едър диамант и едно копие, на които много държеше?

— О, много добре зная — рече Рустан.

— Знайте тогава — каза домакинът, — че нашият принц, отчаян, че не е получил никаква вест за тези свои две скъпоценности, след като дълго ги бе търсил по цялата земя, обеща дъщеря си на онзи, който му донесе една от двете. Благородникът Барбабу донесе диаманта и затова утре ще се ожени за принцесата.

Рустан пребледня, измънка някакво поздравление, сбогува се с домакиня си и препусна с камилата си към столичния град, където трябваше да стане бракосъчетанието. Пристигна в двореца на княза и каза, че има да му съобщи важни неща. Поиска да го приемат, но му отговориха, че владетелят е зает с приготовленията за сватбата.

— Тъкмо за това искам да му говоря — рече той. Рустан настоя толкова много, че най-после бе въведен при княза.

— Господарю — каза му той, — нека Бог увенчае всичките ви дни със слава и великолепиe! Вашият зет е измамник.

— Как измамник! Как се осмелявате да кажете това? Така ли се говори пред кашмирския княз за зетя, който той си е избрал?

— Да, измамник — поде Рустан. — И за да докажа това на ваше височество, ето вашия диамант, който ви връщам.

Крайно учуден, князът сравни двата диаманта и понеже не разбираше много от скъпоценни камъни, не можа да реши кой е истинският.

— Ето два диаманта — каза той, — а аз имам само една дъщеря. В какво странно затруднение се озовах!

Той заповяда да повикат Барбабу и го запитва дали не го е измамил. Барбабу се закле, че е купил диаманта от един арменец. Рустан не казваше от кого е получил своя диамант, но предложи едно средство за разрешение на спора: нека негово височество благоволи да му разреши веднага да се сражава срещу своя съперник.

— Не е достатъчно вашият зет да ви даде един диамант — казваше той, — той трябва също така да даде доказателства за храброст. Не намирате ли, че е добре онзи, който убие противника си, да се ожени за принцесата?

— Много добре — отвърна князът. — Това ще бъде много хубаво зрелище за двореца. Побързайте да започнете двубоя. Победителят ще вземе оръжието на победения, според кашмирския обичай, и ще се ожени за дъщеря ми.

Двамата съперници слязоха веднага в двора. На стълбата имаше една сврака и един гарван. Гарванът викаше: „Бийте се, бийте се!“, а свраката: „Не се бийте!“ Това разсмя княза. Двамата съперници почти не обърнаха внимание на случката и почнаха боя. Всички царедворци се събраха в кръг около тях. Принцесата, която продължаваше да стои затворена в кулата си, не пожела да присъства на това зрелище, тя далеч и не подозираше, че нейният любим е в Кашмир, а изпитваше такова отвращение към Барбабу, че не искаше да види нищо. Двубоят мина отлично. Барбабу бе убит на място и народът беше очарован, защото този благородник беше грозен, а Рустан беше много хубав. Почти винаги това определя обществената симпатия.

Победителят облече ризницата, сложи шарфа и шлема на убития и последван от целия дворец, дойде под звуците на тръби да се представи под прозорците на любимата си. Всички викаха:

— Прекрасна принцесо, излез да видиш твоя хубав съпруг, който уби своя грозен съперник!

Жените повтаряха тези думи. За нещастие принцесата надникна от прозореца и като видя ризницата на мъжа, когото ненавиждаше, в отчаянието си изтича до своя китайски сандък и измъкна съдбоносното копие, което изфуча и прониза скъпия й Рустан на място, незащитено от бронята. Той нададе силен вик и в този вик на принцесата й се стори, че познава гласа на нещастния си любим.

Тя бързо слезе с разрошени коси и смъртна уплаха в очите и сърцето. Рустан вече лежи, цял окървавен, в прегръдките на баща й. Тя го вижда. Какъв миг! Каква гледка! Тя го разпознава — неизразими са скръбта й, нежността й, ужасът й. Хвърля се върху него, целува го.

— Твоята любима и убийца ти дарява първите си и последни целувки — казва му тя.

После измъква острието от раната, забива го в сърцето си и умира в обятията на младежа, когото обожава. Баща й, ужасен, изумен и готов да тури край на живота си като нея, напразно се мъчи да я съживи, но тя е вече мъртва. Той проклина съдбоносното копие, разтрошава го на късове и захвърля надалеч двата злокобни диаманта, и докато вместо за женитбата се вършат приготовления за погребението на дъщеря му, той нарежда да отнесат в двореца окървавения Рустан, у когото все още има искрица живот.

Поставят го на легло. Първото нещо, което вижда от двете страни на смъртното си ложе, са Топаз и Абанос. Изненадата му възвръща донякъде силите.

— А, жестоки приятели — пошепва той, — защо ме изоставихте? Може би принцесата щеше да бъде сега жива, ако вие бяхте при нещастния Рустан.

— Аз не съм ви изоставял нито за миг — казва Топаз.

— Аз винаги бях до вас — казва Абанос.

— О, какво говорите? Защо осквернявате последните ми мигове? — отговаря Рустан с отпаднал глас.

— Можете да ми вярвате — казва Топаз, — знаете, че аз никога не одобрявах това съдбоносно пътуване и предвиждах ужасните му

последници. Аз бях орелът, който се бори срещу лешояда, който му скубеше перата, аз бях слонът, който отнасяше багажа, за да ви принуди да се върнете в родината си, аз бях магарето на резки, което въпреки вашата воля ви връщаше при баща ви, аз отведох вашите коне, аз създадох потока, който не ви позволяваше да минете, аз бях онзи, който издигна планината, за да препречи съдбоносния ни път; аз бях лекарят, който ви препоръчваше да дишате роден въздух, аз бях свраката, която крещеше да не се биете.

— А аз — рече Абанос — бях лешоядът, който оскуба орела, носорогът, който с рога си нанасяше безброй удари на слона, негодникът, който биеше магарето на резки, търговецът, който ви даваше камили, за да препускате към собствената си гибел, аз изградих моста, по който минахте, аз издълбах пещерата, която прекосихте, аз съм лекарят, който ви насърчаваше да продължите пътя си, гарванът, който ви крещеше да се биете.

— Уви, спомни си за предсказанията — каза Топаз. — Ако отиваш на изток, ще бъдеш на запад.

— Да — рече Абанос, — тук погребват мъртвите с лице, обърнато на запад: предсказанието беше ясно, не го ли разбра? Ти притежаваше и не притежаваше, защото ти имаше диаманта, но той беше фалшив и ти не знаеше това. Ти си победител и умираш, ти си Рустан и преставаш да бъдеш Рустан: всичко се изпълни.

Докато говореше така, четири бели криле покриха тялото на Топаз и четири черни — тялото на Абанос.

— Какво виждам? — извика Рустан. Топаз и Абанос отговориха заедно:

— Ти виждаш твоя добър дух и твоя зъл дух.

— Е, господа — каза им нещастният Рустан, — защо се месихте? И защо са нужни два духа на един нещастен човек?

— Такъв е законът — рече Топаз, — всеки човек има по два гения. Платон го е казал пръв и други са го повтаряли след него. Сам виждаш, че няма нищо по-вярно от това: аз, който ти говоря, съм твоят добър дух и моята длъжност беше да бдя над теб до последния миг на живота ти, и аз вярно изпълних дълга си.

— Но — каза умиращият — ако твоята длъжност беше да ми служиш, значи, аз съм от много по-висше естество от теб, и освен това как смееш да кажеш, че си моят добър дух, когато ме остави да ме

измамат във всичко, което предприех, а сега оставяш и мен, и любимата ми да умрем от жестока смърт?

— Уви, това беше твоята участ — каза Топаз.

— Ако съдбата върши всичко — рече умиращият, — каква полза има от добрия дух? А ти, Абанос, който имаш четири черни криле, очевидно си моят зъл гений?

— Право казвате — отвърна Абанос.

— Но, значи, ти си бил също и злият дух на моята принцеса?

— Не — тя имаше своя зъл дух и аз отлично го подпомагах.

— А, проклети Абанос, ако си толкова лош, значи, че принадлежиш на същия господар като Топаз? Вие двамата сте били създадени от различни сили, едната добра, а другата — лоша по природа?

— Това не следва непременно — каза Абанос, — но представлява голяма трудност.

— Не е възможно — поде агонизиращият — едно благосклонно същество да е създадо един тъй злокобен дух.

— Възможно или невъзможно — възрази Абанос, — така е, както ти казвам.

— Уви, бедни ми приятелю — рече Топаз, — не виждаш ли, че този негодник още проявява лукавството си: кара те да спориш, за да разпали кръвта ти и да ускори часа на твоята смърт.

— Хайде, хайде, не съм по-доволен от теб, отколкото от него — каза тъжният Рустан. — Той поне признава, че е искал да ми стори зло, а ти, който твърдеше, че ме защитаваш, не ми бе полезен с нищо.

— Много съжалявам — рече добрият дух.

— И аз също — каза умиращият. — Но зад всичко това има нещо, което не разбирам.

— И аз не го разбирам — отвърна горкият добър дух.

— Но след малко аз ще науча това — каза Рустан.

— Ще видим дали е така — рече Топаз.

Тогава всичко изчезна и Рустан се видя отново в къщата на баща си, която не бе напускал, изтегнат в леглото си, където бе спал цял час.

Той се стряска, събужда се, облян в пот и съвсем объркан; опипва се, вика, звъни, зове слугите си. Неговият прислужник Топаз дотичва с нощна шапка на глава, като се прозява.

— Умрял ли съм, жив ли съм? — извика Рустан. — Ще се спаси ли прекрасната кашмирска принцеса?...

— Сънува ли господарят? — отвърна хладно Топаз.

— О — вика Рустан, — какво стана с този варварин, Абанос, с неговите четири черни крила? Той стана причина да умра от такава жестока смърт.

— Господарю, той хъркаше здравата горе, когато се събудих. Да му кажа ли да слезе?

— Злодей такъв! Цели шест месеца ме преследва: той ме отведе на онзи съдбоносен панаир в Кабул, той ми откъсна диаманта, който ми беше дала принцесата, само той е причина за моето пътуване, за смъртта на моята принцеса, той е причина да ми нанесат удар с копие и да умра в разцвета на годините си.

— Успокойте се — рече Топаз, — никога не сте бил в Кабул, няма никаква кашмирска принцеса, баща ѝ никога не е имал дъщеря, а само две момчета, които сега ходят на училище. Вие никога не сте притежавал диамант, принцесата не може да е мъртва, защото не е родена, а сам вие сте в отлично здраве.

— Как! Не е ли истина, че ти полагаше грижи за мен при смъртта ми в леглото на кашмирския принц? Не ми ли призна, че за да ме предпазиш от толкова нещастия, си се превръщал в орел, слон, магаре на резки, лекар и сврака?

— Господарю, вие сте сънувал всичко това, насън нашите мисли не зависят от нас повече, отколкото наяве. Бог е пожелал този низ от мисли да ви минат през ума очевидно за да ви даде някакви напътствия, от които ще извлечете полза.

— Ти се подиграваш с мен — поде Рустан. — Колко време съм спал?

— Спал сте едва един час, господарю.

— Е, тогава! Как искаш, проклети бърбовецо, в един час да съм бил на панаира в Кабул преди шест месеца, да съм се върнал, да съм направил пътуване до Кашмир и ние тримата, Барбабу, принцесата и аз, да сме умрели?

— Господарю, няма нищо по-лесно и по-обикновено; вие действително бихте могъл да обиколите света и да преживеете много повече приключения и за по-малко време. Не е ли вярно, че за един час можете да прочетете съкратената история на персите, написана от

Заратустра? А тази история съдържа осемстотин хиляди години. За един час всички тези събития минават пред очите ви едно след друго. Ще признаете, че Брама със същата леснота може да ги сбие всичките в един час, както и да ги разтегли в протежение на осемстотин хиляди години. Вашият сън е точно същото нещо. Представете си, че времето се върти върху колело, чийто диаметър е безкраен. Под това огромно колело си представете безброй други колела, едни в други; колелото в средата е незабележимо малко и прави безброй завъртания точно за същото време, за което голямото колело се завърта само веднъж. Ясно е, че всички тези събития, от началото на света до неговия край, могат да се случат последователно за много по-кратко време от една стохилядна част от секундата, и можем да кажем дори, че в действителност така и става.

— Нищо не разбирам — каза Рустан.

— Ако желаете — рече Топаз, — мога да ви донеса един папагал, който ще ви накара лесно да разберете всичко това. Роден е известно време преди потопа, бил е в Ноевия ковчег, много е видял, и все пак е само на година и половина. Той ще ви разкаже историята си, която е много интересна.

— Иди веднага да донесеш папагала си — каза Рустан, — ще ме развлича, докато успея отново да заспя.

— Той е при сестра ми, калугерката. — отвърна Топаз. — Ще отида да го взема и ще останете много доволен от него: паметта му е точна, той разказва просто, без да се старее да прояви духовитост по всеки повод и без превзети фрази.

— Толкова по-добре — каза Рустан. — Точно такива приказки обичам.

Донесоха папагала, който говори така:

ЗАБЕЛЕЖКА: Госпожица Катрин Ваде не може да намери историята на папагала в книжата на покойния си братовчед Антоан Ваде, автор на тази приказка. Това е много жалко, като се, има предвид времето, през което е живял този папагал.

ЖАНО И КОЛЕН

Мнозина, на които може да се вярва, са виждали Жано и Колен в училището на град Исоар в Оверн, град, прочут в целия свят със своя колеж и с котлите си. Жано беше син на един твърде известен търговец на мулета, Колен пък беше роден в семейството на един почтен земеделец от околността, който обработваше земята с четири мулета и който, след като платеше данъците върху имота, връхнините, бериите, данъка върху солта, подоходния данък — по едно су на ливра, поголовния данък и десетъка, в края на годината се оказваше не особено богат.

За овернянци Жано и Колен бяха много хубави момчета, те се обичаха много, споделяха си малки тайни и задушежни преживявания, неща, за които хората си спомнят с удоволствие, когато по-късно се срещнат в живота.

Наближаваше краят на учението им, когато един ден някакъв шивач донесе на Жано фрак от трицветно кадифе и лионски жакет, ушит с много вкус. Всичко това беше придружено с писмо, отправено до г-н дьо ла Жанотиер. Колен се възхищаваше от фрака, но никак не завиждаше на приятеля си, Жано обаче се държеше с известно превъзходство, което много огорчи Колен. От този миг Жано престана да учи, гледаше се постоянно в огледалото и презираше целия свят. След известно време с пощенската кола пристигна един слуга и донесе второ писмо, адресирано до г-н маркиз дьо ла Жанотиер. С това писмо господин бащата нареждаше на господин сина си да дойде в Париж. Качвайки се в каретата, Жано протегна ръка на Колен с доста благородна покровителствена усмивка. Колен почувства нищожеството си и заплака. Жано замина обкръжен от блясъка на славата си.

Читателите, които желаят да бъдат осведомени, трябва да знаят, че господин Жано-баща беше спечелил доста бързо огромно състояние чрез разни сделки. Питате как се създават тези грамадни богатства? Само с късмет. Господин Жано беше представителен мъж, жена му също бе хубава и при това беше още много свежа. Те отидоха в Париж

по едно дело, което ги разоряваше, и тогава щастието, което издига и проваля хората по своя прищявка, ги представи на жената на един доставчик на военните болници, човек с големи дарования, който можеше да се похвали, че за една година е пратил на оня свят повече войници, отколкото неприятелските оръдия погубват за десет години. Жано се хареса на госпожата, жената на Жано се хареса на господина. Скоро Жано стана съдружник в предприятието. Той започна да върши и други сделки. Щом веднъж попаднеш в течението, трябва само да се оставиш да те носи водата — така без особен труд се печели огромно състояние. Негодниците, които те гледат от брега как плуваш с надути платна, се блещят и чудят, не разбират как си можал да успееш, завиждат ти на късмета и пишат срещу теб брошури, които ти никога не четеш. Точно така се случи и с господин дьо ла Жанотиер, който след шест месеца си купи маркизка титла и прибра малкия маркиз от училище, за да го въведе във висшето общество в Париж.

Колен, който бе запазил топлите си чувства към него, написа на бившия си другар почтително писмо. Той съчини тези редове, за да му честити; маркизчето не му и отговори. Колен се поболя от мъка.

Бащата и майката най-напред намериха възпитател за младия маркиз. Този възпитател, който беше човек с добри обноски и не знаеше нищо, не можа да научи ученика си на нищо. Господинът искаше синът му да научи латински, госпожата — не искаше. Те взеха за арбитър един писател, който по онова време се беше прочул с приятните си произведения. Поканиха го на вечеря. Домакинът започна с тези думи:

— Господине, вие, който знаете латински и имате достъп в двореца...

— Аз да знам латински! Не знам нито дума, господине — отговори литераторът. — И много по-добре, че не зная: очевидно е, че човек говори много по-добре собствения си език, когато не разделя вниманието си между него и разни чужди езици. Вижте всички наши дами: техният ум е много по-приятен от ума на мъжете, писмата им са написани сто пъти по-изящно, а ни превъзхождат само защото не знаят латински.

— Ето, на! Не бях ли права? — рече госпожата. — Аз искам синът ми да бъде остроумен, да успее в обществото. А виждате, че ще пропадне, ако знае латински. Играят ли в театъра и в операта на

латински, моля ви се? Пледира ли се на латински, когато човек има дело? Прави ли се любов на латински?

Сразен от тези доводи, господинът произнесе присъдата си: решено беше, че младият маркиз няма да губи времето си да изучава Цицерон, Хораций и Вергилий. Но какво да учи тогава? Защото все пак трябва да знае нещо. Не би ли могло да му се предава малко география?

— За какво ще му послужи това? — възрази възпитателят. — Когато господин маркизът тръгне за владенията си, нима кочияшите няма да знаят пътя? Те сигурно няма да се заблудят. Човек няма нужда от секстант, за да пътува, и може много удобно да се отиде от Париж в Оверн, без да е необходимо да знаеш на каква географска ширина се намираш.

— Прав сте — отвърна бащата; — но чувал съм да се говори за една прекрасна наука, която се нарича, струва ми се, „астрономия“.

— Каква жалка, безполезна наука — възрази възпитателят. — Нима на този свят човек се води по звездите? И нужно ли е господин маркизът да се мори да пресмята едно затъмнение, когато много лесно може да го намери на съответното място в алманаха, в който са посочени и местешите се празници, възрастта на луната и възрастта на всички принцеси в Европа.

Госпожата споделяше напълно мнението на възпитателя. Малкият маркиз сияеше от радост; бащата се колебаеше.

— Но какво трябва да знае синът ми? — казваше той.

— Да бъде любезен — отговори приятелят, с когото се съветваха, — и ако знае как да се харесва, ще знае всичко: това е изкуство, което ще научи от госпожа майка си, без да направят нито тя, нито той и най-малкото усилие.

При тези думи госпожата разцелува милия и любезен невежа и му каза:

— Ясно е, господине, че сте най-ученият светски човек. Моят син ще ви дължи цялото си образование. Но все пак си мисля, че няма да бъде зле, ако знае малко история.

— Уви, госпожо, каква полза има от това — отговори той. — Несъмнено единствената приятна и полезна история е историята на деня. Цялата стара история се състои, както казваше един от нашите духовити хора, от нагласени басни, а колкото до модерната история, тя

е такъв хаос, в който никой не може да се оправи. Какво значение има за господин вашия син, че Карл Велики е учредил дванайсетте перове на Франция и че неговият наследник е бил пелтек?

— Прекрасно казано! — извика възпитателят. — Само задушават ума на децата с купища безполезни знания. Но според мен от всички науки най-нелепата, онази, която може да задуши всякаква дарба, е геометрията. Тази смешна наука има за предмет повърхнини, линии и точки, които не съществуват в природата. Прокарват мислено сто хиляди криви линии между една окръжност и една права, която се допира до нея, макар че в действителност и сламчица не може да мине на това място. Всъщност геометрията е просто една лоша шега.

Господинът и госпожата не разбираха много какво иска да каже възпитателят, но бяха напълно на неговото мнение.

— Един благородник, като господин маркиза — продължи той, — не трябва да изсушава мозъка си с такова празно учение. Ако някой ден той се нуждае от отличен геометър, за да направи план на земите си, с парите си ще го накара да ги измери. Ако иска да изследва колко е стар неговият благороднически род, който води началото си от най-далечни времена, ще повика някой бенедиктински монах. Такова е положението и с всички други изкуства. Един млад благородник, роден под щастлива звезда, не е нито живописец, нито музикант, нито архитект, нито ваятел, но благодарение на него всички изкуства цъфтят, защото той ги насърчава със своя разкош. Несъмнено много по-добре е да покровителстваш изкуствата, отколкото да ги упражняваш. Достатъчно е господин маркизът да има добър вкус, а художниците трябва да работят за него, и затова е свършено основателно да се каже, че всички благородници (искам да кажа, онези, които са много богати) знаят всичко, без да са учили нищо, защото в действителност с течение на времето те се научават да съдят за всички неща, които те поръчват на художниците и за които плащат.

Тогава приятният невежа взе думата и каза:

— Много добре отбелязахте, госпожо, че великата цел на човека е да успее в обществото. Честно казано, нима този успех може да се получи чрез наука? Хрумвало ли е някому да говори за геометрия в добро общество? Нима някой запитва един почтен човек коя звезда изгрява днес заедно със Слънцето? Осведомява ли се човек на вечеря дали Клодион Косматия е преминал Рейн?

— Разбира се, че не — извика маркиза дьо ла Жатготиер, чиито прелести я бяха посветили в тайните на висшето общество, — и господин моят син не трябва да задушва ума си, като изучава всички тези празнословия. Но най-последно, какво трябва да му се преподава? Защото все пак е добре един млад благородник да може да блесне при случай, както казва мъжът ми? Спомням си, чувала съм един абат да казва, че най-приятната наука е едно нещо, на което съм забравила името, но което започваше с „Б“.

— С „Б“ ли, госпожо? Да не би да е ботаника?

— Не, съвсем не ми говореше за ботаника. Започваше, както ви казах, с „Б“ и свършваше с „он“.

— О, разбирам, госпожо. Касае се за блазон, за хералдиката. Това е действително много дълбока наука, но тя не е вече много на мода, откакто престанаха да рисуват гербовете по вратите на каляските. Това беше най-полезното нещо на света в една цивилизована държава. Впрочем тя може да се изучава безкрайно, но днес не може да срещнете бръснар, който да няма герб, а вие знаете, че щом нещо стане обикновено, то не е много на почит.

Най-последно, след като претеглиха добрите и лошите страни на науките, решиха, че господин маркизът трябва да се научи да танцува.

Всемогъщата природа го бе надарила с една способност, която бързо се разви и му донесе изумителен успех, това беше дарбата му да пее приятно модни песнички. Този изключителен талант, към който се прибавяше и чарът на младостта, караше хората да го считат за многообещаващ младеж. Жените го обичаха и, понеже главата му бе пълна с песни, той започна и сам да съчинява стихчета за любовниците си. Открадна „Бакхус и любовта“ от един водевил, „Нощта и денят“ — от друг, „Прелести и тревоги“ — от трети. Но тъй като в тези стихове винаги имаше няколко стъпки повече или по-малко, отколкото трябва, той ги даваше да му ги поправят, като плащаше по двайсет луидора на песен; името му се появи в „Литературен годишник“ наред с имената Ла Фар, Шолийо, Хамилтън, Саразен, Воатюр и пр.

Тогава госпожа маркизата повярва, че е майка на литератор и започна да кани на вечеря парижките литератори. Скоро главата на младежа съвсем се обърка, той овладя уменията да говори, без да се слуша какво казва, и усвои до съвършенство изкуството да бъде негоден за нищо. Когато видя колко красноречив е станал синът му,

бащата много съжаляваше, че не го е накарал да учи латински, защото тогава би могъл да му откупи някоя висока съдебна длъжност. Майката, която имаше по-благородни стремежи, се зае да издейства за сина си длъжност на полкови командир и, очаквайки това назначение, синът ходеше по жени. Харчеше много, а родителите му просто се съсипваха, за да могат да живеят като големи благородници.

Една млада вдовица от благороден произход, тяхна съседка, която имаше доста посредствено състояние, благоволи да реши да тури на сигурно място голямото богатство на господин и на госпожа дьо ла Жанотиер, като го присвои чрез една женитба с младия маркиз. Тя го привлече в дома си, отдаде му се, даде му да разбере, че не ѝ е безразличен и постепенно така го омагьоса, че без особени усилия го покори напълно. Тя ту го хвалеше, ту му даваше съвети, стана най-добрата приятелка на бащата и майката. Една стара съседка намекна за женитба. Заслепени от щастието да се сродят с такава високопоставена дама, родителите с радост приеха предложението. Дадоха единствения си син на близката си приятелка. Младият маркиз щеше да се ожени за една жена, която обожаваше и която го обичаше, приятелите на семейството му честитяха, щяха да съставят брачния договор, докато се ушиеха сватбените тоалети и се напишеха стихотворенията в чест на младоженците.

Една сутрин младият маркиз седеше в краката на очарователната дама, която любовта, уважението и приятелството щяха да му дадат за съпруга. Увлечени в нежен и оживен разговор, те предвкусваха щастието си, готвеха се да започнат прекрасен живот, когато внезапно пристигна един изплашен лакей на госпожа маркизата.

— Нося ви много лоши новини — рече той. — Съдебните пристави изнасят покъщнината на господина и госпожата. Кредиторите са наложили заповест на всичко. Говори се, че ще арестуват господина. Бързам да отида да си получа заплатата.

— Чакайте да видим какво е това — каза маркизът, — каква е тази история.

— Да — каза вдовицата, — идете да накажете тези негодници, вървете бързо.

Той изтичва навън, пристига в къщи. Баща му е вече отведен в затвора, слугите са се разбягали, отмъквайки кой каквото може. Майка му беше сама, без помощ отникъде, без утеха, обляна в сълзи, останал

й бе само споменът за богатството, за красотата й, за прегрешенията й и за лудите разходи.

След като синът дълго плака с майка си, той й каза:

— Да не се отчайваме. Младата вдовица ме обича безумно, у нея има повече благородство, отколкото богатство, аз отговарям за нея. Ще изтичам до дома й да я доведа.

И така той се връща при любовницата си и я заварва насаме с един много любезен млад офицер.

— Как! Вие ли сте, господин дьо ла Жанотиер! Защо идвате тук? Нима човек може така да изоставя майка си? Идете при горката жена и й кажете, че винаги съм й желала добро: имам нужда от слугиня и ще я предпочета пред другите желаещи.

— Ти ми изглеждаш доста добре сложен, моето момче — каза му офицерът; — ако искаш да постъпиш в моята рота, ще ти дам добра работа.

Поразен, с ярост в сърцето, младият маркиз отиде при бившия си възпитател, изля мъката си на гърдите му и му поиска съвет. Той му предложи да стане като него възпитател на деца.

— Уви, аз не зная нищо, вие не ме научихте на нищо, вие сте първопричината на нещастията ми — каза той, като хълцаше.

— Пишете романи — каза му един литератор, който беше там, — това е прекрасен източник на доходи в Париж.

По-отчаян от всякога, младежът изтича при изповедника на майка си, един театински калугер, ползващ се с много добро име, който наставляваше само жени с най-високо обществено положение. Щом го видя, той се спусна към маркиза.

— О, Боже Господи, къде е вашата каляска, господин маркизе? Как е уважаемата госпожа маркиза, вашата майка?

Горкият злочест младеж му разказа за семейната катастрофа. Колкото повече обясняваше, толкова повече лицето на калугера ставаше по-важно, по-безразлично и по-внушително.

— Синко, ето какво е искал да направи Бог: богатствата само покваряват сърцата на хората, затова Бог е сторил добро на майка ви, като я е докарал до просяшка тояга.

— Да, господине.

— Толкова по-добре, сега може да бъде сигурна в спасението на душата си.

— Но, отче, междуременно няма ли начин да се получи някаква помощ на този свят?

— Сбогом, синко, чака ме една дама от двореца.

Маркизът едва не припадна. Всичките му приятели се отнесоха с него почти по същия начин и за половин ден той опозна света по-добре, отколкото през целия си дотогавашен живот.

Както стоеше смазан от отчаяние, той видя да се приближава един старинен кабриолет с кожени завески, подобен на гальота с чергило, следван от четири огромни тежко натоварени коли. В кабриолета седеше млад човек, облечен в груби дрехи, чието кръгло и свежо лице излъчваше доброта и веселост. Неговата черноока женичка, с малко селска хубост, се друсаше до него. Колата не препускаше като елегантните карета на смешните контета: пътникът имаше достатъчно време да огледа неподвижно застаналия, съкрушен от скръб маркиз.

— О, Боже Господи! — извика той. — Чини ми се, че това е Жано!

При тези думи маркизът вдигна очи и колата спря.

— Това е Жано, това е самият Жано! — Закръгленият дребничък човек скочи от колата и изтича да прегърне някогашния си другар. Жано позна Колен. Срам и сълзи покриха лицето му. — Ти ме забрави — каза Колен, — но макар и да си станал голям благородник, аз винаги ще те обичам.

Засрамен и разнежен, Жано му разказа, хълцайки, част от историята си.

— Ела в хана, където отсядам, да ми разкажеш останалата част от историята си — рече Колен. — Целуни женичката ми и да вървим да обядваме заедно.

Тримата тръгнаха пеша, последвани от товарните коли.

— Какъв е всичкият този багаж? Твой ли е?

— Да, всичко е мое и на жена ми. Идваме от нашия край. Ръководя една хубава работилница за тенекиени и медни предмети. Ожених се за дъщерята на един богат търговец на прибори за ядене, те са необходими и на богатите, и на бедните. Ние работим много, Бог ни е благословил и останахме в същото съсловие. Щастливи сме и ще помогнем на нашия приятел Жано. Зарежи маркизката титла, всички почести на света не струват колкото един добър приятел. Ще се върнеш с мен в нашия край и аз ще те науча на занаята, не е особено

мъчен. Ще те направя съдружник и ще живеем весело в онова кътче, където сме родени.

Смаяният Жано се чувстваше разкъсван между скръбта и радостта, между нежността и срама и тихо си казваше: „Всичките ми приятели с добри маниери ме изоставиха и само Колен, когото презирах, ми се притече на помощ. Каква поука!“ Добросърдечието на Колен събуди у Жано природната му доброта, чийто кън висшето общество не беше още успяло да задуши. Той почувства, че не може да изостави баща си и майка си.

— Ще се погрижим и за майка ти — рече Колен, — а колкото до твоя баща, който е в затвора, аз разбирам малко от сделки. Щом научат, че той вече нищо не притежава, кредиторите ще се съгласят да го пуснат срещу една малка сума, аз ще се заема с всичко.

Колен така подхвана работата, че най-после измъкна бащата от затвора. Жано се върна в родния си край заедно с родителите, които наново се заловиха за някогашния си занаят. Той се ожени за една сестра на Колен, която, имайки същия характер като брат си, го направи много щастлив. И Жано-бащата, и Жано-майката, и Жано-синът видяха, че щастието не е в суетата.

ЧОВЕКЪТ С ЧЕТИРИДЕСЕТТЕ ЕКЮ

Един старец, който винаги отрича настоящето и хвали миналото, ми казваше:

— Драги приятелю, днес Франция не е така богата, както беше при царуването на Анри IV. Защо? Защото земята вече не се обработва така добре; защото няма достатъчно хора, които да работят земята — полските работници искат големи надници и много селяни оставят имотите си необработени.

На какво се дължи тази липса на работна ръка? На това, че всеки, който чувства, че притежава известна сръчност, се залавя за някакъв занаят — вземо, резбарство, часовникарство, копринарство или става прокурор, богослов и т.н. Защото отменянето на Нантския едикт^[1] остави голяма празнота в кралството. Защото калугерките и просяците се увеличиха и, най-последно, защото всеки отбягва, доколкото може, тежкия земеделски труд, за който сме родени по Божия воля и който, понеже сме много разумни, считаме за срамен!

Друга една причина за нашата бедност са новите ни нужди. Ние трябва да плащаме на съседите си четири милиона за някой артикул, пет или шест — за някой друг, за да пъхаме в носа си един вонящ прах, който внасяме от Америка. Кафето, чайт, шоколадът, карминовата боя, индиговата боя, подправките — всичко това ни струва над шейсет милиона годишно. А всичко това беше непознато по времето на Анри IV, с изключение на подправките, които впрочем се консумираха много по-малко. Ние горим сто пъти повече свещи и получаваме повече от половината восък от чужбина, защото пренебрегваме пчеларството. Сега виждаме сто пъти повече диаманти по ушите, вратовете и ръцете на нашите гражданки в Париж и в големите градове, отколкото притежаваха всички дами в двореца на Анри IV заедно с кралицата. И за всички тези излишни неща трябва да плащаме в брой.

Забележете при това, че плащаме на чужденците повече от петнайсет милиона лихви по тъй наречения „заем на общината“. Когато при възкачването си на престола Анри IV видял, че годишно се изплащат два милиона такива лихви, той постъпил много мъдро, като изплатил част от този дълг, за да намали тежкото бреме на държавата.

Не забравяйте, че нашите граждански войни бяха причина да се изсипят във Франция съкровищата на Мексико, тъй като дон Фелипе ел Дискрето искаше да купи Франция, но оттогава нападателните войни, които водихме, ни освободиха от половината ни пари.

Ето отчасти причините за нашата бедност. Крием я под полирани ламперии и чрез изкуството на модните шивачки: бедни сме, но с вкус. Има финансисти, предприемачи, търговци, които са много богати, техните деца, зетьове са също много богати, но, общо взето, нацията не е богата.

Добри или лоши, разсъжденията на този старец ми направиха дълбоко впечатление, защото нашият енорийски свещеник, който винаги е имал приятелски чувства към мен, ме е запознал малко с геометрията в историята и аз започвам да разсъждавам, нещо, което е много рядко в нашата провинция. Не знам дали старецът е прав, или не, но бидейки доста беден, без особени усилия започнах да вярвам, че имам много другари в бедността.

[1] Нантски едикт — декрет, издаден в 1598 г. от крал Анри IV, с който се гарантират религиозните свободи и равноправието на протестантите във Франция. Този едикт е бил отменен от крал Луи XIV в 1685 г. ↑

ГЛАВА I

КАТАСТРОФАТА НА ЧОВЕКА

СЧЕТИРИДЕСЕТТЕ ЕКЮ

Много ми е драго да съобщя на света, че имам земя, която би ми носила четиридесет екю чист доход, ако не беше данъкът, с който е обложена. Издадени бяха много укази от няколко души, които, понеже имат свободно време, управляват държавата, седнали край камината си. В увода на тези укази се казва, че по божествено право законодателната и изпълнителна власт е съсобственица на моята земя и че аз ѝ дължа най-малко половината от това, което ям. Огромният стомах на законодателната и изпълнителна власт ме накара да се прекръстя няколко пъти. А какво би било, ако тази власт, която стои начело на основния обществен ред, беше собственица на цялата ми земя! Общественият ред е още по-божествен от божественото право.

Господин министърът на финансите знае, че аз плащам всичко на всичко дванайсет ливри данък; това беше много тежко бремене за мен и то би ме смазало, ако Господ не ми беше дал дарбата да плета кошници от раката и така да понасям бедността си. Как бих могъл така изведнъж да платя на краля двайсет екю?

В мотивите на своите укази новите министри казваха, че трябва да се облагат само земите, защото всичко, дори и дъждът, идва от земята и следователно данъкът се дължи само за плодовете на земята.

През време на последната война един от техните пристави дойде при мен и ми поиска да платя своя дял: три крини жито и чувал бакла, общо на стойност двайсет екю, за да помогна на държавата във войната, която тя водеше и чиято причина никога не можах да разбера, бях само чувал, че от тази война моята страна нямаше да спечели нищо, а можеше много да изгуби. Тъй като тогава няхах нито жито, нито бакла, нито пари, законодателната и изпълнителна власт заповяда да ме замъкнат в затвора и продължи да води войната, както може.

Като излязох от дупката, бях само кожа и кости. Срегнах един човек с напращели румени бузи, който се взеше в каляска с шест коня. Той имаше шестима лакеи и на всеки от тях плащаше заплата двойно по-голяма от моя дълг. Неговият домоуправител, също така румен като него, получаваше две хиляди франка заплата и крадеше от господаря си още двайсет хиляди. Любовницата му му струваше четиридесет хиляди еку за шест месеца. Познавах го от времето, когато беше по-беден и от мен. За да ме утеши, той ми призна, че имал четиристотин хиляди ливри рента.

— Значи, от тях вие плащате двеста хиляди на държавата — казах му аз, — за да поддържате изгодната война, която водим, защото аз, който имам само сто и двайсет ливри доход, трябва да платя половината на държавата.

— Аз да помагам да се посрещнат нуждите на държавата! — извика той. — Вие се шегувате, драги приятелю! Аз наследих вуйчо си, който беше спечелил осем милиона в Кадикс и в Сурат; не притежавам нито педя земя и цялото ми имущество е в договори и ценни книжа: не дължа нищо на държавата. Вие трябва да й давате половината от доходите си, защото сте земевладелец. Не виждате ли, че ако министърът на финансите поиска от мен помощ за отечеството, той би бил глупак, който не знае да смята? Защото всичко произлиза от земята: парите и ценните книжа са само символични знаци при размяната на благата. Вместо да поставя върху картата, когато играя на „фараон“, сто крини жито, сто вола, хиляда овце и двеста чувала овес, аз играя с фишеци злато, които представляват тези отвратителни стоки. Ако, след като с единния данък се обложат земеделските продукти, дойдеха да ми поискат пари, нима не виждате, че това би било двойно облагане, че това би означавало да се поиска два пъти същото нещо? Моят вуйчо продаде в Кадикс за два милиона от вашето жито, а така също и платове, произведени с вашата вълна, пак за два милиона. От тези две сделки той спечели сто на сто. Вие разбирате, че тази печалба беше извлечена от земи, които са вече обложени. Това, което купуваше от вас за десет су, вуйчо ми го продаваше за петдесет франка в Мексико; и след като приспадна разносните си, върна се с осем милиона.

Вие чувствате, че би било безобразна несправедливост да му се искат отново няколко обола върху десетте су, които ви е платил. Ако

двайсет племенника като мен, чиито вуйчовци са спечелили в доброто време всеки по осем милиона в Буенос Айрес, в Лима, в Сурат или в Пондишери, само заемеха на държавата по двеста хиляди франка всеки, за да облекчат неотложните нужди на отечеството, това би правило четири милиона: какъв ужас! Плащайте, драги приятелю, вие, който се наслаждавате спокойно на един чист доход от четиридесет екю, служете на родината и идвайте понякога да обядвате у дома с прислугата.

Тези приемливи доводи ме накараха да мисля дълго и не ми донесоха никаква утеха.

ГЛАВА II

РАЗГОВОР С ЕДИН ГЕОМЕТЪР

Случва се понякога човек да не може нищо да възрази и все пак да не е убеден. Чувствуващ се смазан, без да си възприел чуждите твърдения. Усещаш в дъното на душата си как нещо те гложди, изпитваш някакво нежелание да възприемеш тези доводи и това ти пречи да вярваш в онова, което са ти доказали. Един геометър ти доказва, че между една окръжност и една допирателна може да се прекарат безброй криви и нито една права. Твоите очи, твоят разум ти казват обратното. Геометърът ти отговаря важно, че това е безкрайност от втора степен. Ти млъкваш и си отиваш смаян, без да имаш никаква ясна представа, без да си разбрал нещо и без да възразяваш.

Съветваш се с някой по-добросъвестен геометър, който ти обяснява загадката.

— Ние предполагаме — казва той — това, което не съществува в природата: линии, които имат дължина, но без дебелина. Погледнато физически, невъзможно е една действителна линия да проникне в друга линия. Никоя действителна крива или права линия не може да мине между две действителни линии, която се допират, това са само условни настроения, отвлечени химери. Истинската геометрия е изкуството да се измерват съществуващи неща.

Останах много доволен от признанието на този мъдър математик и в нещастieto си се разсмях, като научих, че имало шарлатанство дори в науката, която се нарича висша наука.

Моят геометър беше един гражданин-философ, който благоволяваше понякога да разговаря с мен в колибата ми.

Аз му казах:

— Господине, вие се стараете да просветите парижките зяпльовци по нещо, което е от най-голям интерес за хората — продължителността на човешкия живот. Само благодарение на вас правителството научи какъв трябва да бъде размерът на пожизнената рента в зависимост от възрастта на осигурения. Вие предложихте да

доставите във всички къщи в града водата, от която се нуждаят, та да не се сраим и да не ставаме за посмешище с вечните си крясъци „хайде на водата“ и да гледаме как жени изкачват с кобилицы чак до четвъртия етаж по две ведра, които тежат общо трийсет ливри. Имайте, моля ви се, добрината да ми кажете колко двуноги и двуръки животни има във Франция.

— Твърдят, че има около дващсет милиона и аз съм доста склонен да приема тази цифра за вярна, като очаквам да бъде проверена, нещо, което би било твърде лесно, но не е още направено, защото хората никога не се сецат за всичко.

— Колко декара има, според вас, територията на Франция?

— Петстотин и дващсет милиона декара, от които почти половината представлява пътища, градове, села, пуцинаци, блата, пясъци, неплодни земи, безполезни манастири, паркове — повече приятни, отколкото полезни — необработени места, неплодородни и зле обработени местности. Приходоносните земи бихме могли да сведем до двеста и осемдесет милиона декара, но нека да ги закръглим на триста милиона: какво не би направил човек за отечеството си!

— Какъв доход дава, според вас, средно един декар в обикновена година в жито, в различни посеви, риба, дървен материал, метали, домашни животни, плодове, вълна, коприна, мляко, дървено масло, след като се приспадат всички разности и без да се смята данъкът?

— Ако един декар носи дващсет и пет ливри, това е вече много, но нека кажем трийсет ливри, за да не обезсърчаваме съгражданите си. Има декари, които ежегодно произвеждат блага, оценявани на триста ливри, други носят три ливри. Средната пропорционална между три и триста е трийсет, защото виждате, че три се отнася към трийсет, както трийсет към триста. Вярно е, че ако има много декари, които носят три ливри, и съвсем малко декари, които дават триста ливри, сметката ни няма да излезе, но, повтарям още веднъж, не искам да ставам дребнав.

— Е, добре, господине, какъв доход, оценен в пари, ще дадат тези триста милиона декара?

— Сметката е съвсем лесна: те ще дадат два милиарда и четиристотин милиона ливри годишно в пари по днешния курс.

— Чел съм, че Соломон лично притежавал дващсет и пет милиарда пари в брой; разбира се, във Франция монетното обращение не възлиза на два милиарда и четиристотин милиона, макар че тя е,

както ми казват, много по-голяма и по-богата от Соломоновото царство.

— В това именно е цялата загадка. Сега в кралството има може би около деветстотин милиона пари в обращение и тези пари, които минават от ръка на ръка, са достатъчни, за да се плати за всички стоки и за всичкия положен труд: едно и също екю може да мине хиляда пъти от джоба на земеделеца в джоба на кръчмаря и на бирника.

— Разбирам. Но вие ми казахте, че ние сме два̀йсет милиона жители, мъже и жени, старци и деца. По колко се пада на всеки, моля ви се?

— По сто и два̀йсет ливри или четиридесет еига.

— Съвършено точно отгатнахте дохода ми: имам шестнайсет декара, които, като смятам, че всяка година част от тях са на угар и не произвеждат нищо, ми носят сто и два̀йсет ливри. Не е много. Значи, ако всички имаха равни дялове, както през златния век, всеки би имал само пет луидора годишно!

— Не повече, според нашата сметка, която е малко надута. Но такава е човешката природа. Животът и богатството са крайно ограничени; друго, в Париж хората живеят два̀йсет и две — два̀йсет и три години; и друго, хората нямат повече от сто и два̀йсет ливри годишно. Тоест вашата храна, облекло, жилище, мебели, всичко това влиза в сумата от сто и два̀йсет ливри.

— О, какво съм ви направил, та ми отнемате и богатството, и живота? Нима е вярно, че имам да живея само два̀йсет и три години, освен ако открадна дела на другарите си?

— Това е безспорно така в прекрасния град Париж, но от тези два̀йсет и три години трябва да извадим най-малко десетте години на детството, защото в детските години човек не се възползва от живота, това е подготовка за живота, това е преддверието на сградата, това е дървото, което още не е дало плодове, това е зората на деня. От тринайсетте години, които ви остават, извадете времето, прекарано в сън и скука, тоест поне половината — остават шест години и половина, които прекарвате в скърби, мъки, няколко удоволствия и надежда.

— Милост! Според вашата сметка мен не ми остават и три години сносен живот.

— Не е моя вината. Природата не се интересува много от индивидите. Има някои насекоми, които живеят само един ден, но техният вид трае вечно. Природата е като онези големи владетели, които не считат за нищо загубата на четиристотин хиляди души, стига само да постигнат височайшите си цели.

— Четиридесет екю и три години живот! Какъв изход виждате вие от тези две проклетия?

— Колкото до живота, въздухът в Париж трябва да стане по-чист, хората трябва да ядат по-малко, да правят повече упражнения, майките трябва да кърмят децата си и да не бъдат така неразумни, че да се страхуват от ваксинацията, както вече съм казвал. А малкото до богатството, единственото средство е човек да се ожени и да има синове и дъщери.

— Как! За да живее човек сносно, трябва да прибави към собствената си сиромашия и чуждата сиромашия!

— Пет-шест сиромашии заедно създават доста поносимо домакинство. Ако имате сваятна жена, двама сина и две дъщери, това прави седемстотин и дващсет ливри за вашето семейство, стига само да няма несправедливост и всеки член на семейството да получава сто и дващсет ливри доход. Докато са още малки, децата не ви струват почти нищо, а когато пораснат, те ви облекчават. Тяхната помощ ви спестява почти всички разходи и вие живеете много щастливо като философ, стига само тези господа, които управляват държавата, да не бъдат такива варвари, че да измъкват годишно по дващсет екю на всеки от вас. Но нещастieto е, че не живеем в златния век, когато хората, равни по рождение, са имали равен дял от сочните плодове на земята, която никой не е обработвал. Днес сме много далеч от мечтата всяко двуръко и двукрако същество да притежава сто и дващсет ливри доход.

— О, вие ни съсипвате! Преди малко казвахте, че в една страна, която има триста милиона декара доста добра земя и дващсет милиона жители, всеки трябва да има сто ливри доход, а сега ни ги отнемате.

— Аз пресмятах по регистрите на златния век, а трябва да се смята според железния век. Има много жители, които получават само десет екю доход, други имат едва четири-пет. А над шест милиона души нямат абсолютно нищо.

— Но те биха умрели от глад за три дни.

— Съвсем не: онези, които притежават техните дялове, ги карат да работят и делят с тях. По този начин се плаща на богослова, на сладкаря, на пекаря, на проповедника, на актьора, на прокурора и на кочияша. Вие си мислехте, че сте за окайване, защото имате само сто и двайсет ливри на година, намалени на сто и осем ливри поради данъка ви, който възлиза на дванайсет франка. Но погледнете войниците, които проливат кръвта си за отечеството: при заплата четири су на ден те разполагат само със седемдесет и три ливри и все пак си живеят весело, защото са събрани в казарми.

— Значи, един бивш йезуит получава над пет пъти повече от заплатата на един войник. А войниците, които се биха пред очите на краля при Фонтеноа, при Левфелд и при обсадата на Трайбург, имат много по-големи заслуги пред държавата, отколкото преподобният отец Ла Валет.

— Напълно вярно. И дори когато един йезуит напусне ордена си, той разполага с много повече пари, отколкото е струвала издръжката му в манастира. Някои, като например преподобните отци Пагуийе и Нонот, спечелиха доста пари, пишейки брошури срещу парламентите^[1]. Всеки му намира леснината на този свят: един ръководи работилница за платове, друг — за порцелан, трети основава опера, този издава черковен вестник, онзи пише буржоазни трагедии или романи по английски образец; те именно поддържат фабрикантите на хартия, търговците на мастило, книжарите, разносвачите, които без тях биха изпаднали до просяшка тояга. И така, в края на краищата сто и двайсетте ливри се връщат на онези, които нямат нищо, което спомага за процъфтяването на държавата.

— Чудесен начин за процъфтяване!

— Няма друг: във всички страни бедните живеят покрай богатите. Ето единствения източник на търговията. Колкото по-работлива е една нация, толкова повече печели от чужбина. Ако всяка година изкарваме от чуждите страни по десет милиона чрез благоприятен търговски баланс, за двайсет години в страната ще има двеста милиона повече, ще има по десет франка повече на глава, честно разпределени, тоест търговците ще дадат на всеки беден възможност да спечели десет франка повече, надявайки се те сами да спечелят много повече. Но търговията, подобно на плодородието на земята, има своите граници, иначе тези доходи биха се увеличавали до

безкрайност, а при това съвсем не е сигурно, че нашият търговски баланс ще бъде винаги благоприятен — има времена, когато губим.

— Много съм чувал да се говори за населението на страната. Ако ни хрумнеше да правим двойно повече деца отколкото имаме сега, ако нашето отечество имаше двойно по-голямо население, ако населението възлизаше на четиридесет милиона души вместо на два̀йсет, какво би се случило тогава?

— Ще се случи това, че всеки ще разполага само с два̀йсет екю средно или че ще трябва земята да дава двойно повече от това, което дава сега, или че ще има двойно повече бедняци, или че ще трябва да има двойно по-голяма индустрия и да се печели двойно повече от чужбина, или пък ще трябва да се изпрати половината от населението в Америка, или най-после едната половина от населението да изяде другата половина.

— Значи, ще трябва да се задоволим с два̀йсет милиона население и със сто и два̀йсет ливри доход на глава, разпределени както е угодно Богу. Но това е тежко положение и вашият железен век е много суров.

— Никоя друга нация не е в по-добро положение, а има много страни, които са по-зле. Мислите ли, че на север има откъде да се получи равностойността на сто и два̀йсет ливри за всеки жител? Ако имаха равностойността на сто и два̀йсет ливри доход, хуните, готите, вандалите и франките не биха напуснали родината си, за да тръгнат с огън и меч да завладяват чужди страни.

— Ако ви послушам още малко, сигурно скоро ще ме убедите, че съм щастлив с моите сто и два̀йсет франка...

— Ако мислите, че сте щастлив, ще бъдете щастлив.

— Човек не може да си представи, че е онова, което не е, освен ако не е луд.

— Вече ви казах, че за да бъдете по-заможен и по-щастлив, отколкото сте, ще трябва да се ожените, но трябва да прибавя, че жена ви трябва също като вас да има сто и два̀йсет ливри рента, тоест шестнадесет декара, от които всеки да носи по десет екю. Старите римляни са имали по дванайсет декара. Ако вашите деца са работливи, всяко от тях ще може да спечели по толкова, като работи чужд имот.

— Значи, те могат да спечелят пари само ако някой друг изгуби същата сума.

— Този закон важи за всички народи. Ние можем да живеем само на тази цена.

— И ние, жена ми и аз, ще трябва да дадем половината от реколтата си на законодателната и изпълнителна власт и новите държавни министри трябва да ни отнемат половината от спечеленото с пот, от храната на горките ни деца още преди те да могат да си печелят хляба! Кажете ми, моля ви се, колко пари внасят по божествено право нашите нови министри в касите на краля?

— Вие плащате двайсет екю за шестнайсет декара, които ви носят четиридесет екю. Според новия закон богатият, който притежава хиляда и шестстотин декара, ще плати две хиляди екю, а триста и двайсет милиона декара ще дадат на краля един милиард и двеста милиона ливри годишно или четиристотин милиона екю.

— Това ми изглежда невъзможно и неизпълнимо.

— Вие сте напълно прав и тази невъзможност е геометрично доказателство, че разсъжденията на новите министри страдат от един основен недостатък.

— Не е ли огромна, доказана несправедливост да ми вземат половината от житото, от конопа, от вълната на овцете и т.н., а да не изискват никаква помощ за държавата от онези, които печелят десет или двайсет, или трийсет хиляди ливри с моя коноп, от който те фабрикуват платно, от моето жито, което продават по-скъпо, отколкото са го купили?

— Несправедливостта на това управление е толкова очевидна, колкото са погрешни и сметките му. Индустрията трябва да бъде покровителствана, но процъфтяващата индустрия трябва да подпомага държавата. Тази индустрия, разбира се, ви е отнела част от вашите сто и двайсет ливри и си ги е присвоила, като ви продава ризи и дрехи двайсет пъти по-скъпо, отколкото биха ви стрували, ако бяхте си ги направил сам. Фабрикантът, който се е обогатил за ваша сметка, е платил, признавам, надници на своите работници, които сами не притежават нищо, но за себе си той задържа всяка година сума, която представлява трийсет хиляди ливри рента. Следователно той е спечелил това богатство за ваша сметка. Вие никога не бихте могъл да му продадете стоките си толкова скъпо, че да си изкарате това, което той е спечелил от вас, защото, ако се опитате да повишите цените, той ще внесе тези стоки от чужбина по-евтино. Доказателство за това е, че

той винаги остава собственик на своята рента от трийсет хиляди ливри, а вие си оставате с вашите сто и двайсет ливри, които не само не се увеличават, но често и намаляват.

Необходимо и справедливо е следователно тънкото умение на търговеца да носи повече, отколкото простото трудолюбие на земеделеца. Същото важи и за прекупчиците на данъците. Преди нашите велики министри да ви отнемат двайсет екю от дохода, данъкът ви възлизаше на дванайсет франка. От тези дванайсет франка бирникът задържаше десет су за себе си. Ако във вашата провинция има петстотин хиляди души, той ще спечели двеста и петдесет хиляди франка годишно. Нека да изразходва петдесет хиляди от таза сума. Ясно е, че след десет години той ще има имущество на стойност два милиона. Напълно справедливо е и той, в съответствие с богатството си, да допринася за приходите на държавата. Иначе всичко ще се поквари и разстрои.

— Благодаря ви, че обложихте с данък този финансист, това е утеха за душата ми. Но понеже той така добре е съумял да натрупа богатство в излишък, кажете ми как бих могъл и аз да увелича моето малко състояние.

— Вече ви казах: като се ожените, като се трудите и се стараете да извлечете от земята си няколко снопа повече, отколкото тя е давала досега.

— Предполагам, че съм работил добре, че целият народ също е работил добре, че законодателната и изпълнителна власт е получила по-голям данък. Колко ще спечели цялата нация в края на годината?

— Абсолютно нищо, освен ако е вършила изгодна търговия с чужбина, но тя ще живее по-охолно. Всеки един ще има пропорционално повече дрехи, ризи, мебели, отколкото е имал по-рано. В държавата ще има по-голям оборот на стоки, с течение на времето заплатите ще се увеличат пропорционално на произведените в повече житни снопове, по-голямото количество овча вълна и говежди кожи, по-големия брой елени и кози, по-голямото количество грозде, изстискано в пресите. Накрая на краля ще се плати в пари стойността на по-голямо количество стоки и той ще даде на тези, които му служат, равностойността на повече блага, но в кралството няма да има нито едно екю повече.

— А какво ще остане на властта в края на годината?

— Също нищо. Така стои работата с всяка власт: тя не трупа пари, нея я хранят, обличат, дават ѝ жилище, мебели. Но всички също са получили, всеки според положението, си в обществото. Ако властта трупа пари, тя отнема от монетното обращение толкова пари, колкото е събрала, тя създава толкова нещастници, колкото пъти сложи по четирийсет екю в касата си.

— Но тогава излиза, че нашият велик крал Анри IV е бил негодник, скъперник и грабител, защото са ми разказвали, че той бил натъпкал в Бастилията над петдесет милиона, пресметнати в днешни пари!

— Той е бил не само храбър, но и разумен и добър крал. Анри IV се е готвил да води една справедлива война. Като е натрупал в касата си двайсет и два милиона тогавашни пари и имал възможност да събере още двайсет милиона, които са били в обращение, той е спестил на народа си над сто милиона, защото толкова е щяла да струва войната на страната, ако кралят не е бил взел тези полезни мерки. Той увеличил вероятностите си за успех срещу един неприятел, който не е бил така предвидлив. Теорията на вероятностите е била изключително в негова полза.

— Моят старец ми казваше, че при управлението на дук дьо Сюли хората са били пропорционално по-богати, отколкото при управлението на новите министри, които установиха единния данък и ми взеха двайсет екю от четирийсет екю доход. Кажете ми, моля ви се, има ли на света страна, която да се радва на облагите на единния данък?

— Не измежду богатите страни. Англичаните, които почти никога не се смеят, се разсмели, когато чули, че у нас разумни хора са предложили тази мярка. Китайците събират данък от всички търговски кораби, които спират в Кантон, холандците плащат в Нагазаки, когато ги допуснат в Япония, затова, че не са християни, лапонците и самоедите в същност са подложени на един-единствен данък, който те плащат в кожи от белки, в република Сан Марино се плаща само десятък, с който се поддържа цялото великолепие на държавата.

В нашата Европа има един народ, прочут със своята справедливост и храброст, който не плаща никакви данъци — това е швейцарският народ. Ето как е станала това: народът поставил себе си на мястото на австрийските и церингски князе. Малките кантони са

демократични и твърде бедни, всеки жител плаща една съвсем скромна сума, за да се посрещнат нуждите на малката република. В богатите кантони гражданите имат същите задължения към държавата, каквито им налагаха австрийските велики князе и едри земевладелци, протестантските кантони са съответно двойно по-богати от католическите, защото в тях държавата притежава имотите на монасите. Онези, които са били поданици на великите австрийски князе, на церингските князе и на калугерите, са днес поданици на отечеството. На него те плащат същия десятък, същите налози и наследствени данъци, които някога са плащали на господарите си. И тъй като, общо взето, те търгуват доста малко, търговията не е обложена с никакви данъци освен с ниски вносни мита. Мъжете продават своята храброст на чужди държави — постъпват като наемници за няколко години и това докарва малко пари в страната им за наша сметка. Това е толкова необикновен случай в цивилизования свят, колкото е и единният данък, установен от нашите нови законодатели.

— И така, господине, излиза, че швейцарците не са лишени по силата на божественото право от половината от имуществото си, и онзи, който притежава четири крави, не дава двете на държавата?

— Разбира се, че не. В един кантон дават една бъчва вино от тринайсет и изпиват дванайсет. В друг предават като данък една дванайсета част и изпиват единайсет части.

— О, искам да стана швейцарец! Какъв проклет данък е този несправедлив единен данък, който ме доведе до просия! Но пък нима онези триста-четиристотин данъка, чиито имена дори ми е невъзможно да запомня и да произнеса, са по-справедливи и по-честни. Имало ли е някога законодател, който, като е устройвал държавата, да се е сетил да направи кралски съветници хора, които да знаят да измерват въглища, да проверяват вместимостта на бъчвите с вино, да мерят дървения материал, да следят да не се продават болни свине на пазара, да преглеждат соленото масло? Имало ли е законодател, който да поддържа цяла армия от негодници, два пъти по-многобройна от войската на Александър Велики, командвана от шейсет генерала, които облагат страната с данъци, печелят забележителни победи всеки ден, хващат пленници и понякога ги принасят в жертва — било във

въздуха, било на малка дървена сцена, както, по думите на моя свещеник, правели древните скити.

Нима онова законодателство, срещу което се надигаха толкова гласове и което беше причина за толкова сълзи, струваше повече от това, което направо, спокойно и изведнъж ми отнема половината от моите средства за съществуване? Боя се, че ако се пресметне добре, чрез старата финансова система малко по малко щяха да ми измъкнат три четвърти от дохода.

— *Pliacos intra muros peccatur et extra.*

Est modus in rebus...

Caveas ne quid nimis.

— Учил съм малко история и геометрия, но не зная латински.

— Това значи приблизително: „И двете страни грешат. Във всичко бъдете по средата. Нищо предадено.“

— Да, нищо прекалено, това е моето положение; но аз нямам и необходимото.

— Съгласен съм, че вие ще загинете от глад, и аз също, и държавата също, ако новото управление трае и две години дори, но трябва да се надяваме, че Бог ще се смили над нас.

— Прекарваме живота си в надежди и умираме с надежди. Сбогом, господине, много научих от вас, но сърцето ми е съкрушено.

— Плодовете на науката са често такива.

[1] Бивши съдилища, по едно във всяка провинция на кралството преди Френската революция. ↑

ГЛАВА III

ПРИКЛЮЧЕНИЯ С ЕДИН КАРМЕЛИТСКИ КАЛУГЕР

Като благодарих на академика от Академията на науките за обясненията, аз си тръгнах смаян, като възхвалявах провидението и тъжно мърморех през зъби: „Само двацет екю доход, за да живея, и само двацет и две години живот! Уви, защо животът ни не е още по-кратък, щом сме толкова нещастни!“ Скоро се озовах пред една великолепа сграда. Вече чувствах глад, нямах дори и една сто и двацета част, която по право принадлежи на всеки човек; но щом ми казаха, че този дворец бил манастирът на преподобните боси кармелитски отци, у мен се събудиха големи надежди и си рекох: „Щом тези светци са толкова смирени и ходят боси, те ще бъдат достатъчно милостиви да ми дадат да ям.“

Позвъних; излезе един кармелит:

— Какво искаш, синко?

— Хляб, преподобни отче. Новите декрети ме лишиха от всичко.

— Ние сами просим милостиня, синко, ние не раздаваме милостиня.

— Как! Вашите свети правила ви повеляват да не носите чорапи, а вие имате царски дом. Нима ще откажете да ми дадете храна!

— Синко, вярно е, че ние не носим нито обуца, нито чорапи, това представлява един разход по-малко. На нас не ни е по-студено на краката, отколкото на ръцете, ако нашите свети правила ни заповядваха да ходим с гол задник, нямаше да ни бъде студено и на задника. Колкото до нашия красив дом, построихме го много лесно, защото получаваме сто хиляди ливри доход от къщи, които се намират на същата улица.

— А, оставяте ме да умра от глад, а имате сто хиляди ливри доход! А не давате ли петдесет хиляди на новото правителство?

— Опазил ни Господ да платим и един обол! Единствено плодовете на земята, обработвана от трудолюбиви ръце, закоравели от мазоли и обливани в сълзи, дължат данък на законодателната и изпълнителна власт. Подаянията, които получаваме, ни дадоха възможност да построим тези сгради, от които събираме сто хиляди ливри годишно, но тези подаяния идват от плодовете на земята, които вече са платили данък и не трябва да бъдат облагани два пъти. Тези подаяния са спасили душата на вярващите, които са станали още по-бедни, за да направят нас по-богати. И ние продължаваме да искаме милостиня и да смучем предградието Сен Жермен, за да можем да спасим още много други вярващи.

След като каза тези думи, кармелитът ми затвори вратата под носа.

Минах пред казармата на сивите мускетари, разказах случката на един от тези господа: те ми дадоха хубав обед и едно екю. Един от тях предложи да отиде да подпали манастира, но друг, по-разумен мускетар, му изтъкна, че още не му е дошло времето и го помоли да почака две-три години.

ГЛАВА IV

АУДИЕНЦИЯ ПРИ МИНИСТЪРА НА ФИНАНСИТЕ

С моето екию в джоба отидох да връча прошение на господин министъра на финансите, който него ден приемаше просители.

Чакалнята му беше пълна с най-различни хора. Имаше главно хора е по-пълни лица, с по-издути кореми и с по-горди физиономии от моя човек с осемте милиона. Не смеех да се приближа; виждах ги, а те не ме виждаха.

Един монах, събирач на църковния десятък, беше завел дело срещу някои граждани, които той наричаше „моите селяни“. Този духовник разполагаше с доход, по-голям от доходите на всичките му енориаши, взети заедно, и при това беше феодален земевладелец. Той твърдеше, че тъй като с голям труд превърнали в лозя своите пустеещи земи, неговите крепостни му дължали десятък от виното си, което, като се пресметне стойността на труда, на коловете, на бъчвите и на избите, възлизало на повече от една четвърт от реколтата.

— Но понеже десятъкът е — казваше той — божествено право, аз искам четвърт от приходите на моите селяни в името на Бога.

— Виждам колко сте милосърден! — рече му министърът.

Тогава един прекупчик на данъци, който много разбираше от налози, му каза:

— Ваше превъзходителство, това село не може да даде нищо на този калугер, защото миналата година принудих енориашите му да платят трийсет и два данъка върху виното си и след това ги осъдих да платят това, което бяха изпили в повече, така че сега те са напълно разорени. Разпродадох добитъка и покъщнината им, но те все още са ми длъжници. Противопоставям се на искането на преподобния отец.

— Вие имате право да бъдете негов съперник — отговори министърът. — И двамата еднакво обичате ближния си и думите ви са много назидателни за мен.

Един трети просител, калугер и земевладелец, чиито селяни нямат право да завещават имуществата си, чакаше решение от Съвета, което да го постави във владение на цялото имущество на един парижки заплес, който имал неблагоразумието да живее една година и един ден в някаква къща, оградена отвсякъде от именията на този духовник — следователно подлежаща на същия сервитуд, и който умрял в тази къща. Сега монахът настояваше да получи цялото имущество на този заплес, и то по божествено право.

Министърът намери, че този калугер носи в гърдите си не по-малко нежно и справедливо сърце от първите двама просители.

Един четвърти, финансов контрольор, представи прекрасно изложение, с което се оправдаваше за това, че е докарал до просяшка тояга двайсет семейства. Те били наследили имущества от чичовци, лели, братя или братовчеди и трябвало да платят наследствени данъци. Контрольорът им изтъкнал с преизобилни доказателства, че не са оценили точно наследствата си, че в същност са много по-богати, отколкото си мислят, и на това основание ги осъдил на глоба, тройно по-висока от стойността на наследените имущества, съсипал ги със съдебни разноски и успял да натика в затвора главите на семействата, след което купил най-добрите им, имоти, без дори да развърже кесията си.

Финансовият министър му каза (вярно, с малко горчив тон):

— Euge, контрольоре, bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, te constituam^[1] главен прекупчик на данъците. (Накарах един учен, който има доход четиридесет екю, да ми обясни тези думи. Те много ме зарадваха. Вижте Евангелие от Матей, глава XXV, стих 21 и 23.)

Но все пак министърът каза съвсем тихо на един докладчик по жалбите в държавния съвет:

— Трябва да накараме тия свети пиявици и тия мирски пиявици да повърнат каквото са нагълтали. Време е да облекчим бремето на народа, иначе, без нашите грижи и нашата справедливост, той ще може да живее само на онзи свят.

Страшно гениални хора му представиха разни проекти. Един беше измислил да наложи данък върху остроумието.

— Всички ще побързат да платят — казваше той, — защото никой няма да иска да минава за глупак.

Министърът му каза:

— Освобождавам ви от този данък.

Друг му предложи да установи единен данък върху песните и смеха, тъй като нашият народ е най-веселият на света и с една песен се утешава за всичко. Но министърът му обърна внимание, че от известно време вече не се съчиняват шеговити песни и че се страхува да не би хората да станат прекалено сериозни само за да се отърват от данъка.

След това дойде един мъдър и почтен гражданин, който предложи да предаде на краля три пъти повече пари, като същевременно събира от народа три пъти по-малко. Министърът го посъветва да научи аритметиката.

Четвърти, воден от приятелски чувства, доказваше, че кралят може да събере само седемдесет и пет милиона, но той самият можел да му събере двеста двадесет и пет милиона.

— Вие ще ми доставите това удоволствие — рече министърът, — когато изплатим държавните дългове.

Най-после пристигна един служител на новия автор, който направи законодателната власт по божествено право съсобственица на всичките ни земи и даде на краля един милиард и двеста милиона доходи. Познах човека, който ме тикна в затвора, загдето не бях платил двадесетте екю. Хвърлих се в краката на господин министъра на финансите и поисках правосъдие. Той избухна в смях и ми каза, че просто са ми изиграли една шега. След това заповяда на тези жестоки шегобийци да ми дадат сто екю като обезщетение и ме освободиха от данък до края на живота ми.

— Господ да ви благослови, ваша светлост — рекох му аз.

[1] Отлично, добри и верни контролоре, понеже в малкото си бил верен, правя те... (лат.) — Б. пр. ↑

ГЛАВА V

ПИСМО ДО ЧОВЕКА С ЧЕТИРИДЕСЕТТЕ ЕКЮ

Макар че съм три пъти по-богат от вас, тоест притежавам триста и шейсет ливри или франка доход, все пак ви пиша като на равен, без да говори гордостта на големите богаташи.

Прочетох историята на вашето нещастие и на справедливото решение, което господин министърът на финансите е издал; поздравявам ви. За нещастие току що прочетох „Финансистът-гражданин“, въпреки отвращението, което ми вдъхва това заглавие; впрочем на мнозина то изглежда противоречиво. Този гражданин има двадесет франка от вашите доходи и шестдесет от моите; на всички жители той оставя само по сто франка. За сметка на това един друг, не по-малко заможен мъж надува нашите доходи до сто и петдесет ливри виждам, че вашият геометър е избрал златната среда. Той съвсем не е от онези великолепни благородници които с едно драсване на перото населяват в Париж един милион жители и след всичко, което сме загубили през последните войни, пуца в обращение един милиард и петстотин милиона звонкови монети в кралството.

Понеже много обичате да четете, ще ви заема „Финансистът-гражданин“, но да не би да повярвате всичко: той дава откъси от завета на великия министър Колбер^[1], без да знае, че това е една смешна смесица, съставена от Гасиен дьо Курти^[2]; дава записки от „Десятъкът“ на маршал дьо Вобан^[3], без да пише, че той е от Боагийбер^[4]; споменава завета на кардинал дьо Ришельо^[5], без да знае, че той е написан от дьо Бурзеис^[6]. Той измисля, че кардиналът е твърдял, че когато месото поскъпне, на войника се плаща повече. Обаче при неговото управление месото поскъпни много, а войнишките заплати не се увеличиха никак, и това доказва, независимо от всички други доказателства, че тази книга, призната за фалшификат още когато е била публикувана и по-късно приписана на кардинала, е

толкова от Ришелю, колкото тъй наречените завети на кардинал Алберони^[7] и на маршал Бол-Ил^[8] са написани от самите тях.

Мамите се през целия си живот от завети и теории; и аз, като вас, съм пострадал от тях. Ако модерните солиптици^[9] и ликурговци^[10] са се подиграли с вас, новите по-жестоко се подиграха с мен. Щях да умра от глад, ако не бях получил едно малко наследство, благодарение на което можах да се съвзема.

Притежавам четиристотин и осемдесет декара работил съм в най-хубавия край, който природата е създала и който има най-неплодородната почва. След като се приспаднат всички разноси, четири декара в моя край са чист доход едно екю, тоест три ливри. Щом прочетох вестниците, че един прочут специалист по земеделие изобретил нова сеялка — сеял през надупчени дъски и така, пръскайки по-малко семе, събирал по-голяма реколта — бързо взех пари в заем, купих си такава и почнах да сея през дъските. Целият ми труд отиде на вятъра; пропаднаха ми и парите; същото се случи и на знаменития специалист, който вече не сее през дъски.

Злата ми съдба пожела да прочета Стопанския алманах, който се продава в Париж в книжарницата. Попаднах на опита на един изобретателен парижанин, който за забавление заповядал да изорат градината му петнадесет пъти и вместо да посади в нея йота, я засял с пшеница: получил много изобилна реколта. Пак взех в заем пари. „Стига да изора земята и тридесет пъти — казах си аз, — и ще получа двойно повече от реколтата на този достоен парижанин, който е усвоил основите на земеделската наука, като е посещавал операта и театъра, и така ще забогатея благодарение на неговия пример и неговите препоръки.“

Да изореш дори и четири пъти земята си в нашия край, е нещо невъзможно; суровият климат и внезапните промени на времето не позволяват това, пък и поради нещастieto, което ме сполетя, когато сеех през надупчени дъски, както препоръчваше знаменитият земеделски специалист, бях принуден да продам впряга си.

И така, изорах тридесет пъти моите четиристотин и осемдесет декара с всичките рала, които можах да намери на четири левги наоколо. Да изореш три пъти един декар, струва три ливри и това е установена цена, а трябваше да ора тридесет пъти. Оранта на всеки декар ми излезе тридесет ливри, а моите четиристотин и осемдесет

декара ми струваха четиринадесет хиляди и четиристотин ливри. Реколтата, която в тоя проклет край при средна година достига до триста крини, се покачи действително на триста и тридесет крини, което, пресметнато по двадесет ливри крината, ми даде шест хиляди и шестстотин ливри. Загубих седем хиляди и осемстотин ливри. Вярно е, че ми остана сламата.

Щях да се разоря, да пропадна, ако един прочут лекар, разсъждавайки в областта на медицината така добре, както аз в областта на земеделието, не беше пратил набързо на оня свят една моя стара леля.

Кой би повярвал, че пак ще проявя слабост да се подведа по вестника на Буде? Но в края на краищата този човек не се е закълел да ме погуби — казвах си аз. Прочетох в неговия сборник, че достатъчно било да засадиш ангинари за четири хиляди франка, за да изкараш четири хиляди ливри печалба. Сигурно Буде ще ми върне с ангинарите това, което ме накара да загубя от жито. Изразходвах четири хиляди франка и ето че полските плъхове изядоха моите ангинари. В цялата околия дюдюкаха по мен като след дявол, който е показал среден пръст на папата.

Написах на Буде писмо, пълно с гневни упреци. Но единственият отговор на този измамник беше статия в неговия вестник, в която се забавляваше за моя сметка. Той най-нахално отричаше, че жителите на островите в Караибско море са червенокожи и трябваше да му изпратят писмото на един бивш кралски прокурор в Гваделупа, който заявяваше, че Бог е създал караибците червени, както е сътворил негрите черни. Но тази малка победа не ми помогна, загубих до последното су цялото наследство, което бях получил от леля си, понеже прекалено вярвах на новите теории. Още веднъж ви повтарям, драги господине, пазете се от шарлатаните.

[1] Жан-Батист Колбер (1619–1683) — министър на финансите през царуването на Луи XIV. Допринесъл много за стопанското процъфтяване на Франция. ↑

[2] Гасиен дьо Курти дьо Сандрас (1644–1712) — френски писател, чиито исторически съчинения изобилстват с измислени от самия него „факти“. ↑

[3] Себастиен Лъопретр дьо Вобан (1633–1707) — знаменит френски военен инженер и маршал; създател на нов тип укрепления. ↑

[4] Пиер Лъопезан дьо Боагийбер (1648–1714) — френски икономист. Поддръжник на свободната търговия. ↑

[5] Арман-Жан дьо Ришельо (1585–1642) — кардинал, бележит френски държавник. Водил ловка външна политика, подчинил напълно феодалните благородници на краля и подготвил установяването на абсолютизма във Франция. ↑

[6] Амабл дьо Бурзеис (1606–1672) — дипломат и богослов, секретар на Ришельо. Волтер неоснователно му приписва авторството на „Завещанието на Ришельо“. ↑

[7] Алберони (1664–1725) — италиански кардинал, министър на испанския крал Филип V. ↑

[8] Шарл Фуке дьо Бел-Ил (1684–1761) — френски маршал. ↑

[9] Солип (640–558 пр.н.е.) — велик гръцки държавник, изработил конституцията на Атина. ↑

[10] Ликург (IX в. пр.н.е.) — спартански законодател. ↑

ГЛАВА VI

НОВИ МЪКИ, ПРИЧИНЕНИ ОТ НОВИ ТЕОРИИ

(Тази глава е извлечена от ръкописа на един стар самотник.)

Виждам, че ако някои добри граждани се забавляват да управляват държавите и да се поставят на мястото на царете, че ако други се смятат за триптолемовци^[1] и за самата богиня Церера, има и още по-дръзки, които без много церемонии са се поставили на мястото на Бога и с перото си създават света, както той някога го е създал със словото Си.

Един от първите, който се представи пред мен, очаквайки да го боготворя, беше потомъкът на Талес и се наричаше Телиамед. От него научих, че планините и хората са създадени от морските води. Отначало имало само прекрасни морски човеци, които впоследствие станали земноводни. Тяхната красива разцепена опашка се превърнала на бедра и крака. Главата ми беше още пълна с „метаморфозите“ на Овидий и с една книга, в която се доказваше, че човешкият род е изроденото поколение на една порода павиани — все пак предпочитам да произлизам от риба, отколкото от маймуна.

С течение на времето у мен се породиха съмнения върху това родословие и дори върху образуването на планините.

— Как — каза ми той, — вие не знаете, че морските течения, които непрекъснато насипват пясък наляво и надясно на дебелина най-много до 10–12 стъпки, са създали в течение на безкрайно много векове планини, високи двадесет хиляди стъпки, които не се състоят от пясък? Знайте, че морето непременно е покривало цялата земя. Доказателство за това е, че са видели корабни котви на връх Сен Бернар, които са били там няколко века преди хората да имат кораби. Представете си, че Земята е едно стъклено кълбо, което дълго време е било изцяло покрито с вода.

Колкото повече ме убеждаваше, толкова по-малко му вярвах.

— Как — каза ми той, — не сте ли виждал наносите на туренския бряг? На тридесет и шест левги от морето има купища черупки, с които земята се тори като с оборски тор. Щом в течение на дълго време морето е натрупало цяла мина черупки на тридесет и шест левги навътре в сушата, защо да не може да достигне на три хиляди левги в продължение на много векове върху нашето стъклено кълбо?

Отговорих му:

— Господин Телиамед, има хора, които могат да изминат пеш петнадесет левги на ден, но те не могат да изминат петдесет. Не вярвам, че моята градина е направена от стъкло, а колкото до вашите наноси, също така се съмнявам дали се състоят от морски черупки. Напълно възможно е това да е просто една мина от дребни варовити камъчета, които лесно могат да вземат формата на късове от черупки, както има камъни във формата на език, но които не са никакви езици, има камъни във формата на звезди, но не са звезди, има и камъни като навити змии, но съвсем не са навити змии, други приличат на естествените органи на прекрасния пол, а съвсем не са останки от дами. Срещат се дендрити, срещат се камъни с изображения по тях, други изглеждат като дървета и къщи, без никога да са били нито къщи, нито дъбове.

Ако морето е оставило наноси от черупки в Турен, защо е пренебрегнало Бретан, Нормандия, Пикардия и всички други брегове? Боя се, че тези прехвалени наноси произлизат толкова от морето, колкото и самите човеци. Но дори морето да се е разляло на тридесет и шест левги, това не значи, че то непременно е стигнало до три хиляди и дори до триста левги и че всички планини са създадени от водите. Бих казал по-скоро, че Кавказ е създал морето, отколкото да твърдя, че морето е създало Кавказ.

— Но, господин невернико, какво ще кажете за вкаменените стриди, които са намерени по върховете на Алпите?

— Ще кажа, господин създателю, че не съм виждал нито вкаменени стриди, нито корабни котви на Мон Сени. Ще отговоря с това, което е вече казано: намират; се мидени черупки (които лесно се вкаменяват) на голямо разстояние от морето, както се изкопават и римски медали на сто левги от Рим. По-скоро ми се ще да вярвам, че някои хора, отивайки на поклонение в Сен Жак, са оставили няколко черупки към Сен Морис, отколкото да си въобразявам, че морето е

създадо върха Сен Бернар. Навсякъде има черупки, но сигурно ли е, че те не са по-скоро останки от черупести и раковидни животни от нашите реки и езера, отколкото от морски животни?

— Господин невернико, ще ви направя за смях в света, който възнамерявам да създам.

— Господин създателю, разрешава ви се, всеки е господар в своя свят. Но никога няма да ме накарате да повярвам, че светът, в който живеем, е от стъкло, нито че няколко черупки доказват, че морето е сътворило Алпите и планината Тавър. Знаете, че няма никакви черупки по планините в Америка. Сигурно някой друг е създал Западното полукълбо, а вие сте се задоволили да сътворите Стария свят; това е впрочем предостатъчно.

— Господине, господине, ако още не са намерени черупки по планините на Америка, един ден ще бъдат намерени.

— Господине, това значи да говорите като създател, който знае много тайни и е сигурен в работата си: отстъпвам ви, ако желаете, вашите наноси, стига само вие да ми оставите моите планини. Аз съм впрочем най-смирен и покорен слуга на ваше провидение.

Докато се просвещавах така с Телиамед, един ирландски йезуит, предрешен като мъж, но иначе тънък наблюдател, който при това притежаваше добри микроскопи, създаде змиорки от брашно, получено от жито, заразено с мораво рогче. След това вече никой не се съмняваше, че с брашно, получено от добро жито, могат да се направят и хора. След това създадох органически частици, от които са съставени хората. Защо не? Нали великият геометър Фатио беше възкресявал мъртви в Лондон; в Париж пък можеха също така лесно да направят живи хора от органически частици. Но тъй като за нещастие новите змиорки на Нийдам изчезнаха, то и новите хора също изчезнаха и избягаха при монадите, които те намериха точно посред фината зърнеста и набраздена материя.

Не че тези създатели на теории нямат големи заслуги в областта на физиката, опазил ме Господ да изразя презрение към техните трудове! Някои ги сравняват с алхимиците, които, фабрикувайки злато (което никога не са успели да получат), са открили добри лекарства или поне много любопитни неща. Можеш да бъдеш извънредно способен човек и да имаш погрешни идеи за произхода на животните и строежа на земното кълбо. Все пак рибите, превърнати в хора, и

водите, превърнати в планини, не ми бяха сторили толкова зло, колкото господин Буде. Задоволих се спокойно да си остана с моите съмнения, когато един лапонец ме взе под свое покровителство. Той беше дълбок философ, но не прощаваше никога на онези, които не споделяха мнението му. Този философ най-напред ме накара да разбера ясно бъдещето, като възвиши душата ми. Аз направих такива необикновени усилия да се възвися духовно, че се разболях. Той обаче ме излекува, като ме намаза с борова смола от главата до петите. Едва бях в състояние да се движа и той ми предложи да предприемем пътуване из Южното полукълбо, за да правим дисекции на глави на гиганти, чрез което сме щели да опознаем ясно естеството на душата. Не мога да понасям пътуване по море. Той има добрината да ме поведе по суша. Нареди да изкопаят голяма дупка в земното кълбо, която излизаше право при патагонците. Тръгнахме на път, но при входа на дупката аз си счупих крака. С голяма мъка ми оправиха крака. На счупеното място се образува мазол, от който много ми олекна. В една от моите диатриби вече съм говорил за всичко това, за да поуча света, който с най-голямо внимание слуша за тези велики неща. Вече съм много стар и понякога обичам да повтарям приказките си, за да ги втълпя още по-добре в главите на малките момчета, за които работя толкова отдавна.

[1] Триптолем — митически цар на древногръцката държавица Елевзис; според легендата научил хората на земеделие. ↑

ГЛАВА VII

ЖЕНИТБАТА НА ЧОВЕКА С ЧЕТИРИДЕСЕТТЕ ЕКЮ

След като се образова напълно и спечели малко богатство, човекът с четиридесетте екю се ожени за едно хубаво момиче, което притежаваше сто екю доход. Жена му скоро забременя. Той отиде при своя геометър и го запита дали тя ще роди момче или момиче. Геометърът му отговори, че акушерките и слугините обикновено познават тези неща, но че физиците, които предвиждат затъмненията, не са така просветени като тях.

След това той поиска да научи дали синът му или дъщеря му вече има душа. Геометърът отговори, че това не е негова работа и че трябва да говори с богослова, който живее на ъгъла.

Човекът с четиридесетте екю, който беше вече човек с най-малко двеста екю, попита на кое място се намира детето му.

— В една торбичка — му отвърна неговият приятел — между пикочния мехур и правото черво.

— О, милостиви Боже — извика той, — безсмъртната душа на моя син е родена и настанена между урината и нещо по-лошо!

— Да, драги съседе, и душата на един кардинал не е имала друга люлка и все пак хората са горди и си придават важен вид.

— О, учени господине, не бихте ли могъл да ми кажете как се създават децата?

— Не, драги приятелю. Но ако желаете, ще ви кажа това, което са измислили нашите философи, тоест как не се създават децата.

Най-напред ще ви кажа, че в своята отлична книга „De Matrimonio“^[1] преподобният отец Санчес^[2] споделя напълно мнението на Хипократ. Той вярва сякво, че двете течности, на мъжа и на жената, се устремяват една към друга и се сливат и че в този миг, поради това сливане, детето е заченато. И е така убеден в тази физическа система, станала и богословска, че в глава XXI ка втората си книга той пише:

„Utrum virgo Maria semen emiserit in copulatione cum Spiritu Sancto“^[3]

— Е, господине, вече ви казах, че не разбирам латински. Обяснете ми на френски загадъчните думи на отец Санчес.

Геометърът му преведе цитата и двамата потръпнаха от ужас.

Намирайки, че Санчес е невероятно смешен, младоженецът все пак остана доста доволен от Хипократ; ласкаеше се от мисълта, че жена му е изпълнила всички условия, предписани от този лекар, за да се създаде дете.

— За нещастие — каза съседът му — има много жени, които не изпускат никаква течност, приемат с отвращение ласките на съпрузите си и все пак имат деца. Дори само това опровергава Хипократ и Санчес. Освен това изглежда твърде вероятно, че в еднакви случаи природата винаги действа по същите принципи. А от друга страна има много видове животни, които се размножават без съвкупление — като люспестите риби, стридите, листните въшки. Трябваше следователно физиците да потърсят някакъв механизъм за размножение, който да подхожда за всички животни. Знаменитият Харви, който пръв доказва кръвообращението и който беше достоен да открие тайната на природата, сметна, че го е намерил у кокошките: те снасят яйца и той заключи, че жените също снасят. Лошите шегобийци казаха, че по тази причина буржоата и дори някои дворцови хора наричат жените и любовниците си „моя кокошчице“, други казваха, че всички жени са кокетни, защото искат да се харесат на петлите. Но въпреки тези подигравки Харви не промени мнението си и в цяла Европа беше установено, че всички произлизаме от яйца.

— Но, господине, вие ми казахте, че природата е винаги подобна на себе си, че действа винаги по същия принцип в еднакви случаи. А жените, кобилите, магариците, змиорките не снасят яйца; вие се подигравате с мен.

— Те не снасят яйца навън, но снасят яйца вътре в себе си, те имат яйчници, както всички птици. Кобилите и змиорките също имат яйчници. Едно яйце се откъсва от яйчника и се измътва в матката. Погледнете всички люспести риби, жабите. Те хвърлят яйцата си, които мъжкият опложда. Яйцата на китовите и на другите морски животни от този вид се измътват в матката. Молците, мушиците, най-нищожните насекоми — всички са видимо образувани от яйца: всичко

произлиза от яйце. И нашето земно кълбо е едно голямо яйце, в което се съдържат всички други яйца.

— Но действително тази теория има всички белези на истина. Тя е проста, неизменна и очевидно е доказана за повече от половината видове животни. Напълно съм доволен от нея и не желая друга; яйцата на жена ми са ми много скъпи.

— С течение на времето тази теория омръзна на хората: започнаха да създават децата по друг начин.

— Но защо, щом като тази теория е толкова естествена?

— Защото твърдяха, че жените нямат яйчници, а само малки жлезички.

— Подозирам, че хората, които са имали да предложат друга теория, просто са искали да подбият теорията за яйцата.

— Напълно е възможно. На двама холандци хрумнало да разгледат под микроскоп семенна течност — от хора и от разни животни. Сторило им се, че виждат в нея напълно развити животинки, които се движели с невероятна скорост. Видели такива животинки дори в семенната течност на петела. Тогава заключили, че мъжките животни вършат всичко, а женските — нищо, че женските служат само за да носят съкровището, което мъжките им поверяват.

— Виж какви странни неща! Имам известни съмнения, че тези животинки, които щъкат така чудновато в течността, биха останали след това неподвижни в яйцата на птиците и също така неподвижни в корема на жената цели девет месеца, като само от време на време се премятат през глава. Това не ми изглежда логично. Доколкото мога да съдя, в природата нещата не вървят така. Как изглеждат, моля ви се, тези малки човечета, които плуват така добре в течността, за която ми говорите?

— Като червейчета. Имаше особено един лекар, на име Андри, който виждаше червеи навсякъде и който искаше непременно да провали системата на Харви. Ако можеше, той би отрекъл и кръвообращението само защото друг го е открил. Понеже постоянно се отдавали на Онановия грях и разглеждали всичко под микроскоп, двамата холандци и господин Андри сведоха човека до гъсеница. Най-напред човекът е червей като нея, след това подобно на нея се превръща в истинска какавида, която селяните наричат „бѐбче“. Както

гъсеницата става пеперуда, така и ние след девет месеца ставаме хора: ето нашите метаморфози.

— Е, останаха ли на това мнение? Не се ли е появила оттогава нова мода?

— На хората им омръзна да бъдат гъсеници. Един изключително забавен философ откри в една физическа Венера, че децата се създават чрез привличане. И ето как ставала цялата работа: когато спермата попаднала в матката, дясното око привличало лявото око, което идвало да се съедини с него в качеството на око, но носът, който то срещало на пътя си, му пречел и то било принудено да отиде наляво. Същото било с ръцете, бедрата и прасците, които са свързани с бедрата. Трудно е да се обясни при тази хипотеза положението на гърдите и на задника. При образуването на животните този велик философ не допуска никакъв план на съществуващото-творец. Той далеч не вярва, че сърцето е създадено, за да приема и разпраца кръвта, че стомахът е създаден, за да смела храната, очите да гледат, ушите да чуват. Всичко това му се струва прекалено вулгарно и затова всичко става чрез привличане.

— Та той е съвсем луд. Надявам се, че никой не е възприел неговата смахната идея.

— Хората се смяха много, но тъжното е, че този безумец приличаше на богословите, които с всички сили преследват онези, които те сами размиват.

Други философи измислиха други теории, които нямаха по-голям успех: вече не ръката търси другата ръка, не бедрото тича след другото бедро, а малки молекули, малки частици от ръката и бедрото се натрупват едни върху други. След като загубихме доста време, сигурно в края на краищата ще бъдем принудени да се зърнем към яйцата.

— Чудесно. И какво се роди от всички тези спорове?

— Съмнението. Ако въпросът беше разискван между богослови, щеше да има отлъчвания от черквата и проливане на кръв. Но между физици мирът бързо се възстановява: всеки си ляга с жена си, без ни най-малко да мисли за нейните яйчници, нито за нейните фалопиеви тръбички. Жените забременяват, без дори да се попитат как става това тайнство. И вие, когато сеете жито, не знаете как то покълва в земята.

— О, зная го много добре, отдавна са ми го казали: това става чрез гниене. Понякога обаче ми иде да се изсмея високо на онова,

което са ми разказали.

— Това е много добро желание. Съветвам ви да се съмнявате във всичко, освен че сборът на трите ъгли на един триъгълник е равен на два прави и че триъгълниците, които имат равни основи и височини, са равни помежду си, както и други подобни твърдения като например, че две и две правят четири.

— Да, мисля, че е много мъдро човек да се съмнява. Обаче, откакто забогатях и имам свободно време, чувствам, че съм станал много любопитен. Когато моята воля движи ръката или крака ми, бих желал да открия пружината, чрез която моята воля ги движи, защото сигурно има някаква пружина. Понякога много се чудя, че мога да вдигам и свеждам очи, а не мога да мърдам ушите си. Ето аз мисля и много бих желал някак си да зная какво става в главата ми сега, да докосна с пръст мисълта си. Трябва да е много любопитно. Питам се дали мисля сам, дали Бог ми дава идеи, дали душата ми е влязла в тялото, когато съм бил на шест седмици или на един ден, как се е настанила в мозъка ми; искам да зная дали мисля много, когато спя дълбоко и когато съм в летаргия. Блъскам си главата да разбере как от едно тяло може да израсне друго тяло. Моите усещания ме учудват не по-малко. Откривам нещо божествено в тях, особено в удоволствията. Понякога съм правил усилия да си представя едно ново сетиво и никога не съм успял да постигна това. Геометрите знаят всички тези неща, имайте добрината да ме просветите.

— Уви, ние сме толкова невежи, колкото и вие. Обърнете се към Сорбоната.

[1] За брака (лат.). — Б. пр. ↑

[2] Санчес — испански богослов. ↑

[3] В съвкупление със светия дух Дева Мария изхвърли семе от утробата си (лат.). — Б. пр. ↑

ГЛАВА VIII

ЧОВЕКЪТ С ЧЕТИРИДЕСЕТТЕ ЕКЮ, ВЕЧЕ БАЩА, РАЗСЪЖДАВА ЗА КАЛУГЕРИТЕ

Когато се видя баща на едно момче, човекът с четиридесетте екю започна да се смята за човек с известна тежест в държавата. Надяваше се да даде поне десет поданици на краля, които до един да бъдат полезни. Той беше човекът, който правеше най-хубавите кошници на света, а жена му беше отлична шивачка. Тя беше родена близо до едно голямо абатство, което имаше сто хиляди ливри доход. Един ден мъжът ѝ ме попита защо тези господа, които са тъй малобройни, са погълнали толкова пъти по четиридесет екю.

— По-полезни ли са те на отечеството от мен?

— Не, драги съседе.

— Допринасят ли те като мен за увеличението на населението на страната?

— Не — поне така изглежда.

— Обработват ли земята? Защиават ли държавата, когато е нападната?

— Не, те се молят на Бога за вас.

— Добре, тогава и аз се моля на Бога за тях; нека разделим богатствата. Според вас колко полезни хора в кралството — мъже, и колко момичета се намират в манастири?

— Според докладите на управителите на провинциите, съставени в края на миналия век, във Франция е имало около деветдесет хиляди.

— Според предишната ни сметка, като се пресмята по четиридесет екю на глава, те би трябвало да притежават само десет милиона и осемстотин хиляди ливри. А колко всъщност имат?

— Сигурно към петдесет милиона, като сметнем литургиите и подаянията, събирани от просещите монаси, които наистина облагат народа със значителен данък. Един брат, който събира милостиня за

един парижки манастир, се похвалил публично, че неговата торба носела осемдесет хиляди ливри доход. Чакайте да видим колко дават на глава тези петдесет милиона, ако се разхвърлят на деветдесет хиляди остригани глави. Излиза петстотин и петдесет ливри.

— Това е значителна сума за едно многобройно общество, където разноските са по-малки поради броя на консуматорите, защото много по-малко струва на десет души да живеят заедно, отколкото ако всеки имаше отделно жилище и се хранеше отделно.

— Значи, бившите йезуити, на които днес се дава четиристотин ливри пенсия, действително са загубили от тази сделка?

— Не вярвам, защото те всички са се приютили при роднини, които им помагат. Мнозина от тях отслужват литургии за пари, нещо, което не правеха по-рано. Други са станали възпитатели на деца, трети са поддържани от набожни жени. Всички са се справили някак. И може би измежду тях днес има само малцина, които, след като са вкусили веднъж от светските радости и от свободата, биха искали да поемат отново някогашните си окови. Каквото и да казват, монашеският живот съвсем не е за завиждане. Доста известна е максимата, че калугерите са хора, които се събират, без да се познават; живеят, без да се обичат, и умират, без да съжаляват един за друг.

— Значи, мислите, че ще им се направи много голяма услуга, ако всички бъдат разкалугерени?

— Те несъмнено биха спечелили много, а и държавата още повече. На отечеството ще бъдат върнати граждани и гражданки, които безразсъдно са пожертвали свободата си на възраст, на която законите не им позволяват да разполагат дори с десет су рента; ще се измъкнат тези трупове от гробниците им — това би било истинско възкресение. Техните манастири биха станали кметства, болници, обществени училища или биха били превърнати в работилници. Населението би се увеличило, всички изкуства и занаяти биха процъфтели още повече. Или поне би могло да се намали броят на тези доброволни жертви, като се определи числото на послушниците. Отечеството би имало повече полезни хора и по-малко нещастници. Така мислят всички управници, това е единодушното желание на обществото, откакто умовете са по-просветени. Примерът на Англия и на толкова други държави е очевидно доказателство за необходимостта от подобни реформи. Какво би правила Англия днес, ако вместо четиридесет

хиляди моряка имаше четиридесет хиляди калугери? Колкото по-многобройни стават занаятите, толкова по-необходим става и броят на трудещите се поданици. Несъмнено в манастирите са погребани много дарования, които са загубени за държавата. За да процъфти, кралството трябва да има колкото е възможно по-малко свещеници и повече занаятчии. Невежеството и варварството на нашите бащи не само не е правило за нас, а е по-скоро предупреждение да направим това, което те биха направили, ако бяха на наше място и имаха нашите познания.

— Значи, не от омраза към калугерите искате да премахнете монашеството, а защото ви е жал за тях и от любов към отечеството. И аз мисля като вас. Никак не бих желал синът ми да стане калугер. И ако мислех, че трябва да имам деца за манастир, не бих легнал вече с жена си.

— Има ли наистина добър баща на семейство, който да не стене, когато вижда сина си или дъщеря си загубени за обществото? Това се нарича „да се спасиш“. Но войникът, който се спасява, когато трябва да се бие, бива наказан. Ние всички сме войници на държавата.

Обществото ни издържа и ние ставаме дезертъори, когато го напуснем. Какво казвам, дезертъори! Монасите са детеубийци, които задушават цяло едно потомство. Деветдесет хиляди души затворени в манастир, които реват или мърморят под носа си на латински, биха могли да дадат на държавата по двама поданика всеки: това прави сто и осемдесет хиляди души, които те премахват в зародиш. За сто години загубата става огромна, това е доказано.

Защо се е наложило монашеството? Защото от времето на Константин Велики управлението е било некадърно и омразно почти навсякъде; защото Римската империя е имала повече калугери, отколкото войници, само в Египет е имало сто хиляди калугери, защото те са били освободени от труд и данъци; защото, когато станали християни, за да управляват поданици християни, вождовете на варварските народи, които разрушиха империята, са упражнявали най-ужасна тирания и хората на тълпи са навлизали в манастирите, за да избегнат яростта на тези тирани — хвърляли се в едно робство, за да избегнат друго; защото, учредявайки толкова различни ордени на свети ленивци, папите са си създали многобройни поданици в другите държави; защото един селянин предпочита да му казват „преподобни отче“ и да дава благословии, отколкото да натиска ралото, защото той

не знае, че ралото е по-благородно от расото, защото предпочита да живее за сметка на глупците, отколкото от честен труд; и най-последно, защото не знае, че като става монах, си готви нещастни дни, изтъкани от скука и разкаяние.

— Добре, господине, да няма вече монаси за тяхно и за наше щастие. Но бях много огорчен, когато чух да казват на благородника в нашето село, баща на четири момчета и три момичета, че няма да може да ги подреди, ако не направи дъщерите си калугерки.

— Това прекалено често повтаряно твърдение е безчовечно, противоотечествено и рушително за обществото. Когато за едно съсловие, каквото и да бъде то, може да се каже: „Ако всички хора постъпят в него, човешкият род ще загине“, това е доказателство, че това съсловие не струва нищо и че този, който влиза в него, вреди на човечеството.

И така, ясно е, че ако всички момчета и момичета влезеха в манастир, светът би загинал. Следователно поради самия този факт монашеството е враг на човешката природа, независимо от ужасните злини, които понякога причинява.

— Не би ли могло да се каже същото за войниците?

— Разбира се, че не, защото, ако всеки гражданин носи на свой ред оръжие, както някога е било във всички републики, и особено в Рим, войникът става още по-добър земеделец; войникът-гражданин се жени и се бие за жена си и децата си. Ех, да дадеше Господ всички земеделци да бяха войници, и то женени! Те биха били отлични граждани. Но един калугер, като калугер го бива само да изяде средствата за съществуване на своите сънародници. Не съществува по призната истина.

— Но какво ще правят момичетата на бедните благородници, които не могат да ги омъжат?

— Ще правят, както се е казвало хиляди пъти, като момичетата в Англия, Шотландия, Ирландия, Швейцария, Холандия, половината от Германия, Швеция, Норвегия, Дания, Татария, Турция, Африка и в почти цялата останала земя. Те ще бъдат много по-добри съпруги, много по-добри майки, когато хората свикнат, както в Германия, да вземат жени без зестра. Една добра и трудолюбива домакиня ще направи повече добро в дома си, отколкото дъщерята на някой

финансист, която харчи за излишни неща повече, отколкото е донесла на мъжа си.

Трябва да има приюти за старци, за недъгави, за сакати. Но вследствие на най-отвратителна злоупотреба манастирите са само за младите и добре сложени хора. В манастира най-напред карат новопостъпилите от двата пола да изложат голотата си, противно на всяко чувство за свян, разглеждат ги внимателно отпред и отзад. Нека някоя стара и гърбава жена отиде и поиска да постъпи в манастир — веднага ще я изгонят по най-оскърбителен начин, освен ако даде огромна зестра. Какво казвам? Всяка калугерка трябва да има зестра, иначе ще бъде изметът на манастира. Никога не е имало по-нетърпима злоупотреба.

— Тъй, тъй, господине, кълна се, че дъщерите ми никога няма да станат калугерки. Те ще се научат да предат, да шият, да плетат дантели, да везат, да бъдат полезни. Считам монашеските обети като посегателство срещу отечеството и срещу самия себе си. Обяснете ми, моля ви се, как може един от моите приятели да противоречи на цялото човечество, като поддържа, че калугерите били твърде полезни на населението, защото техните сгради са по-добре поддържани дори от сградите на благородниците, а земите им — по-добре обработени.

— Е, какъв е този ваш приятел, който твърди такива странни неща?

— Той е приятел на хората или по-скоро на монасите.

— Искал е да се пошегува. Той знае много добре, че десет семейства, всяко от които има по пет хиляди ливри доход от земята, са сто пъти, хиляди пъти по-полезни, отколкото един манастир, който ползува доход от петдесет хиляди ливри и при това винаги има някакво скрито съкровище. Той хвали красивите сгради, построени от монасите, а именно това дразни гражданите и това е повод за оплаквания в цяла Европа. Обетът за бедност осъжда дворците, както обетът за смирение противоречи на гордостта, а обетът да унищожиш рода си противоречи на природата.

— Почвам да мисля, че трябва много да се пазим от книгите.

— С тях трябва да се отнасяме както с хората: да избираме най-разумните, да ги проверяваме и да приемаме само това, което е очевидно.

ГЛАВА ІХ

ЗА ДАНЪЦИТЕ, ПЛАЩАНИ В ЧУЖБИНА

Преди един месец човекът с четиридесетте екю дойде при мен, като се държеше за слабините от смях; смееше се така сърдечно, че и аз се разсмях, без да знам за какво се касае. С какви подражателски способности се ражда човек! До каква степен ни владее инстинктът! Колко заразителни са душевните пориви?

Ut ridentibus arrident, ita flenti b us adflent

Humani vultus^[1]

Когато се насмя хубаво, той ми каза, че току що срещнал един човек, който казвал, че е протонотариус на Светия престол и че изпращал голяма сума пари на триста левги оттук на един италианец, от името на един французин, комуто кралят бил подарил малко ленно владение, и че този французин никога не би могъл да се възползва от благодеянието на краля, ако не изпрати на този италианец дохода си от първата година.

— Това е напълно вярно — рекох му аз, — но то съвсем не е така весело. Малките привилегии от този род струват на Франция около четиристотин хиляди ливри годишно, а от два века и половина, откакто трае този обичай, ние вече сме изнесли за Италия осемдесет милиона.

— Милостиви Боже! — извика той. — Колко пъти по четиридесет екю! Значи, този италианец ни е заробил преди два века и половина и ни е наложил този данък?

— Наистина — отговорих аз, — някога той ни облагаше още по-тежко. Сегашното е дреболия в сравнение с това, което той дълго събирал от нашия нещастен народ и от другите нещастни народи на Европа.

Тогави му разказах как са били установени тези свети грабежи. Той знае малко история, има здрав смисъл и лесно разбра, че сме били роби и че още влачим едно късче от веригата. Дълго и енергично говори срещу тази злоупотреба, но с какво уважение пък говореше въобще за религията! Колко почиташе владиците, как желаше те да

имат много пъти по четиридесет екю, за да ги изразходват за благотворителност в епархиите си!

Желаеше също така всички селски свещеници да имат достатъчен брой пъти по четиридесет екю, за да могат да живеят прилично.

— Тъжно е — казваше той — един свещеник да трябва да се кара със своите енорияши за три снопа жито и да не бъде щедро заплатен от провинцията. Срамота е тези господа постоянно да се съдят със своите феодални земевладелци. Тези вечни спорове за въображаеми права, за десетъци, подкопават уважението, което им е дължимо. Нещастният земеделец, който вече е платил на бирниците своя десетък и двете су за ливра, и имуществения данък, и поголовния данък, и откупите, за да не настаняват в дома му войници, макар че преди това е трябвало да храни войници и т.н. и т.н., на този нещастник, казвам, селският свещеник идва да отнеме една десета от реколтата. Тогава той не гледа на него вече като на свой наставник, а като на кождер, който му свлича и малкото кожа, която му е останала. Отнемайки му по божествено право всеки десети сноп, свещеникът напълно съзнава, че проявява дяволска жестокост, като не държи сметка какво му е струвало, за да изкара този сноп. И какво остава за селянина и за семейството му? Плач, оскъдица, обезсърчение, отчаяние и смърт от преумора и нищета. А ако беше платен от провинцията, свещеникът би бил утеха за своите енорияши, вместо да гледат на него като на враг.

Този достоен човек се разчувства, докато произнасяше тези думи. Той обичаше отечеството и боготвореше общественото благо. Понякога извикваше: „Какъв народ можеше да бъде френският, ако пожелаехме!“

Отидохме да видим сина му, комуто майката, много чиста и добре измита, поднасяше голяма, бяла гръд. Детето беше много красиво.

— Уви — каза бащата, — значи, и ти имаш само двадесет и три години живот и можеш да предявиш право само за четиридесет екю!

[1] Човешките лица се смеят със смеещите се и плачат с плачещите (лат.). — Б. пр. ↑

ГЛАВА X ЗА ПРОПОРЦИИТЕ

Произведението на крайните членове е равно на произведението на средните, но два чувала откраднато жито не се отнасят така към тези, които са ги взели, както загубата на техния живот се отнася към интереса на ограбеното лице.

Игуменът на Д.О., комуто двама от неговите ратаи откраднали две крини жито, наскоро обеси двамата провинени. Тази екзекуция му струвала повече от цялата реколта и оттогава не може да си намери вече ратаи.

Ако кралете бяха заповядали щото онези, които откраднат жито от господаря си, да обработват нивите му цял живот с вериги на краката и звънче на врата, окачено на тежък ярем, този игумен би спечелил много. Трябва да се сплашат престъпниците, да, несъмнено. Но принудителният труд и дълготрайният позор сплашват повече от бесилката.

Преди няколко месеца в Лондон един злосторник беше осъден на заточение в Америка, където да работи в захарните плантации заедно с негрите. В Англия, както и в много други страни, на всички престъпници се разрешава да подадат молба до краля, било за да бъдат помилвани напълно, било за да им се намали наказанието. Този престъпник подал молба да бъде обесен, като заявявал, че смъртно мрази труда и предпочита да бъде удушен за една минута, отколкото цял живот да прави захар.

Други могат да мислят различно, всеки си има свои разбирания, но казахме вече и трябва да го повторим, че обесеният не става за нищо и че наказанията трябва да бъдат полезни.

Преди няколко години в Татария^[1] осъдили двама младежи да бъдат набити на кол, заедно гледали с шапка на глава как минава едно шествие от лами. Китайският император^[2], който е много по-умен,

казва, че той би ги осъдил три месеца да вървят гологлави след такива процесии.

„Определяйте наказанията съразмерно с престъпленията“ — е казал маркиз Бекариа^[3]; тези, които са създали законите, не са били геометри.

Ако абат Гион или Коже^[4], или бившият йезуит Нонот^[5], или бившият йезуит Патуйе^[6], или проповедникът Лабомел^[7] пишат долни клевети, в които няма нито истина, нито разум, нито духовитост, нима ще ги обесят, както игуменът на Д.О. наредил да обесят двамата негови слуги, и то под претекст, че клеветниците са по-виновни от крадците?

Ще осъдите ли дори Фрерон^[8] да гребе окован в галерите, защото обижда добрия вкус и защото е лъгал цял живот, надявайки се да може да плати сметката си при кръчмаря?

Ще поставите ли на позорния стълб господин Ларше^[9], защото е бил винаги много тромав, защото е трупал грешка върху грешка, защото никога не е съумявал да различи каквато и да е степен на вероятност, защото според него в един огромен дъвен град, който се е славил с полицията си и с ревността на мъжете, тоест във Вавилон, където жените са били пазени от евнуси, всички принцеси отивали от благочестие да раздават публично ласките си на чужденци в храма, и то за пари? Нека се задоволим да го изпратим на самото място да си опита късмета, нека бъдем умерени във всичко, нека наказанията съответстват на престъпленията. Нека простим на бедния Жан-Жак^[10], когато пише само за да си противоречи, когато, след като представи една комедия, която беше освиркана в един парижки театър, обижда онези, които представят комедии на сто левги от Париж, когато търси покровители, които по-късно оскърбява, когато декламира срещу романите и същевременно пише роман, чийто герой е един глупав възпитател, който приема благодаренията на една швейцарка, на която е направил дете, и след това отива да изхарчи парите си в един парижки бордей. Нека го оставим да вярва, че е надминал Фенелон и Ксенофон, като е научил един младеж от добро семейство на дърводелски занаят. Не си заслужава заради тези смахнати баналности да се издаде заповед за задържане под стража, достатъчно е да се изпрати в „Петит Мезон“^[11], да му се дава силен бульон, да му се пуска кръв и да живее под режим.

Мразя драконовите закони, които са наказвали еднакво и престъпленията и заблудите, и злобата и глупостта. Нека не се отнасяме към йезуита Нонот, който е виновен само в това, че е писал глупости и обиди, както са се отнесли към йезуитите Малагрида, Олдкорн, Гарне, Гиняр, Гере^[12], и както би трябвало да се отнесем към йезуита Лъотелие^[13], който измами краля и хвърли Франция в размирици. Във всеки процес, във всеки спор, във всяка свада трябва преди всичко да различаваме нападателя от нападнатия, потисника от потиснатия. Нападателната война се води от тиранин; този, който се защитава, е невинен.

Както бях потънал в тези размисли, човекът с четиридесетте екю дойде при мене, облян в сълзи. Запитах го с въннение да не би синът му, който трябва да живее двадесет и три години, да е умрял.

— Не — отвърна той, — малкият е много добре, жена ми също. Но аз бях повикан да свидетелствам срещу един воденичар, когото разпитвах с обикновен и необикновен начин, и който се оказа невинен. Видях го как припадна от изтезанията, които ставаха все по-страшни, чух как пращат костите му, още чувам виковете и писъците му, те ме преследват навсякъде — плача от жал, треперя от ужас.

Аз също се разплаках и се разтреперих, защото съм извънредно чувствителен.

Тогава в паметта ми изплува споменът за страхотното приключение на семейство Кала: една добродетелна майка, окована във вериги, дъщерите ѝ разплакани и прокудени, домът ѝ разграбен; един почтен баща на семейство, съсипан от изтезания, агонизиращ на колелото и издъхващ в пламъците; довлечат сина, окован във вериги, пред съдиите, един от които му казва: „Току-що изтезвахме баща ти на колелото, сега и теб ще подложим на същите мъчения.“

Спомних си за семейство Сирвен, което един от моите приятели срещнал, когато бягало през покритите с лед планини от преследванията на един колкото несправедлив, толкова и невеж съдия. „Този съдия — каза ми той, — без да има и сянка от доказателство, осъдил цялото невинно семейство на мъчения, тъй като предполагал, че бащата и майката, подпомогнати от две от дъщерите си, удушили третата дъщеря, за да не отиде на литургия, и хвърлили трупа в кладенеца.“ В този вид присъди аз виждам едновременно върха на глупостта, несправедливостта и варварството.

Човекът с четиридесетте екю и аз окайвахме човешката природа. В джоба си имах речта на един прокурор от Дофине, която засягаше отчасти тези интересни въпроси, и аз му прочетох следните места:

„Наистина велики хора са били онези, които първи са се осмелили да се нагърбят с управлението на себеподобните си и да поемат бремето на общественото благополучие; заради доброто, което са искали да сторят на хората, те спечелили тяхната неблагодарност, заради спокойствието на народа, те се отказали от собственото си спокойствие. Те застанали, така да се каже, между хората и Провидението, за да им създадат изкуствено едно щастие, което, изглежда, им е било отказано.

Кой съдия, който има поне малко чувство за своите задължения и за човечност, би могъл да поддържа тези идеи? Би ли могъл, уединен в кабинета си, да хвърли поглед върху тези книжа, злочести паметници на престъплението и на невинността, без да потръпне от ужас и състрадание? Няма ли да му се стори, че дочува стенещи гласове, които излизат от тези злокобни писания, няма ли те да го сепнат, когато решава съдбата на един гражданин, на един съпруг, на един баща, на едно семейство? Кой безмилостен съдия (който е разгледал дори едноединствено наказателно дело) ще може да мине хладнокръвно край някой затвор? «Аз, значи, държа един от себеподобните си в тази омразна сграда — ще си каже той, — може би човек равен на мен, мой съгражданин, просто един човек! Аз го окувам всеки ден, аз затварям пред него тези ненавистни врати. Може би душата му е обхваната от отчаяние, може би той с проклятие изрича моето име, вдигнал очи към небето, и несъмнено най-великият Съдия ни гледа и един ден ще трябва да съди и двама ни.»

И ето, страхотно зрелище се появява изведнъж пред очите ми. Съдията е уморен да разпитва с думи, той иска да разпитва чрез мъчения. Нетърпелив в диренето на истината и може би раздразнен от безполезността на разпита, той заповядва да донесат факли, вериги, лостове и всички уреди, измислени, за да причиняват болка. Палачът идва да се намеси във функциите на правосъдието и завършва чрез насилие един разпит, започнат в свобода.

О, блага философийо! Ти, която търсиш истината само с внимание и търпение, очакваше ли ти, че в твоя век ще се употребяват такива средства за нейното откриване?

Вярно ли е, че нашите закони одобряват тази непонятна метода и че тя е осветена от обичая?

Техните закони следват предразсъдъците им. Публичните наказания са така жестоки, както личните отмъщения; и действията, подсказани от разума им, са не по-малко немилостиви от действията, внушени от страстите им. Каква е, прочее, причината за тази странна противоположност? Това е така, защото нашите предразсъдъци са стари, а нашата нравственост е нова, защото сме толкова проникнати от чувствата си, колкото сме глухи към идеите си, защото жаждата за удоволствия ни пречи да разсъждаваме върху нуждите си и се стремим повече да живеем, отколкото да направляваме поведението си. С една дума, нашите нрави са благи, но не са добри, ние сме цивилизовани, но просто не сме човечни.“

Тези откъси, които красноречието беше продиктувало на човечността, изпълниха сърцето на моя приятел със сладка утеха. Той се възхищаваше от тях с цялата си нежна душа.

— Как! — казваше той, обхванат от възторг. — Значи, и в провинцията се създават шедьоври? А бяха ми казвали, че на света имало само Париж.

— Само в Париж пишат опери — казах му аз, — но днес в провинциите има много съдии, които мислят със същата смелост и които се изразяват със същата убедителност. Някога оракулите на справедливостта, както и оракулите на нравствеността, бяха само смешни: доктор Глупак декламираше пред съда и Арлекин — от амвона. Но най-после философията дойде и каза:

— Говорете публично само за да кажете нови и полезни истини и ги кажете с красноречието на чувството и на разума.

— Но ако нямаме нищо ново да кажем? — извикаха писачите.

— Тогава мълчете — отговори им философията. — Всички тези кухи парадни речи, които съдържат само фрази, са като огньовете, които се палят по Еньовден, ден, когато човек най-малко има нужда да се грее; тези огньовете не доставят никакво удоволствие и от тях не остава дори пепел.

Нека цяла Франция чете добрите книги. Но въпреки напредъка на човешкия дух хората четат твърде малко; измежду онези, които понякога искат да се просветят, повечето четат много лошо. Моите съседи и съседки играят след вечеря на една английска игра, чието име

ми е много трудно да произнеса, защото се нарича тумзк. Много почтени буржоа — едри глави, които си мислят, че са умни глави — ви казват с важен вид, че няма никаква полза от книгите. Но, господа невежи, знаете ли, че вие сте управлявани само от книги? Знаете ли, че гражданският законник, военният кодекс и Евангелието са книги, от които вие постоянно зависите? Четете, просвещавайте се, само чрез четене укрепва духът, разговорите го разсейват, играта го ограничава.

— Аз имам много малко пари — ми отвърна човекът с четиридесетте екю, — но ако някога спечеля малко богатство, ще си купувам книги от книжаря Марк-Мишел Ре.

[1] Татария — френският град Абвил. ↑

[2] Волтер има пред вид пруския крал Фридрих II. ↑

[3] Чезаре ди Бекария (1738–1794) — италиански правник, допринесъл за хуманизиране на наказателното право. ↑

[4] Франсоа-Мари Коже (1723–1780) — ректор на Парижкия университет, в писанията си нападал съвременните философи. ↑

[5] Клод-Франсоа Нонот (1711–1793) — френски писател, йезуит, водил полемика с Волтер. ↑

[6] Луи Патуйе (1699–1770) — писател, йезуит, автор на брошури срещу Волтер. ↑

[7] Лоран де Лабомел (1726–1773) — френски литератор. Автор на „Бележки“ върху Волтеровото съчинение „Векът на Луи XIV“. ↑

[8] Ели Фрерон (1718–1776) — френски критик, поддръжник на класическите традиции в литературата и враг на Волтер. ↑

[9] Пиер-Анри Ларше (1726–1812) — професор по гръцка литература в Парижкия университет, автор на трудове по археология и преводач от гръцки и английски. Водил остра полемика с Волтер. ↑

[10] Волтер има пред вид философа Жан-Жак Русо. ↑

[11] „Петит Мезон“ — парижка болница за душевноболни. ↑

[12] Йезуити, които са били осъдени несправедливо. Така португалският йезуит Габриел Малагрида е бил осъден за ерес с фалшиви доказателства и изгорен на клада; Хенри Гарнет, английски йезуит, е бил осъден без свидетелски показания и екзекутиран. ↑

[13] Мишел Лъотелие — йезуит, преподавател по хуманитарни науки и философия и по-късно изповедник на крал Луи XIV. ↑

ГЛАВА XI ЗА СИФИЛИСА

Човекът с четиридесетте екую живееше в една малка околия, където от сто и петдесет години не бяха оставяли войници на гарнизон. В това затънтено кътче на земята нравите бяха останали чисти като въздуха, който го заобикаля. Хората не знаеха, че другаде любовта може да бъде заразена с гибелна отрова, че цели поколения могат да бъдат нападнати в зародиша си и че природата, противоречейки си сама на себе си, може да превърне нежността в ужас и насладата в погнуса. Хората се отдаваха на любовта със сигурността на невинни души. Дойде войска и всичко се промени.

Двама лейтенанти, полковият свещеник, един ефрейтор и един новобранец, който наскоро бе излязъл от семинарията, бяха достатъчни, за да заразят дванадесет села за по-малко от три месеца. Две братовчедки на човека с четиридесетте екую се видяха покрити с твърди пъпки, хубавите им коси окапаха, гласът им стана дрезгав, клепачите на втрещените им и угаснали очи станаха пепеляви и вече не се затваряха, за да дадат почивка на разкапаните им крайници, разяждани от скритата зараза, като крайниците на арабина Йов, макар че той никога не е страдал от тази болест.

Главният лекар на полка, човек с голяма опитност, беше принуден да поиска от двореца помощници, за да излекува всички момичета в този край. Министърът на войната, винаги склонен да облекчи съдбата на прекрасния пол, изпрати цял набор калугери, които с една ръка разрушаваха това, което възстановяваха с другата.

По това време човекът с четиридесетте екую четеше философската история за „Кандид“, преведена от немски от доктор Ралф, в която се доказва, че очевидно всичко е добре и че е абсолютно невъзможно в най-добрия от възможните светове сифилисът, чумата, бърбечните камъни, пясъкът в пикочния мехур, скрофулите, Валанската камара и инквизицията да не влизат в състава на Вселената, на тази вселена, създадена единствено за човека, цар на

животните, сътворен по образ и подобие на Бога, с когото както ясно се вижда, си приличат като две капки вода.

В истинската история за „Кандид“ той прочете, че знаменитият доктор Пангрос загубил едно око и едно ухо, когато го лекували от тази болест.

— Уви — каза той, — няма и моите две братовчедки, бедните ми братовчедки, ще останат еднооки и едноухи?

— Не — отвърна му лекарят-утешител, — германците са непохватни, но ние лекуваме момичетата бързо, сигурно и приятно.

И действително двете хубави братовчедки се отърваха само с това, че главите им бяха подути като балон цели шест седмици, че загубиха половината си зъби и езиците им станаха половин стъпка дълги и накрая умряха от гръдобол след шест месеца.

По време на лекуването братовчедът и главният лекар разсъждаваха така:

— Възможно ли е, господине, природата да е свързала такива ужасни мъчения с едно тъй необходимо удоволствие, толкова позор с толкова слава, и да е по-опасно да направиш едно дете, отколкото да убиеш човек? Вярно ли е поне, че за наша утеха този бич намалявал по цялата земя и ставал все по-малко опасен от ден на ден?

— Напротив, той се разпространява все повече и повече в нашата християнска Европа; стигнал е до Сибир. Виждам съм повече от петдесет души да умират от тази болест, видях да умират от същата болест и един голям армейски генерал и един много мъдър министър. Малцина хора със слаби гърди издържат на болестта и на лекарствата. Едрата шарка и сифилисът, болести-посестрими, са се съюзили по-здраво и от калугерите, за да унищожат човешкия род.

— Още едно основание да разкалугерим калугерите — да ги върнем сред хората, за да помогнат да се облекчи злото, което двете посестрими нанасят. Кажете ми, моля ви се, страдат ли животните от сифилис?

— При тях няма нито сифилис, нито едра шарка, нито калугери.

— Трябва, значи, да признаем, че те са по-щастливи в по-разумни от нас в този най-добър от всички светове?

— Никога не съм се съмнявал в това. Те страдат от много по-малко болести от нас. Техният инстинкт е много по-сигурен от нашия

разум. Те не се измъчват никога нито от миналото, нито от бъдещето.

— Вие сте бил лекар на един френски посланик в Турция. Има ли много болни от сифилис в Константинопол?

— Франките са донесли болестта в предградието Пера, където живеят. Познавах един калугер от ордена на капуцините, който беше разяден като Пангос. Но болестта не е още стигнала в самия град. Франките почти никога не преспиват там. В този огромен град почти няма улични момичета. Всеки богат човек си има робини черкезки, постоянно пазени, постоянно наблюдавани — тяхната красота е безопасна. Турците наричат сифилиса „християнска болест“ и това още повече усилва дълбокото презрение, което хранят към нашето богословие. Но за сметка на това те пък имат чумата, египетска болест, на която не обръщат много внимание и не си дори дават труд да вземат предпазни мерки срещу нея.

— По кое време смятате, че се е появил този бич в Европа?

— При завръщането на Христофор Колумб от първото му пътешествие сред невинните народи, които не са познавали нито скъперничеството, нито войната, тоест към 1494 година. Тези народи, прости и справедливи, са били жертва на болестта от незапомнени времена, така както проказата е върлувала сред арабите и евреите и чумата сред египтяните. Първият плод, който испанците донесли след завоеванието си на Новия свят, бил сифилисът. Той се разпространил по-бързо от мексиканското сребро, което влезе в обращение в Европа много по-късно. Причината за това е, че във всички градове тогава имало красиви публични домове, наречени б..., установени по заповед на владетелите, за да се опази честта на дамите. Испанците внесли отровата в тези привилегировани домове, където князете и владичите намирали необходимите им момичета. Отбелязано е, че в Констанц имало седемстотин и осемнадесет момичета, за да обслужват черковния събор, който така благочестиво осъдил на изгаряне Ян Хус и Йероним Пражки.

Това е достатъчно, за да се разбере с каква бързина се е разпространила болестта във всички страни. Първият благородник, който умрял от нея в 1499 година, бил светлейшият и преподобнейши владика и вицекрал на Унгария, когото Бартоломео Монтанагуа, прочут падуански лекар, не успял да излекува. Гуалтиери твърди, че владиката на Майнц, Бертолд фон Хенеберг, „нападнат от сифилис,

предал Богу дух в 1504 година“. Знаем, че нашият крал Франсоа I е умрял от същата болест. Анри III я хванал във Венеция, но якобинският калугер Жак Кленган успял да спре развитието на болестта.

Парижкият парламент, винаги загрижен за общественото благо, бил първият, който издал закон срещу сифилиса през 1497 година. Законът забранявал на всички болни от сифилис да живеят в Париж под страх от смъртно наказание чрез обесване, но тъй като не било лесно да се докаже юридически на гражданите и гражданките, че са извършили това престъпление, този закон нямал по-голям успех от законите, издадени оттогава насам срещу употребата на средства за повръщане. Но въпреки парламента броят на виновните се увеличавал непрекъснато. Сигурно ако, вместо да ги бесят, бяха употребили заклинания срещу сифилитиците, днес тази болест щеше да е изчезнала от лицето на земята, но за жалост никой не се сетил за това средство.

— Вярно ли е това, което прочетох в „Кандид“, че когато в Европа две армии, от по тридесет хиляди души всяка, вървят една срещу друга с развети знамена, човек може да се хване на бас, че има по двадесет хиляди сифилитици от всяка страна?

— Съвършено вярно. Същото е положението със студентите в Сорбоната. Какво искате да правят младите бакалаври, които природата зове по-високо и по-силно от богословието? Мога да ви се закълна, че моите събрата и аз сме лекували, пропорционално взето, много повече млади свещеници, отколкото млади офицери.

— Няма ли никакъв начин да се изкорени тази зараза, която опустошава Европа. Вече се опитаха да отслабят отровата на едрата шарка, защо да не се опитат да направят нещо и със сифилиса?

— Би имало само едно средство и то е — всички европейски владетели да се съюзят, както по времето на Готфрид Булонски. Разбира се, един кръстоносен поход срещу сифилиса би бил много по-разумно нещо от всички онези походи, предприемани някога така злополучно срещу Саладин, Мелексала и албигойците. Много по-добре би било да се разберат за да отблъснат общия враг на човешкия род, отколкото непрестанно да дебнат благоприятния момент да опустошат земите на съседа и да покрият полята с трупове, само за да заграбят два-три града и няколко села. Аз говоря против интереса си,

защото трупам пари от войната и сифилиса, но преди да бъда главен лекар, трябва да бъда човек.

По този начин човекът с четиридесетте екю се образоваше умствено и духовно, както се казва. Той не само наследи двете си братовчедки, които умряха само след шест месеца, но получи и наследството на един доста далечен роднина, доставчик на военните болници, който се беше доста угоил, понеже поставяше ранените войници на строга диета. Този човек никога не пожела да се ожени — имаше си доста хубав харем. Не признаваше никого от роднините си, живееше разпуснато и умря в Париж от преяждане. Той беше, както виждате, много полезен на държавата.

Нашият нов философ трябваше да замине за Париж, за да получи наследството на своя роднина. Най-напред управителите на държавните имоти оспориха правата му. Той има щастието да спечели делото си, както и щедростта да раздаде на бедните от своята околия, които нямаха своя дял от четиридесетте екю рента, част от остатъците от имуществото на богаташа, а след това се зае да задоволи и голямата си страст — да си създаде библиотека.

Той четеше всяка сутрин, вземаше си бележки и вечер се съветваше с учени, за да се осведоми на какъв език змията е заговорила на нашата добра прамайка, дали душата се намира в голямата мозъчна спойка или в пинеалната жлеза, дали свети Петър е прекарал двадесет и пет години в Рим, каква е специфичната разлика между ангелски хорове и ангелски степени и защо негрите имат сплескан нос. Впрочем той реши никога да не управлява държавата и никога да не пише брошури срещу новите пиеси. Наричаха го господин Андре, това беше кръщелното му име. Тези, които го познаваха, се възхищаваха от неговата скромност и от качествата му, както от придобитите, така и от вродените. Той си построи удобна къща в своето старо имение, което заемаше шестнадесет декара. Синът му скоро ще бъде на възраст да постъпи в колежа, но баща му желае той да постъпи в колежа „Д'Аркур“, а не в колежа „Мазарен“, заради професор Коже, който пише пасквили, защото един професор в колеж не бива да пише пасквили.

Мадам Андре му роди много красива дъщеря, която той се надява да омъжи за един съветник от съда по фискални дела, стига

само този магистрат да не е хванал болестта, която главният лекар иска да изкорени от християнска Европа.

ГЛАВА XII

ГОЛЕМИЯТ СПОР

По време на престоя на господин Андре в Париж възникна голям спор. Касаеше се да се установи дали Антонин Благочестиви е бил честен човек и дали сега се намира в Ада или в Чистилището, или в преддверието на Рая, очаквайки да възкръсне. Всички почтени хора взеха страната на Антонин. Те казаха: „Антонин е бил винаги справедлив, умерен, целомъдрен, винаги е вършил добро. Вярно е, че в Рая не му е отредено такова хубаво място, както на свети Антоний, защото, както видяхме, във всичко трябва да има пропорции, но сигурно душата на императора Антонин не се пече на шиш в Ада. Ако е в Чистилището, трябва да бъде извадена оттам, достатъчно е само да се отслужват литургии за него. Йезуитите нямат сега никаква работа, нека отслужат три хиляди литургии за успокоение на душата на Антонин. Ако им се плати по петнадесет су парчето, те ще спечелят две хиляди двеста и петдесет ливри. Впрочем на коронованите глави се дължи уважение, не трябва току-така лекомислено да бъдат осъждани.“

Противниците на тези добри хора твърдяха обратното: че не трябва да се проявява никакво снизхождение към Антонин, че той бил еретик, че бил по-лош от карпократианците^[1] и алоджите^[2], че е умрял, без да се изповяда, че трябва да се даде добър пример, че е добре да бъде осъден на вечни мъки, за да се даде добър урок на императорите на Китай, на Япония, на Персия, на Турция и на Мароко, както и на царете на Англия, на Швеция, на Дания, на Прусия, а също и на щатхолдера на Холандия и на управниците на Бернския кантон, които също така не ходят на изповед, както не е ходил и император Антонин, и че най-последно неизказано удоволствие е да се издават декрети срещу умрели владетели — човек не може да ги нападне, докато са живи, защото се страхува, че може да му отрежат ушите.

Спорът стана така сериозен, както е била някога разправията между урсулинките и анунциатките^[3], които спорели кои от тях могат по-дълго да носят между краката си рохко яйце, без да го счупят. Вече се страхуваха от разкол, както по време на бабините приказки и на записите, платими на приносителя на онзи свят. Разколът е нещо страхотно, това означава различие на мненията, а до онзи съдбоносен момент всички хора са мислели еднакво.

Господин Андре, който е отличен гражданин, покани на вечеря водачите на двете партии. Той е един от добрите сътрапезници, които имаме: има благ нрав, жив ум, не се весели шумно, откровен е и сговорчив, у него няма онова остроумие, което като че ли иска да задуши духовитостта на другите. Авторитетът, който си е спечелил, се дължи само на неговия чар, на умереността му и на закръгленото му лице, което е крайно убедително. Със същата веселост той би събрал на вечеря корсиканец и генуезец, представител на град Женева и негативист^[4], мюфтия и владика. Той умело омекоти първите удари, които спорещите си нанасяха, като отклони разговора и разказа една много забавна приказка, тя много се хареса и на осъждащите, и на осъдените. Най-последно когато всички се понапиха, той ги накара да подпишат, че душата на император Антонин ще остане *in statu quo*, тоест неизвестно къде, докато дойде Страшният съд.

След вечерята душите на докторите се завърнаха мирно в преддверията си и всичко беше отново спокойно. Това помирение донесе голяма слава на човека с четиридесетте екю и винаги, когато между образовани или необразовани избухваше много остър, много злъчен спор, хората съветваха и двете страни: „Господа, идете да вечеряте у господин Андре.“

Зная две ожесточени една срещу друга партии, които си навлякоха големи нещастия само защото не отидоха да вечерят у господин Андре.

[1] Последователи на Карпократ — александрийски философ от II в., отцепник от християнската църква. ↑

[2] Еретици, които отричали автентичността на Евангелието. ↑

[3] Калугерки от два женски католически ордена. ↑

[4] Поддръжник на партията, която била против ограничаването на правата на правителствата на швейцарските кантони. ↑

ГЛАВА XIII

ИЗГОНЕНИЕТ ЗЛОДЕЙ

Славата, която си бе спечелил господин Андре, че знае да заглажда спорове, като дава хубави вечери, му докара миналата седмица едно странно посещение. Един мургав човек, доста зле облечен, прегърбен, с изкривена на една страна глава, със свиреп поглед и доста мръсни ръце, дойде при него и настойчиво помоли да бъде поканен на вечеря заедно с враговете си.

— Кои са вашите врагове — го запита господин Андре — и кой сте вие?

— Уви — отвърна посетителят, — ще призная, господине, че хората ме считат за един от ония негодници, които пишат пасквили, за да си изкарат хляба, и непрекъснато крещат: „Бог, Бог, Бог, религия, религия!“, само за да изкарат някоя дребна печалба. Обвиняват ме, че съм клеветял действително най-религиозните граждани, онези, които най-искрено почитат Божеството, най-почтените хора в кралството. Вярно е, господине, че на хората от моя занаят, когато се разпалят в почнат да съчиняват, често им се изплъзват поради невнимание неща, които се считат за груби грешки, заблуждения, които хората наричат безсрамни лъжи. На нашето усърдие се гледа като на отвратителна смесица от мошеничество и фанатизъм. Хората твърдят, че макар да хващаме за жертви някои доверчиви стари глупачки, всички почтени, що годе грамотни хора ни презират и се отвращават от нас. Мои врагове са главните членове на най-знаменитите академии в Европа, почитани писатели и благотворителни граждани. Току що пуснах на бял свят едно произведение, което озаглавих „Антифилософия“. Имах само добри намерения, но никой не пожела да купи книгата ми. Тези, на които я подарих, я хвърлиха в огъня, като ми казаха, че тя е не само противоразумна, но и противохристиянска и противопочтена.

— Е, какво — каза му господин Андре, — направете като онези, на които сте подарил вашия пасквил — хвърлете го в огъня и нека не се говори повече за него. Намирам вашето разкаяние за много

похвално. Невъзможно е обаче да ви покана на вечеря с почтени хора, защото те не могат да бъдат ваши врагове, тъй като никога няма да прочетат писанията ви.

— Господине — рече мазникът, — не бихте ли могъл поне да ме помирите с роднините на покойния господин дьо Монтескьо, чиято памет оскърбих, за да възхваля преподобния отец Рут, който беше отишъл да отрови последните му минути и бе изгонен от стаята на умирающия?

— По дяволите — извика господин Андре, — отец Рут е отдавна умрял. Идете да вечеряте с него.

Груб човек става господин Андре, когато има работа с това проклето и глупаво племе. Той разбра, че мазникът искаше да вечеря в дома му с достойни хора само за да ги въвлече в спор и после да отиде да ги наклевети, да пише срещу тях и да печата нови лъжи. И го изгони от дома си както Рут беше изгонен от къщата на президента Монтескьо.

Невъзможно е да бъде измамен господин Андре. Колкото прост и наивен беше, когато беше човекът с четиридесетте екю, толкова по-предпазлив и внимателен стана, когато опозна хората.

ГЛАВА XIV

ЗДРАВИЯТ РАЗУМ НА ГОСПОДИН АНДРЕ

Колко е укрепнал здравият разум на господин Андре, откакто има библиотека! Той се отнася към книгите, както към хората: подбира ги и никога не се подвежда по имената. Какво удоволствие е да се просвещаваш и да разширяваш духовния си кръгзор само за едно екю, и то без да излезеш от дома си!

Той се облажава, че е роден в епоха, когато човешкият разум започва да се усъвършенства. „Колко нещастен бих бил — казва той, — ако епохата, в която живея, беше епохата на йезуита Гарас, йезуита Гиняр, доктор Буше, доктор Обри, доктор Генсестр или на хората, които осъждаха на каторга онези, които пишеха срещу категориите на Аристотел!“

Нищетата беше отслабила душевните пружини на господин Андре! Благосъстоянието им възвърна гъвкавостта. В света има хиляди господа Андре, за които колелото на щастиято трябва да се завърти само веднъж, за да станат наистина достойни хора. Днес той е запознат с всички европейски въпроси и особено с напредъка на човешкия дух.

— Струва ми се — казваше ми той миналия вторник, — че Разумът пътува на малки преходи от север на юг, придружен от своите близки приятели — Опитът и Търпимостта. Съпровождат го също Земеделието и Търговията. Той се представи в Италия, но конгрегацията на Индекса^[1] го прогони оттам. Най-много, което можа да направи, беше да изпрати там няколко от своите агенти, които не престават да вършат добро. Още няколко години и страната на сципионовците^[2] няма да бъде вече страна на облечените в расо палячовци.

Разумът има от време на време жестоки врагове във Франция, но той има там и толкова приятели, че накрая ще трябва да стане първи министър.

Когато се представи в Бавария и в Австрия, Разумът срещна там две-три големи глави с перуки, които го изгледаха с глупави и учудени очи. Те му казаха:

— Господине, никога не сме чували да се говори за вас. Не ви познаваме.

— Господа — отвърна им той, — с течение на времето ще ме опознаете и ще ме обикнете. Аз съм много добре приет в Берлин, в Москва, в Копенхаген, в Стокхолм. Отдавна вече, благодарение на влиянието на Лок^[3], Гордън^[4], Тренчард, милорд Шафтсбъри^[5] и толкова други, получих свидетелство за английско поданство. И вие един ден ще ми дадете вашето поданство. Аз съм син на Времето и чакам всичко от баща си.

Когато премина границите на Испания и Португалия, той благодари на Бога, защото видя, че кладите на инквизицията не се паят вече толкова често. У него се събудиха големи надежди, когато видя, че изгониха йезуитите, но се страхуваше, че като се прочисти от лисици, страната може да бъде изложена на нападенията на вълците.

Ако той отново се опита да влезе в Италия, смята се, че най-напред ще се установи във Венеция и че ще спохожда Неаполитанското кралство, макар че религиозният екстаз в тази страна го замайва. Твърди се, че той притежава безпогрешно тайно средство да отделя панделките на една корона, които са заплетени не знам как с панделките на една тиара, и да попречи на кротките коне да отидат да се поклонят на магаретата.^[6]

С една дума, разговорите с господин Андре ми доставят голямо удоволствие и колкото по-често го виждам, толкова повече го обиквам.

[1] Конгрегацията по Индекса — съвет от кардинали, натоварен да вписва в един указател (индекс) книгите, които католическата църква не разрешава да се печатат и разпространяват. ↑

[2] Сципионовците — римски патрициански род, дал няколко бележити пълководци и държавници: Сципион Африкански, който разбил Анибал, Сципион Емилиус, който разрушил Картаген, и др. ↑

[3] Джон Лок (1632–1704) — английски философ, автор на „Есе върху човешкото познание“, „Писма върху търпимостта“ и др. ↑

[4] Джордж Гордън — английски политик. ↑

[5] Купър Антон и Ашли, граф Шафтсбъри (1671–1713) — английски философ. ↑

[6] Всяка година неаполитанският крал изпращал по един кротък бял кон на папата в знак на васалска вяност. ↑

ГЛАВА XV

ЗА ЕДНА ХУБАВА ВЕЧЕРЯ В ДОМА НА ГОСПОДИН АНДРЕ

Вчера вечеряхме заедно с един доктор от Сорбоната, с господин Пинто, прочут евреин, с капелана на реформисткия параклис на Батавския посланик, със секретаря на принц Галицин, който е от източноправославно вероизповедание, с един швейцарски капитан-калвинист, двама философи и три умни дами.

Вечерята трая много дълго и все пак не спорихме по религиозни въпроси, сякаш никой от сътрапезниците никога не е имал някаква религия. Трябва да признаем, че наистина сме станали цивилизовани — дотолкова се страхувахме да огорчим братята си по време на вечеря. Не така се държат обаче бившият учител Коже, бившият йезуит Нонот, бившият йезуит Патуйе и бившият йезуит Роталие, както и всички животни от този вид. В една брошура от две страници тези нехранимайковци казват повече глупости, отколкото в най-добрата парижка компания могат да се чуят приятни и поучителни неща през една четиричасова вечеря. И най-странното е, че те не биха посмели да кажат никому в лицето това, което имат безочieto да отпечатат.

Най-напред разговорът се въртеше около една шега в „Персийски писма“^[1] подобно на няколко други сериозни личности авторът казва, че светът не само върви все по-зле и по-зле, но че и с всеки изминал ден се обезлюдява все повече, така че, ако в пословицата „Колкото повече луди се съберат, толкова повече смях пада“ има някаква истина, смехът скоро ще бъде прогонен от земята. Докторът от Сорбоната ни уверяваше, че действително светът се е смалил дотолкова, че почти нищо не е останало от него. Той цитираше отец Пето^[2], който доказваше, че за по-малко от триста години само един от синовете на Ной (не знам дали беше Сем или Яфет) е създал поколение, което достигнало шестстотин двадесет и три милиарда шестстотин и

дванадесет милиона триста и петдесет и осем хиляди верующи, и това било в двеста осемдесет и пета година след световния потоп.

Господин Андре запита защо по времето на Филип Хубави^[3], тоест около триста години след Юг Капе^[4], не е имало шестстотин двадесет и три милиарда князе от тази династия.

— Защото вярата е отслабнала — рече докторът от Сорбоната.

Говори се много за Тива със стоте врати, от които излизали един милион войници с двадесет хиляди колесници.

— Посмалете, посмалете — казваше господин Андре. — Откакто се залових да чета, почна да ми се струва, че същият гений, който е написал Гаргантюа, е писал някога и всички истории.

— Но най-последно — обади се един от сътрапезниците — ще признаете, че Тива, Мемфис, Вавилон, Ниневия, Троя, Селевкия са били големи градове и те вече не съществуват.

— Това е вярно — отговори секретарят на принц Галицин, — но Москва, Константинопол, Лондон, Париж, Амстердам, Лион, които са нещо повече от Троя, не са съществували по онова време и на мястото на всички градове във Франция, Германия, Испания и Северна Европа тогава е било пустош.

Швейцарският капитан, един много образован човек, потвърди, че когато прадедите на днешните швейцарци решили да напуснат планините и пропастите си и, както му е редът, да завладеят една по-приятна страна, Цезар, който със собствените си очи следял преброяването на тези преселници, установил, че техният брой възлиза на триста шестдесет и осем хиляди, като се броят и старците, и децата, и жените. Днес само кантонът Берн има толкова жители, а той не представлява дори половината от Швейцария.

— Мога да ви уверя — рече той, — че тринадесетте кантона имат над седемстотин и двадесет хиляди души, ако се броят и онези швейцарци, които служат или търгуват в чужди страни. А сега, господа учени, правете сметки и създавайте теории, колкото си искате — и едните, и другите ще бъдат еднакво погрешни.

След това се разисква въпросът дали римските граждани по времето на цезарите са били по-богати, отколкото парижките граждани по времето на господин Силует^[5].

— А, това ме засяга много — рече господин Андре. — Дълго време съм бил „човекът с четиридесетте екю“ и вярвам, че римските

граждани са имали повече от това. Тези знаменити разбойници са ограбили най-хубавите страни на Азия, Африка и Европа и са живеели великолепно от плодовете на своите грабежи. Но все пак е имало и дрипльовци в Рим. Убеден съм, че сред победителите на света е имало хора, които са получавали само четиридесет екю рента като мен.

— Знаете ли — каза му един учен от Академията по история и археология, — че за всяка вечеря, която е давал в Аполоновата зала, Лукул^[6] е изразходвал сума, равна на тридесет и девет хиляди триста седемдесет и две ливри и тринадесет су днешни пари, но че Атик^[7], знаменитият епикуреец Атик, не харчел месечно за храна повече от двеста тридесет и пет туренски ливри.

— Ако това е така — казах аз, — той е достоен да стане председател на братството на скъперниците, което неотдавна е било основано в Италия. И аз като вас прочетох във Флор^[8] този невероятен анекдот, но очевидно Флор никога не е вечерял в дома на Атик или пък неговият текст е бил изопачен от копистите, както толкова много други стари текстове. Флор никога няма да ме накара да повярвам, че приятелят на Цезар, Помпей, Цицерон и Марк Антоний, които често са вечеряли в дома му, е можел да преживява с по-малко от десет луидора на месец. „И ето, тъкмо така се пише историята.“

Вземайки думата, мадам Андре каза на учения, че ако е готов да поеме издръжката на трапезата ѝ с десет пъти по-голяма сума, това ще ѝ достави голямо удоволствие.

Убеден съм, че тази вечеря у господин Андре струваше колкото разноските на Атик за един месец, а дамите много се съмняваха, че римските вечери са били по-приятни от парижките. Разговорът беше твърде весел, макар и малко прекалено учен. Не се говори нито за новите моди, нито за смешните страни на живота, нито за скандалните злободневни истории.

Въпросът за лукса бе обсъден основно. Някой попита дали луксът е бил причина да пропадне Римската империя; доказано бе, че двете империи, и Западната, и Източната, са рухнали единствено поради споровете и калугерите. И действително, когато Аларих^[9] превзел Рим, гражданите са били заети само с богословски спорове, а когато Мохамед II превзел Константинопол, монасите са защитавали много повече вечността на светлината на Табор^[10], която виждали на пъпа си, отколкото града срещу турците.

Един от нашите учени направи едно разсъждение, което ме порази дълбоко.

— Двете велики империи — каза той — са унищожени, а произведенията на Вергилий, Хораций и Овидий съществуват и до днес.

От века на Август компанията лесно премина към века на Луи XIV. Една дама запита защо, като сме толкова умни днес, не се създават гениални произведения.

Господин Андре отговори, че е така, защото такива произведения са били създадени през миналия век. Тази мисъл беше остроумна и все пак вярна; тя беше доразвита. След това всички се нахвърлиха здраво срещу един шотландец^[11], комуто бе хрумнало да дава правила за добър вкус и да критикува най-възхитителните места у Расин, без да знае френски. Още по-строго осъди един италианец на име Денина^[12], който очернил „Духът на законите“^[13], без да разбере нещо от книгата и главно защото порицал това, което харесваме най-много в това произведение.

Това ни накара да си спомним за превзетото презрение, което Боало^[14] проявявал към Тасо^[15]. Някой от сътрапезниците изказа мнение, че въпреки известни свои слабости Тасо стои толкова над Омир, колкото Монтескьо със своите още по-големи слабости — над празнословията на Гроциус^[16]. Всички се обявиха против тези недобросъвестни критики, продиктувани от национална омраза и предразсъдъци. Към сеньор Денина се отнесоха така, както той заслужаваше, тоест както умните хора се отнасят към ограничените и самодоволни всезнайковци.

С голяма проницателност бе изтъкнато, че повечето от литературните произведения на нашия век, както и разговорите ни, имат за предмет изследването на шедьоврите на миналия век. Нашата заслуга се състои в това, че обсъждаме техните достойнства. Ние сме като обезнаследени деца, които пресмятат богатството на бащите си. Всички признаха, че философията е направила голям напредък, но че езикът и стилът са малко развалени.

Съдбата на всички разговори е да скачат от една тема на друга. Всички тези любопитни неща, научни въпроси и спорове върху художествения вкус скоро отстъпиха пред зрелището, което руската императрица и полският крал^[17] дават на света. Те повдигнаха

смазаното човечество и установиха свобода на вероизповеданията върху част от земята, много по-обширна, отколкото някога е била Римската империя. Ползата, която те принесоха на човешкия род, този пример за толкова течения, които се смятат за политични, бяха поздравени както подобава. Пихме за здравето на императрицата, на краля-философ и на владиката-философ и пожелахме мнозина да последват примера им. Дори докторът от Сорбоната се възхищаваше от тях, защото има и някои свестни хора в Сорбоната, както някога е имало умни хора между беотийците.

Руският секретар ни учуди с разказа си за всички онези големи начинания, които се предприемат в Русия. Някой попита защо хората предпочитат да четат историята на Карл XII, който през целия си живот само е рушил, отколкото историята на Петър Велики, който е прекарал живота си в творчески дела. Ние заключихме, че слабостта и лекомислието са причина за това предпочитание, че Карл XII е бил северният Дон Кихот, а Петър е бил северният Солон, че повърхностните умове предпочитат безразсъдния героизъм пред мъдрите възгледи на един законодател, че подробности, отнасящи се до основаването на един град, им харесват по-малко от смелостта на един човек, който излиза на бой с десет хиляди турци, следван само от слугите си, и че най-после повечето читатели предпочитат да се забавляват, отколкото да се просвещават. На това се дължи, че срещу сто жени, които четат „Хиляда и една нощ“, само една ще прочете две глави от Лок.

За какво ли не се говори на тази вечеря, за която дълго ще си спомням! Най-после трябваше да се каже някоя дума и за актьорите и актрисите, вечен предмет на разговор на вечерите във Версай и Париж. Компанията се съгласи, че добър декламатор се среща така рядко, както и добър поет. Вечерята завърши с една много хубава песен, която един от сътрапезниците съчини в чест на дамите. Колкото до мен, признавам, че Платоновият симпозиум не би ми доставил по-голямо удоволствие от вечерята на господин и госпожа Андре.

Нашите контета и модни госпожици сигурно биха се отегчавали на такава вечеря; те твърдят, че са интересно общество, но нито господин Андре, нито аз никога не вечеряме в това добро общество.

[1] „Персийски писма“ — сатира на френското общество от Монтескьо. ↑

[2] Дени Пето (1583–1652) — френски богослов. ↑

[3] Филип Хубави (1268–1314) — френски крал. ↑

[4] Юг Капе — основател на третата френска династия, провъзгласен за крал в 996 г. ↑

[5] Етиен дьо Силует (1709–1767) — френски финансов министър, който направил опит да обложи с данъци благородниците. ↑

[6] Луций Лукул — римски пълководец, известен с пищните угощения, които давал на приятелите си. ↑

[7] Тит Атик — виден римски патриций. ↑

[8] Луций Флор — римски историк от II век. ↑

[9] Аларих I — вестготски крал, завладял Рим в 410 г. ↑

[10] Светлината на Табор — според Евангелието Исус Христос се явил на учениците си на планината Табор, обкръжен от ослепително сияние. ↑

[11] Хенри Хоум — английски съдия и литературен критик. ↑

[12] Джакомо Денина (1731–1813) — италиански историк. ↑

[13] „Духът на законите“ — произведение на Монтескьо, упражнило голямо влияние върху политическата мисъл в Европа през XVIII в. ↑

[14] Никола Боало (1636–1711) — прочут френски поет и критик.

↑

[15] Торквато Тасо (1544–1595) — италиански поет, автор на „Освободеният Йерусалим“. ↑

[16] Хуго Гроциус (1583–1645) — холандски правник, автор на съчинения по международно право. ↑

[17] Имат се пред вид руската императрица Екатерина II и полският крал Станислав Понятовски. ↑

**НАИВНИКЪТ
ИСТИНСКА ИСТОРИЯ, ИЗВЛЕЧЕНА ОТ
РЪКОПИСИТЕ НА ОТЕЦ КЕНЕЛ**

ГЛАВА I

КАК ИГУМЕНЪТ НА „СВЕТА БОГОРОДИЦА ОТ ПЛАНИНАТА“ И ГОСПОЖИЦА СЕСТРА МУ СРЕЩНАХА ЕДИН ХУРОН

Един ден свети Дънстън, ирландец по народност и светец по занаят, тръгна от Ирландия, седнал на една малка планина, и се отправи по море към бреговете на Франция. С тази кола той пристигна в залива на Сен Мало. Когато слезе на брега, светецът благослови своята планина, която му направи дълбоки поклони и се върна в Ирландия по същия път, по който беше дошла. Дънстън основа един малък манастир на това място и му даде името „Манастир на планината“, име, което, както всички знаят, той още носи.

В годината 1689, на 15 юли вечерта, абатът дьо Керкабон, игумен на „Света Богородица от планината“, се разхождаше покрай брега на морето, придружен от госпожица дьо Керкабон, негова сестра, за да подиша малко свеж въздух. Игуменът, вече в напреднала възраст, беше твърде добър духовник, обичан от съседите си, след като беше някога обичан от съседките си. Той бе спечелил обаче най-голямото им уважение с това, че беше единственият духовник с поземлени приходи, когото не трябваше да носят до леглото му, след като вечеряше със събратята си. Доста добре познаваше богословието, а когато му дотегнеше да чете свети Августин, той се забавляваше с Рабле — затова всички говореха само добро за него.

Госпожица дьо Керкабон, която бе останала стара мома, макар че много ѝ се искаше да се омъжи, бе запазила известна свежест на четиридесет и пет годишна възраст, по нрав беше блага и чувствителна, обичаше удоволствията и беше набожна.

Гледайки морето, игуменът каза на сестра си:

— Уви, оттук в 1669 година замина с фрегатата „Ластовица“ горкият ни брат заедно с жена си, мадам дьо Керкабон, нашата мила снаха, за да отиде да служи в Канада. Ако не беше убит, щяхме да се надяваме пак да го видим.

— Вярвате ли — казваше госпожица дьо Керкабон, — че нашата снаха е била изядена от ирокезите, както ни казаха? Сигурно е, че ако не беше изядена, щеше да се върне в родния си край. Цял живот ще я оплаквам. Каква очарователна жена беше тя! А нашият брат, който беше много умен, сигурно щеше да спечели голямо богатство.

Докато разговаряха така, разнежени от тези спомени, те видяха един малък кораб, който, носен от прилива, влизаше в залива Ранс. Това бяха англичани, които идваха да продадат някои стоки от тяхната страна. Те скочиха на брега, без да погледнат господин игумена, нито госпожица сестра му, която беше много засегната, загдето не ѝ обърнаха никакво внимание.

Различно обаче постъпи един много строен младеж, който с един скок се прехвърли над главите на другарите си и се озова точно пред госпожицата. Той ѝ кимна с глава, тъй като не знаеше да прави поклони според етикета. Лицето и облеклото му привлякоха погледите на брата и сестрата. Той беше гологлав, без чорапи, със сандали на краката, а главата му беше украсена с дълги плитки, облечен бе в къса дреха, която пристягаше тънкия му и строен кръст; видът му беше войнствен и благ. В едната си ръка държеше малко шише с барбадоска вода^[1], а в другата — някаква торба, в която имаше канче и много вкусен моряшки сухар. Той говореше френски доста разбираемо. Предложи от барбадоската вода на госпожица дьо Керкабон и на брат ѝ и пи заедно с тях. След това ги почерпи повторно, и то така просто и естествено, че братът и сестрата останаха очаровани. Те му казаха, че са готови да му услужат с каквото могат и го запитаха кой е и къде отива. Младежът им отговори, че не знаел кой е, че бил много любопитен и желаел да види как изглеждат бреговете на Франция, бил дошъл за малко и скоро щял, да се върне обратно.

Съдейки по произношението му, господин игуменът заключи, че не е англичанин и си позволи да го запита от коя страна е.

— Аз съм хурон — отвърна младежът.

Учудена и възхитена, че един хурон е бил толкова учтив към нея, госпожица дьо Керкабон покани младежа на вечеря. Той не чака да го

молят повторно и тримата тръгнаха заедно към манастира „Света Богородица от планината“. Нисичката и закръглена госпожица го поглъщаше с малките си очи и от време на време казваше на игумена:

— Лицето на това голямо момче има цвят на разцъфнали лилии и рози! Хурон, пък каква хубава кожа има!

— Права сте, сестро — казваше игуменът.

Тя задаваше стотици въпроси един след друг и пътешественикът винаги отговаряше съвършено точно.

Скоро се разчу, че в манастира е пристигнал един хурон. Доброто общество на околията побърза да дойде на вечеря. Абатът на Сент Ив дойде с госпожица сестра си, млада мома от Долен Бретан, много хубава и много добре възпитана. Съдията, бирникът и жените им също дойдоха на вечеря. Поставиха чужденеца между госпожица дьо Керкабон и госпожица дьо Сент Ив. Всички го гледаха с възхищение, всички му говореха и му задаваха въпроси едновременно, хуронът обаче не се смущаваше. Изглежда, че бе възприел девиза на милорд Болингброук: *Nihil admirari*^[2]. Но накрая, изморен от толкова шум, той им каза доста кротко, но и малко твърдо:

— Господа, в моята страна хората говорят един след друг. Как искате да ви отговоря, когато говорите едновременно и аз не мога да ви чуя?

Разумните доводи винаги карат хората да се замислят малко; настъпи пълно мълчание. Господин съдията, който винаги обсебваше чужденците, в която и къща да се намираше, и беше най-големият разпитвач в провинцията, отвори уста, половин стъпка широка, и запита:

— Как ви е името, господине?

— Винаги са ми казвали Наивника — поде хуронът, — и в Англия също ме наричаха с това име, защото винаги наивно казвам това, което мисля, и правя това, което искам.

— Как сте могъл, бидейки хурон, да отидете в Англия?

— Заведоха ме. Англичаните ме плениха в една битка, макар че се защитавах доста добре, и англичаните, които обичат храбростта, защото самите те са храбри и са не по-малко честни от нас, ми предложиха или да ме върнат на родителите ми, или да отида с тях в Англия. Аз предпочетох второто, защото по природа страстно обичам да обикалям из непознати страни.

— Но как сте могъл така да напуснете баща си и майка си, господине? — запита съдията със своя внушителен глас.

— Никога не съм познавал ни баща, ни майка — отвърна чужденецът.

Компанията се разчувствува и всички повтаряха:

— Ни баща, ни майка!

— Ние ще му бъдем баща и майка — каза домакинята на брат си, игумена. — Колко е интересен господин хуронът!

Наивникът ѝ благодари с благородна и горда сърдечност и ѝ даде да разбере, че не се нуждае от нищо.

— Забелязвам, господин Наивник — каза важният съдия, — че говорите френски по-добре, отколкото подхожда на един хурон.

— Един французин — отвърна младежът, — когото нашето племе беше хванало пленник, когато бях малък, и с когото станахме големи приятели, ме научи на своя език. Аз научавам твърде бързо онова, което желая да науча. Като пристигнах в Плимут, срещнах един от вашите френски бежанци, които вие, не знам защо, наричате хугеноти. С него напреднах доста в познанието на вашия език и щом вече можех да се изразявам разбираемо, дойдох в страната ви, защото доста обичам французите, когато не задават прекалено много въпроси.

Въпреки това леко предупреждение, абатът дьо Сент Ив го запита кой от трите езика му харесва най-много: хуронският, английският или френският.

— Несъмнено хуронският — отвърна Наивника.

— Възможно ли е! — извика госпожица дьо Керкабон. — Винаги съм смятала, че след долнобретонския френският е най-хубавият език на света.

След това всички започнаха да се надпреварват да питат Наивника как се казва на хуронски „тютюн“, той отговори „тайа“, как се казва „ям“, той отговори „есен-тен“. Госпожица дьо Керкабон непременно искаше да знае как се казва на хуронски „правя любов“. Той ѝ отговори „тровандер“. Хуронът поддържаше, не без видимо основание, че тези думи са не по-лоши от съответните френски и английски думи. „Тровандер“ се стори много красива дума на всички сътрапезници. Господин игуменът, който имаше в библиотеката си хуронската граматика, подарена му от преподобния отец Сагар Теода, прочут мисионер от ордена на реформираните францисканци, стана за

миг от масата и отиде да направи справка в нея. Върна се задъхан от нежност и радост и призна Наивника за истински хурон. След като поразискваха малко за множеството езици по света, всички се съгласиха, че ако не беше злополучната история със строежа на Вавилонската кула, цялата земя щеше да говори на френски.

Вечно разпитващият съдия, който до този момент се съмняваше малко в новодошлия, изпита голямо уважение към него, той вече му говореше с по-голяма учтивост от преди, което впрочем Наивникът не забеляза.

Госпожица дьо Сент Ив беше много любопитна да чуе как ухажват момичетата в страната на хуроните.

— Като извършваме красиви дела — отвърна той, — за да се харесаме на момичетата, които ни привличат.

Всички гости се учудиха и одобриха този обичай. Госпожица дьо Сент Ив се изчерви и се почувства много поласкана. Госпожица дьо Керкабон също се изчерви, но на нея не й беше толкова приятно, беше малко засегната, загдето тази любезност не беше отправена към нея, но понеже беше добросърдечна, обичта й към хурона не се намали ни най-малко. Тя го запита съвсем добродушно колко любовници е имал в Хурония.

— Винаги съм имал една-единствена — отвърна Наивникът, — това беше госпожица Абакаба, добрата приятелка на моята мила кърмачка. Тръстиките не са по-стройни, хермелинът не е по-бял, овцете не са по-кротки, орлите не са толкова горди и елените не са толкова пъргави, колкото беше Абакаба. Един ден тя гонеше един заек в околността, на около 50 левги от нашето жилище; един невъзпитан алгонкин, който живееше на сто левги по-далеч, дошъл да й отнеме заека. Щом научих за това, аз изтичах до това място, повалих алгонкина с един удар на томаховката си и го замъкнах с вързани ръце и крака при любовницата си. Родителите на Абакаба искаха да го изядат, но тези пиршества никога не са ми харесвали, затова аз му върнах свободата и той стана мой приятел. Абакаба беше толкова трогната от постъпката ми, че ме предпочете пред всичките си любовници. Тя щеше да ме обича още, ако не я беше изяла една мечка. Наказах мечката, дълго носих кожата й, но това не ме утеши.

Научавайки от този разказ, че Наивникът е имал само една любовница и че Абакаба я няма вече на този свят, госпожица дьо Сент

Ив изпита някакво тайно удоволствие, но не можеше да открие причината му. Всички бяха вперили очи в Наивника и го хвалеха, загдето е попречил на другарите си да изядат алгонкина.

Неуморимият съдия, който не можеше да обуздае бясното си желание да разпитва, прояви прекалено любопитство и дори пожела да се осведоми за религията на хурона: запита го дали е избрал англиканската, галиканската или хугенотската религия.

— Аз си имам своя религия, както вие си имате ваша.

— Уви! — извика госпожица дьо Керкабон. — Виждам, че тези проклетни англичани не са и помислили да ви кръстят.

— О, Боже Господи — казваше госпожица дьо Сент Ив, — как е възможно хуроните да не са католици? Нима преподобните отци-йезуити не са покръстили всички хурони?

Наивникът я увери, че в неговата страна не покръстват никого, че никога един истински хурон не променя мнението си и че в техния език дори няма дума, която да означава непостоянство. Последните думи особено се харесаха на госпожица дьо Сент Ив.

— Ще го кръстим, ще го кръстим — викаше госпожица дьо Керкабон на господин игумена. — Вие ще имате тази чест, скъпи братко, непременно искам да бъда негова кръстница, господин абатът дьо Сент Ив ще му бъде кръстник. Това ще бъде блестяща церемония, цял Долен Бретан ще говори за нея и ние всички ще бъдем безкрайно щастливи.

Компанията подкрепи домакинята, всички гости викаха: „Ще го кръстим, ще го кръстим.“ Наивникът отговори, че в Англия оставят хората да живеят, както им е угодно, изтъкна, че това предложение съвсем не му харесва и че хуронските закони струват поне колкото законите на Долен Бретан, накрая им каза, че на следния ден си заминава. Довършиха шишето с барбадоска вода и отидоха да си легнат.

След като отведоха Наивника в стаята му, госпожица дьо Керкабон и нейната приятелка госпожица дьо Сент Ив не можаха да се съдържат да не погледнат през дупката на широката ключалка, за да видят как спи един хурон. Видяха, че е постлал завивката на леглото върху пода и че лежи в най-красивата поза на света.

[1] Барбадоска вода — ром. ↑

[2] Да не се възхищаваме от нищо (лат.). — Б. пр. ↑

ГЛАВА II

ХУРОНЪТ, НАРЕЧЕН НАИВНИКА, Е ПРИЗНАТ ОТ РОДНИНИТЕ СИ

По навик Наивникът се събуди при изгрев слънце, когато изкукурига петелът, който в Англия и Хурония наричат „вестителя на деня“. Той не беше като онези хора от доброто общество, които се излежават лениво в леглото, докато слънцето измине половината си път на небосклона, които не могат нито да спят, нито да станат и губят толкова ценни часове в това средно състояние между живота и смъртта, и на това отгоре се оплакват, че животът е прекалено кратък.

Излезе навън, измина две-три левги, уби тридесетина парчета дивеч с куршуми и, завръщайки се, завари господин игумена на „Света Богородица от планината“ и неговата скромна сестра да се разхождат по нощни шапки в градината си. Той им поднесе целия си лов, измъкна изпод ризата си някакъв талисман, окачен на врата му, и ги помоли да го приемат като знак на признателност за добрия им прием.

— Това е най-скъпото нещо, което притежавам — каза им той, — казаха ми, че ще бъда винаги щастлив, ако нося тази дрънкулка на врата си, и аз ви я подарявам, за да бъдете вие винаги щастливи.

Игуменът и госпожицата се усмигнаха умилено на простодушието на Наивника. Този подарък се състоеше от две малки портретчета, доста неумело нарисувани и завързани едно за друго с твърде мазна каишка.

Госпожица дъо Керкабон го запитва дали има художници в Хурония.

— Не — отвърна Наивника — получих тази рядкост от кърмачката си, нейният мъж я спечелил в битка, ограбвайки няколко французи в Канада, които воювали срещу нас, това е всичко, което знам за тези портрети.

Игуменът, който разглеждаше внимателно портретите, промени цвета си, развълнува се и ръцете му се разтрепераха.

— В името на света Богородица на планината — извика той, — струва ми се, че това са образите на моя брат, капитана и на жена му!

След като ги разгледа, обхваната от същото вълнение, госпожицата реши същото. И двамата изпаднаха в почуда и радост, примесена със скръб, и двамата се разнежиха, и двамата се разплакаха, сърцата им се разтуптяха. След безброй възклицания всеки от тях издърпваше портретите от ръцете на другия, вземаха ги, връщаха ги по двадесет пъти в секунда, вперваха очи ту в тях, ту в хурона, питаха го ту един след друг, ту и двамата едновременно на кое място, кога и как бяха попаднали тези миниатюри в ръцете на кърмачката му. Сравняваха, пресмятаха времето, откакто бе заминал капитанът, спомняха си, че им бе писал, че е стигнал до страната на хуроните и че оттогава не са чули нищо за него.

Наивникът им беше казал, че никога не е познавал баща си и майка си. Игуменът, който беше наблюдателен и разсъдлив човек, забеляза, че на Наивника вече расте брада, а той знаеше много добре, че хуроните нямат брада. „Брадичката му е покрита с лек мъх — казваше си той, — следователно младежът е син на европеец. Брат ми и снаха ми изчезнаха след похода срещу хуроните в 1669 г. По това време моят племенник трябва да е бил още кърмаче, неговата кърмачка-хуронка му е спасила живота и го е отгледала като майка.“ Най-после след стотици въпроси и отговори игуменът и сестра му заключиха, че хуронът е техният племенник. Те го прегърнаха, облени в сълзи, хуронът обаче се смееше, защото не можеше да си представи, че един хурон може да бъде племенник на един долнобретански игумен.

Цялата компания слезе при тях. Господин дьо Сент Ив, който беше голям физиономист, сравни двата портрета с лицето на Наивника. Той умело забеляза, че младежът има очите на майка си, носа и челото на покойния капитан дьо Керкабон, а бузите е наследил и от баща си, и от майка си.

Госпожица дьо Сент Ив, която никога не бе виждала бащата и майката на хурона, го увери, че между него и родителите му има пълна прилика. Всички се възхищаваха от делата на Провидението и от връзката между събитията на този свят. Най-после всички бяха така убедени, така сигурни в произхода на Наивника, че той сам се съгласи

да бъде племенник на игумена, като каза, че му е все едно дали той ще му бъде чичо или някой друг.

Всички отидоха да благодарят на Бога в черквата „Света Богородица от планината“, а в това време хуронът с напълно безразличен вид остана в къщи да си пийне.

Англичаните, с които бе пристигнал, се готвеха да вдигнат платната и дойдоха да му кажат, че е време за заминаване.

— Очевидно вие не сте намерили чичовците и лелите си — каза им той. — Аз оставам тук. Върнете се в Плимут, подарявам ви всичките си дрипи, вече нямам нужда от нищо на този свят, тъй като съм племенник на игумен.

Англичаните отплуваха, никак не ги беше грижа дали Наивника има роднини в Долен Бретан, или не.

След като чичото, лелята и цялата компания изпяха благодарствени молитви, след като съдията отново обсипа Наивника с въпроси, след като изчерпаха всичко, което учудването, радостта и нежността могат да ни накарат да кажем, игуменът на „Света Богородица от планината“ и абатът дьо Сент Ив решиха да кръстят Наивника колкото е възможно по-скоро. Но да се възроди духовно чрез кръщение двадесет и две годишен хурон, не е така лесно и просто, както да се кръсти едно дете, което не разбира какво вършат с него. Той трябваше да бъде просветен, а това изглеждаше трудно, защото абатът дьо Сент Ив предполагаше, че човек, който не е роден във Франция, не е надарен със здрав разум.

Игуменът обърна вниманието на компанията, че макар неговият племенник, хуронът, наистина да не е имал щастието да се роди в Долен Бретан, това не значи, че е по-малко умен от другите бретонци и че за това може да се съди по отговорите му, и че несъмнено природата е била много щедра към него както от бащина, така и от майчина страна.

Запитаха го най-напред дали е чел някога книга. Той отговори, че е чел Рабле, преведен на английски, и някои откъси от Шекспир, които знаел наизуст; бил намерил тези книги в библиотеката на капитана, който го довел от Америка в Плимут, и бил много доволен от тях. Съдията не пропусна случая да му зададе някои въпроси за тези книги.

— Стори ми се — каза Наивника, — че отгатвам някои неща, но признавам, не можах да разбера останалото.

При тези думи абатът дьо Сент Ив си помисли, че я той сам винаги е чел така и че повечето хора никога не четат другояче.

— Вие несъмнено сте чел Библията? — каза той на хурона.

— Съвсем не, господин абате, тази книга я нямаше сред книгите на моя капитан, никога не съм чувал да се говори за нея.

— Ето какви са тези проклети англичани^[1] — викаше госпожица дьо Керкабон, — те обръщат повече внимание на една Шекспирова пиеса, на един кейк със захаросани плодове и на бутилка ром, отколкото на Петокнижието^[2]. Затова не са покръстили никого в Америка. Разбира се, те са прокълнати от Бога и ние много скоро ще им отнемем Ямайка и Вирджиния.

Както и да е, доведоха най-изкусния шивач от Сен Ши, за да облече Наивника от главата до петите. Компанията се разпръсна и съдията отиде да задава въпросите си другаде; на тръгване госпожица Сент Ив се обърна няколко пъти да погледне Наивника и той ѝ направи най-дълбоките поклони, които някога бе правил в живота си.

Преди да се раздели с компанията, съдията предложи на госпожица дьо Сент Ив сина си, един голям юнак, който тъкмо беше завършил колежа. Тя обаче не го погледна — толкова бе погълната от любезното внимание на хурона.

[1] В Англия няма нито една къща, в която да няма Библията; във Франция далеч не е така. — Б.а. ↑

[2] Петокнижието — първите пет книги на Библията. ↑

ГЛАВА III

ХУРОНЪТ, НАРЕЧЕН НАИВНИКА, БИВА ПОКРЪСТЕН

Виждайки, че вече е в напреднала възраст и че Бог му изпраща за утеха един племенник, господин игуменът си науми да му отстъпи длъжността си заедно с всичките си доходи, стига само да успее да го покръсти и да го накара да се покалугери.

Наивникът имаше отлична памет. Якото му бретонско тяло бе укрепнало още повече от канадския климат, главата му беше толкова здрава, че когато го ударят по нея, той едва усещаше. А каквото се запечаташе в ума му, никога не се заличаваше. Схващаше бързо и ясно, тъй като през детството паметта му не бе ни най-малко обременявана с безполезни неща и с всички онези глупости, с които се претоварват нашите умове и затова незамъгленият му мозък попиваше всичко. Игуменът най-после реши да го накара да прочете Новия завет. Наивникът го изгълта с видимо удоволствие, но тъй като не знаеше нито в коя година, нито в коя страна са станали всичките събития, разказани в тази книга, той ни най-малко не се усъмни, че мястото на действието не е Долен Бретан и се закле, че ще отреже носа и ушите на Кайяфа и Пилат, ако някога срещне тези нехранимайковци.

Очарован от тези добри наклонности, чичо му набързо му обясни библейските разкази. Той похвали усърдието му, но му каза, че то е безполезно, тъй като тези хора са умрели преди около хиляда шестстотин и деветдесет години. Наивникът скоро научи почти цялата книга наизуст. Понякога той задаваше неудобни въпроси, които много затрудняваха игумена. Затова чичото често трябваше да се съветва с абат дьо Сент Ив, но понеже и той не знаеше какво да отговори, доведоха един долнобретански йезуит, за да завършат покръстването на хурона.

Най-после божията благодат го осени: Наивникът обеща да стане християнин. Той не се съмняваше, че най-напред трябва да бъде

обрязан. „Защото — казваше си той — в книгата, която ми дадоха, не срещнах нито едно лице, което да не е обрязано. Очевидно трябва да пожертвам моя препуциум, и колкото по-скоро, толкова по-добре.“ Не обсъди повече този въпрос: изпрати да повикат селския лекар и го помоли да му направи тази операция, смятайки, че безкрайно много ще зарадва госпожица дьо Керкабон, когато ѝ се похвали, че е свършил тази работа. Лекарят, който никога не беше вършил такава операция, обади на семейството за желанието на хурона и всички нададоха страшен писък. Добрата госпожица дьо Керкабон трепереше при мисълта, че нейният племенник, който изглеждаше решителен и бърз, може сам да си направи операцията, и то така несръчно, че да произлязат тъжни последици, за които дамите се интересуват само поради добросърдечие си.

Игуменът изведе хурона от заблуждението му — изтъкна му, че обрязването не е вече на мода, че кръщенето е по-леко и благотворно, че законът на Божията благодат не е като закона на принудата. Наивникът, който имаше здрав разум и характер, почна да спори, но после призна грешката си, нещо, което доста рядко се случва в Европа, когато хората започнат да спорят. И накрая обеща да се остави да бъде кръстен, когато пожелаят чичо му и леля му.

Но най-напред хуронът трябваше да се изповяда и това беше най-мъчното. Наивникът носеше винаги в джоба си книгата, която му беше дал чичо му. В нея той откри, че нито един от апостолите не се е изповядвал и това го направи много опърничав. Игуменът му затвори устата, като му показва в посланието на свети Яков младши думите, които причиняват толкова мъка на еретиците: „Изповядвайте греховете си едни на други.“ Хуронът млъкна и се изповяда на един реформиран францискански свещеник. Когато свърши, той измъкна свещеника от изповедалнята, хвана го с яките си ръце, постави го на колене пред себе си и зае мястото му:

— Хайде, приятелю, казано е: „Изповядвайте греховете си едни на други.“ Аз ти изповядах моите грехове и ти няма да излезеш оттук, преди да ми разкажеш собствените си грехове.

Казвайки тези думи, той натисна със силното си коляно гърдите на противника си. Свещеникът закрепя така, че черквата закънтя от виковете му. Стекоха се хора и видяха как оглашеният налага калугера в името на свети Яков младши. Но радостта да покръстят един

хуронски и английски долнобретанец беше тъй голяма, че погледнаха снизходително на неговите приумици. Имаше дори много богослови, които смятаха, че изповедта не е необходима, тъй като кръщенето замества всичко.

Уговориха ден с владиката на Сен Мало, който, поласкан, както можем да си представим, че ще покръсти един хурон, пристигна с разкошна каляска, последван от много други духовници. Госпожица дьо Сент Ив облече най-хубавата си рокля и като благославяше Бога, поръча да изпратят фризьорка от Сен Мало, защото много искаше да блесне на церемонията. Вечно разпитващият съдия дотича, водейки със себе си жителите на целия край. Черквата беше великолепно украсена. Но когато трябваше да вземат хурона и да го заведат пред кръщелния купел, не можаха да го намерят.

Чичото и лелята го търсиха навсякъде. Помислиха, че по навик е отишъл на лов. Всички поканени на празненството се пръснаха да го търсят из горите и съседните села: никъде не бяха виждали хурона.

Започнаха да се страхуват да не би да се е върнал в Англия. Спомниха си, че са го чували да казва, че много обича тази страна. Господин игуменът и сестра му бяха убедени, че там не кръщават хората и трепереха за душата на племенника си. Владиката беше съкрушен и беше готов да си отиде. Игуменът и абатът дьо Сент Ив бяха отчаяни, съдията разпитваше всички минувачи с обичайната си сериозност; госпожица дьо Керкабон плачеше, госпожица дьо Сент Ив не плачеше, но въздишаше дълбоко и въздишките ѝ свидетелстваха колко много обича тайнствата. Двете се разхождаха тъжно покрай върбите и тръстиките, които обграждат рекичката Ранс, когато забелязаха сред реката една едра, доста бяла фигура, застанала със скръстени на гърдите ръце. Те изпищяха и се обърнаха. Но тъй като любопитството скоро надделя над всички други съображения, те тихичко се промъкнаха сред тръстиките и когато бяха вече сигурни, че никой няма да ги види, поискаха да разберат какво върши той там.

ГЛАВА IV

КРЪЩЕНЕТО НА НАИВНИКА

Игуменът и абатът, които веднага дотичаха, запитаха Наивника какво прави там.

— Е, как какво, дявол да го вземе! Чакам да ме кръстят, господа. От един час съм до гуша във водата и не е честно да ме оставяте така да мръзна.

— Драги племеннико — рече му нежно игуменът, — не се кръщават по този начин в Долен Бретан. Облечете се и елате с нас.

Като чу тези думи, госпожица дьо Сент Ив пошепна тихичко на другарката си:

— Мислите ли, че веднага ще си облече дрехите, госпожице?

Междувременно хуронът отговори на игумена:

— Сега няма да ме измамите като миналия път, оттогава доста нещо съм прочел и съм напълно сигурен, че кръщението не става другояче. Евнухът на царица Кандаса е бил кръстен в един поток. Опитайте се да ми покажете в книгата, която ми дадохте, че някъде е писано за кръщение, извършено по друг начин. Или ще бъда кръстен в реката, или въобще няма да бъда кръстен.

Напразно му изтъкваха, че обичаите са се променили. Наивникът продължаваше да упорствува, защото беше едновременно и бретонец, и хурон. Все се връщаше към евнуха на царица Кандаса и макар че госпожица леля му и госпожица дьо Сент Ив, които го бяха наблюдавали от върбите, имаха право да му кажат, че не му прилича да цитира случая с този човек, те си мълчаха, защото бяха извънредно скромни. Сам владиката дойде да му поговори, а това е вече много нещо, но и той не постигна нищо, хуронът спореше дори с владиката.

— Покажете ми — каза му той — в книгата, която ми даде чичо ми, един-единствен човек, който да не е бил кръстен в река, и аз ще направя всичко, което искате.

Отчаяна, леля му обаче беше забелязала, че когато племенникът ѝ бе направил за първи път поклон, той го бе направил, и то много по-

дълбок, пред госпожица дьо Сент Ив, отколкото пред когото и да било друг от компанията, че не бе поздравил дори владиката с такава почит, примесена със сърдечност, каквато бе засвидетелствал на красивата госпожица. И реши да се обърне към нея в това голямо затруднение и да я помоли да упражни влиянието си, за да накара хурона да се кръсти по същия начин, по който се кръщават бретонците, защото не вярваше, че племенникът ѝ може да стане християнин, ако упорства в желанието си да бъде кръстен в течаща вода.

Госпожица дьо Сент Ив се изчерви от скритото удоволствие, което изпитваше, загдето я натоварват с толкова важна задача. Тя се приближи скромно до Наивника и стискайки му ръката по най-изискан начин, каза:

— Няма ли да направите нещо заради мен? Произнасяйки тези думи, тя свеждаше и повдигаше очи с трогателна грация.

— О, всичко, каквото пожелаете, госпожице, всичко, каквото ми заповядате. Кръщение във вода, огнено кръщение, кръщение в кръв, нищо няма да ви откажа.

Госпожица дьо Сент Ив си спечели славата, че е постигнала с две думи това, което нито настойчивите молби на игумена, нито безбройните въпроси на съдията, нито дори увещанията на господин владиката не успяха да направят. Тя почувства победата си, но още не можеше да прецени цялото ѝ значение.

Кръщението беше извършено и прието с цялото възможно приличие, великолепиe и очарование. Чичото и лелята отстъпиха на абат дьо Сент Ив и на сестра му честта да държат Наивника над купела. Госпожица дьо Сент Ив сияеше от радост, че е станала кръстница. Тя не знаеше още на какво я осъжда това високо звание; прие тази чест, без да знае съдбоносните ѝ последици.

Тъй като никога не е имало церемония, която да не е била последвана от голям банкет, щом излязоха от черквата, всички седнаха на масата. Шегобийците от Долен Бретан казаха, че човек не бива да кръщава виното. Господин игуменът казваше, че според Соломон виното весели човешкото сърце. Господин владиката добавяше, че патриархът Юда трябвало да върже магарето си за лозата и да накваси плаща си с кръвта на гроздето и че е много тъжно, че не може да се направи същото в Долен Бретан, на който Бог не е дал лози. Всеки се стараше да каже по някоя шегга за кръщението на Наивника, както и по

някоя любезност на кръстниците. Вечно разпитващият съдия питаше хурона дали ще бъде верен на обещанията, които е дал.

— Как мислите, че мога да не устоя на обещанията си — възрази хуронът, — щом съм ги направил пред госпожица дьо Сент Ив?

Хуронът се разпали, той пи много за здравето на кръстницата си.

— Ако бях кръстен от вашата ръка, сигурно студената вода, която ми изляха на кока, щеше да ме изгори.

Съдията намери израза за много поетичен, защото не знаеше, че тази алегория е често употребявана в Канада. Кръстницата обаче беше извънредно доволна от нея.

На кръщелника бяха дали името Херкулес. Владиката на Сен Мало все питаше кой е този светец, за когото никой не е чувал да се говори, йезуитът, който беше много учен, му каза, че това е светец, който е извършил дванадесет чудеса. Имало и едно тринадесето, което струвало повече от дванадесетте други, но за което не приличало на един йезуит да говори. Чудото се състояло в това, че Херкулес превърнал петдесет момичета в жени само в една-единствена нощ. Един шегаджия, който беше на банкетa, се залови твърде енергично за това чудо. Всички дами сведоха очи и съдейки по лицето на Наивника, решиха, че е достоен за светеца, чието име носи.

ГЛАВА V

ВЛЮБЕНИЯТ НАИВНИК

Трябва да се признае, че след това кръщение и този банкет госпожица дьо Сент Ив страстно желаше господин владиката пак да я направи участничка в още някое хубаво тайнство заедно с господин Херкулес Наивника. Но понеже беше добре възпитана и много скромна, не смееше да признае пред себе си нежните си чувства; когато ѝ се изплъзнеше някой поглед, дума, жест или мисъл, тя обвиваше всичко това в булото на безкрайно мила свенливост. Беше нежна, жива и разумна госпожица.

Щом господин владиката си отиде, Наивникът и госпожица дьо Сент Ив се срещнаха, без да им мине през ум, че са се търсили един друг. Те си заговориха, без преди това да са мислили какво ще си кажат. Най-напред Наивникът ѝ каза, че я обича с цялото си сърце и че прекрасната Абакаба, за която лудеел някога в своята страна, не можела да се мери с нея. Госпожицата му отговори с обичайната си скромност, че той трябва да говори колкото е възможно по-скоро с господин игумена, неговия чичо, и с госпожица леля си и че тя от своя страна ще каже две думи на скъпия си брат, абата дьо Сент Ив, и се надява, че и двете семейства ще се съгласят.

Наивникът ѝ отговори, че няма нужда от ничие съгласие, че му се струва извънредно смешно да пита други хора какво трябва да направи, че когато двете страни са съгласни, не е нужно трети да ги спогажда.

— Аз не питам никого — рече той, — когато искам да обядвам, да отида на лов или да спя. Знам, че в любовта не е зле човек да има съгласието на жената, която желае. Но понеже не съм влюбен нито в чичо си, нито в леля си, няма защо да се обръщам към тях за тази работа и ако слушате мен, вие също може да минете без абата дьо Сент Ив.

Можем да си, представим, че красивата бретонка използва цялата деликатност на своя ум, за да задържи хурона в рамките на

благоприличието. Тя дори се разсърди, но скоро пак омекна. Не се знае как би завършил накрая този разговор, ако привечер господин абатът не беше върнал сестра си в абатството. Наивникът остави чичо си и леля си да си легнат, тъй като бяха малко уморени от церемонията и от дългия обяд. Той прекара част от нощта да съчинява стихове на хуронски за любимата си, защото трябва да знаете, че няма страна в света, където любовта да не прави влюбените поети.

На другия ден следобед в присъствието на госпожица дьо Керкабон, която беше дълбоко разчувствувана, чичо му му заговори така:

— Хвала Богу, че имате честта, драги племеннико, да бъдете християнин и долнобретонец. Но това не е достатъчно, аз съм вече в напреднала възраст, моят брат ми остави малък къс земя, която не струва много нещо, аз имам един добър доход като игумен. Стига само да пожелаете да станете поддякон, както се надявам, ще ви прехвърля доходите си: ще живеете напълно охолно и ще бъдете утеха на старите ми години.

Наивникът отговори:

— На добър час, чичо! Живейте си колкото можете. Не знам какво значи да бъде човек поддякон, нито да прехвърля доходи, но всичко ще бъде добре дошло, стига да имам госпожица дьо Сент Ив на мое разположение.

— О, Боже Господи, какво казвате, племеннико? Значи, вие лудо обичате тази госпожица?

— Да, чичо.

— Уви, племеннико, невъзможно е да се оженим за нея.

— Това е напълно възможно, чичо, защото тя не само ми стисна ръката, но ми и обеща, че ще поиска да се омъжи за мен, и аз непременно ще се оженим за нея.

— Това е невъзможно, казвам ви, тя е ваша кръстница. Ужасен грях е една кръстница да стисне ръката на кръщелника си, не е позволено да се ожени човек за кръстницата си, божите и човешките закони забраняват това.

— По дяволите, чичо. Вие се подигравате е мен. Защо да е забранено да се оженим за кръстницата си, щом тя е млада и хубава? В книгата, която ми дадохте, никъде не съм срещнал, че е лошо човек да се жени за момичетата, които са му помогнали да бъде кръстен. Всеки

ден забелязвам, че тук се вършат безброй неща, които съвсем не са писани във вашата книга, а не се върши това, което е казано в нея. Признавам, че това ме учудва и ме възмуцава. Ако ме лишат от красивата дъо Сент Ив под предлог, че е моя кръстница, предупреждавам ви, че ще я отвлека и ще се откъря.

Игуменът беше потресен, сестра му се разплака.

— Скъпи братко — рече тя, — не трябва да допуснем нашият племенник да погуби душата си. Нашият свят отец папата може да му даде разрешение и тогава той ще може да бъде щастлив по християнски с тази, която обича.

Наивникът разцелува леля ей.

— Кой е този очарователен човек — извика той, — който с такава добрина подпомага момчетата и момичетата в любовта? Искам веднага да отида да поговоря с него.

Обясниха му кой е папата и Наивникът остана още по-учуден.

— В книгата, която ми дадохте, скъпи чичо, няма нито дума за това нещо. Пътувал съм и познавам морето Тук ние сме на брега на океана, и аз би трябвало да оставя госпожица дъо Сент Ив, за да отида да поискам разрешение да я любя от един човек, който живее някъде към Средиземно море, на четиристотин левги оттук, и чийто език не зная! Това е невероятно смешно. Веднага отивам при абат дъо Сент Ив, който живее само на една левга от вас, и ви гарантирам, че ще се оженя за любимата си още днес.

Докато той говореше, влезе съдията, който по навик го запитва къде отива.

— Отивам да се женя — извика му Наивникът тичешком.

След четвърт час той беше вече при своята красива и мила долнобретонка, която още спеше.

— О, братко — казваше госпожица дъо Керкабон на игумена, — никога няма да направите поддякон нашия племенник.

Съдията беше много недоволен от намеренията на хурона, защото искаше да ожени сина си за Сент Ив, а този син беше още по-глупав и непоносим от баща си.

ГЛАВА VI

НАИВНИКЪТ ИЗТИЧВА ПРИ ЛЮБИМАТА СИ И СЕ РАЗБЕСНЯВА

Щом пристигна, Наивникът запита една стара слугиня къде е спалнята на любимата му, след което силно блъсна притворената врата и се хвърли към леглото. Госпожица дьо Сент Ив се стресна и се събуди.

— Как, вие ли сте! — извика тя. — Вие ли сте? Спрете, какво правите?

Той ѝ отговори:

— Женя се за вас.

И действително той щеше да се ожени за нея, ако тя не се бореше с цялата почтеност на добре възпитано момиче.

Наивникът не разбираше от шеги. Намираше всички тези превземки за непристойни.

— Първата ми любовница, госпожица Абакаба, не се държеше така. У вас няма честност; вие ми обещахте брак, а сега не искате да се омъжите; това означава, че нарушавате най-важните закони на честта. Ще ви науча да държите на думата си и ще ви вкарам в пътя на добродетелта.

Хуронът притежаваше мъжество и смелост, достойни за неговия светец-покровител Херкулес, чието име му бяха дали при кръщението. И щеше да започне да използва напълно тези свои способности, когато, привлечени от пронизителните викове на госпожицата, която беше добродетелна по по-скромнен начин, дотичаха мъдрият абат дьо Сент Ив, следван от домакинята си, един стар набожен слуга и един енорийски свещеник. Видът на толкова хора охлади смелостта на нападателя.

— О, Боже Господи! Какво правите тук, скъпи съседе? — извика абатът.

— Изпълнявам дълга си — отвърна младежът, — изпълнявам обещанията си, които са свети за мен.

Госпожица дьо Сент Ив се червеше и оправяше дрехите си. Отведоха Наивника в другата част на къщата. Абатът му изтъкна колко възмутителна е постъпката му. Наивникът се защищаваше, като настояваше на правата, които му дава естественият закон, който той отлично познаваше. Абатът искаше да му докаже, че положителните закони трябва да стоят над естествените и че без условностите, създадени между хората, естественият закон би бил почти винаги просто едно естествено разбойничество.

— Необходимо е да има — казваше му той — нотариуси, свещеници, свидетели, договори, разрешения.

Наивникът му отговори с разсъждението, което винаги правят диваците:

— Вие трябва да сте доста непочтени хора, щом ви са нужни толкова предпазни мерки.

За абата беше много трудно да възрази на този упрек.

— Признавам, че има много непостоянни хора и изменници между нас — рече той; — би имало същия брой такива хора и между хуроните, ако те бяха събрани в един голям град. Но има също така и мъдри, честни и просветени души и тези именно хора са създали законите. Колкото по-добродетелен е човек, толкова повече трябва да се подчинява на законите. Така той дава пример на порочните, а те уважават тази задръжка, която добродетелта сама си налага.

Този отговор поразя Наивника. Вече забелязахме, че той бе надарен със здрав разум. Укротиха го с ласкави думи, дадоха му надежда: това са двата капана, в които се улавят хората и от двете полукълба; дори доведоха пред него госпожица дьо Сент Ив, след като вече бе оправила тоалета си. Всичко мина най-благопристойно, но въпреки това приличие святкащите погледи на Херкулес Наивника караха любимата му да свежда очи, а компанията — да трепери.

С голяма мъка го отпратиха при роднините му. Пак трябваше да използват влиянието на красивата Сент Ив, но колкото повече растеше властта ѝ върху него, толкова по-влюбена се чувствуваше тя. Най-после успя да го накара да си тръгне, макар че бе много опечалена от това. Когато той си отиде, абатът, който бе не само по-стар брат на госпожица Сент Ив, но също и неин настойник, реши да откъсне

своята възпитаница от упоритото ухажване на нейния страшен поклонник. Той отиде да се посъветва със съдията, който възнамеряваше да ожени сина си за сестрата на абата и затова го посъветва да изпрати горкото момиче в манастир. Това беше ужасен удар за нея: Дори нелюбено момиче да изпращаха в манастир и то би надало писъци, а една влюбена, и при това така послушна и нежна госпожица! Това значеше да я хвърлят в пълно отчаяние.

Когато се върна при игумена, Наивникът с обичайното си простодушие разказа какво се бе случило. Обсипаха го със същите упреци, които подеждяха донякъде на разума му, но не и на чувствата му. Когато да следния ден той поиска да се върне при своята прекрасна любима, за да разисква с нея върху естествения закон и писания закон, господин съдията с оскърбителна радост му съобщи, че тя вече е в манастир.

— Е, какво — рече той, — ще отида да разисквам в манастира.

— Това е невъзможно — възрази съдията. И му обясни надълго и нашироко какво е манастир, тоест конвент, че тази дума произлиза от латинската дума conventus, което означава „събрание“, но хуронът не можеше да разбере защо да не може да бъде приет в едно събрание. И когато му бе обяснено, че това събрание е един вид тъмница, в която държат момичетата затворени — нещо ужасно и непознато при хуроните и англичаните, той се разяри така, както се е разярил някога и неговият светец-покровител Херкулес, когато Еврит, царят на Ехалия, не по-малко жесток от абата Сент Ив, отказал да му даде красивата си дъщеря Йола, не по-малко прекрасна от сестрата на абата. Той искаше да отиде да подпали манастира, да отвлече любимата си или да изгори заедно с нея в пламъците. Ужасена, госпожица дьо Керкабон се отказа окончателно от всичките си надежди да види племенника си поддякон и с плач казваше, че откакто го кръстиха, бесовете са влезли в него.

ГЛАВА VII

НАИВНИКЪТ ОТБЛЪСВА АНГЛИЧАНИТЕ

Потънал в дълбока и мрачна печал, Наивникът се разхождаше по брега на морето е двуцевка на рамо, с големия си нож на кръста, като от време на време стреляше по някоя птица и често му идеше да застреля и себе си, но той още обичаше живота заради госпожица дьо Сент Ив. Ту проклинаше чичо си, леля си, целия Долен Бретан и кръщението си, ту ги благославяше, защото чрез тях бе срещнал тази, която обичаше. Вземаше решение да отиде да подпали манастира и изведнъж се спираше при мисълта, че може да изгори и любимата си. Тези противоречиви настроения се сблъскваха в сърцето му така яростно, както и вълните на Ламанша, гонени от източния и западния вятър.

Наивникът вървеше с широки крачки, без да знае къде отива, когато чу биене на барабани. Още отдалеч видя много хора, половината от които тичаха към брега, а другата половина бягаха оттам.

Хиляди викове се носеха от всички страни. Любопитството и храбростта го накараха да се спусне веднага към мястото, отгдето идеха тези крясъци, и с няколко скока той се озова там. Началникът на опълчението, който беше вечерял с него в дома на игумена, го позна веднага и изтича насреща му с отворени обятия.

— А, ето Наивника! Той ще се бие с нас!

Опълченците, които умираха от страх, се ободриха и също завикаха:

— Наивникът дойде, Наивникът дойде!

— Господа — каза им той, — какво става? Защо сте така изплашени? Да не би да са затворили любимите ви в манастир?

Стотици гласове смутено закрещяха:

— Не виждате ли, че англичаните слизат на брега?

— Е, какво — отвърна хуронът, — те са почтени хора, никога не са отвличали любимата ми.

Началникът на опълчението му обясни, че англичаните идват да ограбят абатството „Света Богородица от планината“, да изпият виното на чичо му и може би да отвлекат госпожица дьо Сент Ив, че малкият кораб, с който той е пристигнал в Бретан, е бил изпратен само за да разузнае крайбрежието, че англичаните започвали враждебни действия, без да са обявили война на френския крал, и че цялата провинция е незащитена.

— О, щом е така, те нарушават естествения закон. Оставете всичко на мен. Аз съм живял дълго между тях, зная езика им и ще им поговоря, не вярвам да имат такива лоши намерения.

Докато водеха този разговор, английската ескадра се приближаваше. Ето че хуронът изтичва към брега, скача в една малка лодка, стига до адмиралтейския кораб, изкачва се на борда му и запитва англичаните дали е истина, че идват да опустошат страната, без честно да са обявили война. Адмиралът и всички моряци на борда избухват в смях, дават му да пие пунш и го изпращат обратно.

Сега вече обиденият хурон мисли само за едно: да се бие срещу някогашните си приятели и да защитава съотечествениците си и господин абата. Местните благородници се стичат от всички страни и той се присъединява към тях. Имаше няколко оръдия. Хуронът ги напълва, насочва ги и дава няколко изстрела. Англичаните слизат на брега; той се втурва срещу тях, убива собственоръчно трима и ранява дори адмирала, който се бе подиграл с него. Неговата храброст разпалва сърцата на опълченците. Англичаните се качват обратно на корабите и по целия бряг отекват победни викове: „Да живее кралят! Да живее Наивникът!“ Всички го прегръщат, всички бързат да избършат кръвта от няколко леки рани, които той бе получил в боя.

— О — казваше той, — ако госпожица дьо Сент Ив беше тук, щеше да ме превърже.

Съдията, който се бе скрил в избата си през време на битката, дойде заедно с другите да го поздрави. Но той бе много изненадан, когато чу, че Херкулес Наивникът каза на десетина младежи, които го бяха обкръжили и го слушаха, готови да го последват:

— Приятели, това, че спасихме абатството, не е нищо. Трябва да спасим едно момиче.

И тогава тази буйна младеж се разпали от думите му. След него тръгна цяла тълпа и всички тичаха към манастира. Ако съдията не

беше веднага уведомил командира на опълчението, ако не бяха настигнали веселата дружина, с манастира беше свършено. Върнаха Наивника при чичо му и леля му, които го обляха със сълзи на умиление.

— Виждам, че никога няма да станете нито поддякон, нито игумен — каза му чичо му. — Вие ще станете още по-храбър офицер от моя брат, капитана, и вероятно ще останете така беден като него.

Госпожица дьо Керкабон продължаваше да плаче и да го прегръща, казвайки:

— Ще го убият като брат ми, по-добре би било да стане поддякон.

През време на битката Наивникът беше намерил една голяма кесия, пълна с гвинеи — вероятно английският адмирал я беше изпуснал. Той не се съмняваше, че с тези пари може да купи цял Долен Бретан и особено да направи госпожица дьо Сент Ив знатна дама. Всички го подканваха да замине за Версай, за да получи награда за заслугите си. Командирът на опълчението и другите висши офицери го отрупаха с удостоверения. Чичото и лелята одобриха предстоящото пътуване на племенника си. Навярно без особена трудност щеше да бъде представен на краля и това щеше много да го прослави в цялата провинция. Към английската му кесия двамата добри хорица прибавиха значителен подарък от спестените си пари. Наивникът си казваше: „Когато видя краля, ще му поискам ръката на госпожица дьо Сент Ив и той сигурно няма да ми откаже.“ Той замина, изпратен с овации от цялата околия, задушен от прегръдки, окъпан от сълзите на леля си, благославян от чичо си, заклинайки красивата Сент Ив да не го забравя.

ГЛАВА VIII

НАИВНИКЪТ ТРЪГВА ЗА ДВОРЕЦА. ВЕЧЕРЯ С ХУГЕНОТИ В ЕДИН ХАН

Наивника тръгна за Сомюр с пощенската кола, защото по онова време нямаше друго превозно средство. Когато пристигна в Сомюр, той с учудване видя, че градът е почти пуст и много семейства събираха покъщнината си. Казаха му, че преди шест години градът е имал над петнадесет хиляди души и че сега има само шест хиляди. В хана, където отседна, Наивникът не пропусна случай да заговори на вечеря за това, което бе видял. На масата седяха няколко протестанти. Едни от тях се оплакваха горчиво, други трепереха от гняв, а трети казваха с плач:

— *Nos dulcia linquimus arva, nos patriam fugimus.*

Наивникът, който не знаеше латински, поиска да му преведат тези думи, които означават: „Напускаме нашите мили поля, бягаме от родината си.“

— А защо бягате от родината си, господа?

— Защото искат от нас да признаем папата.

— А защо не искате да го признаете? Да не би да имате кръстница, за която искате да се ожените? Защото ми казаха, че именно той давал разрешение за такива случаи.

— О, господине, този папа казва, че е господар на имуществата на царете.

— А какъв е вашият занаят, господа?

— Повечето от нас са търговци и фабриканти на платна, господине.

— Ако вашият папа казва, че е господар на вашите платна и на вашите фабрики, вие постъпвате правилно, като не го признавате, но колкото до царете, това си е тяхна работа. Защо се бъркате вие?

Тогава един дребен, мургав човек взе думата и много вещо изложи причините за недоволството на компанията. Той така

енергично говори за отмяната на Нантския едикт, тъй патетично оплака съдбата на петдесет хиляди бежански семейства и на петдесет хиляди други семейства, насилствено зърнати към католицизма от драгуните^[1], че и Наивникът на свой ред се разплака.

— Как става така — казваше той, — че един тъй велик крал, чиято слава се носи чак до хуроните, се лишава от толкова сърца, които биха го обичали, и от толкова мишци, които биха му служили?

— Това става, защото са го измамили, както мамят и другите велики царе — отвърна мургавият човек. — Накарали са го да повярва, че щом каже една дума, и всички хора ще мислят като него и че ще ни накара да променим вярата си, както неговият музикант Люли променя в миг декорите на своите опери. Той не само губи вече петстотиншестстотин хиляди много полезни поданици, но си създава и неприятели, а крал Уилям, който е понастоящем владетел на Англия, е образувал много полкове от същите тези французи, които биха могли да се бият за своя монарх. Една подобна катастрофа е толкова поучудаваща, след като знаем, че сегашният папа, комуто Луи XIV жертва част от своя народ, е негов отявнен враг. От девет години между тях съществува остра вражда. Тя стигна дотам, че Франция най-после се надява да отхвърли игото, което я подчинява от толкова векове на този чужденец и главно да престане вече да му дава пари, защото това е главният лост на всички неща в света. Следователно явно е, че са измамили този велик крал както по отношение на интереса му, така и по отношение обхвата на властта му, като са опорочили великодушното му сърце.

Разчувствуван все повече и повече, Наивникът попита кои са тези французи, които мамят един монарх, тъй скъп на хуроните.

— Йезуитите — отговориха му, — особено отец дьо Ла Шез, изповедник на негово величество. Нека се надяваме, че Бог ще ги накаже един ден и че ще бъдат гонени тъй, както ние сме гонени днес. Има ли нещастие, равно на нашето? Господин дьо Лувоа^[2] ни изпраща от всички страни йезуити и драгуни.

— Е, добре, господа — отвърна Наивникът, който не можеше вече да се сдържа. — Аз отивам във Версай, за да получа награда за заслугите си. Ще поговоря с този господин дьо Лувоа. Казвате, че той именно води тази война от кабинета си. Ще видя краля и ще му разкрия истината. Невъзможно е той да не се съгласи с истината,

когато я разбере. Аз скоро ще се върна и ще се ожена за госпожица Сент Ив и отсега ви каня на сватба.

Тогава добрите хорица го взеха за някой високопоставен благородник, който пътува инкогнито с пощенската кола. Неколцина мислеха, че е кралският шут.

На масата седеше и един предрешен йезуит, който беше шпионин на преподобния отец дьо Ла Шез. Изпращаше му доклади за всичко и отец дьо Ла Шез уведомяваше господин дьо Лувоа. Шпионинът написа доклада си. Наивникът и писмото пристигнаха почти едновременно във Версай.

[1] За да нанесе удар на протестантството във Франция, в 1681 г. правителството започнало да изпраща кавалерийски части (драгуни) в някои провинции и да ги разквартирува по домовете на хугенотите. За да се отърват от насилията и грабежите на войниците, стотици хиляди хугеноти възприели католичеството, а над един милион се изселили от Франция. ↑

[2] Маркиз дьо Лувоа — министър на войната при Луи XIV, преследвал протестантите. ↑

ГЛАВА ІХ

НАИВНИКЪТ ПРИСТИГА ВЪВ ВЕРСАЙ И Е ПРИЕТ В ДВОРЕЦА

Наивникът слезе от „нощното гърне“^[1] в задния двор при кухните. Той запита носачите на купета-кресла в колко часа човек може да види краля. Носачите му се изсмяха в лицето, също както бе постъпил и английският адмирал. И той се отнесе към тях по същият начин — нахвърли се върху им с юмруци. Те искаха да му го върнат и сигурно щеше да се пролее кръв, ако през двора не беше минал един гвардеец, млад бретонски благородник, който разпръсна негодниците.

— Господине — каза му пътникът, — вие ми изглеждате почтен човек. Аз съм племенник на господин игумена на „Света Богородица на планината“, убих много англичани и съм дошъл да говоря с краля. За това ви моля да ме заведете в стаята му.

Гвардеецът беше възхитен, че среща един храбрец от своята провинция, който явно не знае дворцовите обичаи, и затова му обясни, че човек не може току-така да се яви пред краля, а трябва да му бъде представен от негова светлост господин дьо Лувоа.

— Е, какво, тогава заведете ме при този господин дьо Лувоа, който сигурно пък ще ме заведе при негово величество.

— Да бъдеш приет от негова светлост маркиз дьо Лувоа, е още по-трудно, отколкото да се явиш пред краля — възрази гвардеецът. — Но аз ще ви заведа при господин Александър, който е главен секретар на войната; все едно, че говорите с министъра.

И така те отидоха при този господин Александър, първи секретар на войната, но не можаха да бъдат приети, той беше зает с една дворцова дама и бе заповядал да не пускат никого.

— Добре — рече гвардеецът, — нищо не губим. Да ядем при първия секретар на господин Александър.

Съвършено смаян, хуронът го последва. Те постояха заедно около половин час в една малка чакалня.

— Какво значи всичко това? — запита Наивника. — Нима в тази страна всички са невидими. Много по-лесно е да се биеш в Долен Бретан с англичаните, отколкото да се срещнеш с някого във Версай по работа.

За да убие времето, той започна да разказва за любовта си на своя земляк. Но звънът на часовника напомни на гвардееца, че идва неговата смяна. Дватама си обещаха да се срещнат на следния ден и Наивникът остана още половин час в чакалнята да мечтае за хубавата госпожица дьо Сент Ив и да мисли колко е трудно да бъдеш приет от царе или главни секретари.

Най-после секретарят се яви.

— Господине — каза му Наивникът, — ако за да прогоня англичаните бях чакал толкова, колкото вие ме накарахте да чакам, досега те спокойно щяха да опустошават цял Долен Бретан.

Тези думи поразиха секретаря и той запита бретонеца:

— Какво желаете?

— Награда — отвърна другият. — Ето моите документи. — И той разгъна пред него свидетелствата си.

Секретарят ги прочете и му каза, че вероятно ще му дадат разрешение да си купи лейтенантска служба.

— Аз да дам пари, загдето съм прогонил англичаните? Да платя за правото да се излагам на смърт заради вас, докато вие тук спокойно си давате аудиенция? Сигурно се шегувате. Аз искам един кавалерийски ескадрон, без да платя нищо. Искам кралят да заповяда да освободят госпожица дьо Сент Ив от манастира и да ми я даде за жена. Искам да говоря на краля в защита на петдесет хиляди семейства, които желая да му върна. С една дума, искам да бъда полезен, нека ме използват и ми дадат възможност да напредна.

— Как се казвате вие, господине, който говорите толкова гръмко?

— О — извика Наивника, — значи, не сте прочел моите удостоверения? Значи, така се гледа тук на тях? Наричам се Херкулес дьо Керкабон, кръстен съм отседнал съм в хана „Синият часовник“ и ще се оплача на краля от вас...

Секретарят заключи, че посетителят не е с всичкия си ум и не обърна повече внимание на думите му.

Същия ден преподобният отец дьо Ла Шез, изповедник на Луи XIV, получи писмото на своя шпионин, който обвиняваше бретонеца

дъо Керкабон, че тайно съчувства на хугенотите и осъжда поведението на йезуитите. От своя страна господин дъо Лувоа беше получил писмо от вечно разпитващия съдия, в което Наивникът се описваше като нехранимайко, който иска да изгори манастирите и да отвлече момичетата.

След като се разходи из градините на Версай, където му доскуча, след като вечеря по хуронски и долнобретонски, Наивникът си легна, унесен в сладки мечти. „Утре ще говоря с краля, той ще ми даде госпожица дъо Сент Ив за жена, ще получи най-малко един ескадрон кавалерия и ще спра преследването на хугенотите.“ Така се зальгваше той с измамни блянове, когато жандармите нахлуха в стаята му. Най-напред грабнаха пушката и дългия му нож. После преброиха парите, които носеше със себе си, и ги записаха, след това го отведоха в замъка, построен по заповед на крал Шарл V, син на Жан II, близо до улица „Сент-Антоан“, при Турнелската врата. Оставям ви сами да си представите в какво недоумение се намираше Наивника, докато го водеха натам. Най-напред мислеше, че сънува. Отначало бе като вцепенен, после изведнъж го обхвана такава ярост, че силите му се удвоиха и той сграбчи за гърлото двама от жандармите, които бяха с него в колата, изхвърли ги през вратичката, изскочи след тях, като повлече след себе си третия, който искаше да го задържи. Но при това усилие той падна и жандармите успяха да го вържат и да го върнат в колата. „Ето какво печели човек — казваше си той, — когато прогони англичаните от Долен Бретан! Какво ще кажеш ти, прекрасна Сент Ив, ако ме видиш в това състояние?“

Най-после пристигнаха в жилището, което му бе отредено. Отнесоха го мълчаливо в стаята, където трябваше да бъде затворен, както се носи мъртвец на гробищата. Тази стая беше вече заета от един стар самотник от Порт Роял на име Гордън, който гаснеше сам от две години.

— Вижте — каза му началникът на жандармите, — водя ви компания.

И веднага дръпна огромните резета на дебелата врата, подсилена с широки жезела. Двамата затворници останаха откъснати от външния свят.

[1] Пощенската кола от Париж за Версай. ↑

ГЛАВА X

НАИВНИКЪТ Е ЗАТВОРЕН В БАСТИЛИЯТА С ЕДИН ЯНСЕНИСТ

Господин Гордън беше бодър и спокоен старец, който знаеше две велики неща: да понася неволи и да утешава нещастните. Той се приближи с открито и състрадателно изражение до новия си другар, прегърна го и му каза:

— Който и да сте вие, който идвате да споделите моята гробница, бъдете сигурен, че аз винаги съм готов да забравя собствената си съдба, за да облекча вашите страдания, докато сме погребани в тази адска бездна. Нека се преклоним пред Провидението, което ни е довело тук, нека страдаме тихо и не губим надежда.

Тези думи подеждяха на душата на Наивника като английските капки, които съживяват умиращия и го карат да отвори учудените си очи. След първите поздравления Гордън, без да настоява да чуе причината за нещастieto на новия си другар, успя чрез благите си думи, чрез интереса, който проявяват двама нещастници един към друг, да му вдъхне желание да излее сърцето си и да се освободи от бремето, което го подтискаше, но Наивникът не можеше да отгатне повода за своето нещастие, струваше му се, че това е последица без причина и добрият Гордън беше така учуден, както и самият той.

— Сигурно Бог ви е предопределил за велики дела — каза янсенистът на хурона, — щом ви е отвел от езерото Онтарио чак в Англия и оттам във Франция, щом по Негова воля сте кръстен в Долен Бретан и ви е пратил тук за спасението на душата ви.

— Ей Богу, струва ми се, че само дяволът е виновен за моята съдба — отвърна Наивника. — Моите американски съотечественици никога не биха се отнесли към мен така варварски, както се отнесоха тук, те нямат и представа за подобно нещо. Наричат ги „диваци“, те са груби, но честни хора, а хората в тази страна са изтънчени мошеници. В същност аз съм много изненадан: излиза, че съм дошъл от един друг

свят, за да бъда затворен в този свят тук с четири резета заедно с един свещеник. Мисля си за невероятния брой хора, които напускат едното полукуълбо и отиват в другото, за да бъдат убити там или за да претърпят корабокрушение и да бъдат изядени от рибите; не виждам какви доброжелателни намерения може да има Господ спрямо всички тези хора.

Донесоха им вечеря и им я подадоха през прозорчето на вратата. Разговорът се въртеше около Провидението, „подпечатаните писма“^[1], изкуството да устоиш на превратностите на съдбата, които дебнат всички хора.

— От две години съм тук — каза старецът — без друга утеха освен самия себе си и книгите, но нито за миг не съм бил в лошо настроение.

— О, господин Гордън — извика Наивника, — значи, не обичате кръстницата си? Ако познавахте като мен госпожица дьо Сент Ив, щяхте да бъдете съвсем отчаян. — При тези думи той не можа да задържи сълзите си и след като си поплака, се почувства по-малко подтиснат. — Но защо сълзите ме облекчават? — запита той. — Струва ми се, че би трябвало да имат обратното действие.

— Всичко е физика у нас, синко — каза добрият старец. — Всяка секреция облекчава тялото и всичко, което го облекчава, облекчава и душата; ние сме машините на Провидението.

Наивникът, който, както вече няколко пъти казахме, бе надарен по природа с остър ум, потъна в дълбоки разсъждения върху тази мисъл, чието семе сякаш бе носил в себе си. След това запита своя другар защо неговата машина от две години е зад четири резета.

— По Божие благоволение — отвърна Гордън. — Минавам за янсенист. Познавах Арно^[2] и Никол^[3]. Йезуитите ни преследваха. Ние вярваме, че папата е само един владика като всички други владци и затова отец дьо Ла Шез получи от краля, който се изповядва пред него, заповед да ми отнеме, без каквато и да било съдебна формалност, най-ценното благо за хората — свободата.

— Виж какво странно нещо! — каза Наивникът. — Всички нещастници, които съм срещал, са нещастни само заради папата. Колкото до вашето Божие благоволение, признавам, че не разбирам нищо от него. Но считам за голяма Божия милост, че в нещастията ми

праща човек като вас, който влива в сърцето ми утеха, каквато смятах, че никой не може да ми даде.

С всеки изминал ден разговорът ставаше по-интересен и по-поучителен. Душите на двамата затворници се привързваха една към друга. Старецът знаеше много, а младежът искаше да научи много. След един месец той вече изучаваше геометрия и поглъщаше всичко, което Гордън му преподаваше. Янсенистът го накара да прочете физиката на Рос, която беше още на мода, и хуронът има достатъчно здрав разум, за да разбере, че тя е пълна с неясни неща.

После той прочете първия том на „Търсене на истината“^[4]. Тази нова светлина го просвети.

— Как — каза той, — нашето въображение и нашите сетива ни мамят до такава степен? Как, предметите не създават нашите представи и ние не можем да си ги изработим сами?

Когато прочете втория том, хуронът не беше вече толкова доволен, той заключи, че е по-лесно да се руши, отколкото да се гради.

Учуден, че един млад невежа може да направи това разсъждение, до каквото могат да достигнат само образовани умове, неговият другар по съдба си състави много високо мнение за умствените способности на хурона и се привърза още повече към него.

— Вашият Малбранш — каза му един ден Наивникът, — изглежда, е написал половината от книгата си с разума си, а другата половина — с въображението и предразсъдъците си.

Няколко дни по-късно Гордън го запита:

— Какво мислите за душата, за начина, по който получаваме нашите понятия, какво мислите за нашата воля, за Божието благоволение, за свободната воля?

— Нищо — отвърна му Наивникът. — Ако мисля нещо, то е, че ние сме под властта на Вечното същество, както звездите и стихииите, че то върши всичко в нас, че ние сме колелца в огромната машина, чиято душа е то, че то действа чрез общи закони, а не чрез отделни схващания. Само това ми се вижда понятно, всичко останало е за мен мрачна бездна.

— Но тогава, синко, ще излезе, че Бог е създал греха.

— Но, отче, и според вашето Божие благоволение излиза, че Бог е създал греха, защото сигурно всички онези, на които е отказано това

благоволение, ще съгрешават; а който ни предава на злото, не е ли той творецът на злото?

Тази наивност много смущаваше добрия човечец. Той чувстваше, че прави напразни усилия да се измъкне от това тресавище и изсипваше такъв поток от думи в духа на томисткото схващане за физическото предопределение на човешкото поведение, които всъщност нямаха никакъв смисъл, че накрая на Наивникът му дожаля за стария човек. Този въпрос беше очевидно свързан с произхода на доброто и злото и затова бедният Гордън трябваше да направи преглед на цялата кутия на Пандора^[5], да разкаже за яйцето на Орозмад^[6], пронизано от Ариман, за враждата между Тифон^[7] и Озирис и най-после за първородния грях. Двамата препускаха в тази тъмна нощ, без да могат да се срещнат. Но тези романтични разходки на душата отвличаха вниманието им и те не мислеха за нещастieto си; по някаква странна магия безбройните нещастия по света ги караха да чувстват по-слабо собствената си мъка и те не смееха да се оплакват, след като знаеха, че всички хора страдат.

Но в покоя на нощта образът на красивата Сент Ив заличаваше в ума на младежа всички идеи за метафизика и нравственост. Той се събуждаше с мокри очи и старият янсенист забравяше своето учение за Божието благоволение и абата на Сен Сиран^[8] и Янсен^[9], за да утеши един младеж, който според него вършеше смъртен грях.

След като четяха и разсъждаваха, те започваха отново да говорят за приключенията си, и след като говореха така без полза, започваха да четат ту заедно, ту поотделно. Умът на младежа укрепваше все повече и повече. Ако не го разсейваше мисълта за госпожица дьо Сент Ив, той щеше да отиде много далеч в математиката.

Младежът се зае да чете история и тя го натъжи. Светът му се стори прекалено зъл и прекалено нещастен. И действително историята е само картина на престъпления и нещастия. Безбройните мирни, невинни човешки същества не се явяват в тази огромна сцена, където единствените действащи лица са честолюбиви и извратени личности. Изглежда, че подобно на театралната трагедия, която не буди интерес, ако не е оживена от бурни страсти, историята описва само злодеянията и големите бедствия. И Клио, като Мелпомена, трябва да държи кама.

Макар че историята на Франция е изпълнена с ужаси, както историята на всички други страни, тя все пак му се стори така

отвратителна в началото си, тъй суха в средата и тъй дребнава в края, дори по времето на Анри IV, винаги тъй бедна на велики паметни дела, тъй чужда на прекрасните открития, които са прославили други народи, че той трябваше да се бори със скуката, за да прочете докрай всички тези подробности на мрачни бедствия, събрани в едно ъгълче на света.

И Гордън мислеше като него. И двамата се усмихваха съжалително, когато се говореше за независимите владетели на Фезензак, Фезанзаге и Астарак^[10]. Да се изучава тяхната история, би имало смисъл само за техните наследници, ако са оставили наследници. Когато четеше за славните векове на Римската република, той престана да се интересува за известно време от историята на другите народи. Величието на Рим, победител на света и законодател на народите, изпълваше цялата му душа. Той се възхищаваше от този народ, който седемстотин години е бил воден от възторга пред свободата и славата.

Така минаваха дните, седмиците, месеците. Ако не беше влюбен, Наивникът би се смятал за щастлив в този дом на отчаянието.

Поради добрия си нрав той с умиление си спомняше за игумена на „Света Богородица от планината“ и за чувствителната госпожица дьо Керкабон. „Какво ще си помислят — повтаряше той често, — като не чуят нищо за мен? Ще ме сметнат за неблагодарник.“ Тази мисъл го измъчваше и му беше повече жал за тези, които го обичаха, отколкото за самия него.

[1] Подпечатано писмо — плик, запечатан с кралски печат, който обикновено съдържал произволна заповед за изселване или изпращане в затвора. ↑

[2] Антоан Арно (1612–1694) — френски философ и граматик, защитник на янсенистите срещу йезуитите. ↑

[3] Пиер Никол (1625–1695) — френски моралист, янсенист. ↑

[4] Философско съчинение на Малбранш. ↑

[5] Според гръцката митология Зевс подарил на първата жена на земята, Пандора, кутия, в която били затворени всички злини. Епиметей, нейният съпруг, отворил кутията и злините се пръснали по света. (Всъщност историята е изключително неправилна. Пандора не е първата жена на земята, а е създадена от олимпийските богове, за да

изкуши хората и да им донесе нещастие. Именно Пандора отваря кутията. — бел.ВНorse) ↑

[6] В староперсийската религия Ариман е бог на злото, а Орозмад (Ормузд) или Ахурамазда — бог на доброто. ↑

[7] Според египетската религия Сет-Тифон е бог на злото, мрака и безплодието, а Озирис — бог на доброто. ↑

[8] Дю Вержие дьо Оран, абат на Сен Сиран (1581–1642) — френски богослов, затворен в Бастилията по заповед на Ришельо. ↑

[9] Корнелиус Янсен (1585–1638) холандски богослов. В съчиненията си застъпва становища, противни на официалната доктрина на католическата църква. Неговите последователи, наричани „янсенисти“, са били преследвани от френските правителства през XVII и XVIII в. ↑

[10] Фезанзак и пр. — имена на селца във Франция, които през ранното Средновековие са били самостоятелни държавици. ↑

ГЛАВА XI

КАК НАИВНИКЪТ РАЗВИВА УМА СИ

Четивото облагородява душата, а един просветен приятел е утеха за нея. Нашият затворник се радваше на тези две блага, за които по-рано дори не знаеше, че съществуват.

— Изкушен съм — каза той — да повярвам в метаморфозите, защото от животно бях превърнат в човек.

С част от парите си, които му бе позволено да използва, той си направи библиотека от добре подбрани книги. Неговият приятел го насърчаваше да записва мислите си. И ето какво написа той върху древната история:

„Представям си, че народите са били дълго време като мен, че са се образовали много късно, че в течение на векове са били заети само с настоящето, твърде малко с миналото и никога с бъдещето. Изминал съм петстотиншестстотин левги в Канада и никъде не съм срещнал нито един-единствен паметник; там никой не знае нищо за това, което е вършил неговият праядо. Не е ли това естественото състояние на човека? Човешкият род на стария континент ми се струва по-висш от вида, който живее в другото полукълбо. Този род е обогатил живота си в течение на векове чрез изкуства и знания. Дали това не се дължи на обстоятелството, че тук хората имат брада, а Бог не е дал брада на американците? Не вярвам да е така, защото виждам, че китайците почти нямат брада, а те се занимават с изкуство от преди повече от пет хиляди години. Наистина, щом съхраняват летописи от преди повече от четири хиляди години, сигурно техният народ е бил обединен и цветущ още от преди повече от петдесет века.

Едно нещо особено ме поразява в древната история на Китай — в нея всичко е правдоподобно и естествено, възхищавам се от нея, защото тя не съдържа никакви чудеса.

А защо всички други народи търсят своя произход и легенди? Старите френски летописци, които не са особено стари, изкарват французите потомци на някой си Франкус, син на Хектор; римляните твърдели, че произлизат от един фригиец, макар че в техния език няма нито една дума, която да показва и най-далечна връзка с фригийския език; боговете били живели десет хиляди години в Египет, а дяволите — в Скития и от тях произлезли хуните. Преди Тукидит историята прилича на романа на Амадио Галски и при това далеч не е толкова забавна. Навсякъде се явяват видения, навсякъде има оракули, чудеса, вълшебства, преображения, разтълкувани сънища и от всичко това зависи съдбата и на най-големите империи, и на най-малките държави. Тук животни говорят, там обожават животни, тук богове се превръщат в хора, там хора стават богове. О, ако ни са нужни басни, нека поне те бъдат символ на истината! Обичам басните на философите, смея се на басните на децата и мразя басните на лъжците.“

Един ден той попадна на една история на император Юстиниан. В нея прочете как няколко апедевти^[1] в Константинопол издали на много лош гръцки език едикт срещу най-великия пълководец на века, защото този герой, увлечен в някакъв разговор, произнесъл следните думи; „Истината блести със собствена светлина и умовете не могат да бъдат озарени от пламъците на кладите.“ Апедевтите твърдели, че тази мисъл е еретична, че мирише на ерес и че обратната аксиома е православна, всеобща и гръцка: „Умовете се просвещават само с пламъците на кладите и светлината не може да блести със собствена светлина.“ Тези линостоли^[2] осъдили по този начин много речи на пълководеца и издали своя едикт.

— Как — извива Наивника, — тези хора са издавали едикти!

— Това не са едикти — възрази Гордън, — това са противоедикти, с които всички в Цариград, начело с императора, се подигравали. Той бил мъдър владетел, който знаел така да ограничи дългополите невежи, че да могат да правят само добро. Той знаел, че тези господа, както и много други пастофори^[3] са изчерпвали търпението на предшестващите го императори със своите противоедикти, и то в много по-важни области.

— Той е постъпил много добре — каза Наивника. — Пастофорите трябва да бъдат поддържани и сдържани.

Той си записа и много други разсъждения, които ужасиха стария Гордън. „Как — каза си той наум, — пропилял съм петдесет години в учение и се страхувам, че няма да мога да достигна до естествения здрав разум на това почти диво дете! Треперя при мисълта, че с толкова мъки и усилия само съм укрепвал предразсъдъците, а той слуша само простата природа.“

Старият човек имаше някои от онези критични книжки, периодични списания, в които някои хора, неспособни да създадат нещо, чернят произведенията на другите, в които хора като Визе оскъряват Расин и нищожества като Феди ругаят Фенелон. Наивникът прелисти някои от тях.

— Аз бих ги сравнил — казваше той — с онези мушички, които снасят яйцата си в ануса на най-хубавите коне, но това не пречи на тези коне да тичат.

Двамата философи едва благоволиха да хвърлят поглед върху тези изпражнения на литературата.

След това те започнаха заедно да четат „Основи на астрономията“. Наивникът помоли да донесат уреди, с които се демонстрира движението на небесните тела. Това зрелище го възхити.

— Колко е тежко — казваше той — да започнеш да изучаваш небето, когато са ти отнели правото да го съзерцаваш! Юпитер и Сатурн се въртят из тези огромни пространства, милиони слънца осветяват милиарди светове, и в този ъгъл на Земята, където ме е захвърлила съдбата, има хора, които ме лишават, мен, виждащо и мислещо същество, от всички светове, що моят поглед би могъл да стигне, и от света, в който Бог е наредил да се родя! Лишен съм от светлината, която е създадена за цялата Вселена. Не ми я отнемаха в

северните земи, където прекарах детството и младостта си. Без вас, скъпи Гордън, аз щях да бъда тук като в небитието.

[1] Апедевти (гр.) — невежи, необразовани хора. ↑

[2] Ленени раса. ↑

[3] Пастофори (гр.) — невежи, необразовани хора. ↑

ГЛАВА XII

КАКВО МИСЛИ НАИВНИКЪТ ЗА ТЕАТРАЛНИТЕ ПИЕСИ

Младият Наивник приличаше на онези яки дървета, които, поникнали в неплодородна почва, за кратко време впиват дълбоко корени и разстилат клони, щом бъдат присадени в добра земя; и най-странното беше, че тъкмо затворът се оказа такава плодородна почва за него.

Между книгите, с които двамата затворници запълваха времето си, имаше стихове, преводи на гръцки трагедии, няколко френски театрални пиеси. Стиховете, в които се говореше за любов, вливаха в душата на Наивника едновременно и наслада, и мъка. Те му говореха за скъпата му Сент Ив. Баснята за двата гълъба му разкъса сърцето, защото той не можеше да се върне в гълъбарника си.

Молиер го възхити. Той го запознаваше с нравите на Париж и на целия човешки род.

— Коя от неговите комедии предпочитате? — запита Гордън.

— „Тартюф“, без никакво колебание.

— И аз мисля като вас — съгласи се Гордън, — един Тартюф ме хвърли в тази дупка и може би също някои тартюфи са причина за вашето нещастие.

— А как намирате гръцките трагедии?

— Добри за гърците — отвърна Наивникът.

Но когато той прочете новата „Ифигения“, „Федра“, „Андромаха“, „Аталия“^[1], той изпадна във възторг; въздишаше, проливаше сълзи и ги научи наизуст, без да е имал намерение да ги изучава.

— Прочетете „Родогуна“^[2] — каза му Гордън. — Казват, че това е най-великото драматично произведение, другите пиеси, които ви доставиха такова удоволствие, са дребно нещо в сравнение с нея.

Още при първата страница младежът му каза:

— Това не е от същия автор.

— По какво забелязахте?

— Не знам още, но тези стихове не допадат нито на ухото, нито на сърцето ми.

— О, стиховете нямат значение — възрази Гордън.

Наивникът отговори:

— Защо тогава трябва да се пише в стихове?

След като прочете твърде внимателно пиесата, воден единствено от желание да изпита удоволствие, той загледа приятеля си с учудени и сухи очи и не знаеше какво да каже. Най-после, когато Гордън настоя да чуе впечатленията му, той отговори следното:

— Почти не разбрах началото, към средата бях възмутен, последната сцена ме трогна дълбоко, макар че ми изглежда неправдоподобна: у мен не се събуди интерес към никое от действащите лица и не запомних и двадесет стиха, при все че запомням всичко, което ми харесва.

— И все пак тази пиеса минава за най-добрата, която е писана на френски.

— Ако това е така — възрази младежът, — тя е може би като онези хора, които не заслужават мястото си. В края на краищата това е въпрос на вкус. Моят вкус не е още оформен или може би се мамя, но вие знаете, че съм свикнал да казвам това, което мисля, или, по-точно казано, това, което чувствам. Предполагам, че в преценката на хората често има и самоизмама, и мода, и прищявка. Аз говорих така, както ми диктува собствената ми природа; възможно е в мен природата да е доста несъвършена, но възможно е също така и повечето хора рядко да се вслушват в гласа на природата си.

След това той започна да рецитира стихове от „Ифигения“, която знаеше наизуст; и макар да не декламираше добре, той вложи толкова естественост и умиление в думите си, че старият янсенист се разплака. След това прочете „Сина“, възхити се от пиесата, но не се просълзи.

[1] Пиеси от Расин. ↑

[2] Пиеса от Корней. ↑

ГЛАВА XIII

КРАСИВАТА СЕНТ ИВ ВЪВ ВЕРСАЙ

Докато нашият страдалец повече се просвещаваше, отколкото се утешаваше, докато неговите дарби, тъй дълго задушавани, се развиваха с такава бързина и мощ, докато, усъвършенствайки непрекъснато природните си заложи, той си отмъщаваше за ударите на съдбата, какво ставаше през това време с господин абата, с добрата му сестра и с красивата госпожица дьо Сент Ив? През първия месец се безпокояха, на третия месец бяха смазани от скръб; лъжливи предположения, неоснователни страхове ги тормозеха непрекъснато; след шест месеца вече го считаха за мъртъв. Най-после господин и госпожица дьо Керкабон научиха от едно старо писмо, което един гвардеец беше писал в Бретан, че един младеж, подобен на Наивника, пристигнал една вечер във Версай, но бил отвлечен същата нощ и оттогава вече никой нищо не бил чул за него.

— Уви — каза госпожица дьо Керкабон, — нашият племенник сигурно е извършил някоя глупост и е попаднал в тежка беда. Млад е, долнобретонец е и не може да знае как човек трябва да се държи в двореца. Мили братко, никога не съм виждала нито Версай, нито Париж. Ето един добър случай да направим едно пътуване. Може би ще намерим нашия беден племенник, сина на брат ни; наш дълг е да му помогнем. Кой знае дали най-после няма да успеем да го направим поддякон, когато прекипи младежката му буйност? Той беше много надарен за наука. Спомняте ли си как разсъждаваше върху Стария и Новия завет? Ние носим отговорност за душата му, ние го накарахме да се покръсти. Скъпата му любима Сент Ив прекарва дните си в плач. Наистина трябва да отидем в Париж. Ако се е скрил в някой от онези гадни бордеи, за които толкова са ми разказвали, ще го измъкнем оттам.

Игуменът бе трогнат от думите на сестра си. Той отиде в Сен Мало да говори с владиката, който беше кръстил хурона, и поиска от него съвет и покровителство. Висшият духовник одобри предстоящото

пътуване. Той даде на игумена препоръчителни писма до отец дьо Ла Шез, изповедник на краля, който имаше най-висшия сан в кралството, до парижкия владика Арле и до владиката на Мо Босюе.

Най-последно братът и сестрата тръгнаха на път. Но когато пристигнаха в Париж, те се почувстваха объркани, сякаш бяха попаднали в огромен лабиринт без изход и нямаха нишка, по която да се върнат назад.

Състоянието им бе скромно, а всеки ден трябваше да наемат кола, за да търсят племенника си, когото не можеха да открият никъде.

Игуменът се представи пред преподобния отец дьо Ла Шез, но той се беше затворил с госпожица дьо Трон и не можеше да приема никакви игумени. След това отидоха да потропат на вратата на владиката; висшият духовник се бе затворил с красивата мадам дьо Ледигиер, за да разисква с нея по черковни въпроси. След това игуменът отиде във вилата на владиката на Мо — той пък изследваше заедно с госпожица дьо Молеон мистичната любов на мадам Гийон. Въпреки това той успя най-последно да говори с двамата висши духовници и двамата му заявиха, че не могат да се занимаят с неговия племенник, тъй като той не е поддякон.

Най-последно той посети йезуита, който го прие с отворени обятия, увери го, че винаги е хранил особено уважение към него, макар че никога не го е виждал. Кълнеше се, че Орденът винаги е бил привързан към долнобретонците.

— Но — каза той — да не би вашият племенник да има нещастieto да бъде хугенот?

— Разбира се, че не, преподобни отче.

— Да не би да е янсенист?

— Мога да уверя, ваше преподобие, че той съвсем отскоро стана християнин, преди единадесет месеца го кръстихме.

— Виж, това е много добре, много добре, ще се погрижим за него. Големи ли са вашите църковни доходи?

— О, дребна работа, а и моят племенник ми струва много.

— Има ли янсенисти във вашия край? Пазете се много, драги господин игумене, те са по-опасни от хугенотите и от безбожниците.

— Нямаме такива хора, преподобни отче. В „Света Богородица от планината“ ние дори не знаем какво нещо е янсенизмът.

— Толкова по-добре. Хайде, идете си спокойно, няма нещо, което да не направя за вас.

Той го отпрати най-сърдечно и никога вече не помислила молбата му.

Времето течеше, игуменът и добрата му сестра започнаха да се отчайват.

Междувременно проклетият съдия настояваше да ожени своя тъпак за красивата Сент Ив, която бяха извадили от манастира нарочно за тази цел. Тя продължаваше да обича скъпия си кръщелник така силно, както мразеше жениха, когото ѝ предлагаша. Оскърблението, което ѝ бяха нанесли, като я бяха затворили в манастир, усилваше страстта ѝ. Заповедта да се омъжи за сина на съдията само наливаше масло в огъня. Мъка, нежност и отвращение вълнуваха душата ѝ. Както е известно, любовта на едно младо момиче е много по-изобретателна, отколкото роднинските чувства на един стар игумен и на една леля, вече минала четиридесет и пет години. Освен това в манастира тя бе научила доста неща от романите, които четеше скришом.

Красивата Сент Ив си спомняше за писмото, което някакъв гвардеец беше пратил в Долен Бретан и за което говореше цялата провинция. Тя реши да отиде сама да събере сведения във Версай и ако любимият ѝ е в затвора, както казваха, да се хвърли в краката на всички министри, да издейства правосъдие и да иска справедливост за него. Някакъв странен глас ѝ шепнеше тайно, че в двореца не отказват нищо на хубавите момичета. Но тя не знаеше на каква цена се получава това благоволение.

Взела веднъж решение, тя намери утеха в това, успокои се и вече не отблъскваше своя глупав жених. Тя посреща любезно омразния си бъдещ свекър, умилква се на брат си и изпълва с радост цялата къща. След това в деня, определен за брачната церемония, тръгва скришом в четири часа сутринта, като взема със себе си дребните сватбени подаръци и всичко, което може да носи със себе си. Така добре бе подготвила всичко, че когато към пладне влязоха в стаята ѝ, тя беше вече на десет левги от градчето. Всички бяха страшно изненадани и ужасени. Разпитващият съдия зададе него ден повече въпроси, отколкото задаваше за цяла седмица. Бъдещият съпруг оглупя още повече. Разгневеният абат дьо Сент Ив реши да преследва сестра си.

Съдията и синът му поискаха да тръгнат с него. И така съдбата отведе в Париж почти цялата околия.

Красивата Сент Ив не се и съмняваше, че ще тръгнат да я гонят. Тя беше на кон, умело разпитваше коларите на пощенските коли дали не са видели един дебел абат, един огромен съдия и един млад тъпак да препускат по пътя за Париж. Когато на третия ден научи, че са вече наблизко, тя пое по един околен път и съумя да пристигне благополучно във Версай, докато преследвачите ѝ напразно я търсеха в Париж.

Но как да постъпи във Версай? Млада, хубава, никому неизвестна, изложена на всякакви опасности, без близък, който да я посъветва или подкрепи, как да се осмели да потърси кралския гвардеец? Тя реши да се обърне към един дребен йезуит; имаше разни йезуити за хора с различно обществено положение. „Както Господ е определил различна храна за различните видове животни — казваха те, — така е дал и на краля изповедник, когото всички службогонци наричат глаза на галиканската черква. След това идват изповедниците на принцесите. Министрите обаче нямат изповедници — те не са толкова глупави. Има йезуити за простолюдието, има и за слугините, чрез които те научават тайните на господарките им, а това не е маловажна работа.“ Красивата Сент Ив се обърна към един от последните, който се наричаше отец Тут-а-Тус. Тя се изповяда при него, разказа му приключенията си, обясни му положението си и опасностите, които я заплашваха и настоятелно го помоли да я настани в дома на някоя добра и набожна жена, която да я пази от изкушения.

Отец Тут-а-Тус я представи на съпругата на един виночерпец в двореца, която беше една от най-доверените му измежду жените, които се изповядваха при него. Щом отиде в дома ѝ, госпожица дьо Сент Ив се постара да спечели доверието и приятелството на тази жена, осведоми се за бретонеца-гвардеец и помоли да му кажат да дойде при нея. Щом научи от гвардееца че любимият ѝ е бил отвлечен, след като е говорил с един първи секретар, тя изтича направо при този секретар. При вида на тази хубава жена той се смекчи, защото трябва да се съгласим, че Господ е създал жените единствено за да укротяват мъжете. Разнеженият писарушка ѝ призна всичко.

— Вашият любим е затворен в Бастилията от близо една година и ако вие не му помогнете, може би ще остане там до края на живота си.

Нежната Сент Ив припадна. Когато тя дойде на себе си, писарушката ѝ каза:

— Аз нямам достатъчно влияние, за да правя добро, всичко, което моята власт ми позволява, е да върша понякога зло. Повярвайте ми, идете при господин дьо Сен Пуанж, който върши и добро, и зло. Той е братовчед и любимец на негово превъзходителство господин дьо Лувоа. Този министър има две души: едната е господин дьо Сен Пуанж, другата е госпожа Дюфреноа. Но сега тя не е във Версай; остава ви само да смекчите покровителя, който ви посочвам.

В душата на красивата Сент Ив слаба радост се бореше със страшна мъка и искрица надежда с ужасни опасения. Преследвана от брат си, обожаваша любимия си, ту бършейки очи, ту отново проливайки сълзи, разтреперана и отпаднала, после наново събрала смелост, тя бързо изтича при господин дьо Сен Пуанж.

ГЛАВА XIV

НАИВНИКЪТ РАЗВИВА УМА СИ

Наивникът бързо напредваше в науката и особено в науката за човека. Бързото развитие на неговия ум се дължеше почти толкова на неговото дивашко възпитание, колкото и на закалката на духа му. Понеже не беше учил нищо през детските си години, той не бе възприел никакви предразсъдъци. Неговият разум не беше извратен от заблуди и затова разсъждаваше правилно. Хуронът виждаше нещата такива, каквито са, докато идеите, които ни вгълпяват през детството, ни карат да ги виждаме през целия си живот такива, каквито не са.

— Тези, които ви преследват — казваше той на своя приятел Гордън, — са отвратителни хора. Жал ми е, че сте преследван, но също така ми е жал, че сте янсенист. Всяка секта ми изглежда като някакъв съюз на заблудени хора. Кажете ми, има ли секти в геометрията?

— Не, скъпо дете — отвърна му с въздишка добрият Гордън, — всички хора са съгласни върху истината, когато тя е доказана, но мненията се разделят, когато се касае за тъмни истини.

— По-право кажете, когато се касае за тъмни заблуди. Ако имаше поне една-единствена истина, скрита в грамадата от доводи, които се предъкват от векове, тя несъмнено щеше да бъде открита досега и целият свят щеше да бъде съгласен поне по тази точка. Ако тази истина беше необходима, както е необходимо Слънцето на Земята, тя щеше да блести като него. Нелепост, оскърбление за човешкия род, кощунство с Върховното безкрайно същество е да се каже: „Има една основна истина за човека и Бог я е скрил от него.“

Всичко, което казваше този млад невежа, просветен от природата, правеше дълбоко впечатление на стария нещастен учен.

— Нима ще се окаже истина — извика той, — че съм съсипал живота си заради химери. Много по-уверен съм в съществуването на моето нещастие, отколкото в Божието благоволение. Прекарах дните си да разсъждавам върху свободата на Бога и на човешкия род, но

загубих собствената си свобода. Нито свети Августин, нито свети Проспер ще ме измъкнат от Осината, в която се намирам.

Воден от своята природа, Наивникът най-поело му каза:

— Искате ли да ви говоря откровенно и смело? Тези, които си навличат преследвания заради празни, схоластични спорове, ми изглеждат лишени от мъдрост. А онези, които ги преследват, са за мен чудовища.

Двамата затворници бяха напълно съгласни, хора хвърлени несправедливо в тъмница.

— Аз съм сто пъти по за оплакване от вас — казваше Наивникът. — Роден съм свободен като птица. Живеех заради две неща: за свободата си и за любовта си; сега съм лишен и от двете. Ето че и двама сме оковани, без да знаем по каква причина и без да можем да научим тази причина. Двадесет години живях като хурон. Казват, че хуроните са варвари, защити отмъщават на враговете си. Но те никога не подтискат приятелите си. Едва бях стъпил на френска земя и трябваше да проливам кръвта си за Франция; може би спасих цяла провинция и за награда бях погребан в тая гробница за живи хора, където щях да умра от ярост.

— Няма ли закони в тази страна? Осъждат хора, без да ги изслушат! Не е така в Англия. А точно срещу англичаните трябваше да се бия!

Личеше философският мироглед, който се зараждаше и той не успяваше да укроти буйната му природа, търсеше най-свещените си права, и отприщваше силния му гняв.

Неговият другар не му противоречеше. Раздялата, незадоволената любов, а философията не му противоречеше. За скъпата си Сент Ив той говореше така, както и за етика и метафизика. Колкото по-кипяха чувствата му, толкова повече я обикваше Наивникът прочете няколко нови романа; малко от тях описваха душевното му състояние, той чувстваше също, че в сърцето му има много повече от това, което описват в книгите.

— О, почти всички тези автори притежават един вид остроумие и умение — казваше той.

Добрият янсенистки свещеник неусетно стана учител на нежната му любов. По-рано той познаваше любовта само като грях, в който човек се упреква при изповед. Сега той разбра, че тя е благородно и

нежно чувство, което може както да възвиси, така и да смекчи душата и дори понякога да породи дочели. Най-после стана и последното чудо: един хурон промени вярата на един янсенист.

ГЛАВА XV

КРАСИВАТА СЕНТ ИВ УСТОЯВА НА СЪМНИТЕЛНИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ

И така, красивата Сент Ив, още по-чувствителна, отиде в дома на господин дьо Сен Пуанж, придружена от новата си приятелка, при която бвше отседнала. И двете бяха така пребрадени, че лицата им бяха почти съвсем скрити. Първият човек, когото видяха на портата, беше брат й, абатът дьо Сент Ив, който излизаше от къщата. Тя се уплаши, но набожната й приятелка я успокои.

— Именно защото той е говорил срещу вас, затова трябва и вие да говорите, бъдете уверена, че в тази страна обвинителите винаги излизат прави, ако човек не побърза да ги изобличи. Много ще бъда изненадана впрочем, ако вашето присъствие не окаже по-голямо въздействие, отколкото думите на брат ви.

Стига само малко да се насърчи едно страстно влюбено момиче и то добива учудваща смелост. Госпожица дьо Сент Ив влезе да чака своя ред заедно с останалите посетители. Всички приближени на помощник-министъра забравиха за миг идола „власт“ и загледаха идола „красота“. Сен Пуанж заповяда да я въведат в един малък кабинет. Тя му говори разчувствано и изискано. Сен Пуанж беше трогнат. Тя трепереше, той я успокои.

— Елате пак довечера — каза й той, — вашата работа трябва да се обмисли и обсъди надълго. Тук има твърде много хора и аудиенциите минават прекалено бързо, трябва да поговорим основно за всичко, което ви засяга.

След като изказа възхищението си от красотата и чувствата й, той й заръча да дойде при него в седем часа вечерта.

Тя се отзова на поканата. Набожната й приятелка пак я придружи, но остана в салона да чете „Християнски педагог“, докато Сен Пуанж и красивата Сент Ив разговаряха в кабинета.

— Ще повярвате ли, госпожице — каза ѝ той най-напред, — че вашият брат дойде да ми иска „подпечатано писмо“ срещу вас? Но всъщност аз по-скоро бих издал такова писмо, за да го отпратя обратно в Долен Бретан.

— Уви, господине, значи, вашите служби толкова щедро раздават „подпечатани писма“, щом хората идват от най-затънтените краища на кралството да искат такива писма, сякаш молят за пенсия. Съвсем нямам намерение да ви искам такова писмо срещу брат си. Имам много основания да се оплаквам от него, но уважавам свободата на хората. Аз моля за свободата на един човек, за когото искам да се омъжа, един човек, комуто кралят дължи спасението на една провинция, който може да му служи и да бъде полезен и който при това е син на офицер, убит на кралска служба. В какво го обвиняват? Как е възможно да се отнесат тъй жестоко към него, без да го изслушат?

Тогава помощник-министърът ѝ показа писмата на йезуита-шпионин и на коварния съдия.

— Какво! Нима има подобни изроди на земята! Те искат да ме принудят да се омъжа за смешния син на един смешен и зъл човек. И въз основа на такива доноси се решава съдбата на гражданите!

Тя падна на колене и с плач го молеше да освободи честния човек, който я обожаваше. В тази поза нейните прелести изпъкваха още повече. Тя беше толкова красива, че Сен Пуанж, загубил всякакъв срам, ѝ намекна, че молбата ѝ ще бъде удовлетворена, стига само да му даде пръв да вкуси от сладкия плод, който пази за любимия си. Изплашена и объркана, госпожица дьо Сент Ив дълго се преструваше, че не разбира намеците му. Първата предпазливо подхвърлена дума водеше след себе си друга, по-силна, а след нея трета, още по-изразителна. Той ѝ предложи не само да отмени „подпечатаното писмо“, но и да обсипе хурона с награди, пари, почести, служби; колкото повече предлагаше, толкова повече се усилваше желанието му да я спечели.

Отпусната безсилна върху дивана, госпожица дьо Сент Ив плачеше, задушаваше се от ридания и едва вярваше на очите и ушите си. На свой ред Сен Пуанж падна на колене пред нея. Той беше доста привлекателен мъж и едно не така заслепено женско сърце би могло да не го отблъсне, но красивата Сент Ив обожаваше любимия си и

смяташе, че ще бъде ужасно престъпление да му изневери, за да му помогне. Молбите на Сен Пуанж ставаха все по-настойчиви и обещанията му растяха. Накрая главата му се замая съвсем и той направо ѝ заяви, че това е единственият начин да избави от тъмницата човека, към когото храни тъй бурни и нежни чувства. Този странен разговор продължаваше безкрайно. Набожната жена, която четеше „Християнски педагог“ в предния салон, си казваше: „Боже господи, какво могат да правят вътре от два часа насам? Никога негова светлост дьо Сен Пуанж не е давал тъй дълга аудиенция, сигурно направо е отхвърлил молбата на бедното момиче, щом то продължава да го моли.“

Най-после другарката ѝ излезе от кабинета съвсем зашеметена и онемяла. Беше потънала в размисъл за характера на големците и полуголемците, които така леко жертват свободата на гражданите и честта на жените. През целия път тя не отвори уста. Когато стигнаха в дома на приятелката ѝ, тя избухна и разказа всичко. Набожната жена само се кръстеше.

— Скъпа приятелко, трябва още утре да се посъветвате с отец Тут-а-тус, нашия изповедник. Той има голямо влияние пред господин Сен Пуанж — изповядва няколко слугини в дома му. Той е благочестив и разбран човек и е духовен наставник на няколко знатни дами. Доверете се на него. И аз така правя и винаги съм оставала доволна. Ние, бедните жени, имаме нужда да бъдем ръководени от някой мъж.

— Е, добре тогава, скъпа приятелко, утре ще отида да потърся отец Тут-а-тус.

ГЛАВА XVI

ТЯ СЕ СЪВЕТВА С ЕДИН ЙЕЗУИТ

Щом остана насаме с добрия си изповедник, красивата и отчаяна Сент Ив му довери, че един влиятелен и сластолюбив мъж ѝ предлага да измъкне от затвора младежа, за когото тя трябва законно да се омъжи, но че иска висока цена за услугата си, че се отвращава и ужасява от подобна изневяра и че ако се касаеше само за собствения ѝ живот, по-скоро би го пожертвала, отколкото да се отдаде на прелъстителя.

— Какъв гнусен грешник! — извика отец Тут-а-тус. — Трябва да ми кажете името на този долен човек. Сигурно е някой янсенист. Ще го обадя на негово преподобие отец дьо Ла Шез, който ще го изпрати там, където е сега скъпата личност, за която трябва да се омъжите.

Дълбоко смутено, бедното момиче след дълги колебания най-после изрече името на Сен Пуанж.

— Господин дьо Сен Пуанж! — извика йезуитът. — О, дъще моя, това е съвсем друга работа. Той е братовчед на най-великия министър, който някога сме имали. Той е добродетелен човек, защитник на правото дело, добър християнин, у него не може да има подобна мисъл. Сигурно не сте чула добре.

— Ах, отче, много добре чух. С мен е свършено, каквото и да направя. Трябва да избирам между нещастieto и позора или моят любовник ще остане жив погребан до края на живота си, или аз ще трябва да бъда недостойна да живея. Не мога да го оставя да загине, а не мога и да го спася.

Отец Тут-а-тус се постара да я успокои с благи думи:

— Първо, дъще моя, не казвайте никога тази дума, „моят любовник“, в нея има нещо светско, което би могло да разсърди Бога, казвайте „моят съпруг“, защото, макар че той още не е ваш съпруг, вие го считате за такъв и това е напълно почтено.

Второ, макар че той е ваш съпруг в мислите ви, в надеждите ви, той не е такъв в действителност, и затова вие не бихте извършила

прелюбодеяние — един страшен грях, който винаги трябва да избягваме, доколкото е възможно.

Трето, няма вина в едно деяние, когато намеренията са чисти, и няма нищо по-чисто от желанието да освободите съпруга си.

Четвърто, в свещената древност ще намерите примери, които прекрасно могат да послужат за мерило на поведението ви. Свети Августин съобщава, че при проконсулството на Септимий Ациндин в лето Господне 340 един бедняк не можел да плати на кесаря това, което е кесарево, и бил осъден на смърт, както и заслужавал, въпреки максимата: „Където няма нищо, кралят губи правата си.“ Касаело се за една златна ливра. Осъденият имал жена, която Бог бил надарил с красота и разум. Един стар богаташ обещал да даде една златна ливра и дори повече на тази дама при условие, че тя ще извърши с него онзи гаден грях. Дамата не считала, че върши нещо лошо, щом спасява съпруга си. Свети Августин много похвалява нейното самоотвержено примирение. Вярно е, че старият богаташ я измамил и че може би съпругът ѝ все пак е бил обесен, но тя направила всичко, каквото можела, за да спаси живота му. Бъдете сигурна, дъще моя, че когато един йезуит ви цитира свети Августин, този светец трябва да е напълно прав. Аз не ви давам никакъв съвет, вие сте мъдра, трябва да се предполага, че ще бъдете полезна на съпруга си. Негова светлост дьо Сен Пуанж е почтен човек, няма да ви излъже. Това е всичко, което мога да ви кажа. Ще се моля на Бога за вас и се надявам, че всичко ще стане за негова най-голяма слава.

Красивата Сент Ив, изплашена от думите на йезуита не по-малко, отколкото от предложението на помощник-министъра, се върна зашеметена при приятелката си. Изкушаваше я мисълта да тури край на живота си и така да се освободи от ужасния избор: или да остави своя обожаван любим в страшния затвор, или да се опозори, като го избави с цената на най-скъпото, което притежаваше и което трябваше да принадлежи само на нещастния ѝ любим.

ГЛАВА XVII

ТЯ СЕ ПРЕДАВА ЗАРАДИ ЛЮБИМИЯ СИ

Тя молеше приятелката си да я убие. Но тази жена, която беше не по-малко снизходителна от йезуита, ѝ говори още по-ясно.

— Уви — каза тя, — всичко се нарежда само по този начин в нашия тъй прославен, тъй мил, тъй галантен двор. И най-незначителните, и най-високите служби се получават само на същата цена, която искат от вас. Слушайте, вие ми вдъхнахте обич и доверие, ще ви призная, че ако на времето бях такава мъчна, каквато сте вие, моят съпруг нямаше да има дребната служба, с която преживяваме; той знае това и не само не се сърди, но вижда в мен своята благодетелка, дори счита, че дължи кариерата си само на мен. Смятате ли, че всички, които са начело на провинциите или дори на войските, дължат почестите и богатството си само на своите заслуги? Някои от тях дължат всичко това на уважаемите свои съпруги. Военните почести се издействат с любов и длъжностите се дават на мъжете на най-красивите.

Вие сте в едно особено положение — касае се да върнете светлината на вашия любим и да се омъжите за него, това е свят дълг, който трябва да изпълните. Никой не укори красивите и високопоставени дами, за които ви говоря. Всички ще се възхищават от вас и ще кажат, че сте си позволила една слабост само защото сте премного добродетелна.

— О, каква добродетел! — извика красивата Сент Ив. — Какъв лабиринт от несправедливости! Каква страна! Научих се да разбирам мъжете! Един отец дьо Ла Шез и един смешен съдия хвърлят любимия ми в затвора, моето семейство ме преследва и в нещастieto ми протягат ръка само за да ме лишат от честта ми. Един йезуит погуби един честен човек, друг йезуит иска да погуби мен. Аз съм обкръжена само от капани и приближава моментът, в който ще пропадна! Трябва или да се убия, или да говоря на краля, ще се хвърля в краката му, когато отива на литургия или в театъра.

— Няма да ви оставят и да се доближите — каза добрата ѝ приятелка. — А ако имате нещастieto да успеете да говорите с него, господин дьо Лувоа и преподобният отец дьо Ла Шез биха могли да ви погребат в някой затънтен манастир до края на живота ви.

Докато тази почтена жена объркваше още повече смутената и отчаяна душа на девойката и въртеше ножа в сърцето ѝ, ето че един пратеник на Сен Пуанж пристига с писмо и чифт обици в ръка. Плачейки, Сент Ив отказва да приеме каквото и да било от Сен Пуанж, но приятелката ѝ се зае да уреди всичко.

Щом си отиде пратеникът, доверената ѝ приятелка прочете писмото, с което Сен Пуанж ги канеше на вечеря същата вечер. Младото момиче се закле, че няма да отиде. Набожната дама поиска да опита дали ѝ отиват обиците, но Сент Ив не можеше да ги търпи. Тя се бори цял ден. Най-после, изпълнена с мисъл само за любимия си, смазана, влачена от приятелката си, без да знае къде я водят, тя се остави да бъде отведена на съдбоносната вечеря. Нищо не можеше да я накара да се накичи с диамантените обици. Довереницата ѝ ги взе със себе си и въпреки волята ѝ, ѝ ги сложи, преди да седнат на масата. Бедната Сент Ив бе така смутена и объркана, че не се противопостави, а покровителят ѝ счете това за добър знак. Към края на вечерята приятелката ѝ се оттегли незабелязано. Тогава покровителят показа заповедта, с която се отменя „подпечатаното писмо“, грамота за отпускане на значителна награда, назначението на длъжността ротен командир, като добави и най-щедри обещания за други облаги.

— О, колко бих ви обичала, ако не настоявахте толкова да бъдете обичан! — му каза нещастната Сент Ив.

Най-после, след дълга съпротива, след много хълцания, викове и сълзи, изморена от борбата, зашеметена и изтощена, тя трябваше да се предаде. Единственото, което можеше да направи, беше да си обещае, че ще мисли само за Наивника, докато жестокият любовник безмилостно се наслаждава на безизходното положение, в което е изпаднала.

ГЛАВА XVIII

ТЯ ОСВОБОЖДАВА СВОЯ ЛЮБИМ И ЕДИН ЯНСЕНИСТ

Призори тя полетя към Париж, носейки със себе си заповедта на министъра. Мъчно е да се предаде какво ставаше в сърцето ѝ през време на това пътуване. Представете си една добродетелна и благородна душа, унижена от своето безчестие, опиянена от нежност, разкъсвана от угризения, загдето е изневерила на любимия си, и изпълнена с желание да освободи човека, когото обожава. Огорченията ѝ, борбата ѝ, успехите ѝ изпълваха всичките ѝ мисли. Тя не беше вече простодушното момиче с ограничени от провинциалното възпитание идеи. Любовта и нещастията бяха закалили характера ѝ. И у нея чувството се бе така развило, както разумът се бе развил у нещастния ѝ любим. Момичетата по-лесно се научават да чувстват, отколкото момчетата — да разсъждават. Нейното приключение беше по-поучително от четири години, прекарани в манастир.

Облеклото ѝ беше крайно скромно. Тя гледаше с ужас на накитите, с които се бе явила пред своя зловец благодетел, остави на приятелката си диамантените обици, без дори да ги погледне. Смутена и възторжена, обожаваща Наивника и мразеща себе си, тя най-последно пристигна пред вратата на онзи страшен замък, дворец на мъст, където често наред с злодея чезне и невинният.

Когато трябваше да слезе от каляската, силите ѝ я напуснаха. Хванаха я под ръка и тя влезе в тъмницата с разтуптяно сърце, влажни очи и ужасено лице. Представиха я на управителя. Тя се опита да заговори, но гласът ѝ секна. Показа заповедта и едва изрече няколко думи. Управителят обичаше младия затворник и се зарадва на освобождението му. Неговото сърце не бе закоравяло като сърцата на някои негови събратя — почтени тъмничари, мислещи само за заплатата, която им се дава, за да пазят затворниците; защото тези хора

дължат своите доходи на жертвите си и живеят от чуждото нещастие, като тайно изпитват някаква зловеща радост от сълзите на клетниците.

Той заповядва да доведат затворника в неговия кабинет. Двамата влюбени се виждат и двамата изгубват съзнание. Красивата Сент Ив остана дълго неподвижна и безжизнена, хуронът обаче скоро се съвзе.

— Очевидно това е госпожа съпругата ви — му рече управителят. — Не бяхте ми казали, че сте женен. Съобщават ми, че дължите освобождението си на нейните благородни старания.

— О, аз не съм достойна да бъда негова съпруга — каза красивата Сент Ив с разтреперан глас и отново ѝ прилоша.

Когато се свести, все още разтреперана, тя му подаде грамотата за наградата и писменото обещание за назначение във войската. Не помалко учуден, отколкото развълнуван, Наивникът се събуждаше от един сън, за да се озове в друг.

— Защо ме бяха затворили тук? Как можяхте да ме измъкнете от тъмницата? Къде са онези чудовища, които ме хвърлиха в тази дупка? Вие сте божество, което слиза от небето, за да ми помогне.

Красивата Сент Ив свеждаше поглед, гледаше любимия си, червеше се и в следния миг извърщаше пълните си със сълзи очи. Най-после тя му разказа всичко, което знаеше, всичко, което бе изстрадала, освен онова, което би искала да скрие завинаги и което всеки по-обигран и запознат с дворцовите обичаи човек от Наивника лесно би отгатнал.

— Възможно ли е един негодник като този съдия да има власт да ми отнеме свободата? О, виждам, че и хората са като най-мръсните животни — всички могат да ти сторят зло. Но възможно ли е един калугер, един йезуит, изповедник на краля, да е допринесъл за моето нещастие толкова, колкото и този съдия, без аз да мога да си представя под какъв предлог ме преследва този гаден мошеник? Дали не ме е изкарал янсенист? И най-после, как си спомнихте за мен? Аз не заслужавах вашите грижи, тогава не бях нищо повече от един дивак. Как! Вие сте могла да предприемете това пътуване до Версай без чужда помощ, без да има кой да ви посъветва! Явила сте се там и сте разбила моите окови! Значи, красотата и добродетелта притежават непобедим чар, който разбива железни врати и смекчава каменни сърца!

При думата „добродетел“ от гърдите на красивата Сент Ив се изтръгнаха ридания. Тя не знаеше каква добродетел се крие в прегрешението, за което се упрекуваше.

— Ангел мой — продължи нейният любим, — вие, която разбихте моите вериги, щом сте имала достатъчно влияние (нещо, което още не мога да разбера), за да издействате справедливост за мен, поискайте справедливост и за този старец, който ме научи да мисля, както вие ме научихте да обичам. Злочестината ни свърза и аз го обичам като баща, не мога да живея нито без вас, нито без него.

— Да поискам от същия човек, който...

— Да, аз искам да ви дължа всичко. Искам да дължа всичко само на вас. Пишете на този могъщ покровител, обсипете ме с вашите благодеяния, довършете това, което сте започнала, довършете вашите чудеса.

Тя чувстваше, че трябва да изпълни всичко, което искаше любимият ѝ. Опита се да пише, но ръката ѝ не се подчиняваше. Три пъти започва наново писмото си и три пъти го скъса. Тя най-последно написа молбата си и двамата влюбени излязоха, след като разцелуваха стария мъченик на Божието благоволение.

Щастливата и отчаяна Сент Ив знаеше в коя къща бе отседнал брат ѝ; те отидоха там и любимият ѝ нае един апартамент в същата къща.

Едва що бяха пристигнали там, и тя получи заповедта за освобождаването на стария Гордън, която нейният покровител ѝ изпращаше, придружена с покана за среща на следния ден. Така нейното безчестие беше цената за всяка благородна и честна постъпка, която тя предприемаше. Девојката гледаше с отвращение на този обичай да се търгува с нещастieto и щастieto на хората. Даде на любимия си заповедта за освобождение и отказа да отиде на срещата с един благодетел, когото не би могла вече да погледне, без да умре от мъка и срам. Наивникът се отдели от нея само защото трябваше да освободи приятеля си и той полетя към затвора. Изпълни този свой дълг, като разсъждаваше за странните събития на този свят и се възхищаваше от храбрата добродетел на едно момиче, на което двама нещастници дължаха повече от живота си.

ГЛАВА ХІХ

НАИВНИКЪТ, КРАСИВАТА СЕНТ ИВ И ТЕХНИТЕ РОДНИНИ СЕ СЪБИРАТ ОТНОВО

Благородната и достойна за уважение невярна любима се срещна с брат си, абата дьо Сент Ив, с добрия игумен на „Света Богородица от планината“ и с госпожица дьо Керкабон. Всички бяха еднакво учудени, но положението и чувствата им бяха съвършено различни. Абатът дьо Сент Ив молеше със сълзи на очи и на колене сестра си да му прости. Игуменът и нежната му сестра също плачеха, но от радост. Гадният съдия и неговият непоносим син не смущаваха тази трогателна сцена. Щом чуха, че техният враг е освободен, те побързаха да заминат и да скрият в своя край глупостта и страховете си.

Четиримата герои, вълнувани от безброй различни чувства, чакаха да се завърне младежът, придружен от приятеля си, когото трябваше да освободи. Абатът дьо Сент Ив не смееше да вдигне очи пред сестра си. Добрата дьо Керкабон повтаряше:

— Значи, ще видя скъпия си племенник?

— Ще го видите — отговаряше очарователната Сент Ив, — но той вече не е същият човек; всичко у него се промени — и държането му, и тонът му, и мислите му, и умът му. Колкото простодушен и невежа беше по-рано, толкова по-достоеен за уважение е станал сега. Той ще бъде чест и утеха за вашето семейство. Защо не мога и аз да бъда щастие за моето!

— Но и вие не сте вече същата — каза игуменът. — Какво ви се е случило, та е предизвикало такава голяма промяна у вас?

Докато те разговаряха така, Наивникът пристигна, водейки за ръка своя янсенист. Тогава сцената се промени и стана още по-интересна. Най-напред чичото и лелята нежно разцелуваха Наивника. Абатът дьо Сент Ив почти коленичи пред Наивника, който вече не

беше наивник. Двамата влюбени си говореха с очи и техните погледи изразяваха чувствата, които ги изпълваха. Радост и благодарност цъфтеше на лицето на младежа, смущение се четеше обаче в нежните и малко блуждаещи очи на девойката. Всички се учудваха, че нейната голяма радост бе примесена с мъка.

Много скоро цялото семейство обикна стария Гордън. Той беше страдал заедно с младия затворник и това беше достатъчно основание за всички да го обикнат. А той дължеше освобождението си на двамата влюбени и това го помиряваше с любовта, някогашните му строги убеждения напущаха сърцето му и той, както и хуронът, бе станал човек. Всеки разказа своите приключения преди вечерята. Двамата абати и лелята слушаха като деца, на които се разказват истории за призраци, и като хора, които се интересуват да чуят за големи беди.

— Уви — каза Гордън, — има може би над петстотин добродетелни хора, които са оковани във вериги като тези, които госпожица дьо Сент Ив разби, и никой не знае за техните нещастия. Намират се много ръце, за да нанасят удари върху тези нещастници, но рядко се намира ръка, която да им помогне.

Това тъй вярно разсъждение изостряше неговата чувствителност и усилваше благодарността му. Всички възхваляваха победата на красивата Сент Ив, всички се възхищаваха от великодушието и твърдостта ѝ. В тяхното възхищение се примесваше и уважението, което човек неволно чувства към личност, за която се смята, че има влияние в двореца. От време на време абатът дьо Сент Ив възкликваше:

— Как е могла сестра ми да добие толкова бързо това влияние?

Готвеха се да седнат на масата рано, но ето че пристигна добрата приятелка от Версай, която не знаеше какво бе станало. Тя слезе от каляска, запрегната с шест коня; ясно личеше кому принадлежи тази разкошна кола. Дамата влезе с внушителен вид на дворцова личност, която се занимава с важни дела, поздрави съвсем леко компанията, дръпна красивата Сент Ив настрана и ѝ каза:

— Защо карате да ви чакат толкова? Последвайте ме! Ето диамантите, които забравихте.

Тя не можа да пошепне тези думи достатъчно тихо, че да не ги чуе Наивника. Той видя диамантите. Братът беше потресен, чичото и лелята бяха само изненадани, като простодушни хорица, които никога

не са виждали такъв великолепен накит. Младежът, който се бе преобразил през тази година, прекарана в размисли, веднага отгатна всичко и за миг го обхвана смущение. Неговата любима забеляза това: смъртна бледност покри хубавото ѝ лице, побиха я тръпки и тя едва се задържа права.

— О, госпожо — каза тя на съдбоносната посетителка, — вие ме погубихте! Вие ме убихте!

Тези думи пронизаха сърцето на Наивника, но той беше вече научил да се владее: не се залови за тези думи, за да не разтревожи любимата си пред брат ѝ, но пребледня като нея.

Сент Ив, съкрушена от промяната, която бе изписана върху лицето на любимия ѝ, изведе приятелката си извън стаята и когато минаха в коридора, хвърли диамантите на земята пред нея.

— О, вие знаете, че не тези накити ме съблазниха. Този, който ми ги даде, няма да ме види никога вече. — Приятелката ги вдигна и Сент Ив добави: — Да си ги вземе обратно или да ви ги подари. Вървете си, не ме карайте да се срамувам още повече от себе си.

Най-после пратеницата си отиде, без да може да разбере угризенията, на които беше свидетелка.

Смазана, задушавана от някакъв вътрешен кипеж, красивата Сент Ив бе принудена да си легне, но за да не тревожи близките си, не каза никому какво я мъчи. Под предлог, че е уморена, тя поиска разрешение да си почине малко. Напусна обаче компанията едва след като успокои всички с ласкави и утешителни думи и след като хвърли на любимия си погледи, които разпалиха огън в сърцето му.

Поради нейното отсъствие вечерята не беше оживена, беше дори тъжна отначало, но това бе онази особена тъга, която поражда интересни и полезни разговори, далеч превъзхождащи лекомисленото веселие, което обикновено не е нищо друго освен досаден шум. Гордън изложи накратко историята на янсенизма и молинизма и разказа за преследванията, на които едната партия подхвърляше другата, изтъквайки упоритостта и на двете партии. Наивникът подложи на критика техните теории и отбеляза, че за жалост на хората сякаш не са достатъчни враждите, породени от техните интереси, та си създават нови злини заради химерични интереси и непонятни нелепости. Гордън разказваше, а хуронът преценяваше и тълкуваше; сътрапезниците слушаха с вълнение, някаква нова светлина ги

озаряваше. Говори се за продължителността на човешките нещастия и краткостта на живота. Отбелязаха, че всяка професия има пороци и опасности, които ѝ са свойствени, но че човешката природа се проявява както у принца, така и у последния просяк. Как могат да се намерят толкова хора, които за толкова малко пари са готови да преследват други хора, да стават оръдия и палачи? С какво нечовешко безразличие един високопоставен човек подписва заповед за унищожението на цяло семейство и с каква още по-варварска радост я изпълняват наемниците!

— През младежките си години — каза добрият Гордън — познавах един роднина на маршал дьо Марийак, който, понеже беше преследван в провинцията заради своя бележит и нещастен сродник, се криеше в Париж под чуждо име. Той беше седемдесет и две годишен старец. Жена му, която го придружаваше, беше почти на същата възраст. Те имаха един пропаднал син, който още на четиринадесетгодишна възраст избягал от бащината си къща. Най-напред станал войник, после дезертирал, след което преминал през всички степени на падението и разврата. Най-после постъпил под чуждо име в гвардията на кардинал дьо Ришельо (този духовник, подобно на Мазарини, имал собствена гвардия) и в тази дружина на наемници получил подофицерски чин. Именно този авантюрист бил натоварен да арестува стареца и съпругата му и той изпълнил задачата си с цялата суровост на човек, който желае да се хареса на господаря си. Докато ги водел към затвора, той чул, че жертвите му се оплакват от дългия низ от нещастия, които ги преследвали още от люлката. Измежду най-големите си нещастия бащата и майката считали безпътния живот и загубата на своя син. Той ги познал и все пак ги отвел в затвора, уверявайки ги, че трябва да служи преди всичко на негово преосвещенство; и негово преосвещенство възнаградил усърдието му.

Познавах и един шпионин на отец дьо Ла Шез, който предаде собствения си брат, надявайки се да получи дребна изгода, която в края на краищата не получи; видях го как умира, но не от угризения, а от мъка, че е бил измамен от този йезуит. Длъжността на изповедник, която дълго време изпълнявах, ми даде възможност да опозная вътрешния живот на много семейства. Почти не съм виждал семейства, които да не са потопени в мъка, макар че всички те,

прикрити с маската на щастието, си дават вид, че плуват в радост и доволство. При това винаги съм забелязвал, че големите скърби са плод на нашата необузdana алчност.

— Колкото до мен — рече Наивникът, — мисля, че една благородна, признателна и чувствителна душа може да бъде щастлива. И наистина смятам да се радвам на пълно щастие с красивата и благородна Сент Ив. Защото се лаская — добави той, като се обърна към брат ѝ с приятелска усмивка, — че вие няма да ми откажете ръката ѝ както миналата година, още повече, че и аз ще се държа по-прилично.

Абатът се разля в извинения за миналото и в уверения за вечна преданост. Чичото рече, че това ще бъде най-хубавият ден в живота му. Добрата леля, която ронеше сълзи и примираше от радост, извика:

— Нали ви казах, че никога няма да станете поддякон. Тайнството на брака струва повече от тайнството на кръщението. Защо не бе угодно на Бога и аз да бъда почетена с него! Но аз ще ви бъда като майка. Тогава всички започнаха да се надпреварват да хвалят нежността на Сент Ив.

Сърцето на нейния любим преливаше от всичко, което тя бе направила за него, той я обичаше твърде много, за да може случката с диамантите да остави дълбоко впечатление в душата му. Но думите, които бе добре чул: „Вие ме убивате!“, още го тревожеха тайно и разваляха радостта му, докато похвалите, с които обсипваха неговата красива любима, усилваха още повече любовта му. С една дума, всички се занимаваха само с нея и говореха само за щастието, което двамата влюбени заслужават. Готвеха се да заживеят всички заедно в Париж, правеха планове как ще спечелят богатство и ще напреднат в живота, отдаваха се на всички тези надежди, които най-малката искрица щастие тъй бързо поражда у хората. Но в дъното на сърцето си Наивникът изпитваше някакво скрито чувство, което отхвърляше тази илюзия. Той препрочиташе обещанията, подписани от Сен Пуанж, и грамотите, подписани от Лувоа, описаха му тези двама души такива, каквито бяха, или такива, каквито приятелите му смятаха, че са. Всички говореха за министрите и правителството с онази свобода, която французите си позволяват на трапезата си и считат за най-ценната свобода, която могат да вкусят на земята.

— Ако бях крал на Франция — каза Наивникът, — ето какъв министър на войната бих избрал: бих искал той да бъде човек от най-благороден род, за да може да заповядва на благородниците. Бих изисквал да бъде офицер, да е минал през всички чинове и да е поне генерал-лейтенант и достоен да бъде маршал, защото не е ли необходимо той сам да е служил във войската, за да познава службата в подробности, и нима офицерите няма да се подчиняват със сто пъти по-голяма радост на един военен, който като тях се е отличил с храбростта си, отколкото на един кабинетен човек, който, какъвто и ум да има, може в най-добрия случай само да отгатва военните операции? Не бих възразявал, ако моят министър бъде щедър, макар че понякога той може да поставя в затруднено положение пазителя на кралското съкровище. Бих искал той да работи бързо, а също така да се отличава и с онзи весел нрав — привилегия на хората, чиито способности надвишават качествата, които длъжността им изисква, а това толкова се харесва на нацията и прави всички задължения по-леко поносими.

Той желяше министърът на войната да има такъв характер, защото винаги беше забелязвал, че доброто настроение е несъвместимо с жестокостта.

Може би господин дьо Лувоа не би бил доволен от пожеланията на Наивника, но той имаше по-други достойнства.

Докато вечеряха, болестта на нещастното момиче взе злокобен ход, кръвта ѝ се разпали, обхвана я изтощителна треска. Тя страдаше, но не се оплакваше никак, защото не искаше да смути радостта на сътрапезниците.

Брат ѝ, който знаеше, че тя не спи, отиде до леглото ѝ; остана изумен от състоянието, в което я завари. Всички се стекоха около нея и любимият ѝ се наведе над главата ѝ. Той бе несъмнено най-разтревожен и най-разчувствуван от всички, но освен прекрасните качества, с които природата го бе надарила, сега той бе придобил съдържаност, а чувството за благоприличие вече доминираше у него.

Веднага повикаха един лекар, който живееше наблизко. Той се оказа един от онези лекари, които преглеждат болните тичешком и объркват болестта, която са видели преди малко, с тази, която виждат в момента, и прилагат слепешком една наука, която си остава несигурна и пълна с опасности въпреки цялата зрелост на една здрава и обмислена диагноза. Той влоши болестта, като предписа прибързано

едно лекарство, което беше на мода по онова време. Мода дори в медицината! Тогава тази мания беше прекалено много разпространена в Париж.

Тъжната Сент Ив допринасяше дори повече от лекаря, за да направи болестта си още по-опасна. Нейната душа убиваше тялото ѝ. Рояците мисли, които я измъчваха, внасяха в жилите ѝ отрова, по-опасна и от най-убийствената треска.

ГЛАВА XX

КРАСИВАТА СЕНТ ИВ УМИРА И КАКВО СТАВА СЛЕД ТОВА

Повикаха друг лекар. Вместо да подпомогне природата и да й даде възможност да действа върху болестта на младата жена, чиито жизнени сили я връщаха към живота, той беше зает единствено с амбицията да осуети усилията на своя събрат. За два дни болестта стана смъртоносна. Мозъкът, който се счита за седалище на разума, бе засегнат така силно, както и сърцето, което е, както казват, седалище на чувствата. Какъв непонятен механизъм е подчинил органите на чувствата и на мисълта? Защо една-единствена мъчителна мисъл да може да смути кръвообращението и как на свой ред кръвта разстройва човешкия разум? Какъв е този непознат флуид, в чието съществуване не можем да се съмняваме и който, по-действен и по-бърз от светлината, преминава мигновено през всички нишки на живота, създава усещания, памет, тъга или радост, разум или безумие, припомня с ужас това, което човек би искал да забрави, и превръща едно мислещо животно в предмет на възхищение или предмет на съжаление и сълзи?

Така говореше добрият Гордън и това тъй естествено разсъждение, което хората рядко правят, не намаляваше неговото нежно чувство. Защото той не беше от онези нещастни философи, които правят усилия да бъдат нечувствителни. Беше трогнат от съдбата на това младо момиче като баща, който вижда скъпото си дете да умира бавно пред очите му. Абатът дьо Сент Ив беше отчаян, игуменът и сестра му проливаха потоци сълзи. Но кой би могъл да обрисова състоянието на влюбения младеж? Никой език няма думи, които да изразят тази най-жестока мъка, езиците са твърде несъвършени.

Останала почти без сили, лелята държеше главата на умиращата в слабите си ръце. Брат й беше на колене до леглото, младежът й стискаше ръката, обливаше я със сълзи и ридаше. Наричаше я своя

благодетелка и надежда, свой живот, половината от самия него, своя любов, своя съпруга. При думата „съпруга“ тя въздъхна тежко, загледа го с неизразима нежност и внезапно извика, сякаш обхваната от ужас. По-късно през един от промеждутъците, когато отпадналостта и страданията ѝ намаляха, когато сетивата ѝ не бяха така притъпени и душата и придоби наново свободата и силата си, тя заговори:

— Аз, ваша съпруга! О, скъпи любими, това име, това щастие, тази награда не са създадени за мен. Аз умирам и заслужавам съдбата си. О, божество на моето сърце, пожертвах ви на адски демони. С мен е свършено, аз съм наказана, бъдете щастлив!

Тези нежни и страшни думи не можеха да бъдат разбрани, но те внесоха ужас и умиление в сърцата на всички, тя има смелостта да каже истината. Всяка дума караше присъстващите да тръпнат от учудване, мъка и жал. Всички бяха изпълнени с едно общо чувство — омраза към всесилния човек, който бе поправил една ужасна несправедливост чрез едно престъпление и бе принудил най-достойната за уважение невинност да бъде негова съучастница.

— Кой, вие ли сте виновна! — каза ѝ нейният любим. — Не, вие не сте виновна. Престъплението може да бъде само в сърцето, а вашето сърце принадлежи на добродетелта и на мен.

Той потвърждаваше това чувство с думи, които сякаш възвръщаха красивата Сент Ив към живота. Тя се почувства утешена и се учудваше, че може да бъде още обичана. По времето, когато беше още янсенист, старият Гордън би я осъдил, но станал мъдър сега, той я уважаваше и плачеше.

Всрещ толкова сълзи и страхове, докато опасенията за това скъпо на всички момиче изпълваха сърцата и всички бяха дълбоко потресени, ето че пристига пратеник от двореца. Пратеник! И от кого? И защо? Той идваше от страна на кралския изповедник и носеше писмо за игумена на „Света Богородица от планината“. Пишеше не отец дьо Ла Шез, а брат Вадблед, неговият камериер, много важен човек по онова време, който съобщаваше на владитецте волята на преподобния отец, даваше аудиенции, обещавахе доход и църковни служби, а понякога изпращаше и „подпечатани писма“. На игумена на „Света Богородица от планината“ той пишеше, че „негово преподобие бил осведомен за приключенията на племенника му, че неговото задържане е било грешка, че често има такива дребни случаи на

немилост, че не трябва да им се обръща внимание и че би било уместно, игуменът да дойде да му представи племенника си на следния ден, като доведе със себе си и някой си Гордън, и че той, брат Вадблед, ще ги въведе при негово преподобие и при господин дьо Лувоа, който ще им каже няколко думи в салона“

Той добавяше, че историята на Наивника и неговата битка срещу англичаните били разказани на краля, че сигурно кралят ще благоволи да го забележи, когато минава през галерията, и може би дори ще му кимне с глава. В края на писмото брат Вадблед казваше, че се ласкаел от надеждата, че всички дами в двореца ще побързат да поканят племенника му да присъства когато им правят тоалета, и че много измежду тях ще му кажат: „Добър ден, господин Наивник“; и че сигурно ще стане дума за него на кралската вечеря. Писмото беше подписано: „Ваш предан Вадблед, брат-йезуит“.

След като игуменът прочете на глас писмото, неговият племенник побесня. Сдържайки за миг гнева си той не каза нищо на приносителя, но се обърна към своя другар по нещастие и го запитва, какво мисли за този стил. Гордън: му отговори:.

— Значи, към хората се отнасят като към маймуни! Бият ги и след това ги карат да танцуват.

Наивникът, чийто буен нрав се проявяваше винаги при големи душевни вълнения, накъса писмото и хвърли късовете в лицето на пратеника.

— Ето моя отговор!

Ужасеният му чичо се вцепени като поразен от гръм, стори му се, че вижда двадесет „подпечатани писма“ да падат върху му. Той отиде бързо да напише писмо и да извини, доколкото може, постъпката на племенника си, която считаше за младежка буйност, но която всъщност бе изблик на една горда душа.

Но по-мъчителни тревоги завладяваха сърцата на всички. Красивата и нещастна Сент Ив чувстваше, че краят ѝ приближава, лежеше спокойна, но това беше страшното спокойствие на изтощения организъм, който вече нямаше сили да се бори.

— О скъпи, любими — каза тя с отпаднал глас, — смъртта ме наказва за моята слабост, но умирам с утехата, че вие сте свободен. Обожавах ви и когато ни бях невярна, обожавам ви и сега, когато ви казвам сбогом завинаги.

Тя не се кичеше с някаква суетна твърдост, не разбираше тази жалка слава да накараш съседите да кажат: „Тя умря храбро.“ Кой може да загуби на двадесет години любовта си, живота си, това, което се нарича „чест“, без съжаления и без разбито сърце? Тя чувствуваше целия ужас на своето състояние и го изказваше с онези замиращи думи и гаснещи погледи, които говорят с такава сила. Най-после и тя плачеше като другите през онези мигове, когато имаше силата да плаче.

Нека други се опитват да възхваляват онези, които умират тържествено, онези, които влизат безчувствени в небитието! Това е съдбата на всички животни. Ние умираме като тях с безразличие само когато възрастта или болестта са ни направили подобни на тях, затъпявайки разума и сетивата ни. Който губи много, жали много. Ако подтиска жалбите си, значи, че не се отказва от суетността си дори в прегръдките на смъртта.

Когато настъпи съдбоносният миг, всички присъстващи се разплакаха и нададоха викове. Наивникът не бе вече господар на сетивата си. Когато са чувствителни, силните души изпитват много побурни чувства от обикновените хора. Добрият Гордън го познаваше достатъчно добре и се страхуваше, че когато дойде на себе си, може да се самоубие. Скриха всички оръжия, нещастният младеж забеляза това и без да плаче, без да стене, без да се вълнува, каза на Гордън и на роднините си:

— Мислите ли, че има човек на земята, който има правото и силата да ми попречи да туря край на живота си?

Гордън внимаваше да не му каже някоя от онези скучни и изтъркани фрази, с които хората се опитват да докажат, че не е позволено да използваме свободата си, за да престанем да съществуваме, когато сме безкрайно нещастни, че не трябва да излизаме от къщата, когато не можем вече да живеем там, че човек е на земята като войник на поста си — като че ли има някакво значение за Съществуването, което е над всички същества, дали сборът от няколко частици материя се намира на това или онова място, неубедителни доводи, които едно твърдо и обмислено отчаяние презира и отказва да слуша, доводи, на които Катон отговорил само с един удар на ножа.

Мрачното и страшно мълчание на Наивника, потъмнелите му очи, треперещите му устни, тръпките, които разтърсваха тялото му,

внасяха в душата на всички, които го гледаха, онази смесица от състрадание и ужас, която сковаваше всичките душевни сили, изключва всякакви слова и се проявява само чрез откъслечни думи. Хазайката и семейството ѝ също дойдоха. Всички трепереха от страх, виждайки го така отчаян, не го изпускаха ни за миг из очи, следяха всяко негово движение. Вкочаненото тяло на красивата Сент Ив беше пренесено в трапезарията на долния етаж, далеч от очите на любимия ѝ, който сякаш продължаваше да я търси, макар че вече не беше в състояние да вижда нищо.

Всред тази зловеща сцена, докато тялото беше изложено в обширната стая до самия вход на къщата, където двама свещеници, застанали пред съд със светена вода, мърмореха молитви с разсеян вид, докато безделни минувачи се спираха да поръсват ковчега с няколко капки светена вода, а други равнодушно продължаваха пътя си, докато роднините плачеха и един влюбен младеж беше готов да посегне на собствения си живот, пристигна Сен Пуанж, придружен от версайската приятелка.

Неговата мимолетна прищявка, задоволена само веднъж, се бе превърнала в любов. При това той бе засегнат, защото Сент Ив бе отхвърлила неговите благодеяния. Отец дьо Ла Шез никога не би и помислил да дойде в този дом, но Сен Пуанж, пред чиито очи образът на красивата Сент Ив стоеше непрекъснато, гореше от желание да утоли страстта си. Обладанието бе забило в сърцето му жилото на сладострастието и затова не се поколеба да дойде сам да потърси тази, която той може би нямаше да пожелае да види и три пъти, ако беше дошла по своя воля.

Той слиза от каляската; първото нещо, което вижда, е един ковчег; извърща глава с обикновеното отвращение на човек, преситен от удоволствия, който смята, че трябва да избягва всяка гледка, която би му напомнила тленността на човешките радости. Той отминава, за да се изкачи по стълбите. Жената от Версай попитва от любопитство кого ще погребват и чува името на госпожица дьо Сент Ив. При това име тя побледнява и надава страшен писък, Сен Пуанж се обръща, скръб и изненада изпълват душата му. Добрият Гордън, който стои там с насълзени очи, прекъсва тъжните си молитви, за да разкаже на царедвореца цялото това ужасно нещастие. Скръбта и достойнството на стареца придават на думите му още по-голяма внушителност. Сен

Пуанж не беше лош по природа, потокът на държавните работи и развлеченията бе погълнал душата му, която още не бе осъзнала себе си. Беше далеч от старостта, която обикновено прави безчувствени сърцата на министрите. Той слушаше Гордън със сведени очи и бършеше сълзите си, на които се учудваше: той позна разкаянието.

— Непременно искам да видя този изключителен човек, за когото ми говорите — каза той. — Неговата съдба ме разчувства почти толкова, колкото и съдбата на тази невинна жертва, чиято смърт причиних.

Гордън го последва до стаята, където игуменът, госпожица дьо Керкабон, абат Сент Ив и няколко съседни се мъчеха да свестят припадналия младеж.

— Аз причиних вашето нещастие — каза му помощник-министърът. — През целия си живот ще се мъча да поправам грешката си.

Първата мисъл, която мина през ума на Наивника, бе да го убие и след това да се самоубие. Нищо не би било по-уместно, но той беше невъоръжен и следен отблизо. Сен Пуанж не се смути от отказа, придружен от напълно заслужени упреци, от думи на презрение и ужас, с които бе обсипан. Но времето лекува всичко. Господин дьо Лувоа успя накрая да направи от Наивника отличен офицер, който стана известен в Париж и във войската под друго име, за задоволство на всички почтени хора. Той стана едновременно и смел воин, и смел философ.

Всякога, когато говореше за тези събития, той стенеше, и все пак за него бе утеха да говори за тях. Той тачеше паметта на нежната Сент Ив до последния миг на живота си. Абат дьо Сент Ив и игуменът получиха по една доста доходна църковна служба, добрата дьо Керкабон бе по-доволна да види племенника си обсипан с военни почести, отколкото в черква като поддякон. Набожната жена от Версай запази диамантените обици и получи още един хубав подарък. Отец Тут-а-тус получи кутии с шоколадени бонбони, кафе, небетшекер и захаросани лимони, както и „Размишленията на преподобния отец Кроазе“ и „Жития на най-големите светци“, подвързани с марокенова кожа. Добрият Гордън остана най-задушевният приятел на Наивника и живя при него до края на живота си. Той също получи църковен доход и забрави завинаги „Небесното благоволение“ и „съпътстващото

Божие съдействие“. Той взе за девиз пословицата „Всяко зло за добро“. Колко добри хорица на този свят биха могли да кажат „Никое зло не е за добро“?

ВАВИЛОНСКАТА ПРИНЦЕСА

ГЛАВА I

Старият Белус, вавилонски цар, смяташе себе си за първия човек на Земята, защото всичките му царедворци му казваха това, а историографите му го доказваха. Това, което можеше да извини смешното му държане, беше, че действително неговите предшественици бяха изградили Вавилон тридесет хиляди години преди него, а той го беше украсил. Известно е, че дворецът му, построен сред обширен парк на няколко парасанги от Вавилон, се простираше между Тигър и Ефрат, които миеха тези омайни брегове. Неговият дом, чието лице бе дълго три хиляди стъпки, се издигаше до облаците. Терасата пред двореца бе заградена с колонада от бял мрамор, висока петдесет стъпки, и върху нея се издигаха колосалните статуи на всички царе и на всички велики мъже на империята. Тази тераса, която се състоеше от два реда тухли, покрити от единия до другия край с дебели оловни листа, беше насипана с дванадесет стъпки пръст и на нея бяха засадили гори от маслинови, портокалови и лимонови дървета, кокосови и финикови палми, карамфилови и канелови дървета, които образуваха непроницаеми за слънчевите лъчи сводове. Извличани с помпи през сто кухи колони, водите на Ефрат се изкачваха до тези градини и изпълваха обширни мраморни басейни, после се спущаха по други канали и минаваха през парка, където образуваха водопади шест хиляди стъпки дълги и сто хиляди водоскока, чиято височина едва можеше да се види, накрая тези води се завръщаха в Ефрат, откъдето бяха дошли. Градините на Семирамида, които учудиха Азия няколко века по-късно, бяха само бледо подражание на тези древни чудеса, защото по времето на Семирамида всичко вече започваше да се изражда както у мъжете, така и у жените.

Но най-възхитителното нещо във Вавилон, това, което затъмняваше всичко останало, беше единствената дъщеря на царя, на име Формозанта. По нейни портрети и статуи векове по-късно Праксител бе изваял своята Афродита и онази, която се нарича Венера

с хубавия задник. О Небе, каква разлика между оригинала и копията! Затова Белус се гордееше повече с дъщеря си, отколкото с царството си. Тя беше осемнадесетгодишна: трябваше ѝ съпруг, достоен за нея. Но къде да се намери съпруг? Един стар оракул беше предсказал, че Формозанта ще принадлежи на онзи, който може да опъне лъка на Нимруд. Този Нимруд, ловецът силен пред Господа, бе оставил един лък, дълъг седем вавилонски стъпки, направен от абаносово дърво, потвърдо от желязото, което се извлича от кавказките планини и се обработва в ковачниците на Дербент. От времето на Нимруд никой смъртен не бе успял да опъне този чудесен лък.

Казано беше също така, че ръката, която ще опъне този лък, ще убие най-страшния и най-опасния лъв, който един ден ще бъде пуснат в парка на Вавилон. Но това не беше всичко: стрелецът с този лък, победителят на лъва, ще повали всичките си съперници, при това той ще бъде най-умният, най-прекрасният и най-добродетелен мъж на света и ще притежава най-рядкото нещо, което съществува в цялата Вселена.

Трима царе, египетският фараон, индийският шах и великият скитски хан, се представиха и се осмелиха да си оспорват Формозанта. Белус определи деня и мястото на турнира в най-отдалечения край на своя парк — там, където водите на Тигър и Ефрат се събират и ограждат едно широко пространство. Около мястото на турнира изградиха мраморен амфитеатър, който можеше да побере петстотин хиляди души. Срещу амфитеатъра се издигаше тронът на царя, който щеше да се яви с Формозанта, заобиколен от целия си двор; отляво и отдясно, между трона и амфитеатъра, бяха поставени тронове за тримата царе и кресла за всички други владетели, които биха дошли да видят тази височайша церемония.

Египетският цар, възседнал бика Апис и държейки в ръка образа на Изиди, пристигна пръв. Той бе придружен от две хиляди жреци, облечени в ленени плащове, по-бели и от сняг, от две хиляди евнуси, две хиляди магьосници и две хиляди войници.

Царят на Индия пристигна скоро след него, седнал в колесница, теглена от дванадесет слона. Неговата свита беше още по-многобройна и по-блестяща от свитата на египетския фараон.

Последен се яви царят на скитите. Той водеше със себе си само избрани воители, въоръжени с лъкове и стрели. Яздеше на великолепен

тигър, който той бе сам укротил и който беше висок колкото най-хубавите персийски коне. Внушителен и величествен на ръст, този монарх надвишаваше съперниците си, неговите ръце, жилести и бели, сякаш вече опъваха лъка на Нимруд.

Тримата владетели се поклониха най-напред пред Белус и Формозанта. Египетският цар подари на принцесата два от най-хубавите нилски крокодила, два хипопотама, две зебри, два египетски плъха и две мумии заедно с книгите на великия Хермес, които той смяташе за най-рядкото нещо на земята.

Царят на Индия ѝ подари сто слона, които носеха на гърба си по една кула от позлатено дърво, и постави в краката ѝ „Вейдама“^[1], написан собственоръчно от самия Ксака^[2].

Царят на скитите, който не знаеше нито да чете, нито да пише, ѝ подари сто бойни коня, покрити с наметки от черни лисичи кожи.

Принцесата сведе очи пред женихите и им се поклони със скромна и благородна изисканост.

Белус заповяда да отведат монарсите до тронове, които им бяха приготвени.

— Защо нямам три дъщери? — каза си той. — Щях да ощастливя шест души днес.

След това той разпореди да се тегли жребий кок пръв да опита лъка на Нимруд. Поставиха имената на тримата женихи в един златен шлем. Името на египетския цар бе изтеглено първо, след това излезе името на царя на Индия. Скитският цар погледна лъка и съперниците си и не остана недоволен, че е трети поред.

Докато траеше подготовката на това блестящо състезание, двадесет хиляди пажове и двадесет хиляди момичета, без да се суетят, разнасяха разхладителни напитки на зрителите, като минаваха между редиците мраморни пейки. Всички бяха съгласни, че боговете са създали царете само за да може всеки ден да има празненства, и то — разнообразни, че животът е много кратък, за да може да се използва другояче, че съдебните дела, сплетните, войните, споровете между свещениците, които поглъщат човешкия живот, са неща ужасни и нелепи, че човек е роден само за радости, че той не би обичал така страстно и постоянно удоволствията, ако не беше създаден за тях, че същината на човешката природа е да се наслаждаваме и че всичко

останало е лудост. Тази отлична нравственост не е била никога опровергана освен от фактите.

Тъкмо щяха да започнат изпитанията, които щяха да решат съдбата на Формозанта, и ето че пред оградата се яви един непознат младеж, възседнал ликорна и съпровождан от един слуга също на ликорна, който държеше в ръката си една едра птица. Стражата се изненада, когато видя новодошлите, и реши, че младежът изглежда като някакво божество. Непознатият имаше, както се казва оттогава, глава на Адонис върху Херкулесово тяло. Той беше олицетворение на величието и грацията. Неговите черни вежди и дълги руси коси, смесица на два вида красота, непозната във Вавилон, очароваха всички присъстващи. Целият амфитеатър стана на крака, за да го види по-добре. Всички жени от двореца впериха учудени погледи в него. Дори самата Формозанта, която бе свела поглед, повдигна очи и се изчерви. Тримата царе побледняха: сравнявайки Формозанта с непознатия, всички зрители започнаха да викат:

— Няма на света друг младеж, който да е равен по красота на принцесата.

Разпоредителите, вцепенени от учудване, го запитаха дали е цар. Чужденецът отговори, че няма тази чест, но че е дошъл много отдалеч, защото е любопитен да види дали има царе, достойни за Формозанта. Отведоха го на първия ред на амфитеатъра заедно със слугата му, двете ликорни и птицата. Той дълбоко се поклони на Белус, на дъщеря му, на тримата царе и на всички присъстващи; после седна на мястото си, като се изчерви. Двете ликорни легнаха в краката му, птицата кацна на рамото му, а слугата, който носеше една малка торба, седна до него.

Състезанията започнаха. Извадиха лъка на Нимруд от неговия златен калъф. Главният церемониалмайстор, последван от петдесет пажове и предшестван от двадесет тръбачи, го поднесе на египетския цар, който заповяда на жреците си да го благословят. След това постави лъка на главата на бика Апис, напълно уверен, че ще спечели първата победа. Той слезе в средата на арената, опита се да го опъне, изчерпа силите си и започна да се гърчи така, че целият амфитеатър избухна в смях и дори Формозанта се усмихна.

Неговият велик изповедник се приближи до него.

— Нека ваше величество се откаже от тази празна чест — му каза той, — това е чест само за мускулите и сухожилията. Вие ще

победите във всичко останало, ще победите лъва, тъй като имате сабята на Озирис. Вавилонската принцеса ще принадлежи на владетеля, който има най-голям ум, а вие отгатвате загадки, тя трябва да се омъжи за най-добродетелния, а вие сте такъв, защото сте възпитан от египетските жреци, трябва да я спечели най-щедрият, а вие дадохте двата най-хубави крокодила и двата най-хубави плъха, които имаше в Делтата, вие притежавате бика Апис и книгите на Хермес, които са най-рядкото нещо в цялата Вселена. Никой не може да ви оспори Формозанта.

— Прав сте — отвърна египетският цар и седна отново на трона си.

Отидоха да поднесат лъка на царя на Индия. Петнадесет дни след това той имаше пришки по ръцете и се утеши, смятайки, че и царят на скитите няма да има по-голям успех от него.

Скитът на свой ред се залови с лъка. У него силата се съчетаваше с ловкост и лъкът като че ли доби известна гъвкавост в ръцете му, той го изви малко, но не успя да го опъне докрай. Амфитеатърът, който заради приветливото лице на този владетел бе склонен към него, ахкаше съчувствено на слабия му успех и смяташе, че красивата принцеса никога няма да се омъжи.

Тогавя непознатият младеж слезе с един скок на арената и се обърна към царя на скитите.

— Нека ваше величество не се учудва, че не е успял напълно — каза му той. — Тези лъкове от абанос се изработват в моята страна. За да го опънеш, се, изисква особен похват; вие направихте много повече, като го извихте, отколкото бих направил аз, като го опъна докрай.

Той взе бързо една стрела, постави я върху тетивата, опъна лъка на Нимруд и изпрати стрелата далеч отвъд оградата. Един милион ръце изръкопляскаха на това чудо. Вавилон ехтеше от приветствени викове и всички жени казаха: „Какво щастие, че едно тъй красиво момче има такава сила!“

След това измъкна от джоба си малка дъсчица от слонова кост, написа върху нея нещо със златна игла, завърза плочката за лъка и го поднесе на принцесата с такава грация, която възхити всички присъстващи. След това скромно отиде до мястото си и седна между птицата и слугата си. Цял Вавилон беше изненадан, тримата царе бяха смутени, но непознатият сякаш не забелязваше това.

Формозанта се учуди още повече, когато прочете следните стихове на хубав халдейски език, написани върху плочката от слонова кост, която бе завързана за лъка:

*Лъкът на Нимруд е лък на войната,
лъкът на любовта е лък на щастието.
Вие носите този лък. Чрез вас този бог победител
е станал господар на земята.
Трима могъщи царе, трима съперници,
се осмеляват да претендират за честта да ви
харесат.
Не зная кого ще предпочете вашето сърце,
но на щастливеца целият свят ще завижда.*

Този малък мадригал не разсърди принцесата. Той беше критикуван от някои стари благородници, които казаха, че някога, в доброто старо време, поетът би сравнил Белус със слънцето, Формозанта с луната, врата ѝ с кула, а гърдта ѝ с крина брашно. Те казаха, че чужденецът няма никакво въображение и че не спазва правилата на истинската поезия, но всички дами намериха стиховете за много изискани. Те се възхищаваха, че един мъж, който опъваше така добре лък, може да прояви такова остроумие. Почетната дама на принцесата ѝ каза:

— Госпожице, ето дарби, от които няма никаква полза. За какво ще послужат на този младеж неговото остроумие и лъкът на Белус?

— За да спечели възхищението на хората — отвърна Формозанта.

— О — рече почетната дама през зъби, — още един мадригал и той може да спечели и любов.

Междувременно, след като се посъветва със своите маги, Белус обяви, че никой от тримата царе не е успял да опъне лъка на Нимруд, но че понеже все пак трябва да омъжи дъщеря си, тя ще принадлежи на оногова, който повали големия лъв, хранен нарочно за тази цел в дворцовата менажерия. Египетският цар, който беше закърмен с мъдростта на своята страна, намираще, че е много смешно един цар да се излага на диви зверове, за да може да се ожени. Признаваше, че да

се спечели Формозанта, е голяма награда, но същевременно твърдеше, че ако лъвът го разкъса, той никога няма да може да се ожени за тази красива вавилонянка. Царят на Индия споделяше чувствата на египтянина. И двамата заключиха, че вавилонският цар се подиграва с тях, че трябва да докарат армии, за да го накажат, че имат достатъчно поданици, за които ще бъде голяма чест да умрат в служба на своите господари, без това да струва и косъм от свещените глави на техни величества, и че лесно ще свалят от престола вавилонския цар, след което ще теглят жребий за красивата Формозанта.

След като се споразумяха така, двамата царе изпратиха, всеки в своята страна, бърза заповед да се събере войска от триста хиляди души, за да отвлекат Формозанта.

Царят на скитите обаче излезе сам на арената с гол ятаган в ръка. Той не беше лудо влюбен в прелестите на Формозанта. До този миг славата бе единствената му страст и тя го бе довела във Вавилон. Искаше да покаже, че докато индийският и египетският цар са достатъчно благоразумни, за да не се излагат на опасността да се борят срещу лъв, той е достатъчно храбър, за да не избегне този бой, и ще съумее да запази честта на короната. Неговата рядка смелост не му позволяваше да прибегне до помощта на своя тигър. Той излиза напред сам, леко въоръжен, покрит със стоманен шлем, украсен със злато, от който се спускаха три белоснежни конски опашки.

Пуснаха срещу него най-огромния лъв, който някога е бил отхранван в планините на Антиливан. Неговите страшни нокти явно можеха да разкъсат тримата царе наведнъж, а чудовищната му уста да ги погълне. Целият амфитеатър кълтеше от неговия страхотен рев. Двата горди борци се спуснаха един срещу друг тичешком. Храбрият скит заби меч си в устата на лъва, но острието срещна един от неговите дебели зъби, които нищо не може да пробие, и се разби на късове. Горското чудовище, побесняло от нанесената му рана, вече впиваше кървавите си нокти в хълбоците на монарха.

Развълнуван от опасното положение, в което се бе озовал този храбър цар, непознатият младеж скочи на арената по-бързо и от светкавица. Той отсече главата на лъва със същата сръчност, с която в нашите карузели млади сръчни рицари отнасят нарисувани мавритански глави или пръстени.

След това измъкна една малка кутия, поднесе я на скитския цар и му каза:

— В тази кутийка ваше величество ще намери истински росен, който расте в моята страна. С него вашите славни рани ще бъдат излекувани мигновено. Единствено случайността ви попречи да победите лъва. Въпреки това вашата храброст е достойна за възхищение.

По-чувствителен към признанието, отколкото към завистта, скитският цар благодари на своя спасител. След като го прегърна нежно, той се върна в палатката си, за да сложи росен върху раните си.

Непознатият даде лъвската глава на слугата си и той, след като я изми с много вода на голямата чешма, която беше под амфитеатъра, и след като изцеди всичката кръв от нея, извади от торбата си клещи, измъкна четиридесетте зъба на лъва и на тяхно място постави четиридесет диаманта от еднаква големина. С обичайната си скромност господарят му се върна на мястото си и даде лъвската глава на птицата.

— Красива птицо — рече той, — отнеси в краката на Формозанта този скромнен дар в знак на почит.

Птицата отлетя, носейки в ноктите си ужасния трофей, поднесе го на принцесата, като наведе смирено врат и се сниши пред нея. Четиридесетте брилянта заслепиха всички очи. В разкошния Вавилон още не познаваха такова великолепиe: смарагдът, топазът, сапфирът, гранатът се считаха за най-скъпоценните украшения. Белус и целият му двор бяха възхитени. Птицата, която поднесе този дар, ги изненада още повече. Тя имаше големината на орел, но очите ѝ бяха толкова благи и нежни, колкото очите на орела са горди и заплашителни. Клюнът ѝ беше розов и в него сякаш имаше нещо от красивата уста на Формозанта. Вратът ѝ бе събрал всички цветове на дъгата, но по-живи и по-блестящи. Перата ѝ искряха с хилядите оттенъци на златото. Краката ѝ изглеждаха като направени от сребро и пурпур, опашките на красивите птици, които по-късно впрягаха в колесницата на Юнона, не можеха да се сравнят с нейната.

Вниманието, любопитството, почудата и възторгът на целия двор бяха разделени между четиридесетте диаманта и птицата. Тя бе кацнала на балюстрадата между Белус и дъщеря му Формозанта, която я галеше, милваше и целуваше. Птицата сякаш приемаше тези ласки с

удоволствие, примесено с уважение. Когато принцесата я целуваше, тя ѝ връщаше целувките и след това я гледаше с умилени очи. Когато принцесата ѝ поднасяше бисквити и фъстъци, тя ги вземаше с пурпурно-сребърния си крак и ги поднасяше към клюна, си с неизмерима грация.

Белус, който внимателно разгледа диамантите, прецени, че цяла една провинция на неговото царство едва ли би могла да си позволи да плати един тъй богат подарък. Той заповяда да приготвят за непознатия още по-великолепни дарове от онези, които бяха, предназначени за тримата монарси. „Този младеж — казваше той — е несъмнено син на китайския цар или на онази част от света, която се нарича Европа и за която съм чувал да се говори, или пък е от Африка, която, както казват, е съседна на египетското царство.“ Той веднага изпрати своя пръв оръженосец да поздрави непознатия и да го запита дали не е господар на една от тези империи, както и да узнае защо е дошъл само с един слуга и една торбичка, щом притежава такива чудни съкровища.

Докато първият оръженосец отиваше към амфитеатъра, за да изпълни поръчението на царя, ето че пристигна още един слуга, възседнал ликорна. Обръщайки се към младежа, този слуга му каза:

— Ормар, баща ви е пред края на живота си и аз дойдох да ви обадя това.

Непознатият вдигна очи към небето, няколко сълзи капнаха от очите му и той отговори само с една дума:

— Да вървим.

Първият оръженосец, след като поднесе поздравленията на Белус на победителя на лъва, на дарителя на четиридесетте диаманта и господар на красивата птица, запита слугата на кое царство е владетел бащата на този млад герой. Слугата отговори:

— Баща му е стар овчар, който е много обичан в нашия край.

По време на този кратък разговор непознатият беше вече възседнал една ликорна. Той каза на първия оръженосец:

— Господарю, благоволете да предадете на Белус и дъщеря му, че поднасям в нозете им моята почит. Осмелявам се да я помоля да се грижи много за птицата, която ѝ оставям. Тя е единствената в света, каквато е и самата принцеса.

С тези думи той препусна като светкавица, двамата слуги го последваха и скоро те се загубиха от погледа на всички.

Формозанта не можа да се въздържи да не извика високо. Обръщайки се към амфитеатъра, където бе седял нейният господар, птицата изглеждаше много огорчена, че вече не го вижда там. След това загледа втренчено принцесата и потърка леко клюна си о красивата ѝ ръка, сякаш обещаваще да ѝ служи.

По-изненадан от всеки друг път, когато научи, че този тъй необикновен младеж е син на овчар, Белус не можеше да повярва това. Заповяда да ги настигнат, но скоро му съобщиха, че ликорните, които тримата мъже язدهа, не могат да бъдат настигнати, защото галолират така, че навярно изминават по сто левги на ден.

[1] Вейдам — едно от наименованията на „Ведите“, свещените книги на брамините. ↑

[2] Ксака — изопачена форма на името Сакия Муни (Буда). ↑

ГЛАВА II

Всички разискваха върху това странно приключените и се губеха в празни догадки. Как може синът на един овчар да подари четиридесет едри диаманта? Защо язди на ликорна? Но напразно се питаха, а Формозанта галеше птицата потънала в дълбок размисъл.

Принцеса Алдея, нейна първа братовчедка, която беше много добре сложена и красива почти колкото Формозанта, ѝ каза:

— Братовчедке, не зная дали този млад полубог е син на овчар, но мен ми се струва, че той е изпълнил всичките условия, за да стане ваш съпруг. Опъна лъка на Нимруд, победи лъва и е много остроумен, защото начаса можа да напише доста хубави стихове. След като ви подари четиридесет огромни диаманта, не можете да отречете, че е най-щедрият човек. Притежава тази птица, която е най-рядкото нещо на Земята. Неговата добродетел е несравнима, защото, въпреки че можеше да остане при вас, той замина веднага, без да се колебае нито миг, щом чу, че баща му е болен. Предсказанието е изпълнено във всичките си точки с изключение на онази, която изисква да повали съперниците си, но той направи повече: спаси живота на единствения съперник, от когото би могъл да се страхува, а ако се касае да победи двамата други, сигурно не се съмнявате, че леко ще успее и в това.

— Всичко, което казвате, е свършено вярно — отвърна Формозанта. — Но възможно ли е най-великият човек и може би най-достойният за обич да бъде син на овчар?

Почетната дама се намеси в разговора и каза, че твърде често с думата „овчар“ биват наричани царете, наричат ги „овчари“, защото много ниско стрижат стадото си, и че това сигурно е била някаква лоша шега от страна на неговия слуга, че младият герой е дошъл с такава бедна свита само за да покаже колко високо над великолепието на царете стоят неговите качества и да спечели Формозанта само със собствените си достойнства.

Вместо отговор принцесата обсипа птицата си с хиляди нежни целувки.

Междувременно започнаха да готвят голям пир за тримата царе и за всичките владетели, които бяха дошли на празника. Дъщерята и племенниците на царя трябваше да бъдат домакини. Занесоха на царете подаръци, достойни за великолепието на Вавилон. Докато чакаше да поднесат обета, Белус събра своя съвет, за да обсъдят брака на красивата Формозанта, и ето как говори като голям политик:

— Вече съм стар и не зная какво да правя, нито кому да дам дъщеря си. Този, който я заслужи, е прост овчар, царят на Индия и царят на Египет са страхливци, царят на скитите ми допада доста, но не изпълни никое от наложените условия. Ще отида да се посъветвам още веднъж с гадателя. Докато ме чакате, разисквайте и ще вземем решение съобразно неговите думи, защото един цар трябва да се ръководи само от изричните повели на безсмъртните богове.

След това той отиде в своя параклис. Верен на своя обичай, гадателят му отговори с малко думи:

— Дъщеря ти ще бъде омъжена само когато пропътува света.

Озадаченият Белус се върна в съвета и предаде този отговор.

Всички министри хранеха дълбоко уважение към гадателите, всички бяха съгласни или се преструваха, че са съгласни, че гадателите са основата на религията, че разумът трябва да мълчи, когато те говорят, и че само благодарение на тях царете царуват над народите и магите царуват над царете, че без гадатели не би имало нито добродетел, нито мир на Земята. Най-после, след като проявиха най-дълбоко страхопочитание към гадателите, всички заключиха, че този гадател е прекалено дързък и не трябва да го слушат; че няма непорочно нещо за едно момиче, особено за дъщерята на великия вавилонски цар, да тръгне да обикаля, без да знае къде отива, че това е единственият начин да остане неомъжена или да склучи таен, срамен и смешен брак; с една дума, че този гадател е лишен от здрав разум.

Най-младият министър, който се казваше Онадаз и имаше повече ум от другите, каза, че оракулът несъмнено има предвид някакво пътуване до светите места и че той е готов да придружи принцесата. Съветът се съгласи с неговото мнение, но всеки предлагаше себе си за придружител. Царят реши, че принцесата може да отиде на триста парасанги по пътя за Арабия в един храм, чийто светец имаше славата, че може да помага на момичетата да се омъжат щастливо, и че ще бъде

придружавана от най-стария член на съвета. След това решение всички отидоха да вечерят.

ГЛАВА III

Сред градините, между два водопада, се издигаше една овална зала, триста стъпки в диаметър, чийто лазурен свод бе осеян със златни звезди, които представляваха всички съзвездия, заедно с планетите, всяка на истинското си място, и целият свод се въртеше, както се върти небето, от машини, невидими като онзи механизъм, който направлява движенията на небесните тела. Сто хиляди факли, поставени в цилиндри от планински кристал, осветяваха залата отвън и отвътре; върху един амфитеатрален бюфет бяха поставени двадесет хиляди златни съда и блюда. Срещу бюфета, върху дълги редици пейки, бяха насядали музиканти. Други два амфитеатъра бяха отрупани, единият с плодовете на всички годишни времена, а другият — с кристални амфори, в които блестяха всички вина на земята.

Сътрапезниците заеха местата си около една маса, върху която със скъпоценни, камъни бяха изобразени цветя и плодове. На красивата Формозанта бе определено място между царя на Индия и царя на Египет, а на красивата Алдея — до царя на скитите. Имаше около тридесетина владетели и до всеки от тях бе седнала една от най-красивите дами на двореца. Вавилонският цар седеше в средата срещу дъщеря си и изглеждаше, че съжaliaва, загдето не можа да я омъжи, и същевременно е доволен, че може още да я задържи при себе си. Формозанта го помоли да ѝ разреши да постави птицата на масата до себе си. Царят намери това за напълно уместно.

Музиката, която се разнесе, даде пълна свобода на всеки владетел да забавлява съседката си. Пиршеството изглеждаше толкова приятно, колкото и пищно. На Формозанта поднесоха ястие, което нейният баща, царят, много обичаше. Принцесата каза, че трябва да го поднесат на негово величество. Птицата веднага хвана блюдото с възхитителна ловкост и го отнесе пред царя. На никоя вечеря сътрапезниците не са били по-учудени. Белус я обсипа с толкова милувки, колкото и дъщеря му. След това птицата хвъркна наново и се завърна при принцесата. Докато летеше, разгънатата ѝ опашка

изглеждаше толкова красива, разперените ѝ криле бяха тъй блестящо обагрени, златните ѝ пера блестяха тъй ослепително, че всички очи бяха вперени само в нея. Музикантите престанаха да свирят и седяха като вкаменени. Никой не ядеше, никой не говореше, чуваше се само шепот на възхищение. През цялата вечеря вавилонската принцеса я целуваше, без дори да помисли, че има царе на света. Индийският и египетският цар чувстваха как гневът и възмущението им растеше и всеки от тях си каза на ум, че трябва да си отмъсти и да ускори похода на своите триста хиляди войници.

Колкото до царя на скитите, той забавляваше красивата Алдея, неговото гордо сърце отминаваше без гняв липсата на внимание от страна на Формозанта и изпитваше към нея повече безразличие, отколкото озлобление.

— Красива е — казваше той, — признавам, но ми изглежда от онези жени, които са заети само с красотата си и смятат, че целият свят трябва да им е много благодарен, когато благоволят да се покажат пред хората. В моята страна не се възхищаваме от идоли. Бих предпочел една любезна и внимателна грозотия пред тази красива статуя. Вие, госпожице, сте не по-малко прелестна от нея, но благоволявате поне да разговаряте с чужденците и аз с откровеността на скит признавам, че бих ви предпочел пред нея.

Той обаче се мамеше относно характера на Формозанта, тя не беше така високомерна и пренебрежителна, както изглеждаше, но ласкавите думи на скита бяха много добре приети от принцеса Алдея. Разговорът им стана много инверсен, те бяха много доволни и вече бяха сигурни един в друг още преди да станат от масата.

След вечерята всички отидоха да се поразходят из горичките. Царят на скитите и Алдея не пропуснаха случая да потърсят уединено място. Алдея, която беше самата откровеност, заговори на принца така:

— Не мразя ни най-малко братовчедка си, макар че е по-красива от мен и е определена да заеме престола на Вавилон. Честта да ви харесвам ме ласкае повече от всички други предимства. Предпочитам Скития с вас пред вавилонската корона без вас. В същност тази корона ми принадлежи по право, ако има право на този свят, защото аз съм от по-старото коляно на Нимруд, а Формозанта е от по-младото. Нейният дядо свалил от престола моя дядо и го умъртвил.

— Такава е, значи, силата на кръвното родство във вавилонската династия! — каза скитът. — Как се е казвал вашият дядо?

— Казваше се Алдей, като мен. Моят баща носеше същото име. Той беше заточен в един затънтен край на империята заедно с майка ми. След тяхната смърт, тъй като не се страхуваше от мен, Белус пожела да ме възпита заедно с дъщеря си, но реши, че никога няма да бъда омъжена.

— Искам да отмъстя за баща ви, за дядо ви и за вас — каза царят на скитите. — Заричам се, че вие ще бъдете омъжена, ще ви отвлека вдруги ден рано сутрин. Утре трябва да обядвам с вавилонския цар, а след това ще се върна да защитя вашите права с войска от триста хиляди души.

— Съгласна съм — отвърна красивата Алдея. След като си дадох честна дума, те се разделиха. Несравнимата Формозанта си бе легнала отдавна.

До леглото си тя бе наредила да поставят малко портокалово дръвче в сребърна саксия, на което птицата й да може да си почива. Завесите на леглото й бяха спуснати, но на нея никак не й се спеше, сърцето й и въображението й бяха прекалено възбудени, за да може да заспи. Очарователният непознат младеж беше непрестанно пред очите й, виждаше го как пуца стрелата с лъка на Нимруд, виждаше го как отрязва главата на лъва, повтаряше си неговия мадригал, най-после го виждаше как възсяда ликорната и се откъсва от тълпата. Тогава тя избухна в ридания и извика през сълзи:

— Няма да го видя вече, той няма да се върне.

— Ще се върне, госпожице — отговори й птицата от клончето на портокаловото дърво. — Може ли някой да ви е видял и да не желае да ви види отново?

— О, богове! О, вечни небесни сили! Моята птица говори на чист халдейски език! — Като произнесе тези думи, тя дръпна завесите, протегна ръце и застана на колене в леглото си. — Ти сигурно си бог, който е слязъл на земята? Или си великият Орозмад, скрит под тези прекрасни пера? Ако си бог, върни ми този красив младеж.

— Аз съм само крилато животно — отговори птицата, — но съм се родила по времето, когато всички животни говореха и когато птиците, змиите, магариците, конете и грифоните разговаряха свойски с хората. Не исках да проговоря пред всички, за да не би вашите

почетни дами да ме помислят за магьосница. Исках да се разкрия само пред вас.

Смаяна, объркана и опиянена от толкова чудеса, развълнувана от желанието да зададе стотици въпроси едновременно, Формозанта я запита най-напред на каква възраст е.

— Двадесет и седем хиляди и деветстотин години и шест месеца, госпожице. Аз съм на годините на малкото завъртане на небето, което вашите маги наричат „прецесия“ на равноденствията и което става приблизително на всеки двадесет и осем хиляди ваши години. Има безкрайно дълги завъртания, затова има и същества, много по-стари от мен. Преди двадесет и две хиляди години научих халдейски през време на едно от моите пътувания. Халдейският език винаги ми е харесвал извънредно много, другите животни обаче се отказаха да говорят във вашата част на света.

— А защо са се отказали, божествена птицо?

— Защото, уви, хората възприеха обичая да ни ядат, вместо да разговарят с нас и да извличат поука. Какви варвари! Не трябваше ли да се убедят, че щом имаме същите органи като вас, същите чувства, същите нужди, същите желания, това означава, че и у нас както у тях съществува онова, което се нарича „душа“, и следователно ние сме техни братя, и че трябва да варят и ядат само лошите птици?

Ние сме дотолкова ваши братя, че дори Великото същество, Вечното същество, което е създало всичко, ни включи изрично в договора между него и хората. Той ви забрани да се храните с нашата кръв, а на нас — да смучем вашата.

Басните на вашия древен Локман^[1], които са преведени на толкова езици, ще бъдат вечно свидетелство за щастливото и мирно общение, което някога сте имали с нас. Те всички започват с думите: „По времето, когато животните говореха...“ Вярно е, че много от вашите жени все още говорят на кучетата си, но кучетата са решили да не им говорят, откакто с камшици ги карат да ходят на лов и да бъдат съучастници в убийството на някогашните наши общи приятели: елените, сърните, зайците и яребиците.

Вие имате още старинни поеми, в които конете говорят, а и вашите колари продължават да се обръщат всеки ден с думи към тях. Но те се държат така грубо и произнасят такива гадни слова, че конете, които някога ви обичаха, днес ви ненавиждат.

Страната, където живее вашият очарователен непознат, най-съвършеният човек, е останала единствената, където вашият род още обича нашия и му говори, това е единствената страна на Земята, където хората са справедливи.

— Къде е тази страна, къде е страната на моя скъп непознат? Как е името на този герой? Как се казва неговото царство? Защото аз няма да повярвам, че той е овчар, както не бих повярвала, че вие сте прилеп.

— Неговата страна, госпожице, е страната на гангейците, които са добродетелен и непобедим народ и живеят на източния бряг на Ганг. Името на моя приятел е Амазан. Той не е цар и дори не зная дали би се съгласил да се принизи дотолкова, че да стане цар, защото той прекалено много обича своите сънародници. Но не си въобразявайте, че тези овчари приличат на вашите, които са едва покрити с разкъсани дрипи, а пазят овце, много по-добре облечени от тях, стенещи под бремето на нищетата, и които плащат на един изедник половината от жалката надница, която получават от господарите си. Овчарите по бреговете на Ганг са равни по рождение, те са господари на безбройни стада, които покриват техните вечно цъфтящи пасища. Те никога не убиват овцете — ужасно престъпление е да убиеш и да изядеш себеподобния си. С вълната, на овцете, по-тънка и по-блестяща от най-хубавата, коприна, се върти най-голямата търговия в Изтока. Впрочем земята на гангейците ражда всичко, което може да пожелае човек. Едрите диаманти, които Амазан има честта да ви подари, са от една мина, която е негова собствена. Ликорната, на която го видяхте да се качи, е най-обикновеното ездитно животно на гангейците. Тя е най-красивото, най-гордото, най-страшното и най-кроткото животно, което украсява Земята. Достатъчни са сто гангейци и сто ликорни, за да разпръснат безбройни армии. Преди около два века един индийски цар има глупостта да пожелае да покори този народ. Той се появи, следван от десет хиляди слона и един милион войници. Ликорните пронизаха слоновете с рогата си, както златните шишове бяха пронизали чучулигите, поднесени на вашата маса. Индийските воители падаха под сабите на гангейците както стръковете ориз под сърповете на източните народи. Плениха царя заедно с повече от шестстотин хиляди войници. Окъпаха го в благотворните води на Ганг и му даваха да яде само растителна храна, каквато ядат всички гангейци и каквато природата щедро дарява, за да нахрани всичко, което диша. Хора,

които се хранят с плътта на животните и пият силни питиета, имат кисела и тъмна кръв, която кара безумието им да се проявява по стотици различни начини. Главната им лудост е да проливат стръвно кръвта на своите братя и да опустошават плодородни равнини, за да царуват над гробища. Нужни бяха цели шест месеца, за да излекуват царя на Индия от болестта му. Когато лекарите най-после решиха, че пулсът му е по-спокоен, и духът му е уталожен, те му дадоха свидетелство, което той представи в съвета на гангейците. След като се допита до ликорните, съветът човечно изпрати царя на Индия, глупавия му двор и тъпите му войници обратно в страната им. Този урок ги направи мъдри и от онова време индийците уважават гангейците, както у вас невежите, които искат да се образуват, уважават халдейските философи, които те не могат да достигнат.

— Кажете ми, скъпа птицо — каза ѝ принцесата, — имат ли гангейците религия?

— Дали имат религия, госпожице! В дните на пълнолунието всички се събират да благодарят на Бога — мъжете в един голям храм, направен от кедрово дърво, жените — в друг; събират се отделно, за да не се разсейват. Всички птици се събират в една горичка, а четириногите — на една хубава поляна. Ние благодарим на Бога за всички блага, с които ни е обсипал. Имаме също папагали, които проповядват прекрасно.

Такава е родината на моя скъп Амазан. Там живея и аз. Моите приятелски чувства към него са тъй силни, както вашите любовни чувства. Ако ми вярвате, нека тръгнем заедно и вие ще му върнете посещението му.

— Наистина, птицо, хубаво нещо ми предлагате! — отвърна с усмивка принцесата, която гореше от желание да направи това пътуване, но не смееше да си признае.

— Аз служа на приятеля си — отвърна птицата — и след щастие то да ви обичам най-голямото щастие за мен е да помогна на вашата любов.

Формозанта не знаеше вече какво да мисли, струваше ѝ се, че не се намира на земята. Всичко, което беше видяла в този ден, всичко, което виждаше, всичко, което чуваше, и особено всичко онова, което чувстваше в сърцето си, я хвърляше във възторг, който надминаваше далеч възторга, изпитван от щастливите мюсюлмани, когато,

освободили се от връзките си със земята, се озоват на деветото небе в обятията на хуриите, заобиколени и изпълнени с небесна слава и блаженство.

[1] Локман — легендарен арабски владетел, автор на сборник от басни. ↑

ГЛАВА IV

През цялата нощ принцесата говори само за Амазан. Тя вече го наричаше своя овчар; именно от онова време думите овчар и любовник се употребяват в същия смисъл у някои народи. Ту питаше птицата дали Амазан е имал други любовници и тъй като отговорът беше „не“, тя бе на върха на щастието. Ту искаше да знае как прекарва живота си и с възторг чуваше, че Амазан прави само добро, занимава се с изкуства, изследва тайните на природата и усъвършенства ума си. После искаше да знае дали душата на птицата е от същото естество като душата на любимия ѝ, защо птицата бе живяла близо двадесет и осем хиляди години, докато любимият ѝ бе само осемнадесет-деветнадесетгодишен. Задаваше стотици такива въпроси, на които птицата отговаряше сдържано и това още повече възбуждаше любопитството ѝ. Най-после сънят затвори очите им и предаде Формозанта на сладките илюзии на сънищата, изпратени от боговете, които понякога надминават самата действителност и които цялата философия на халдейците трудно може да обясни. Формозанта се събуди много късно. Едва се бе зазорило, и баща ѝ, царят, влезе в спалнята ѝ. Птицата прие негово величество с почитителна учтивост, пристъпи към него, запляска с криле и протегна шия, след което отново кацна на портокаловото дърво. Царят седна на леглото на дъщеря си, която сънищата бяха направили още по-красива. Дългата му брада се приближи до красивото ѝ лице и след като я целуна два пъти, той ѝ заговори със следните думи:

— Скъпа дъще, вчера ти не можа да си намериш съпруг, както се бях надявал. Съпруг обаче ти трябва, спасението на моята империя изисква това. Аз се посъветвах с гадателя, който, както знаеш, никога не лъже и ръководи цялото ми поведение. Той ми заповяда да те накарам да направиш едно пътуване по света. Ти трябва да пътуваш.

— А, сигурно трябва да отида при гангейците — извика принцесата.

Произнасяйки тези думи, които ѝ се изплъзнаха неволно, тя почувства, че е извършила глупост. Царят, който не разбираше нищо от география, я запита какво разбира под „гангейци“. Тя обаче лесно намери начин да се изплъзне. Тогава царят ѝ каза, че трябва да отиде на поклонение и че вече е избрал хората, които ще я придружават: най-старият държавен съветник, първият изповедник, една почетна дама, един лекар, един аптекар и нейната птица, както и всичката необходима прислуга.

Формозанта, която никога не беше излизала от двореца на баща си и която до деня на пристигането на тримата царе и Амазан бе водила доста безцветен живот, следвайки пищния дворцов церемониал, и бе имала само привидни удоволствия, беше възхитена, че ще отиде на поклонение. „Кой знае — шепнеше тя на сърцето си — дали боговете няма да внушат на моя скъп гангеец желание да отиде в същия параклис и дали няма да имам щастието да срещна този поклонник?“ Тя благодари нежно на баща си и му каза, че отдавна тайно храни особено благоговение към светеца, при когото я изпраща.

Белус даде великолепен пир на своите гости, на който присъстваха само мъже. Това бяха хора, които никак не си подхождаха: царе, принцове, министри, духовници, които си завиждаха едни на други, мереха думите си и се чувствуваха стеснени пред съседите си и пред себе си. Пиршеството беше тъжно, макар че всички пиха много. Принцесите останаха в своите покои — и двете се готвеха за път. Те вечеряха сами. След това Формозанта отиде да се поразходи в градините заедно със своята скъпа птица, която, за да я развлече, летеше от дърво на дърво, като разперваше разкошната си опашка и показваше божествените си пера.

Египетският цар, който беше разпален от виното, за да не кажем пиян, поиска от един свой паж лък и стрели. В действителност този цар беше най-некадърният стрелец в цялото си царство. Когато стреляше с лък, мястото, където човек се чувствуваше най-сигурен, беше целта, в която царят се мереше; но красивата птица, която летеше бързо като стрелата, сама се натъкна на нея и падна окървавена в ръцете на Формозанта. Смеейки се глупашки, египтянинът се оттегли в покоите си. Принцесата раздираше въздуха с писъците си, обливаше се в сълзи, дереше се по бузите и се биеше по гърдите. Умиращата птица ѝ каза тихичко:

— Изгорете ме и не забравяйте да отнесете моята пепел в Щастливата Арабия, на изток от старинния град Аден или Еден, и да я сложите на слънце върху една малка влада от карамфил и канела.

След като произнесе тези думи, тя издъхна. Формозанта остана дълго в безсъзнание и щом дойде на себе си, избухна в ридания. Баща ѝ споделяше нейната скръб, проклинаше египетския цар и не се съмняваше, че тази случка предвещава тежки бедствия. Затова бързо отиде в параклиса си, за да се посъветва с гадателя. Гадателят отговори:

— Смесица от всичко: мъртва и жива, невярност и постоянство, загуба и печалба, злочестини и щастие.

Нито царят, нито неговият съвет можаха да разберат нещо от тези думи, но все пак той бе доволен, че е изпълнил религиозните си задължения.

Докато царят се допитваше до гадателя, разплаканата му дъщеря заповяда да отдадат на птицата погребалните почести, които тя бе поискала, и реши с риск на живота си да отнесе праха ѝ в Арабия. Птицата, обвита в неизгарящо ленено платно, бе изгорена заедно с портокаловото дръвче, на което бе спала. Събраха праха ѝ в една малка златна вазичка, украсена цялата с рубини и с диамантите, които извадиха от устата на лъва. О, вместо да изпълни този тъжен дълг, защо не можеше да изгори жив омразния египетски цар! Само това желаше тя. В яростта си принцесата заповяда да убият двата му крокодила, двата хипопотама, двете зебри и двата плъха и нареди да хвърлят двете мумии в Ефрат; ако можеше да хване неговия бик Апис, и него нямаше да пощади.

Вбесен от това оскърбление, египетският цар замина начаса, за да може по-скоро да доведе своите триста хиляди войници. Царят на Индия, като видя, че неговият съюзник заминава, си тръгна още същия ден, твърдо решен да присъедини своите триста хиляди индийци към египетската войска. През нощта царят на скитите напусна двореца заедно с принцеса Алдея, решен да се върне и да се бие заради нея начело на триста хиляди скити и да ѝ върне Вавилон, който беше неин по наследство, тъй като тя произлизаше от по-старото коляно на царския род.

От своя страна красивата Формозанта тръгна на път в три часа сутринта, заедно със своя керван от поклонници, доволна, че ще може

да изпълни последната воля на своята птица и че справедливостта на безсмъртните богове ще ѝ върне нейния скъп Амазан, без когото вече не можеше да живее.

И така, когато се събуди, вавилонският цар не намери никого. „Как свършват големите празненства — казваше си той — и каква странна празнота оставят те в душата, когато цялата тази глъчка отmine!“ Но той бе обхванат от истински царски гняв, когато му съобщиха, че принцеса Алдея е отвлечена. Заповяда да събудят всичките министри и да свикат съвета. Докато чакаше да се съберат всички, царят не пропусна да се допита до гадателя. Но не можа да измъкне от него нищо друго освен тези думи, останали оттогава знаменити в целия свят: „Когато родителите не омъжват дъщерите си, те сами се омъжват.“

Веднага бе дадена заповед триста хиляди войници да тръгнат срещу царя на скитите. И ето че по всички граници пламна най-ужасната война и тя бе последица от удоволствията на най-блестящото празненство, което някога бе давано на земята. Азия щеше да бъде опустошена от четири войски, от по триста хиляди бойци всяка. Ясно е, че Троянската война, която удиви света няколко века по-късно, е била само детска игра в сравнение с тази война. Но трябва да се вземе пред вид, че в разпрата между троянци и гърци се е касаело само за една крайно разпусната стара жена, която вече е била отвлечана два пъти, докато тук се касаеше за две момичета и една птица.

Индийският цар щеше да чака своята армия на големия великолепен път, който водеше тогава от Вавилон право за Кашмир. Царят на скитите препускаше с Алдея по хубавия път, който води за планината Емаус. Всички тези пътища изчезнаха по-късно поради лошото управление. Египетският цар беше тръгнал на запад и се приближаваше към малкото море, наречено Средиземно, което невежите евреи по-късно нарекоха Великото море.

Колкото до красивата Формозанта, тя бе поела пътя за Басра, засаден от двете страни с високи палми, които хвърляха сянка и даваха плодове през всички годишни времена. Храмът, в който тя отиваше на поклонение, се намираще в самия град Басра. Светецът, комуто бе посветен този храм, беше като онзи, когото по-късно обожаваша в Лампсак: не само доставяше съпрузи на момичетата, но често и сам

заместваше съпрузите им. Той беше най-почитаният светец в цяла Азия.

Формозанта не я бе никак грижа за светеца на Басра, на устните ѝ бе единствено името на нейния скъп гангейски овчар, нейния красив Амазан. Тя смяташе да вземе кораб от Басра и да отиде в Щастлива Арабия, за да изпълни това, което птицата ѝ бе заповядала.

На третата вечер, едва що влязла в една странноприемница, където нейните бързоходци бяха вече приготвили всичко за нощуване, Формозанта научи, че египетският цар се приближава към странноприемницата. Осведомен от своите съгледвачи за пътуването на принцесата, той веднага бе променил пътя си, последван от многобройна свита.

Царят пристига, заповядва да поставят стражи на всички врати, качва се в стаята на красивата Формозанта и ѝ казва:

— Госпожице, тъкмо вас търсех. Вие ми обърнахте твърде малко внимание, когато бях във Вавилон. Справедливо е да се наказват горделивите и своенравните. Ще имате добрината, моля ви, да вечеряте с мен тази вечер; няма да имате друго легло освен моето и аз ще се отнеса с вас така, както ми е угодно.

Формозанта разбра добре, че той е по-силен от нея, тя знаеше, че здравият разум изисква да се съобразяваме с положението, в което сме попаднали и реши да се отърве от египетския цар с невинна хитрост: хвърли му дяволит поглед с крайчеца на окото, поглед, който няколко века по-късно бе наречен „предизвикателен“. И ето как му говори тя със скромност, грация, кротост и смущение, използвайки целия си чар, който би могъл да подлуди и най-мъдрия и да заслепи и най-проницателния от всички хора:

— Признавам, ваше величество, че винаги свеждах очи пред вас, когато направихте чест на царя, моя баща, да го посетите. Страхувах се от сърцето си, страхувах се от моята прекалено наивна простота. Треперех да не би баща ми и вашите съперници да забележат, че ви давам предпочитание, макар че вие напълно заслужавате това. Сега мога да се отдам свободно на чувствата си. Кълна се в бика Апис, който, след вас, най-много почитам на света, че съм очарована от вашето предложение. Вече вечерях с вас веднъж в дома на царя, моя баща. Готова съм да вечерям и тук, без той да участва. Единственото, за което ще ви помоля, е и вашият главен изповедник да пие с нас, във

Вавилон той ми се стори отличен сътрапезник. Имам прекрасно шираско вино и искам и двамата да го опитате. Колкото до второто ви предложение, то е много примамливо, но не прилича на момиче от добро семейство да говори за него, нека ви бъде достатъчно да знаете, че гледам на вас като на най-великия цар и на най-милият мъж измежду всички мъже.

Тези думи завъртяха главата на египетския цар, той веднага се съгласи и изповедникът да присъства на вечерята.

— Имам още една молба към вас — каза му принцесата: — Да позволите моят аптекар да дойде при мен. Момичетата винаги страдат от известни дребни неразположения, които изискват известни грижи: замаивания, сърцебиене, стомашни болки, задух, а тези неща трябва да се оправят при известни обстоятелства. С една дума, имам неотложна нужда от моя аптекар и се надявам, че няма да ми откажете този малък знак на любов.

— Госпожице — отговори ѝ египетският цар, — макар че аптекарите имат намерения, напълно противоположни на моите, и макар че целите на тяхното изкуство са обратни на моите, аз съм достатъчно галантен, за да не отхвърля една тъй справедлива молба. Ще заповядам аптекарят ви да дойде да поговори с вас, докато приготвят вечерята. Разбирам, че трябва да сте малко уморена от пътуването и сигурно имате нужда от прислужница. Ще може да повикате тази, която ви е угодно. След това ще чакам вашите заповеди, които ще дадете, когато ви бъде удобно.

Той се оттегли. Аптекарят и една прислужница, на име Ирла, пристигнаха. Принцесата имаше пълно доверие в нея, тя ѝ заповяда да нареди да донесат шест шишета шираско вино за вечеря и да даде на стражата, която пазеше пленената ѝ свита, да пие от същото вино. След това каза на аптекаря да постави във всички шишета някакви билки, които могат да приспят хората за двадесет и четири часа; той винаги носеше със себе си такива треви. Заповедите ѝ бяха изпълнени дословно. След половин час царят, придружен от главния изповедник, се върна. Вечерята беше много весела, царят и жрецьт изпразниха шестте шишета и признаха, че в Египет нямат такова хубаво вино. Прислужницата се погрижи да даде от същото вино и на слугите, които поднасяха ястията. Колкото до принцесата, тя много внимаваше

да не пие никак; обясни, че нейният лекар ѝ е предписал диета. Скоро всички заспаха.

Изповедникът на египетския цар имаше най-красивата брада, която някога е носил мъж от неговия ранг. Формозанта сръчно я отрязва, заповяда да я зашият за една малка панделка и я привърза на брадичката си. Наметна плаща на жреца и си сложи всички отличителни знаци на званието му, облече прислужницата си като клисар в храма на богинята Изида, и най-последно, след като взе урната и скъпоценните си камъни, излезе от странноприемницата и мина между стражите, които спяха дълбоко като господаря си. Прислужницата се бе погрижила да доведат два оседлани коня пред вратата. Принцесата не можеше да отведе със себе си никой друг от своята свита, защото щяха да бъдат спрени от външната стража. Формозанта и Ирла минаха през шпалир от войници, които, вземайки принцесата за великия жрец, я наричаха „най-преподобен отец в бога“ и я молеха да ги благослови. Двете бегълки пристигнаха за едно денонощие в Басра, преди царят да се събуди. Тогава те свалиха плащовете си, за да не възбудят подозрение. С най-голяма бързина наеха кораб, преминаха протока Ормуз и слязоха на прекрасния бряг на Еден в Щастлива Арабия. Това беше именно онзи Еден, чиито градини толкова се прославиха, че оттогава станаха обиталище на праведните, тези градини послужиха като образец за Елисейските полета, за градините на Хесперидите и за градините на островите на блажените, защото в онези топли страни хората не можеха да си представят по-голямо блаженство от сенките на дърветата и ромона на водите. Да живееш вечно в небесата, в близост с Върховното същество, или да се разхождаш в градина, тоест в рай, бе едно и също нещо за онези хора, които винаги говорят, без да съзнават, и които не са могли да имат още нито ясни мисли, нито точни изрази.

Щом се озова в тази земя, първата грижа на принцесата бе да отдаде на скъпата си птица погребалните почести, които тя бе поискала от нея. Тя издигна с красивите си ръце малка клада от карамфилово и камфелово дърво. Каква бе изненадата ѝ, когато, след като постави пепелта на птицата върху тази клада, тя видя, че дърветата пламнаха от само себе си. Скоро всичко изгоря. На мястото на пепелта се появи само едно едро яйце, от което излезе нейната птица, по-блестяща от преди. Това беше най-щастливият миг, който принцесата бе преживявала в живота си. Имаше само един друг миг,

който би могъл да бъде по-щастлив за нея, принцесата желяше той да настъпи, но нямаше голяма надежда.

— Виждам наистина — каза тя на птицата, — че вие сте фениксът, за когото толкова съм чувала да се говори. Просто ще умра от почуда и радост. Не вярвах във възкресението, но моето щастие ме убеди, че то съществува.

— Възкресението, госпожице — отговори ѝ фениксът, — е най-простото нещо на света. Не е по-удивително да се родиш два пъти вместо веднъж. Всичко е възкресение на този свят: гъсениците възкръсват като пеперуд, една костилка, поставена в земята, възкръсва като дърво, всички животни, погребани в земята, възкръсват като треви и растения, хранят други животни и стават част от тяхната материя. Всички частици, които образуват телата, се превръщат в различни същества. Вярно е, че аз съм единственото създание, което всемогъщият Орозмад е благоволил да възкреси в собствената му първоначална природа.

Формозанта, която, откакто бе видяла Амазан и Феникс за първи път, се бе учудвала през всичкото време, му каза:

— Разбирам, че Великото същество е могло да създаде от вашия прах феникс, почти подобен на вас, но че сте напълно същата личност и че имате същата душа, признавам, не мога да схвана това. Какво е станало с душата ви, докато ви носех в джоба си след смъртта ви?

— О, господи! Не е ли еднакво лесно за великия Орозмад, госпожице, да пренесе своята сила върху една искрица от самата мен или да започне отново делото си? Преди той ме бе надарил с чувства, памет и мисъл, той ми ги дава отново. Дали е проявил милостта си към една частица първичен огън, скрита в мен, или към сбора от моите органи, по същество това няма значение: фениксът и хората никога няма да узнаят как става това, но най-голямото благоволение, което Върховното същество прояви към мен, е, че ме направи да възкръсна за вас. Защо не мога да прекарам двадесет и осемте хиляди години, които имам още да живея до следващото си възкресение, при вас и моя скъп Амазан.

— Фениксе мой — отвърна принцесата, — спомнете си, че първите думи, които ми казахте във Вавилон и които аз никога няма да забравя, ми вдъхнаха надежда да видя отново скъпия овчар, когото

обожавам. Трябва непременно да отидем заедно на брега на Ганг, в страната на гангейците, за да го върна във Вавилон.

— Това е и моето намерение — каза фениксьт. — Нямаме нито миг за губене. Трябва да отидем при Амазан по най-прекия път, тоест по въздуха. В Щастлива Арабия има два грифона, мои близки приятели, които живеят само на сто и петдесет мили оттук. Ще им изпратя вест по гълъбите и до довечера те ще дойдат тук. Ще имаме достатъчно време, за да поръчаме да ви изработят малко удобно канапе с чекмеджета, където ще сложите хранителни припаси. В тази кола вие и вашата прислужница ще се чувствате много удобно. Двата грифона са измежду най-силните от техния вид. Всеки от тях ще хване с ноктите си по една от страничните облегалки. Но, повтарям ви още веднъж, всеки миг е скъп.

Той и Формозанта отидоха веднага да поръчат канапето при един тапицер, когото фениксьт познаваше. Канапето бе изработено за четири часа. В чекмеджетата поставиха царски хлебчета, сухари, похубави от вавилонските, лимони, ананаси, кокосови орехи, шам-фъстък и еденско вино, което превъзхожда шираското вино толкова, колкото и шираското вино превъзхожда сюренското.

Канапето беше много леко, удобно и здраво. Двата грифона пристигнаха в Еден на уречения час. Формозанта и Ирла седнаха във въздушната кола. Двата грифона я понесоха като перо. Фениксьт ту летеше наред с тях, ту кацаше на облегалото. Двата грифона се насочиха към Ганг със скоростта на стрела, която свисти във въздуха. Почиваха си само нощем за няколко мига, за да похапнат и за да могат двата грифона да пийнат малко вода.

Най-после пристигнаха при гангейците. Сърцето на принцесата тръпнеше от надежда, любов и радост. Фениксьт спря въздушната кола пред дома на Амазан. Той поиска да го види, но Амазан бе заминал преди три часа и никой не знаеше къде е отишъл. Дори и гангейският език няма думи, които могат да изразят отчаянието, което подтисна Формозанта.

— Уви, тъкмо от това се страхувах — рече фениксьт. — Трите часа, които сте прекарвали в странноприемницата на път за Басра с този проклет египетски цар, може би са ви отнели завинаги щастието в живота. Страхувам се, че сме загубили безвъзвратно Амазан.

Тогава фениксът попита слугите дали може да поздравят госпожа майка му. Те отговориха, че по-предната нощ мъжът ѝ е починал и тя не приема никого. Фениксът, който винаги бе добре приет в дома, успя да въведе вавилонската принцеса в един салон, чиито стени бяха облицовани с портокалово дърво, инкрустирано със слонова кост. Овчарите и овчарките, помощници на Амазан, облечени в дълги бели роби и препасани с розови пояси, им поднесоха сто кошнички от обикновен порцелан, пълни със сто различни прекрасни ястия, между които нямаше никакви замаскирани трупове на животни. Имаше ориз, саго, грис, фиде, макарони, омлети, яйца с мляко, сметанови сирена, най-различни видове сладкиши, зеленчуци и плодове, за чийто дъх и вкус в другите части на света нямат и представа. Предложиха им в изобилие разхладителни питиета, които превъзхождаха най-добрите вина.

Докато принцесата ядеше, излегната на легло от рози, четири пауна, които за щастие бяха неми, ѝ вееха с блестящите си криле. Двеста птици, сто овчари и сто овчарки ѝ пееха на два гласа, славеите, синигерите, коприварчетата и сипките пееха първи глас заедно с овчарките, а овчарите държаха терца и пееха басовата партия. Всичко това бе само прекрасна и неподправена природа. Принцесата призна, че ако във Вавилон има по-голямо великолепие, то природата е хиляди пъти по-приятна при гангейците. Но докато слушаше тази тъй утешителна и сладна музика, тя проливаше сълзи и казваше на младата си другарка Ирла:

— Тези овчари и овчарки, тези славеи и синигери се любят, а аз съм лишена от моя гангейски герой, достоен предмет на тъй нежните ми и твърде нетърпеливи желания.

Докато принцесата обядваше и през сълзи се възхищаваше на всичко наоколо, фениксът разговаряше с майката на Амазан.

— Госпожо, вие не може да се освободите от задължението да видите вавилонската принцеса. Знаете ли...

— Знам всичко — отвърна майката, — дори за приключението в странноприемницата на пътя за Басра. Тази сутрин един кос ми разказа всичко. И този жесток кос стана причина моят син да полудее от отчаяние и да напусне бащиния си дом.

— Значи, вие не знаете — поде фениксът, — че принцесата ме възкреси?

— Не, мое скъпо дете. Узнах от коса, че сте умрял и това ме потопи в неутешима скръб. Бях така нажалена от тази загуба, от смъртта на мъжа си и от внезапното заминаване на моя син, че заповядах да не пускат никого. Но понеже вавилонската принцеса ми прави честта да ме посети, въведете я веднага, тъй като имам да ѝ кажа извънредно важни неща и желая и вие да присъствате.

Тя веднага отиде в един друг салон, за да посрещне принцесата. Движеше се с усилие. Беше около тристагодишна дама, но имаше още следи от красота и ясно личеше, че към двеста и тридесет — двеста и четиридесетата си година трябва да е била очарователна. Тя прие Формозанта с почитително благородство, примесено с любопитство и скръб, което направи дълбоко впечатление на принцесата.

Формозанта най-напред ѝ изказа съболезнованията си за смъртта на съпруга ѝ.

— Уви — каза вдовицата, — неговата смърт ви засяга повече, отколкото можете да си помислите.

— Аз съм покъртена, няма съмнение — каза Формозанта, — той беше баща на... — При тези думи тя се разплака. — Дойдох само заради него, като минах през много опасности. Заради него напуснах баща си и най-блестящия двор на света. Бях отвлечена от египетския цар, когото ненавиждам. Когато се отскубнах от този похитител, прекосих небесата, за да дойда да видя този, когото обичам. Аз пристигнах, но той е избягал!

Плач и ридания ѝ попречиха да продължи. Тогава майката ѝ каза:

— Госпожице, когато египетският цар ви отвлече, когато вечеряхте с него в една кръчма на пътя за Басра, когато вашите красиви ръце наливаха шираско вино, спомняте ли си да сте видяла един кос да подхвърча из стаята?

— Да, наистина, сега от вашите думи си спомням това. Не обърнах внимание тогава, но сега, като си събрах мислите, много добре си спомням, че в момента, когато египетският цар стана от масата, за да ме целуне, косът нададе силен писък, излетя от прозореца и не се върна вече.

— Уви, госпожице — поде майката на Амазан, — ето какво именно причини нашето нещастие: моят син бе изпратил този кос, за да се осведоми за вашето здраве и какво става във Вавилон. Той смяташе скоро да се върне, да се хвърли в краката ви и да ви посвети

живота си. Вие не знаете как безумно ви обожава той. Всички гангейци са влюбени и верни на любовта си, но моят син е най-влюбеният и най-постоянният от всички. Косът ви намерил в една кръчма, вие сте пиела весело с египетския цар и някакъв гаден жрец, и накрая ви видял, че давате нежна целувка на този монарх, който убил феникса и към когото моят син изпитва непобедимо отвращение. При тази гледка косът, обзет от справедливо възмущение, отлетял, проклинайки вашата злополучна любов. Днес той се завърна и разказа всичко. Но в какъв момент, о, Небеса! Тъкмо когато моят син и аз оплаквахме смъртта на баща му и на феникса, тъкмо в момента, когато той чу от мен, че е ваш първи братовчед.

— О, небеса! Мой братовчед! Как е възможно, госпожо, по какъв начин? Как? Нима ще бъде толкова щастлива? И ще бъде същевременно толкова злочеста, че съм го оскърбила!

— Моят син е ваш братовчед, ви казвам — поде майката, — и след малко ще ви дам доказателства за това. Но ставайки моя роднина, вие ми отнемате сина. Той няма да преживее скръбта, която му е причинила целувката, дадена от вас на египетския цар.

— О, лельо — извика красивата Формозанта, — кълна се в него и във всемогъщия Орозмад, че тази злополучна целувка не само не бе престъпна, но бе и най-силното доказателство за любов, което можех да дам на вашия син. Заради него аз не изпълних волята на баща си. Заради него отидох от Ефрат до Ганг. Попаднала в ръцете на недостойния египетски фараон, аз можех да избягам от него само като го измамя. Призовавам за свидетел пепелта и душата на феникса, които бяха тогава в джоба ми, той може да ме оправдае. Но как може вашият син, който е роден на бреговете на Ганг, да бъде мой братовчед, когато моят род царува на бреговете на Ефрат от толкова века?

— Вие знаете — отговори ѝ достопочтената гангейка, — че вашият чичо по сребрена линия, Алдей, е бил вавилонски цар и че е бил свален от престола от бащата на Белус.

— Да, госпожо.

— Знаете, че неговият син Алдей имаше дъщеря, принцеса Алдея, която е израснала във вашия дворец. Този княз, тъй като е бил преследван от баща ви, намери убежище в нашия щастлив край, където се установи под друго име. Именно за него бях омъжена аз и от него родих младия княз Алдей-Амазан, най-хубавият, най-силният, най-

храбрият и най-добродетелният от всички смъртни и който днес е най-лудият. Мълвата за вашата красота го накара да отиде да участва във Вавилонските празници. Оттогава той ви обожава, но може би никога вече няма да видя скъпия си син.

Тогава тя показа на принцесата всички книжа, които свидетелстваха за титлите на династията на Алдей. Формозанта едва благоволи да ги погледне.

— О, госпожо — извика тя, — нима човек разглежда това, което така страстно желае? Моето сърце ви вярва напълно. Но къде е Алдей-Амазан? Къде е моят роднина, моят любим, моят цар, моят живот? Кой път е взел? Ще тръгна да го търся по всички звезди, които всевечният е създал и на които Амазан е най-прекрасното украшение. Ще отида на Канопа, на Шеат, на Алдебаран, ще отида да му докажа моята любов и да го убедя в невинността си.

Фениксът оправда принцесата от обвинението на коса, че уж дала любовна целувка на египетския цар, но все пак Амазан трябваше да бъде изваден от заблудата и върнат в къщи. Фениксът разпрати птици по всички пътища, изпрати и всички ликорни да го търсят. Най-после му донесоха вест, че Амазан е поел пътя за Китай.

— Добре тогава, ще отидем в Китай — извика принцесата. — Пътят не е дълъг. Надявам се, че скоро, най-много до петнадесет дни, ще върна сина ви в къщи.

Колко сълзи на умиление проляха при тези думи гангейската майка и вавилонската принцеса! Колко нежни прегръдки, какви сърдечни излияния предизвикаха те!

Фениксът веднага поръча каляска, теглена от шест ликорни. Майката достави двеста конници и подари на принцесата, на своята племенница, няколко хиляди от най-хубавите диаманти на страната. Разгневен от злото, което бърбивият кос бе причинил, фениксът заповяда на всички косове да напуснат страната. Оттогава вече не се срещат косове по бреговете на Ганг.

ГЛАВА V

За по-малко от осем дни ликорните откараха Формозанта, Ирла и феникса в Камбалу, столицата на Китай. Камбалу беше град, по-голям от Вавилон и със съвършено различно великолепие. Новите неща, непознатите нрави биха забавлявали Формозанта, ако можеше да мисли за нещо друго освен за Амазан.

Щом научи, че вавилонската принцеса е пристигнала пред една от градските врати, китайският император изпрати четири хиляди мандарини, облечени в церемониални роби, да я посрещнат; те всички паднаха по очи пред нея и всеки от тях ѝ поднесе поздравление, написано със златни букви върху пурпурна коприна. Формозанта им каза, че ако имаше четири хиляди езика, би отговорила веднага на всеки мандарин, но понеже има само един, тя ги моли да приемат за уместно, че ще си послужи с единствения си език, за да благодари на всички наведнъж. След това те най-почтително я заведоха при императора.

Той беше най-справедливият, най-учтивият и най-мъдрият монарх на земята. Първи той изора една нивичка със своите императорски ръце, за да вдъхне, на своя народ уважение към земеделието. Първи той установи награди за добродетел, докато, за голям срам, навсякъде другаде законите се ограничаваха да наказват престъпленията. Този император бе току-що прогонил от своята държава цяла дружина чужди калугери, дошли от най-далечния запад с безумната надежда да принудят цял Китай да мисли като тях и които, под предлог, че възвестяват истината, бяха вече придобили богатства и почести. Изпъждайки ги от страната, той им беше казал следните думи, които бяха записани в анализите на империята:

— Вие бихте извършили тук толкова зло, колкото сте извършили и другаде. Дошли сте да проповядвате догмата на нетърпимостта на нацията, която проявява най-голяма търпимост на земята. Връщам ви обратно, за да не бъда принуден един ден да ви наказвам. Ще бъдете отведени почтително до границите на моята държава, ще ви се достави

всичко необходимо, за да се завърнете в полукълбото, откъдето сте тръгнали. Вървете си в мир, ако можете да живеете в мир, и не се връщайте вече.

Вавилонската принцеса научи с радост за това решение и за това слово, и затова беше по-сигурна, че ще бъде добре приета в двореца, тъй като самата тя бе далеч от всякакви догми на нетърпимост. Китайският император вечеря насаме с нея и има учтивостта да я освободи от смущението, което би ѝ причинил един обременителен дворцов церемониал. Тя му представи феникса, който, след като императорът дълго го гали, кацна на креслото му. Към края на вечерята Формозанта му довери простодушно причината на своето пътуване и го помоли да нареди да потърсят в Камбалу красивия Амазан, чиито приключения му разказа, без да скрие нищо от съдбоносната страст, която изгаряше сърцето ѝ за този млад герой.

— Какво говорите! — каза ѝ китайският император. — Той ми направи удоволствието да дойде в двореца, аз съм очарован от този мил Амазан. Вярно е, че е дълбоко огорчен, но неговата трогателна скръб го прави още по-очарователен. Никой от моите любимци не е по-умен от него, никой от мандарините-правници няма по-обширни познания, никой от моите военни мандарини няма по-войнствен и по-героичен вид, а неговата младост придава още по-голяма стойност на всичките му способности. Ако бях толкова нещастен, толкова забравен от Тиен и от Шанг-ти, за да желая да бъда завоевател, бих помолил Амазан да застане начело на моите войски и тогава бих бил сигурен, че ще завладея целия свят. Колко жалко е, че неговата скръб понякога разстройва ума му.

— О, господарю — каза му Формозанта с пламнало лице и печален, развълнуван и укорен тон, — защо не поканихте и него да вечеря с нас? Причинявате ми смъртна мъка. Изпратете веднага хора да го поканят.

— Той замина тази сутрин, госпожо, без да ми каже в коя страна ще отиде.

Формозанта се обърна към феникса:

— Кажете ми, фениксе — рече тя, — виждал ли сте някога по-нещастно момиче от мен? Но как и защо е можал да напусне — продължи тя, като се обърна към императора — така внезапно един

толкова учтив двор като вашия, в който, струва ми се, човек би желал да прекара целия си живот.

— Ето какво се случи, госпожо. Една принцеса от царска кръв, една от най-милите принцеси, се влюби в него и му определи среща в дома си по пладне. Той замина призори и остави тази бележка, която струва много сълзи на моята роднина:

„Прекрасна китайска принцесо от царска кръв, вие заслужавате сърце, което винаги е принадлежало само на вас. Аз се заклях пред безсмъртните богове да обичам само Формозанта, вавилонската принцеса, и да ѝ покажа как човек може да укроти желанията си през време на пътуванията си. Тя има нещастieto да се отдаде на един недостоен египетски цар: аз съм най-нещастният от всички хора. Загубих баща си и феникса, както и надеждата да бъда обичан от Формозанта, напуснах опечалената си майка и родината си, тъй като не можех да живея нито миг в онзи край, където научих, че Формозанта обича друг. Заклях се да обиколя земята и да ѝ остана верен. Ако наруша клетвата си, вие ще ме презирате и боговете ще ме накажат: намерете си любовник, госпожице, и му бъдете така вярна, както съм аз.“

— О, оставете ми това удивително писмо — каза прекрасната Формозанта, — то ще ми бъде утеха и ще бъда щастлива в злочестината си. Амазан ме обича, заради мен Амазан се отказва от една китайска принцеса. Той единствен на земята може да спечели такава победа, той ми дава велик пример, но фениксът знае, че не се нуждая от този пример. Много жестоко е да бъда лишена от любимия си заради най-невинната целувка, която дадох, за да му остана вярна. Но къде е отишъл той? Кой път е взел? Благоволете да ме осведомите и аз ще тръгна веднага.

Китайският император ѝ отговори, че както са му доложили, любимият ѝ вероятно е взел пътя, който води за Скития. Ликорните бяха впрегнати начаса и, след като се сбогува най-сърдечно с

императора, принцесата потегли на път, последвана от феникса, прислужницата си Ирла и цялата си свита.

Щом пристигна в Скития, тя забеляза още по-ясно от всякога колко се различават хората и правителствата по света, докато след хиляди векове мрак някой народ, по-просветен от другите, постепенно разпръсне светлината на знанието все по-далеч и по-далеч и най-после и в най-варварските страни се намерят храбри сърца, които ще имат силата и упоритостта да превърнат зверовете в хора. В Скития нямаше градове и следователно нямаше и изящни изкуства. Виждаха се само обширни равнини и цели народи, които живееха в палатки или върху коли. Тази гледка вдъхваше страх. Формозанта запита в коя палатка или кола живее царят. Отговориха ѝ, че преди осем дни той тръгнал на поход начело на триста хиляди конници, за да се сражава с вавилонския цар, чиято племенница, красивата принцеса Алдея, бил отвлякъл.

— Той е отвлякъл братовчедка ми! — извика Формозанта. — Не очаквах това ново приключение. Как, моята братовчедка, която беше толкова щастлива да ме ласкае, е станала царица, а аз съм още неомъжена!

Тя помоли да я заведат веднага в палатките на царицата.

Тяхната неочаквана среща в тази далечна земя и удивителните неща, които имаха да си разкажат една на друга, направиха разговора им така увлекателен, че те забравиха, че никога не са се обичали. Гледаха се възторжено и една сладка илюзия замени истинската нежност: те се прегръщаха и плачеха, между тях дори имаше сърдечност и откровеност, тъй като не се срещнаха в дворец.

Алдея позна феникса и Ирла, довереницата на братовчедка си. Тя даде на Формозанта шуби от зибели нови кожи, а Формозанта ѝ даде диаманти. Говориха за войната, която двамата царе започваха, съжالياха хората, които монарсите по своя прищявка изпращат да се избиват заради спорове, които двама почтени хора биха могли да разрешат за един час със спогодба. Но най-много говориха за красивия чужденец, който побеждава лъвовете, подарява най-едрите диаманти на света, пише мадригали и притежава феникс и който сега, поради бърливостта на един кос, бе най-нещастният от всички хора.

— Той е моят скъп брат — казваше Алдея.

— Той е моят скъп любим — казваше Формозанта. — Ти несъмнено си го видяла и може би е още тук. Той знае, че е твой брат, мила братовчедке, и няма да те напусне така внезапно, както е напуснал китайския цар.

— Как да не съм го видяла, велики богове — поде Алдея. — Той прекара цели четири дни с мен. О, братовчедке, колко е нещастен моят брат! Една лъжлива вест напълно го подлуди и сега обикаля света, без да знае къде отива. Представи си, лудостта му стигна дотам, че брат ми отблъсна ласките на най-красивото момиче в цяла Скития. Вчера замина оттук, след като ѝ написа писмо, което я хвърли в отчаяние. А сам тръгна към кимерийците.

— Хвала богу — извика Формозанта, — той повторно е отказал заради мен! Моето щастие надмина надеждите ми, както нещастията ми надмина всичките ми страхове. Кажи да ми донесат това очарователно писмо. Искам да тръгна, искам да го гоня, държейки в ръка доказателствата за неговата добродетел. Сбогом, братовчедке. Щом Амазан е при кимерийците, и аз ще полетя нататък.

Алдея реши, че нейната братовчедка принцесата е още по-луда от брат ѝ Амазан. Но понеже и тя като нея бе засегната от същата епидемия, като нея бе напуснала насладите и великолепието на Вавилон заради царя на скитите и тъй като жените винаги се интересуват от безумията, причинени от любовта, тя истински се разнежи и пожела на Формозанта щастливо пътуване, като ѝ обеща да я подпомогне в любовта ѝ, ако някога има щастията да види отново брат си.

ГЛАВА VI

Вавилонската принцеса и фениксьт скоро пристигнаха в империята на кимерийците, която в действителност е много по-слабо населена от Китай, но два пъти по-обширна. Някога тя беше подобна на Скития, но от известно време така процъфтя, че достигна царствата, които се гордеят, че служат за пример на другите държави.

След няколко дни път те влязоха в един твърде голям град, който царуващата императрица се бе заловила да разхубавява. Но самата тя не бе в града, по това време пътуваше от европейските си граници до азиатските, за да опознае своите владения, да ги види със собствените си очи, да прецени злините и да намери лек за тях, да умножи богатствата на страната и да сее просвета.

Един от главните сановници на тази старинна столица, известен за пристигането на вавилонянката и на феникса, побърза да поднесе своите почитания на принцесата и да я посрещне най-разкошно, сигурен, че неговата господарка, която бе най-образованата и най-славната от всички царици, ще му бъде благодарна, че е приел една тъй високопоставена дама със същите почести, с които би я посрещнала самата тя.

Настаниха Формозанта в двореца, от който отстраниха цяла досадна тълпа от любопитни, уредиха за нея пищни празници. Кимерийският благородник, който беше голям естественик, разговаря надълго с феникса, докато принцесата си почиваше в покоите си. Фениксьт му призна, че е идвал някога при кимерийците, но че сега просто не може да познае страната.

— Как е било възможно в едно тъй кратко време да се извършат такива удивителни промени? — казваше той. — Няма и триста години, откакто видях тук дивата природа в цялата ѝ грозота; днес тук виждам изкуства, великолепие, слава и цивилизация.

— Един-единствен човек започна това велико дело — отвърна кимериецът, — една жена го усъвършенства, една жена беше по-добра законодателка, отколкото египетската Изида и гръцката Церера.

Повечето законодатели са били тесногръди и деспотични, техните възгледи са се ограничавали само до страната, която са управлявали, всеки от тях е гледал на народа си като на единствен на земята или като на народ, който трябва да бъде враг на останалото човечество. Създавали са институции само за един-единствен народ, въвеждали са обичаи само за него, установявали са религия само за него. Така египтяните, тъй прочути със своите огромни каменни грамади, са се оскотили и опозорили с варварските си суеверия. Те са смятали другите народи за невежи и не са общували с тях, с изключение на двора, който понякога се е издигал над грубите предразсъдъци, нито един египтянин не би се съгласил да яде от чиния, на която е била поднесена храна на чужденец. Техните жреци са били жестоки и смешни. По-добре би било за една страна да няма никакви закони и хората да слушат само гласа на природата, която е издълбала в човешките сърца понятията за справедливост и несправедливост, отколкото да се подчинява обществото на толкова противообществени закони.

Нашата императрица е възприела напълно противоположни схващания: тя счита своето обширно царство, в което се събират всички меридиани, като държава, която трябва да отговаря на нуждите на всички народи, които живеят по тези различни меридиани. Първият от нейните закони провъзгласи търпимост към всички религии и съчувствие към всички заблуди. Нейният мощен гений разбра, че ако обредите са различни, нравствеността е навсякъде същата; чрез това начало тя свърза своята нация с всички нации в света и кимерийците ще гледат на скандинавеца и на китаеца като на свои братя. Нашата императрица направи дори повече: тя пожела тази ценна търпимост, първата връзка между хората, да се установи и у нейните съседи, заслужи титлата „майка на отечеството“ и ако упорства, ще заслужи и титлата „благодетелка на човешкия род“.

Преди нея хора, за нещастие могъщи, изпращаха дружини от убийци да отнемат на непознати племена наследството, оставено от бащите им, и да го напият с кръвта им. Тези убийци бяха наричани „герои“, а тяхното разбойничество — „слава“. Нашата господарка си спечели друга слава: тя изпрати войски, които да донесат мир, да попречат на хората да си вредят едни на други, да ги принуди да се

търпят едни други, нейните знамена бяха знамена на всеобщо разбирателство.

Очарован от всичко това, което благородникът му разказа, фениксът рече:

— Господине, аз съм на този свят от двадесет и седем хиляди и деветстотин години и седем месеца, никога досега не съм виждал нещо, което може да се сравни с това, което вие ми разказвате.

След това го попита дали знае нещо за приятеля му Амазан. Кимериецът му разказа същите неща, които бяха казани на принцесата в Китай и Скития. Амазан бягал от всички дворци, които посещавал, щом някоя дама му назначела среща, защото се страхувал, че може да се поддаде на изкушението. Фениксът веднага съобщи на Формозанта това ново доказателство за верността на Амазан; тази вяроност беше още по-учудваща, тъй като младежът не можеше да подозира, че принцесата някога ще научи за нея.

Амазан бе заминал за Скандинавия. В тези земи нови гледки поразиха отново очите на пътниците. Тук монархията и свободата съществуваха заедно по силата на споразумение, което изглежда невъзможно в другите държави. Земеделците участваха в законодателството на равна нога с първенците на царството. Един млад владетел вдъхваше най-големи надежди, че ще бъде достоен да управлява една свободна нация. Там имаше нещо много по-странно: това беше единствената страна, в която кралят имаше неограничени права по силата на изричен договор със своя народ и беше същевременно най-младият и най-справедливият от всички крале.

При сарматите Амазан видя на престола един философ: той би могъл да бъде наречен „крал на анархията“, защото беше господар на сто хиляди кралчета, всяко едно от които можеше е една дума да обезсили общите решения на всички други. На Еол не му е било по-трудно да удържа всички ветрове, които се борят безспирно, отколкото на този монарх да помири духовете: той беше кормчия, който пътуваше във вечна буря, и все пак корабът не се разбиваше, защото владетелят беше отличен кормчия.

Преминавайки през всички тези страни, тъй различни от неговата страна, Амазан постоянно се отказваше от всички изгодни случаи, които му се представяха, все така отчаян от целувката, която Формозанта беше дала на египетския цар, все така твърд в своето

непонятно решение да даде на Формозанта пример за единствена и непоколебима вярност.

Вавилонската принцеса и нейният феникс тичаха навсякъде по следите му и закъсняваха само с ден-два; той не се уморяваше да препуска, а тя не загубваше нито миг в гонитбата.

Така преминаха през цяла Германия. Те се възхищаваха от напредъка, който разумът и философията бяха достигнали на север. Всички князе бяха образовани, всички даваха свобода на мисълта, тяхното възпитание не беше поверено на хора, които имат интерес да ги мамят или които сами са мамени. Възпитаваха ги в познание на всеобщата нравственост и ги учеха да презират суеверията. Във всички тези държави бяха премахнали един безумен обичай, който отслабва и обезлюдява много южни страни — обичая да се погребват живи в обширни тъмници огромен брой човешки същества от двата пола, завинаги отделени едни от други, и да ги карат да се закълнат, че никога няма да общуват помежду си. Това крайно безумие, възхвалявано в течение на векове, бе опустошавало земята толкова, колкото и най-жестоките войни.

Князете на север бяха най-после разбрали, че ако човек иска да има конезавод, не трябва да разделя най-яките коне от кобилите. Те също така бяха премахнали и други заблуди, не по-малко странни и не по-малко вредни. Хората най-после смееха да бъдат разумни в тези обширни страни, докато другаде още вярваха, че народите могат да се управляват само докато са глупави.

ГЛАВА VII

Амазан пристигна при батавите. В скръбта си неговото сърце изпита сладкото задоволство да открие там едно далечно подобие на щастливата страна на гангейците: свобода, равенство, чистота, изобилие, търпимост; но дамите в тази страна бяха тъй студени, че никоя от тях не се опита да го прелъсти, както правеха жените навсякъде другаде, не му бе никак трудно да остане целомъдрен. Ако беше пожелал да ухажва тези дами, той би покорил всички една след друга, без да бъде обичан от никоя от тях, но Амазан бе далеч от мисълта да прави завоевания.

Формозанта без малко не го настигна в страната на тази блудкава нация, закъсня само с един миг.

При батавите Амазан чу да се говори толкова похвално за някакъв остров, наречен Албион, че реши да отплува заедно с ликорните си за тази страна. Благоприятен източен вятър го отнесе за четири часа на брега на тази земя, по-прочута от Тир и остров Атлантида.

Красивата Формозанта, която го бе следвала по бреговете на Двина, Висла, Елба и Везер, пристигна най-последно до устието на Рейн, който тогава изливаше бързите си води в Германското море.

Тя научи, че нейният скъп любим е отплувал за бреговете на Албион, стори й се, че вижда кораба му и нададе радостни викове, които учудиха всички батавски дами, защото не можеха да си представят, че един млад мъж може да предизвика толкова радост. Колкото до феникса, те не му обърнаха голямо внимание, защото решиха, че перата му вероятно не биха могли да се продават така добре, както перата на патките и гъсетата, които се вedyт в блатата на тяхната страна. Вавилонската принцеса нае два кораба, за да отиде заедно с цялата си свита на този блажен остров, където скоро щеше да се озове единственият предмет на нейните желания, душата на живота й, богът на сърцето й.

Неочаквано, тъкмо когато верният и злочест Амазан стъпваше на албионска земя, задуха страшен западен вятър; корабите на принцесата не можаха да отплуват. Сърцето ѝ се сви, обхвана я горчива мъка и дълбока тъга. В своята скръб тя реши да си легне и да изчака да се промени посоката на вятъра, но бурята бушуваше с отчайваща сила в течение на цели осем дни. През този осемдневен век принцесата караше Ирла да ѝ чете романи; не че батавите знаят да пишат романи, но тъй като са комисионерите на целия свят, те търгуват и с ума на другите нации, както със стоките им. Принцесата прати да купят в книжарницата на Марк-Мишел Ре всичките приказки, които са били написани в страната на авзоните^[1] и на вел-шите^[2], чиято продажба беше много мъдро забранена в тези страни, за да могат да се обогатяват батавите. Надяваше се, че в тези истории ще намери някое приключение, което да прилича на нейното и което би успокоило болката ѝ. Ирла четеше, фениксът изказваше преценки, а принцесата не откриваше нищо нито в „Преуспялата селянка“, нито в „Софа“, нито в „Четиримата факардени“, което да има и най-малко отношение към нейното приключение; тя постоянно прекъсваше четенето, за да попита откъде духа вятърът.

[1] Авзония — древното име на Южна Италия, оттук авзони — италианци. ↑

[2] Велши — французите. ↑

ГЛАВА VIII

Междувременно Амазан беше вече на път за столицата на Албион. Той пътуваше със своята каляска, теглена от шест ликорни, и мечтаеше за своята принцеса, когато забеляза една карета, която се беше обърнала в крайпътния ров. Слугите бяха отишли да повикат хора да им помогнат, а собственикът си седеше спокойно в колата, без да прояви и най-слабо нетърпение, като пушеше, за да убие времето, защото по онова време хората пушеха. Той се наричаше милорд и Пщг Шеп, което значи приблизително „Какво от това“ на езика, на който превеждам тези мемоари.

Амазан се спусна да му помогне; той сам без чужда помощ изправи колата, защото силата му бе много по-голяма от тази на обикновените хора. Милорд Какво от това се задоволи да каже: „Ето един много як човек.“

Селяците от околността, които след това се притекоха на помощ, се ядосаха много, че са ги накарали да дойдат напразно, и се нахвърлиха върху чужденеца: заканваха му се, наричаха го чуждестранно куче и искаха да го набият.

Амазан сграбчи двама души с всяка ръка и ги запрати на двадесет крачки. Останалите проявиха уважение към него, поздравиха го и му поискаха бакшиш; той им даде повече пари, отколкото някога бяха виждали в живота си. Милорд Какво от това му каза:

— Аз ви уважавам. Елате да вечеряте с мен във, вилата ми, която е само на три мили оттук.

Той се качи в колата на Амазан, тъй като неговата беше повредена от падането.

След като помълча четвърт час, той погледна за миг Амазан и му каза: „How d’ye do?“, което буквално ще рече „Как правите да правите?“, а в езика на преводача се изразява с „Как се носите?“, което не значи абсолютно нищо на никой език, след това добави: „Ето шест хубави ликорни“ и продължи да пуши.

Пътникът каза, че ликорните му са на разположение на негово превъзходителство, че е дошъл с тях от страната на гангейците и взе повод от това, за да му разкаже за вавилонската принцеса и за съдбоносната целувка, която тя дала на египетския цар, на което милордът не отговори нищо, защото малко го беше грижа дали на света съществуват египетски цар и вавилонска принцеса. Измина още четвърт час, без той да проговори. След това отново запита спътника си: „Как прави да прави“ и дали в страната на гангейците имат хубав ростбиф. С обичайната си учтивост Амазан му отговори, че на брега на Ганг хората никога не ядат братята си. Обясни му философията, която след много векове бе възприета от Питагор, Порфир и Ямблих. Тогава милордът заспа и спа, докато пристигнаха в къщата.

Той имаше млада и очарователна съпруга, на която природата бе дала толкова жива и чувствителна душа, колкото душата на мъжа ѝ бе безучастна към всичко. Него ден много албионски благородници бяха дошли да вечерят в дома ѝ. Имаше най-различни видове хора; тъй като страната почти винаги е била управлявана от чужденци, семействата, дошли с тези чужди владетели, бяха донесли най-различни нрави. В това общество едни хора бяха твърде любезни, други бяха с изключителен ум, а трети имаха дълбоки познания.

У домакинята нямаше нищо от онова престорено и неестествено държане, от онази скованост и неприятна стеснителност, в които по онова време упрекваха младите албионски жени. Тя не беше като онези дами, които чрез надменни обноски или превзето мълчание прикриват безплодността на ума си или унизителното смущение, което ги обзема, когато нямат какво да кажат; нямаше по-приветлива жена от нея. Тя посрещна Амазан с присъщата ѝ учтивост и изисканост. Необикновената красота на този млад чужденец, както и бързото сравнение, което тя направи между него и мъжа си, я поразиха много още от самото начало.

Поднесоха вечерята. Тя постави Амазан до себе си на масата и му предложи най-различни пудинги, тъй като той ѝ бе казал, че гангейците не ядат нищо, което е получило от боговете небесния дар на живота. Неговата красота и сила, нравите на гангейците, напредъкът на изкуствата, религията и управлението бяха предмет на един колкото приятен, толкова и поучителен разговор през време на

обяда, който трая до вечерта и през време на който милорд Какво от това пи много и не обели ни дума.

След обета, докато миледи наливаше чай и поглъщаше с очи младежа, той разговаряше с един член на парламента, защото всички знаят, че още оттогава съществуваше парламент и че той се наричаше „Wittenagemot“, което означава „събрание на умни хора“. Амазан се осведомяваше за Конституцията, нравите, законите, войската, обичаите, изкуствата, чрез които тази страна си бе спечелила уважението на целия свят, и благородникът му отговори така:

— Ние дълго сме ходили голи, макар че нашият климат не е топъл. Хора, дошли от древната земя на Сатурн, която се мие от водите на Тибър, дълго са се отнасяли към нас като към роби, обаче ние самите сме си причинили повече злини, отколкото сме видели от нашите първи покорители. Един от нашите царе стигна дотам в своята низост, че се обяви за поданик на един жрец, който също живееше на бреговете на Тибър и когото наричаха „Стареца от седемте хълма“ — дотолкова предопределението на тези седем хълма е било дълго да господстват над голяма част от Европа, обитавана тогава от скотове!

След тези времена на унижение дойдоха векове на свирепост и анархия. Нашата земя, по-бурна и от моретата, които я обкръжават, бе опустошена и окървавена от нашите вражди, много короновани глави загинаха под брадвата, над сто князе от царска кръв завършиха дните си на ешафода, изтръгнаха сърцата на техните привърженици и с тях ги биха по лицата. Палачът би трябвало да напише историята на нашия остров, защото той именно завършваше всички големи дела.

И като връх на ужаса, не много отдавна няколко души, които носеха черни плащове, и други, които навличаха бяла риза върху жакета си, бяха ухапани от бесни кучета и предадоха своя бяс на цялата нация. Всички граждани или убиваха, или бяха убивани, бяха или палачи, или жертви на палача, или грабители, или роби, и всичко това се вършеше в името на небето и защото търсеха Бога.

Кой би повярвал, че от тази ужасна бездна, от този хаос от раздори, жестокости, невежество и фанатизъм най-последно ще произлезе може би най-съвършеното управление, което съществува на света? Един уважаван и богат крал, всемогъщ да върши добро, безмогъщ да върши зло, е начело на една свободна, войнствена, търговска и

просветена нация. Благородниците, от една страна, и представителите на градовете, от друга, си поделят с краля законодателната власт.

Видя се как, по силата на някаква особена неизбежност, винаги когато кралете се стремяха към произволна власт, безредиците, гражданските войни, анархията и нищетата опустошаваха страната. Спокойствието, богатството и общественото благоденствие царуват у нас, откакто кралете признаха, че не са неограничени монарси. Всичко се подронваше, когато се спореше за неразбираеми неща, всичко беше наред, когато хората не обръщаха внимание на тези неща. Нашите победоносни флоти разнасят славата ни по всички морета и законите създават сигурност за богатствата ни. Никога един съдия не може да тълкува законите произволно, никога не се издава присъда, без тя да бъде обоснована. Ние бихме наказали като убийци, онези съдии, които биха се осмелили да изпратят на смърт някой гражданин, без да посочат доказателствата, които го обвиняват, и закона, който го осъжда.

Вярно е, че у нас винаги има две партии, които се борят една срещу друга с перо и интриги, но и те винаги се обединяват, когато трябва да грабнем оръжие, за да защитим отечеството и свободата. Тези две партии се следят една друга, взаимно си пречат, така че нито едната, нито другата не може да изнасили светостта на законите, те се мразят, но обичат държавата, те са ревниви влюбени, които се надпреварват да служат на една и съща любима.

Изхождайки от същата духовна основа, която ни накара да опознаем и защитим правата на човешката природа, ние издигнахме науките до най-високата точка, която те могат да достигнат при хората. Вашите египтяни, които минават за големи техници, вашите индийци, които светът смята за големи философи, вашите вавилонци, които се хвалят, че са наблюдавали звездите в течение на четиристотин и тридесет хиляди години, гърците, които са написали толкова фрази, за да кажат толкова малко неща, не знаят нищо в сравнение с най-малките ни ученици, които изучават откритията на нашите големи умове. В течение на сто години ние изтръгнахме от природата повече тайни, отколкото човешкият род е открил в течение на безброй векове. Ето действителното положение, в което се намираме. Не скрих пред вас нито доброто, нито злото, нито нашия позор, нито нашата слава и нищо не преувеличих.

Като чу това слово, Амазан почувства в себе си желание да се запознае с висшите науки, за които му говореха, и ако неговата страстна любов към вавилонската принцеса, чувството му на синовно уважение към майка му, която бе напуснал, и любовта му към родния край не говореха тъй силно на нараненото му сърце, той би пожелал да прекара целия си живот на остров Албион, но злополучната целувка, която принцесата бе дала на египетския цар, не оставяше достатъчно свобода на ума му, за да се залови с изучаването на висшите науки.

— Тъй като съм си наложил да обикалям света и да бягам от себе си — каза той, — признавам, че бих бил любопитен да видя тази древна земя на Сатурн, този народ от бреговете на Тибър и седемте хълма, на който вие някога сте се подчинявали; несъмнено той трябва да е първият народ на земята.

— Съветвам ви да направите това пътуване — отвърна му албионецът, — стига само да обичате музиката и живописата. Самите ние твърде често разнасяме суката си по седемте хълма. Но ще останете много учуден, когато видите потомците на нашите победители.

Разговорът трая дълго. Макар че мозъкът на красивия Амазан бе малко разстроено, той говореше с толкова чар, гласът му бе така трогателен, държането му така благородно и благо, че домакинята не можа да се сдържи да не се оттегли с него на разговор насаме. Докато му говореше, тя му стисна нежно ръката, като го гледаше с влажни и искрящи очи, които събуждаха желанието във всички части на тялото му. Задържа го на вечеря и го остави да спи в дома ѝ. Всеки миг, всяка дума, всеки поглед на Амазан разпалваха страстта ѝ. Щом всички си отидоха, тя му написа бележка, уверена, че той ще дойде да я ухажва в леглото, докато милорд Какво от това спи в своето. Амазан отново има силата да устои: такива чудотворни последици предизвиква едно зрънце лудост в една крепка и дълбоко наранена душа!

Амазан изпрати на дамата обичайния си почтителен отговор, в който изтъкна светостта на своята клетва и строгия дълг, който му повеляваше да научи вавилонската принцеса да обуздава страстите си, след това заповяда да впрегнат ликорните и тръгна за Батавия, оставяйки цялата компания възхитена от него, а домакинята — в отчаяние. Смазана от мъка, тя забрави да скрие писмото на Амазан, милорд Какво от това го прочете на следната сутрин.

— Това са — каза той, като повдигна рамене — доста плоски глупости.

И отиде на лов за лисици с няколко пияници от околността.

Амазан пътуваше вече по море, снабден с географска карта, подарена му от учения албионец, с когото бе разговарял в дома на милорд Какво от това. Той видя с изненада голяма част от земята, изобразена на лист хартия.

Очите и въображението му блуждаеха по това малко пространство, гледаше Рейн, Дунава, Тиролските Алпи, отбелязани тогава с други имена, и всички страни, през които трябваше да мине, преди да стигне до града на седемте хълма, но най-много гледаше страната на гангейците, Вавилон, където бе видял своята скъпа принцеса, злополучната страна Басра, където тя бе дала целувка на египетския цар. Въздишаше, проливаше сълзи, но бе съгласен, че албионецът, който му бе подарил света в смален вид, беше прав, когато твърдеше, че на бреговете на Темза хората са хиляди пъти по-образовани от онези, които живеят по Нил, Ефрат и Ганг.

Докато той се завръщаше в Батавия, Формозанта летеше към Албион със своите два кораба, които се носеха с издути платна. Корабът на Амазан се размина с кораба на принцесата и едва не го докосна; двамата влюбени бяха тъй близо един до друг, без да подозират това. О, ако знаеха! Но безпощадната съдба не позволи това.

ГЛАВА ІХ

Щом слезе на равния тинест бряг на Батавия, Амазан веднага полетя като светкавица към града на седемте хълма. Трябваше да премине южната част на Германия. На всеки четири мили срещаше по някой принц или принцеса, почетни дами и дрипльовци. Беше учуден от откровения германски начин, по който тези почтени дами и госпожици проявяваха кокетството си спрямо него. Но на всички ухажвания той отговаряше само със скромен отказ. След като премина Алпите, Амазан отплува по море от Далмация и слезе в един град, който не приличаше на никой от онези, които бе видял дотогава. Морето изпълваше улиците, къщите бяха построени във водата. Малкото обществени площи, които украсяваха този град, бяха претъпкани с мъже и жени с двойни лица — едно лице, дадено им от природата, и едно лице от зле нарисувана мукава, което те слагаха върху първото, така цялата нация сякаш се състоеше само от призраци. Чужденците, които идваха в тази страна, си купуваха най-напред лице, както другаде човек се снабдява с шапка или обуца. Амазан не възприе тази противоестествена мода и се яви такъв, какъвто си беше. В града имаше дванадесет хиляди момичета, записани в голямата книга на републиката — момичета, полезни на държавата, натоварени с най-износната и най-приятната търговия, която някога е обогатявала една страна. Обикновените търговци изпращаха платове в Ориента с големи разноски и големи рискове, а тези хубави търговки въртяха без никакъв риск търговия със своите прелести, които никога не се изчерпваха. Всички те дойдоха да се представят на красивия Амазан и да му предложат да избере една от тях. Той избяга с най-голямата възможна бързина, като мълвеше името на несравнимата вавилонска принцеса и се кълнеше в безсмъртните богове, че тя е по-красива от всички тези дванадесет хиляди венециански момичета.

— Страшна измамнице — викаше той извън себе си, — ще те науча да бъдеш вярна!

Най-после пред очите му се показаха жълтите вълни на Тибър, зловонните блати, редките мършави и костеливи жители, загърнати в стари, дрипави плащове, през които се виждаше сухата им тъмна кожа, и му възвестиха, че се намира пред вратите на седмохълмия град, на този град на герои и законодатели, който беше завладял и управлявал голяма част от света.

Амазан си въобразяваше, че на триумфалната градска врата ще види строени петстотин дружини, командвани от герои, а в сената — събрание от полубогове, което раздава закони на света. Обаче откри, че цялата войска се състои от тридесетина негодници, които стояха на стража с чадъри, защото се бояха от слънцето. След това влезе в един храм, който му се видя много красив, но не толкова, колкото вавилонския, и бе доста изненадан, когато чу песни, изпълнявани от мъже, които имаха женски гласове.

— Каква забавна страна е тази древна земя на Сатурн! Видях град, в който никой нямаше истинското си лице; ето друг град, където мъжете нямат нито мъжки глас, нито брада.

Казаха му, че тези певци не са вече мъже, че са отнели мъжествеността им, за да пеят по-приятно възхвали на удивителен брой достойни хора. Амазан не разбра нищо от тези обяснения. Господата го помолиха да изпее нещо, той изпя една гангейска песен с присъщия си чар. Гласът му беше много звучен тенор.

— О, господине — казаха му те, — какво прекрасно сопрано бихте били!... О, само ако...

— Как така ако? Какво искате да кажете?

— О, синьор...

— Е, какво?

— Ако няхахте брада.

Тогава с обичайните си доста смешни движения те шеговито му обясниха за какво става дума. Амазан остана смаян.

— Толкова съм пътувал — каза той, — но никога не съм чувал да се говори за такива чудесии.

След като песните свършиха, старецът от седемте хълма отиде начело на огромното шествие до вратата на храма, той започна да сече въздуха на четири с вдигнат палец и с два изпънати и два свити пръста, като казваше на език, който вече не се говореше, следните думи: „На града и на Вселената.“ Гангеецът не можеше да разбере как два пръста

могат да стигнат толкова далеч. След малко край него почна да минава целият двор на господаря на света. Той се състоеше от важни личности — едни в червени мантии, други във виолетови. Почти всички гледаха красивия Амазан и му правеха мили очи; покланяха му се дълбоко и си казваха един на друг: „San Martino che bel ragazzo! San Pancratio, che bel fanciullo!“^[1]

Gli ardenti^[2], чийто занаят беше да показват на чужденците забележителностите на града, побързаха да го заведат да разгледа останки от рухнали сгради, където и магаретар не би желал да прекара нощта, но които някога са били достойни паметници на величието на един царствен народ. След това видя двестагодишни картини, статуи от преди повече от двадесет века, които призна за велики творби на изкуството.

— Създавате ли още подобни произведения?

— Не, ваше превъзходителство — отвърна му един, — но ние презираме останалите страни, защото пазим тези редки и ценни неща. Ние сме един вид вехтошари, които се гордеят със старите дрехи, които са останали в магазините им.

Амазан поиска да види двореца на владетеля; заведоха го там. Видя хора, облечени във виолетови мантии, които брояха парите, постъпили в приход на държавата: толкова от една земя някъде по Дунава, толкова от друга по Лоара или по Гвадалквивир, или на Висла.

— Охо — рече Амазан, след като погледна своята географска карта, — значи, вашият господар владее цяла Европа, както някога са я владели древните герои от седемте хълма?

— Той трябва да владее целия свят по божествено право — отвърна му един виолетов човек. — И дори имаше време, когато неговите предшественици бяха почти установили световна монархия, но днес техните наследници имат добрината да се задоволят с малкото пари, които техните поданици, кралете, им плащат под форма на данък.

— Значи, вашият господар е в действителност цар на царете! Значи, това е неговата титла? — запита Амазан.

— Не, ваше превъзходителство, неговата титла е „слуга на слугите“, той беше първоначално рибар и вратар и затова знаците на неговото достойнство са ключове и мрежи, но той продължава да

заповядва на всички царе. Неотдавна изпрати сто и една заповеди на един цар в страната на келтите и царят се подчини.

— Значи, вашият рибар — рече Амазан — е изпратил петстотин-шестстотин хиляди войници, за да осигури изпълнението на тези сто и една заповеди?

— Съвсем не, ваше превъзходителство. Нашият свят господар съвсем не е толкова богат, той не може да издържа дори десет хиляди войници, но затова пък има четиристотин-петстотин хиляди божествени пророци, пръснати из другите страни. Тези пророци от най-различни цветове са хранени, както се следва, на разноски на народите. От името на небето те възвестяват, че моят господар може да отваря и затваря с ключовете си всички ключалки, и особено ключалките на касите.

Един нормандски свещеник, който заемаше при краля, за когото ви говоря, длъжността довереник на мислите му, го убеди, че трябва да се подчинява безпрекословно на стоте и една мисли на моя господар, защото трябва да знаете, че една от изключителните привилегии на стареца от седемте хълма е да бъде винаги прав, било когато благоволи да говори, било когато благоволи да пише.

— Особен човек, ей богу! — рече Амазан. — Бих бил много любопитен да вечерям с него.

— Ваше превъзходителство, дори да бяхте цар, не бихте могъл да ядете на неговата маса Най-многого, което той би могъл да направи за вас, е да нареди да ви поднесат ядене до него, на една по-малка и пониска маса от неговата. Но ако желаете да имате честта да му говорите, ще ви издействам аудиенция от него срещу една *buona mancia*^[3], която ще имате добрината да ми дадете.

— С готовност — рече гангеецът. Виолетовият човек се поклони.

— Ще ви представя още утре — каза му той. — Ще коленичите три пъти и ще целунете краката на стареца от седемте хълма.

При тези думи Амазан избухна в такъв гръмогласен смях, че едва не се задуши. Той излезе навън, като се държеше за корема, и се смееше през целия път до своята странноприемница, където още дълго се смя.

Докато обядваше, дойдоха двадесет голобради мъже и двадесет цигулари, които дадоха цял концерт в негова чест. През останалата част на деня той бе ухажван от най-важните първенци на града. Те му

направиха предложения, още по-странни от предложението да целуне краката на стареца от седемте хълма. Тъй като беше извънредно учтив, най-напред сметна, че тези господа го вземат за дама и най-тактично и учтиво им обясни грешката им. Но тъй като двама-трима от най-решителните виолетови мъже станаха прекалено настойчиви, той ги изхвърли през прозореца, без да смята, че прави голяма жертва заради прекрасната Формозанта. И напусна колкото може по-бързо този град на господарите на света, където трябваше да целуне палеца на крака на един старец, като че ли бузата му беше на крака, и където пристъпваха към младите хора с още по-странни любезности.

[1] Свети Мартине, какъв красив младеж! Свети Панкратио, какво красиво момче! (ит.) — Б. пр. ↑

[2] Арденти — членовете на Академията на науките във Витербо, Италия. ↑

[3] Бакшиш. — Б. пр. ↑

ГЛАВА X

Амазан, този образец на постоянство, все тъй верен на вавилонската принцеса, все тъй разярен срещу египетския цар, минаваше от провинция в провинция, отблъсваше най-различни намеци за любов и най-после стигна до новата столица на Галия. Както толкова други и този град бе минал през всички степени на варварство, невежество, глупост и нищета. Първото му име е било кал и фъшкия, след това градът взел името Изиди, от култа на Изиди, който достигнал чак до него. Първият му сенат се състоял от група лодкари. Дълго време е бил роб на грабливите герои на седемте хълма, а няколко века по-късно бил завладян от други герои-разбойници, дошли от отвъдния бряг на Рейн.

Времето, което променя всичко, бе направило от него град, в който едната половина беше твърде величествена и приятна, а другата — малко просташка и смешна: това беше гербът на неговите жители. Зад крепостните му стени живееха най-малко около сто хиляди души, които нямаха друга работа, освен да играят и да се забавляват. Това множество от безделници преценяваше изкуствата, които други създаваха. Не знаеха нищо за онова, което се кроеше в двореца, макар че той бе само на четири малки мили от тях, изглеждаше, сякаш се намира най-малко на шестстотин мили. Приятното общество, веселието, празните забавления бяха единствените важни неща за тях, управляваха ги като деца — обсипваха ги с играчки, за да не се сърдят. Ако някой им заговореше за зверствата, които преди два века бяха опустошили родината им, и за страшните времена, когато половината от нацията е избивала другата половина заради някакви софизми, те казваха, че това действително не е било хубаво и после започваха да се смеят и да пеят водевили.

Колкото по-учтиви, шеговити и любезни бяха тези безделници, толкова повече изпъкваше тъжният контраст между тях и хората, които работеха.

Между заетите хора или тези, които твърдяха, че са заети, имаше една дружина мрачни фанатици, отчасти луди, отчасти мошеници, самият вид на които потопяваше в скръб земята и които, само за да спечелят малко влияние, биха я разтърсили из основи, ако можеха, но безделният народ, който танцуваше и пееше, ги отпращаше обратно в леговищата им, както птиците принуждават кукумявките да се скрият в дупките на полусрутните къщи.

Други, по-малко на брой заети хора, бяха пазители на стари варварски обичаи, срещу които ужасената природа роптаеше високо. Тези хора се справяха единствено със своите проядени от червеи книги и когато откриеха в тях някой безсмислен и отвратителен обичай, гледаха на него като на свещен закон. И именно поради този срамен навик — че не смееха да мислят самостоятелно, а черпеха идеите си от останките на минали времена, когато хората не са мислели — в града на удоволствията съществуваха още жестоки нрави. По тази причина нямаше никакво съответствие между престъпленията и наказанията. Понякога един невинен трябваше да изтърпи хиляди смърти, за да го накарат да признае престъпление, което не е извършил.

Наказваха някой младеж заради една лудория, както биха наказали за отравяне или отцеубийство. Безделниците тогава надаваха страшни писъци и на следния ден забравяха за тези ужаси и говореха само за новата мода.

Този народ беше видял как в течение на един век изящните изкуства достигнаха до такава степен на съвършенство, за каквато никой не би посмял да мечтае. Тогава чужденците идваха да се възхищават, както във Вавилон, на великите архитектурни паметници, им чудесните градини, на възвишените усилия на ваятелите и живописците. Те бяха пленени от музика, която достигаше до душата, без да учуди слуха.

Само през този щастлив век нацията позна истинската поезия, сиреч тази, която е естествена и хармонична, която говори и на сърцето, и на ума. Нови видове красноречие достигнаха най-висш израз на красота. И особено в театрите звучеше звънкото слово на несравними произведения, каквито никой друг народ никога не е създавал. И най-сетне добрият вкус се разпространи във всички съсловия до такава степен, че имаше добри писатели дори и измежду друидите.

Толкова лаври, чиито върхове се издигаха чак до облаците, скоро изсъхнаха в тази изтощена земя. Останаха само малък брой, чиито листа избледняваха и линееха. Упадъкът се дължеше на лекотата, с която се твореше, на леността да се твори добре, на преситеността от красивото и на склонност към чудатото. Суетата покровителстваше художници, които връщаха епохата на варварството и същата тази суета, преследвайки истинските таланти, ги принуди да напуснат отечеството си. Търтеите прогониха пчелите.

Нямаше вече истинско изкуство, нямаше вече гении, достойнството се състоеше в това да умуваш и да говориш каквото ти хрумне за достойнствата на миналия век, онзи, който цапотеше по стените на някоя кръчма, критикуваше картините на велики художници с тон на голям познавач, разни драскачи изопачаваха произведенията на великите писатели, невежеството и лошият вкус имаха своите платени писачи. Същите неща се повтаряха в сто тома под различни заглавия. Всичко беше или речник, или брошура. Един друидски вестникар пишеше два пъти седмично тъмните летописи на няколко неизвестни на нацията обезумели хора и разказваше за небесни чудеса, извършени от мошеници и мошенички в някакви бордеи, други бивши друиди, облечени в черно, почти умиращи от яд и глад, се оплакваха в хиляди писания, че вече не им позволяват да мамят хората и че това право е предоставено на пръчове, облечени в сиво. Някои висши друиди печатаха клеветнически пасквили.

Амазан не знаеше нищо за тези неща, но дори да бе узнал, това никак не би го смутило, тъй като умът му бе зает единствено с вавилонската принцеса, с египетския цар и с нерушимата му клетва да не обръща никакво внимание на ухажванията на дамите, в която и страна да го отведе мъката му.

Цялото това лекомислено и невежо простолюдие, винаги склонно да довежда до крайност естественото любопитство на човешкия род, се тълпеше дълго пред ликорните му. Жените обаче, като по-съобразителни, насилваха вратите на странноприемницата, за да видят господаря на ликорните.

Амазан изрази пред съдържателя известно желание да посети двореца; обаче няколко безделници от доброто общество, които случайно се намираха там, му казаха, че това вече не е на мода, че времената са се променили и че сега развлечения има само в града. Той

беше поканен още същия ден на вечеря в дома на една дама, чиято духовитост и дарования бяха известни и извън родината ѝ и която бе пътувала из някои от страните, през които Амазан беше минал. Той много хареса тази дама и събраното в дома ѝ общество. Свободата беше в рамките на приличието, веселостта небе прекалено шумна, у учените нямаше нищо отблъскващо, а в остроумието нямаше злъч. Той видя, че изразът „добро общество“ не е празна дума, макар че често бива присвояван без право. На следния ден обядва в не по-малко приятно общество, но много по-отдадено на наслади. Колкото повече беше доволен от сътрапезниците си, толкова повече го харесваха и те. Амазан чувстваше как сърцето му се размеква и се разтапя, както благовонията в неговата родина се разтапят бавно на тих огън и издават прекрасно ухание. След обяда го заведоха на едно очарователно зрелище, което друидите порицаваха, защото им отнемаше всички зрители, на които най-много държаха. Това зрелище се състоеше от приятни стихове, прекрасни песни, танци, които изразяваха поривите на душата, и гледки, които мамеха и очароваха очите. Този вид забавление, което събираше толкова изкуства, имаше чуждо наименование: наричаха го „опера“, което някога, на езика на седемте хълма, означаваше „труд, грижа, занятие, производство, предприятие, работа, сделка“. Тази сделка го възхити. Особено го очарова едно момиче с мелодичния си глас и с прелестите, които го съпровождаха. След зрелището това момиче на сделките му бе представено от новите му приятели. Амазан му подари цяла шепа диаманти. То му беше толкова благодарно, че не го остави до края на деня. Амазан вечеря с него и през време на вечерята забрави въздържанието си; след вечерята забрави и клетвата си да бъде винаги безчувствен към красотата и непреклонен и към най-нежните ухажвания. Какъв пример на човешка слабост!

Тъкмо по това време красивата вавилонска принцеса пристигна с феникса, прислужницата си Ирла и своите двеста гангейски конници, които яздеха на ликорни. Трябваше доста дълго да чака, докато им отворят градските врати. Най-напред тя запита дали най-хубавият, най-храбрият, най-духовитият и най-верният мъж е още в града. Градските управници веднага разбраха, че говори за Амазан. Формозанта поиска да я заведат в странноприемницата, където любимият ѝ бе отседнал. Принцесата влезе с тръпнещо от любов сърце, цялата ѝ душа бе

изпълнена с неизразимата радост, че най-после отново ще види своя любим, образец на вярност. Нищо не можа да ѝ попречи да влезе в стаята му; завесите на леглото бяха отворени и тя видя красивия Амазан заспал в прегръдките на една черноока красавица. И двамата имаха много голяма нужда от почивка.

Формозанта нададе вик на болка, който прокълтя из цялата къща, но не можа да събуди нито братовчед си, нито момичето на сделката. Тя припадна в прегръдките на Ирла. Щом дойде на себе си, принцесата излезе от тази съдбоносна стая изпълнена с мъка и ярост. Ирла се осведоми кое е това младо момиче, което прекарва тъй приятни часове с красивия Амазан. Казаха ѝ, че тази млада девойка е много услужливо момиче на сделката, което освен своите дарования притежава и способността да пее с доста голяма грация.

— О, справедливи Небеса! О, всемогъщи Орозмад! — викаше красивата вавилонска принцеса, обляна в сълзи. — От кого съм измамена аз и заради кого! Значи, този, който заради мен е отблъснал толкова принцеси, ме изоставя заради една галска комедиантка! Не, не бях могла да преживея това оскърбление!

— Госпожице — каза ѝ Ирла, — такива са всички младежи от единия до другия край на света. Дори да бъдат влюбени в красавица, слязла от небето, в известни моменти ще ѝ изневерят с някоя кръчмарска прислужница.

— Свършено е — рече принцесата. — До края на живота си няма да го видя. Да тръгнем още този миг, нека впрегнат ликорните!

Фениксът я заклинаше да почака поне докато се събуди Амазан, за да може той да поговори с него.

— Амазан не заслужава това — възрази принцесата. — Вие ме оскърбявате жестоко; ще си помисли, че съм ви помолила да го упрекнете и че желая да се помиря с него. Ако ме обичате, не прибавяйте нова обида към обидата, която той ми нанесе.

Фениксът, който в края на краищата, дължеше живота си на дъщерята на вавилонския цар, не можеше да не ѝ се подчини. И така, Формозанта замина с цялата си свита.

— Къде отиваме, госпожице? — запита я Ирла.

— Нямам представа — отвърна принцесата. — Ще поемем по първия път, на който попаднем, ще бъда доволна, стига да избягам от Амазан завинаги.

Фениксът, който беше по-мъдър от Формозанта, защото у него нямаше страсти, я утешаваше по пътя. Кротко ѝ изтъкваше, че е доста тъжно да наказваш себе си заради вината на друг; че Амазан ѝ е дал достатъчно бляскави и многобройни доказателства за вяност, за да може да му прости, че се е забравил само за миг; че е праведник, комуто е липсвала благодатта на Орозмад, че отсега нататък ще бъде още по-постоянен в любовта и добродетелите си, че желанието му да изкупи вината си ще го издигне над самия него, и че ще бъде още по-щастлива от това, че много велики принцеси преди нея са прощавали подобни прегрешения и това им е донасяло само добро. Привеждаше ѝ примери, той владееше до такава степен изкуството да разказва, че най-после сърцето на Формозанта се смири и успокои. Съжеляваше, че е тръгнала веднага и намираше, че ликорните ѝ препускат прекалено бързо. Но не смееше да се върне обратно. Разкъсвана между желанието да прости и желанието да покаже гнева си, между любовта и суетността си, тя оставяше ликорните да тичат; както ѝ бе предсказал гадателят на баща ѝ, Формозанта тръгна да обикаля света.

Когато се събуди, Амазан научи за пристигането и заминаването на Формозанта и феникса, научи за отчаянието и гнева на принцесата. Казаха му, че се е заклела никога да не му прости.

— Тогава на мен не ми остава друго — извика той, — освен да я последвам и да се самоубия пред краката ѝ.

Приятелите му от доброто общество на безделниците се стекоха пред него, когато тази случка се разчу, изтъкнаха му, че за него би било несравнимо по-добре да остане при тях, че нищо не може да се сравни с приятния живот, който водят, заобиколени от изкуства и отдадени на спокойни и изискани наслади, че доста чужденци и дори царе са предпочитали тази почивка, изпълнена с тъй приятни и очарователни развлечения, пред родината и трона си, че при това и колата му е разбита и един дърводелец му правел каляска по новата мода, че най-добрият шивач в града вече му скроил десетина най-модерни костюма, че най-духовитите и мили дами в града, в чиито домове се играят отлични комедии, вече са си запазили дни, за да дадат приеми в негова чест. През това време момичето на сделките правеше тоалета си, пиеше шоколад, смееше се, пееше и закачаше красивия Амазан, който най-после си даде сметка, че умът ѝ е колкото на едно пате. Тъй като искреността, сърдечността, откровеността, както и великодушието и

храбростта бяха основните черти на този велик принц, той бе разказал нещастията си и пътуванията си на своите приятели. Те знаеха, че е втори братовчед на принцесата, осведомени бяха за злополучната целувка, която тя бе дала на египетския цар.

— Между роднини такива дребни лудории се прощават — казаха му те, — защото иначе хората биха прекарали живота си във вечни разправии.

Но нищо не разколеба решението му да тръгне след Формозанта. Неговата кола обаче не беше още готова и той трябваше да прекара още три дни сред безделниците в празненства и развлечения. Най-после Амазан се сбогува с тях, прегърна ги и ги накара да приемат най-добре монтираните диаманти на своята страна, като им заръча да продължават да бъдат винаги лекомислени и безгрижни, защото това ги прави още по-приятни и щастливи.

— Германците — каза той — са старците на Европа, народите на Албион са зрелите хора, а жителите на Галия са децата и аз обичам да играя с тях.

ГЛАВА XI

Неговите водачи без труд откриха пътя, по който бе поела принцесата, тъй като навсякъде се говореше само за нея и за нейната голяма птица. Всички жители бяха още удивени и във възторг. Населението на Далмация и на Анконските блата изпита след това не чак толкова радостна изненада, когато видя цяла къща да лети във въздуха, бреговете на Лоара, Дордопа, Гарона и Жиронда още кънтяха от възторжени поздравления.

Когато Амазан стигна в подножието на Пиренеите, управниците и друидите от този край го накараха въпреки волята му да види един танц, наречен тамбурен. По щом премина Пиренеите, Амазан вече не видя нито веселост, нито радост. От време на време чуваше по някоя песен, но всички песни бяха тъжни, жителите стъпваха тежко, с броеници в ръце и с кама, затъкната в пояса. Цялата нация, облечена в черно, изглеждаше, като че ли е в траур. Когато слугите на Амазан запитваха за нещо хората по пътя, те им отговаряха със знаци, когато влезеха в някоя странноприемница, съдържателят им казваше с две думи, че няма нищо в хана му и че могат да пратят човек на няколко мили оттам да потърси това, от което пътниците имат неотложна нужда.

Когато питаха някой от тези мълчаливци дали е видял да минава красивата вавилонска принцеса, той отговаряше не така кратко:

— Видяхме я, не е толкова хубава, защото само мургавите са красиви: тя има гърди като от алабастър, което е най-отвратителното нещо на света и което почти не се среща в нашата страна.

Амазан приближаваше провинцията, оросявана от Бетис^[1]. Не бяха изминали повече от дванадесет хиляди години, откакто тиренците бяха открили тази страна, горе-долу по същото време, когато бяха открили и големия остров Атлантида, потънал в океана няколко века по-късно. Тиренците обработвали тази земя, която местните жители оставяха необработена, като твърдяха, че те не трябва да се занимават с нищо и че техните съседи, галите, трябва да дойдат да работят

земите им. Тиренците бяха довели със себе си палестинци, които по онова време обикаляха из всички страни, стига да можеше да се спечели някаква пара. Тези палестинци заемаха пари с петдесет на сто лихва и бяха събрали в себе си почти цялото богатство на страната. Това накара народите, населяващи Бетика^[2], да помислят, че палестинците са магьосници, а всички онези, които биваха обвинени в магия, бяха безмилостно изгаряни от една дружина друиди, които се наричаха „изследвачи“ или „антропокаи“^[3]. Тези жреци обличаха жертвите си в карнавални дрехи, заграбваха имотите им и благочестиво четяха собствените молитви на палестинците, докато ги печеха на тих огън.

Вавилонската принцеса слезе на земята в града, който оттогава се нарича Севиля. Намерението ѝ беше да тръгне с кораб по Бетис, за да се завърне във Вавилон през Тир, където да види цар Белус, баща си, и да забрави, ако може, своя неверен любим или пък да му поиска ръката. Тя повика при себе си двама палестинци, които се занимаваха с всички сделки на двореца. Те трябваше да ѝ доставят три кораба. Фениксът уговори с тях всичко необходимо.

Съдържателката на хана беше много набожна, а нейният съпруг, не по-малко набожен, беше от „приближените“, тоест шпионин на друидите-изследвачи или антропокаи. Той не пропусна да уведоми друидите, че в хана има една магьосница и двама палестинци, които сключват договор с дявола, преобразен като голяма златна птица. Когато научиха, че дамата притежава огромно количество диаманти, изследвачите веднага решиха, че е магьосница, почакаха да се стъмни, за да заключат отвън двестата конници и ликорните, които спяха в обширните обори, тъй като изследвачите са страхливци.

След като залостиха добре вратите, те заловиха принцесата и Ирла, но не можаха да хванат феникса, който отлетя като стрела навън. Той беше сигурен, че ще намери Амазан някъде по пътя от Галия за Севиля.

Срещна го на границата на Бетика и му разказа за нещастieto на принцесата. Амазан не можа да продума дума, толкова бе потресен и разярен. Той облече стоманена, инкрустирана със злато броня, златен шлем, увенчан с чаплени и щраусови пера, и се въоръжи с дълго дванадесет стъпки копие, две къси метателни копия и един от онези мечове, които се наричат „светкавични“ и с които с един удар може да

се разреже дърво, скала или друид. Това беше старинното въоръжение от Магог^[4], което сестра му Алдея му бе подарила, когато той посети Скития; малобройните воители, които го придружаваха, също възседнаха ликорните си.

Прегръщайки своя скъп феникс, Амазан му каза само тези тъжни думи:

— Аз съм виновен. Ако не бях легнал с онова момиче на сделките в града на безделниците, красивата вавилонска принцеса нямаше да бъде в толкова ужасно положение. Да полетим срещу антропокаите!

Скоро той влезе в Севиля. Хиляда и петстотин алгуасили пазеха вратите на хана, където бяха затворени двестата гангейци с ликорните им, без да имат какво да ядат. Всичко бе готово за жертвоприношението, при което щяха да умъртвят вавилонската принцеса, нейната прислужница Ирла и двамата богати палестинци.

Великият антропокай, заобиколен от своите малки антропокай, вече седеше на свещения съдийски стол, цяла тълпа севилци, които носеха броеници на пояса си, бяха склучили безмълвно ръце. Доведоха красивата принцеса, Ирла и двамата палестинци с вързани на гърба ръце и облечени в маскарадни мантии.

През един тавански прозорец фениксът влезе в тъмницата, където гангейците бяха почнали вече да разбиват вратите. Непобедимият Амазан ги разбиваше отвън. Те излязоха въоръжени, възседнали ликорните си. Амазан застана начело на тази войска. Без особени усилия той разпръсна алгуасилите, „приближените“ и жреците антропокай; всяка ликорна пробождаше по десетина от тях наведнъж. Светкавичният меч на Амазан разсичаше на две всички, които се изпречваха пред него. Множеството, в черни плащове и мръсночервени наметала, бягаше, като държеше в ръце броеници, благословени *rog amor de Dios*^[5].

Амазан хвана собственоръчно великия изследвач, както седеше на съдийското си кресло, и го хвърли върху кладата, приготвена на четиридесет стъпки по-настрани; хвърли върху нея един след друг и останалите дребни изследвачи. След това коленичи в краката на Формозанта.

— О, колко сте мил — каза тя — и как бих ви обожавала, ако не бяхте ми изневерил с онова момиче на сделките.

Докато Амазан се помиряваше с принцесата, докато гангейците хвърляха на кладите труповете на всички антропокаи и пламъците се издигаха до облаците, в далечината се зададе някаква войска. Един стар монарх, с корона на глава, се приближаваше в кола, теглена от осем мулета, запретнати с въжета, а след него се точеха още сто такива коли. Те бяха заобиколени от важни личности в черни и малинови плащове, които яздеха на хубави коне, голямо множество хора с мазни коси следваха пеша, пазейки пълно мълчание.

Амазан веднага строи около себе си своите гангейци и препусна напред с наведено копие. Щом го забеляза, кралят свали короната си, слезе от колата, целуна стремето на Амазан и му каза:

— Пратенико Божи, вие сте отмъстителят на човешкия род, освободител на моята родина, мой закрилник. Тези свети чудовища, които вие премахнахте от лицето на земята, бяха мои господари в името на стареца на седемте хълма, бях принуден да търпя тяхната престъпна власт. Моят народ би ме изоставил, ако се бях опитал дори само да смекча техните отвратителни жестокости. Днес аз дишам свободно, царувам и това дължа на вас.

След това почтително целуна ръката на Формозанта и настойчиво я помоли да благоволи да се качи заедно с Амазан, Ирла и феникса в неговата каляска, теглена от осем мулета. Двамата палестинци, bankerите на двореца, които още лежах по очи от страх и признателност, се изправиха и дружината, възседнала ликорни, последва краля на Бетика до двореца му.

Тъй като достойнството на краля на един сериозен народ изискваше мулетата му да вървят ходом, Амазан и Формозанта имаха време да му разкажат своите приключения. Кралят разговаряше също и с феникса, възхищаваше му се и го целуна сто пъти. Той разбра колко невежи, груби и варварски са западните народи, които ядат животни и не разбират вече техния език, разбра, че единствено гангейците са запазили природните качества и първоначалното достойнство на човеци. Но той особено наблягаше, че от всички смъртни най-големи варвари са онези изследвачи-антропокаи, от които Амазан бе избавил света. Той не преставаше да го благославя и да му благодари. Красивата Формозанта вече постепенно забравяше приключението с момичето на сделките и душата ѝ бе изпълнена единствено с добродетелите на героя, който ѝ бе спасил живота. Амазан, след като

научи колко невинна е била целувката, дадена на египетския цар, и как е бил възкресен фениксът, плуваше в блаженство, опиянен от най-бурна любов.

Обядваха в двореца, където яденето беше доста лошо. Бетикските готвачи бяха най-лошите в Европа, Амазан посъветва царя да си вземе готвачи от Галия. По време на вечерята музикантите на царя изпълниха прочутата мелодия, която след векове стана известна като *Folies d'Espagne*. След обедата говориха за работа.

Кралят запита красивия Амазан, красивата Формозанта и красивия феникс какво възнамеряват да правят.

— Колкото до мен — отговори Амазан, — намерението ми е да се завърна във Вавилон, тъй като съм наследник на вавилонския престол, и да поискам от вуйчо си Белус ръката на моята втора братовчедка, несравнимата Формозанта, освен ако тя предпочита да живее с мен в страната на гангейците.

— Несъмнено моето намерение е — рече принцесата — никога да не се разделям от моя втори братовчед; но смятам, че се налага да се завърна при царя, моя баща, още повече, че той ми разреши да отида само на поклонение в Басра, а аз обиколих света.

— Аз пък — каза фениксът — ще следвам навсякъде тези двама нежни и благородни влюбени.

— Прави сте — рече кралят на Бетика. — Но връщането ви във Вавилон не е тъй лесно, както си мислите. Всеки ден получавам сведения за тази страна от тиренските кораби и от моите палестински банкери, които са в кореспонденция с всички народи по земята. Всичко живо по Ефрат и по Нил е грабнало оръжие.

Скитският цар начело на триста хиляди воители, всички на коне, иска да си възвърне наследството на жена си — вавилонския престол. Египетският цар и царят на Индия също опустошават бреговете на Тигър и Ефрат, всеки начело на триста хиляди войници, за да си отмъстят, задето са се подиграли с тях. Докато египетският цар е извън страната си, неговият враг, етиопският цар, разорява Египет с триста хиляди войници, а вавилонският цар има още само шестстотин хиляди души на бойна нога, за да се защитава.

— Признавам — продължи кралят, — че когато чувам за тези огромни войски, които Изтокът бълва, и за тяхното удивително великолепие, като ги сравнявам с нашите малки войски от по двадесет-

тридесет хиляди войници, които е толкова трудно да се облекат и изхранят, склонен съм да вярвам, че Изтокът е бил създаден доста преди Запада. Струва ми се, че едва завчера сме излезли от хаоса и вчера — от варварството.

— Ваше величество — рече Амазан, — понякога тези, които са започнали последни кариерата си, надминават онези, които са я започнали първи. В моята страна мислят, че човекът произхожда от Индия, но аз съвсем не съм уверен в това.

— А какво мислите вие по този въпрос — каза кралят на Бетика, като се обърна към феникса.

— Ваше величество — отвърна фениксът, — аз съм още много млад, за да бъда осведомен за древността, Живял съм само около двадесет и седем хиляди години. Но баща ми, който живя пет пъти по-дълго, ми казваше, че научил от баща си, че източните страни са били винаги по-населени и по-богати от другите. Той бил чувал от своите прадеди, че поколенията на всички животни водят началото си от бреговете на Ганг. Колкото до мен, аз не съм толкова суетен, за да поддържам това мнение, не мога да повярвам, че албионските лисици, съселите в Алпите и вълците в Галия са дошли от моята страна, и също така не вярвам, че боровете и дъбовете във вашите страни произлизат от палмите и кокосовите дървета на Индия.

— Но откъде идваме тогава? — запита кралят.

— Нямам понятие — отговори фениксът. — Бих желал само да зная къде ще могат да отидат красивата вавилонска принцеса и моят мил приятел Амазан.

— Много се съмнявам — каза кралят — че със своите двеста ликорни той ще бъде в състояние да си пробие път през толкова войски от по триста хиляди войници всяка.

— Защо не? — възкликна Амазан.

Кралят на Бетика почувства героичното на израза „защо не?“, но смяташе, че само героичното не е достатъчно срещу безбройни войски.

— Съветвам ви — каза той — да отидете при етиопския цар. Аз съм във връзка с този черен владетел чрез моите палестинци. Ще ви дам препоръчителни писма до него. Тъй като е враг на египетския цар, той ще бъде много щастлив да ви има за съюзник. Мога да ви помогна с две хиляди души, много невзискателни и много храбри. Само от вас

ще зависи да наберете още толкова от хората, които живеят, или по-скоро скачат, в подножието на Пиренеите и се наричат баски или баскони. Изпратете един от вашите воители с ликорната си и няколко диаманта. Няма баск, който да не напусне замъка, тоест колибата на баща си, за да постъпи на ваша служба. Те са неуморими, храбри и шегобийци, ще останете много доволен от тях. Докато ги чакате да дойдат, ние ще ви устроим празненства и ще ви приготвим кораби. Не мога достатъчно да изразя благодарността си за услугата, която ми направихте.

Амазан се радваше на щастието, че е намерил отново Формозанта и че се наслаждава в мир на целия чар на помирието с любимата, който струва почти толкова, колкото и зараждащата се любов.

След малко пристигна цяла дружина от горди и весели баскони, които танцуваха под звуците на тамбурен, друга дружина от горди и важни бетикийци беше вече готова. Старият мургав крал разцелува нежно двамата влюбени. Заповяда да натоварят на корабите им оръжие, легла, фигури и дъски за шахмат, черни дрехи, къдрави яки, лук, овце, кокошки, брашно и много чесън, като им пожела щастливо пътуване, вярна любов и победи.

Флотилията се приближи до брега, където според преданието много векове по-късно финийската Дидона, сестра на Пигмалион и съпруга на Сихей, след като напуснала града Тир, дошла да основе великолепия град Картаген, при което нарязала една волска кожа на ивици, както твърдят най-сериозните древни автори, които никога не разказват басни, и както ни уверяват професорите, които пишат за малките деца, макар че преди всичко в Тир никога не са живели личности на име Пигмалион, Дидона или Сихей, тъй като това са чисто гръцки имена, и макар че по онези времена в Тир е нямало цар.

Разкошният Картаген не беше още морско пристанище. На брега имаше само няколко нумидийци, които сушеха риба на слънце. Плуваха покрай брега на Бизацена и на Големия и Малкия Сирт, плодородни земи, които по-късно станаха Киренайка и Великия Херсонес.

Най-после стигнаха до първото устие на свещената река Нил. На края на тази плодородна земя пристанището Каноп приемаше вече корабите на всички търговски нации, без някой да знае дали богът

Каноп е основал града, или жителите са измислили този бог, нито дали звездата Каноп е дала името си на града, или градът е дал името си на звездата. Всичко, което се знаеше, беше, че градът и звездите са много стари, и това е всичко, което може да се знае за произхода на нещата, от каквото и естество да са те.

Там именно етиопският цар, който беше опустошил цял Египет, видя непобедимия Амазан и възхитителната Формозанта да слизат от кораба. Той взе младежа за бог на войната, а девойката — за богиня на красотата. Амазан му предаде препоръчителното писмо на краля на Бетика. Най-напред етиопският цар устрои в негова чест великолепни празненства, според неотменимия обичай на героичните времена. След това поговориха как да изтребят тристата хиляди войници на египетския цар, тристата хиляди на индийския император и тристата хиляди на скитския хан, които обсаждаха огромния, горд и сластолюбив град Вавилон.

Двете хиляди бетикийци, които Амазан водеше със себе си, му казаха, че нямат нужда от етиопския цар, за да помогнат да се освободи Вавилон, достатъчно било, че техният крал им е заповядал да отидат да го освободят и че само те били достатъчни за този поход.

Басконите казаха, че са вършили много подобни походи, че сами ще разбият египтяните, индийците и скитите и че не желаят да воюват заедно с бетикийците, освен ако те останат в ариергарда.

Двестата гангейци се разсмяха от самохвалството на съюзниците си и твърдяха, че само със сто ликорни ще обърнат в бягство всички царе на земята. Прекрасната Формозанта ги усмири с очарователни и благоразумни слова. Амазан представи на черния монарх своите гангейци и своите ликорни, бетикийските и басконските си съюзници, както и красивата си птица.

Скоро всичко бе готово, за да тръгнат на поход. Щяха да минат през Мемфис, Хелиополис, Арсиное, Петра, Артемита, Сора, Апамея, за да отидат да нападнат тримата царе и да започнат онази паметна война, пред която всички войни, които хората са водили оттогава насам, изглеждат като борби на петли и пѣдпѣдъци.

Всички знаят как етиопският цар се влюби в красивата Формозанта и как я изненада в леглото, когато сладкият сън затваряше дългите ѝ мигли. Всички си спомнят, че Амазан, който видя това, помисли, че нощта ляга при деня. Не е неизвестно също така, че

възмутен от това оскърбление, Амазан веднага извади светкавичния си меч и отрязва престъпната глава на нахалния негър, а след това прогони всички етиопци от Египет. Нали тези чудеса са записани в книгата на египетските летописи? Стоустата мълва разгласи победите, които той нанесе на тримата царе начело на своите бетикийски и басконски воители и на своите ликорни. Той върна красивата Формозанта на баща ѝ и освободи цялата свита на любимата си, която египетският цар беше заробил. Великият хан на скитите се призна за негов васал и бракът му с принцеса Алдея бе потвърден. Признат за наследник на вавилонското царство, непобедимият и благороден Амазан, придружен от своя феникс, влезе тържествено в града в присъствието на сто царе, които му плащаха дан. Празненствата около женитбата му надминаха онези, които цар Белус беше устроил. На масата сервираха опечен бика Алис. Египетският цар и царят на Индия наливаха вино на двамата съпрузи, а тази сватба беше възпята от петстотин велики вавилонски поети.

О, музи, които винаги призоваваме в началото на произведенията си, аз се обръщам към вас едва на края. Напразно ме упрекат, че чета благодарствена молитва, без да съм казал „благослови Господи“ в началото. О, музи, вие все пак не ще откажете да бъдете мои покровителки. Попречете на дръзките подражатели да развалят с басните си истините, с които съм, поучавал смъртните в този верен разказ, тъй както се осмелиха да фалшифицират „Кандид“, „Наивникът“ и целомъдрените приключения на целомъдрената Жана, които един бивш капуцински калугер обезобрази в батавските издания със стихове, достойни за капуцински калугер. Нека не напакосят на моя печатар, който е обременен с многобройно семейство и едва има с какво да купи букви, хартия и мастило.

О, музи, наложете мълчание на този отвратителен Коже, професор по дърдорене в колежа „Мазарен“, който остана недоволен от назидателните слова на Велизарий и император Юстиниан и написа долни, клеветнически пасквили срещу тези двама велики мъже. Запушете устата на онзи педант Ларше, който, без да знае и дума старовавилонски, без да е пътувал като мен по бреговете на Ефрат и Тигър, има безсрамието да твърди, че красивата Формозанта, дъщеря на най-великия цар на света, и принцеса Алдея, и всички жени от този почитан двор, водени от религиозни чувства, ходели да правят любов с

всички коняри в Азия за пари, и то в големия вавилонски храм. Този колежански развратник, ваш враг и враг на приличието, обвинява красивите египтянки от Мендес, че се любели само с пръчове, и по този случай тайничко се готви да обиколи Египет, за да може най-после да изживее приятни приключения.

Тъй като не познава нито съвременните, нито древните неща, той подхвърля, надявайки се да се вмъкне при някоя бабичка, че на осемдесетгодишна възраст нашата несравнима Нинон^[6] спяла с абата Жедоан, член на Френската академия и на Академията за надписи и художествена литература. Никога не е чувал за абат Шатоньоф и го смесва с абат Жедоан. Той не познава както Нинон, така и вавилонските момичета.

О, музи, дъщери на небето, вашият враг Ларше прави дори нещо повече: той възхвалява педерастията, осмелява се да твърди, че всички хлапаци в моята страна се подлагат на това безчестие. Той смята, че ще се спаси, като увеличава броя на виновните.

Благородни и целомъдрени музи, вие, които еднакво ненавиждате педантизма и педерастията, защитете ме от господин Ларше!

А вие, многоуважаеми господин Алиборон, наречен Фрерон, бивш тъй наречен йезуит, чийто Парнас е ту в Бисетр^[7], ту в кръчмата на ъгъла, вие, към когото са се отнесли така справедливо на всички европейски сцени в почтената комедия „Шотландката“^[8], вие, достоен син на свещеника Дефонтен, роден от неговата любов с едно от онези красиви деца, носещи меч и превръзка, подобно на сина на Венера, и които като него се издигат във въздуха, макар че винаги стигат само до комина, драги мой Алиборон, към когото винаги съм изпитвал толкова нежни чувства, вие, който ме размивахте цял месец наред по времето на „Шотландката“, препоръчвам ви моята „Вавилонска принцеса“, говорете лошо за нея, за да я четат хората.

Няма да ви забравя тук и вас, черковни вестникарю, знаменит оратор на гърчещите се праведници, баща на църквата, основана от абат Бешеран и Абраам Шоме, не пропускайте да споменете във вашите вестничета колкото благочестиви, толкова и красноречиви и разумни, че вавилонската принцеса е еретичка, деистка и безбожница. Особено се постарайте да накарате господин Рибалие да нареди така, че Сорбоната да осъди „Вавилонската принцеса“. Ще доставите

голямо удоволствие на моя издател, комуто подарих тази малка история.

[1] Бетис — древното име на р. Гвадалквивир. ↑

[2] Бетика — стара испанска провинция, приблизително днешна Андалузия. ↑

[3] Антропокаи. (гр.) — букв. човекогорители. ↑

[4] В европейските средновековни легенди Магог е възплъщение на неверниците. ↑

[5] С любов към Бога (исп.). — Б. пр. ↑

[6] Нинон дьо Ланкло (1620–1705) — светска дама, известна с блестящия си ум. ↑

[7] Бисетр — парижка лудница. ↑

[8] „Шотландката“ — комедия от Волтер, в която той осмива своя враг Фрерон. ↑

БЕЛИЯТ БИК

ГЛАВА I

КАК ПРИНЦЕСА АМАЗИДА СРЕЩНА ЕДИН ВОЛ

Младата принцеса Амазида, дъщеря на Амазис, цар на Танис в Египет, се разхождаше с придворните си дами по пътя за Пелуза. Тя бе потънала в дълбока печал, сълзи течаха от хубавите ѝ очи. Всички знаят каква бе причината за мъката ѝ и колко тя се боеше да не би със скръбта си да раздразни царя, своя баща. Старецът Мамбрес, бивш маг и фараонски евнух, беше с нея и почти никога не я оставяше сама. Възпитаваше я още от самото ѝ рождение и ѝ преподаваше всичко, което една красива принцеса трябва да знае за египетските науки. Умът на Амазида бе равен на красотата ѝ. Тя беше толкова разумна и нежна, колкото и очарователна и тази именно чувствителност ѝ струваше толкова сълзи.

Принцесата беше на двадесет и четири години; магът Мамбрес беше около хиляда и триста годишен. Именно той, както е известно, бе водил с великия Мойсей онзи прочут спор, в който победата дълго се колебаела между тези двама дълбоки философи. Ако Мамбрес загуби спора, това се дължеше само на очевидната закрила на небесните сили, които бяха благосклонни към неговия противник; трябваше да се намесят боговете, за да бъде победен Мамбрес.

Амазис го направи домоуправител на покоите на дъщеря си и той изпълняваше тази служба с обичайната си мъдрост; красивата Амазида го разнежваше с въздишките си.

— О, любими! О, мой млади и скъпи любими! — викаше тя понякога. — О, най-велики от всички победители, най-съвършен и най-красив от всички мъже! Как! От близо седем години ти изчезна от земята!. Кой бог те отне от твоята нежна Амазида? Ти не си мъртъв, учените пророци на Египет са съгласни с това. Но ти си мъртъв за мен, аз съм сама на земята, а земята е пуста. Какво странно чувство те накара да напуснеш трона и любимата си? Твоят престол беше първият

престол на света, това не е много нещо, но мен, аз, която те обожавам, о мой скъпи Н ...

Преди да изрече името, Мамбрес я прекъсна.

— Не смейте да произнасяте това съдбоносно име — каза ѝ мъдрият Мамбрес, стар евнух и маг на фараоните. — Може би някоя от вашите придворни дами ще ви чуе. Всички те са ви предани и всички красиви дами несъмнено държат да помогнат на благородната страст на красивата принцеса, но все пак може да се намери някоя бърлива измежду тях, а дори и някоя лукава. Знаете, че царят, вашият баща, който впрочем ви обича, се е закълел да заповяда да ви отрежат главата, ако произнесете това страшно име, което винаги е готово да се изплъзне от устата ви. Плачете, но мълчете. Този закон е прекалено строг, но вие сте възпитана в египетската мъдрост и трябва да умеете да сдържите езика си. Не забравяйте, че Харпократ^[1], един от нашите най-велики богове, държи винаги пръст пред устата си.

Красивата Амазида плачеше и не говореше вече. Както вървеше мълчаливо по брега на Нил, тя забеляза отдалеч една стара жена, облечена в сиви дрипи, седнала на една могилка до малка горичка край самата река. До нея стояха една магарица, едно куче и един козел. Срещу нея се бе изправила змия, която не беше като обикновените змии, защото очите ѝ бяха колкото живи, толкова и нежни, лицето ѝ бе благородно и привлекателно, а кожата ѝ блестеше с най-ярки и приятни цветове. Една огромна риба, която се подаваше наполовина от реката, беше не по-малко странен член на компанията. На един клон бяха кацнали един гарван и един гълъб. Всички тези същества, изглежда, водеха доста оживен разговор помежду си.

— Уви — каза си тихо принцесата, — тези същества сигурно си говорят за любовта, а на мен не ми е позволено да произнеса дори името на този, когото обичам.

В ръката си старицата държеше края на лека стоманена верижка, дълга около сто разтега, за нея бе завързан един бик, който пасеше на поляната. Бикът беше бял, закръглен, като извъртян на струг, и дори грациозен, нещо, което е доста рядко. Рогата му бяха от слонова кост. Той беше най-красивият бик, който някога е съществувал. Бикът на Пасифая, онзи, в който се е превъплътил Юпитер, за да отвлече Европа, не би могъл да се мери с това великолепно животно.

Прекрасната юница, в каквато е била превърната Изида, едва ли би била достойна за него.

Щом видя принцесата, бикът се втурна към нея с бързината на млад арабски кон, който преминава обширните равнини и реките на древната Саана, за да стигне до блестящата кобила с наострени уши, господарка на сърцето му. Старицата напрягаше сили, за да задържи бика, змията съскаше, за да го сплаши, кучето го гонеше и хапеше по хубавите му крака, магарицата се изпречи на пътя му, като се опитваше с ритници да го върне назад, голямата риба заплува срещу течението на Нил и скачайки над водата, заплашваше да го погълне, козелът стоеше неподвижен, обхванат от страх, гарванът се въртеше около главата на бика, сякаш иска да му изкълве очите. Само гълъбът го съпровождаше, воден от любопитство, и го насърчаваше, като гугукаше тихичко.

Едно тъй необикновено зрелище върна Мамбрес към сериозни мисли. Междувременно, като теглеше след себе си веригата заедно със старицата, белият бик стигна до принцесата, която бе обхваната от почуда и страх. Той се хвърли в краката ѝ, целуна ги, започна да пролива сълзи и да я гледа с очи, в които се четеше смесица от нечувана мъка и радост. Не смееше да мучи от страх да не изплаши красивата Амазида. Не можеше да говори. Не можеше да използва гласа си тихо, нещо, което небето е позволило на някои животни, но всичките му действия бяха красноречиви. Той много се хареса на принцесата, която чувстваше, че едно малко забавление би могло да облекчи за няколко кратки мига най-мъчителната скръб.

— Какво мило животно! — каза тя. — Бих желала да го имам в обора си.

При тези думи бикът преви четирите си колене и целуна земята.

— Той ме разбира! — извика принцесата. — Показа, че иска да бъде мой. О, мой божествен маг, о, божествен евнух, дайте ми тази утеха, купете ми този красив херувим. Уговорете дена със старата, на която бикът несъмнено принадлежи. Искам това животно да бъде мое. Не ми отказвайте тази невинна утеха.

Всички придворни дами се присъединиха към молбите на принцесата. Мамбрес се трогна и отиде да поговори със старицата.

[1] Харпократ — египетският бог Хор. ↑

ГЛАВА II

КАК МЪДРИЯТ МАМБРЕС, БИВШ ВЪЛШЕБНИК НА ФАРАОНА, ПОЗНА СТАРИЦАТА И КАК БЕ ПОЗНАТ ОТ НЕЯ

— Госпожо — каза ѝ той, — знаете, че момичетата, особено принцесите, имат нужда да се забавляват. Царската дъщеря е луда за вашия бик. Моля ви да ѝ го продадете и той ще ви бъде платен в брой.

— Господарю — отговори му старицата, — това ценно животно не е мое. Аз и всичките животни, които виждате тук, сме натоварени да го пазим грижливо, да наблюдаваме всичките му постъпки и да докладваме за тях. Опазил ме Господ да ви продам това безценно животно!

При тези думи Мамбрес усети, че някакъв слаб лъч светлина проблесна в ума му, но не можеше още да разбере какво означава това. Вгледа се още по-внимателно в старицата със сивата мантия.

— Уважаема госпожо — каза ѝ той, — ако не се лъжа, виждал съм ви някога.

— Аз пък не се мамя — отвърна старицата, — видях ви, господарю, преди осемдесет години по време на пътуването, което направих от Сирия в Египет, няколко месеца след разрушаването на Троя, когато Хирам царуваше в Тир, а Нефер Керес — в древния Египет.

— О, госпожо — извика старецът, — вие сте височайшата гадателка от Ендор^[1].

— А вие, господарю — отговори му гадателката, като го прегърна, — сте великият Мамбрес от Египет.

— О, неочаквана среща! О, паметен ден! О, божествени повели! — извика Мамбрес. — Несъмнено по повеля на всемирното Провидение се срещаме в тази ливада край бреговете на Нил, близо до великолепия град Танис. Как, това сте вие, госпожо, тъй прочута по

бреговете на вашия малък Йордан, първата жена на света, която призовава сенките на мъртвите!

— Как, това сте вие, господарю, вие, който сте така прочут с уменията си да превръщате пръчките в змии, деня — в мрак и реките — в кръв!

— Да, госпожо, но поради напредналата ми възраст познанията и силата ми вече отслабнаха. Питам се отде сте получили този прекрасен бял бик и кои са тези животни, които заедно с вас бдят над него.

Старата се съсредоточи, вдигна очи към небето к после отговори с тези думи:

— Скъпи Мамбрес, ние двамата с вас имаме същата професия, но ми е изрично забранено да ви кажа какъв е този бик. Мога да задоволя любопитството ви относно другите животни. Ще ги познаете лесно по белезите им. Змията е онази змия, която убеди Ева да изяде една ябълка и да накара мъжа си също да яде от нея. Магарицата е онази, която проговори в един изровен път на Валаам, вашия съвременник. Рибата, която държи постоянно главата си над водата, е същата, която погълна Йона преди няколко години. Това куче е кучето, което следваше архангел Рафаил и младия Товий през време на пътуването им до Рагес в Медия по времето на великия Салманазар. Този козел е жертвеният козел, който изкупва всичките грехове на един народ, този гарван и този гълъб са били в Ноевия ковчег — голямо събитие, всемирно бедствие, за което цялата земя още нищо не знае. Ето че вече сте осведомен. Колкото до бика обаче, няма да ви кажа нищо.

Мамбрес слушаше със страхопочитание. След това той каза:

— Всевечният разкрива това, което желае и комуто желае, знаменита гадателко. Всички тези животни, които заедно с вас са натоварени да пазят, белия бик, са известни само на вашата благородна и приятна нация, която самата не е известна почти никому в света. Чудесата, които вие и вашите сънародници, аз и моите сънародници сме извършили, ще бъдат един ден предмет на съмнение и съблазън за мнимите мъдреци. За щастие истинските мъдреци, които ще бъдат подчинени на ясновидците в една малка част от света, ще вярват в тях и това е достатъчно.

Докато старият маг произнасяше тези думи, принцесата го дръпна за ръкава и му каза:

— Мамбрес, няма ли да ми купите този бик?

Потънал в дълбок размисъл, магът не отговори нищо и Амазида се разплака. Тогава тя се обърна сама към старата жена и ѝ каза:

— Мила старице, заклинам ви във всичко, което ни е най-скъпо на света, в името на баща ви, на майка ви, на кърмачката ви, които несъмнено са още живи, да ми продадете не само вашия бик, но също и гълъба, който, изглежда, много го обича. Колкото до другите ви животни, не ги искам, но аз съм момиче, което може да се разболее от огнища, ако не ѝ продадете този очарователен бял бик, който ще бъде за мен най-приятното нещо в живота ми.

Старицата почтително целуна ресните на прозрачната ѝ рокля и ѝ каза:

— Принцесо, моят бик не е за продан, вече казах това на вашия знаменит маг. Единственото, което бих могла да направя, за да ви помогна, е да го водя всеки ден да пасе близо до двореца ви, където ще можете да го галите, да му давате сухар и да го карате да танцува колкото си искате. Но той трябва непрекъснато да бъде под погледа на всичките животни, които са около мен и на които е заръчано да го пазят. Ако не се опита да избяга, те няма да му сторят никакво зло, но ако се опита още веднъж да скъса веригата си, както направи, когато ви видя, зло ще пати! Не отговарям за живота му. Тази голяма риба, която виждате там, непременно ще го погълне и ще го държи в корема си повече от три дни, или пък змията, която ви се струва може би доста блага и любезна, ще го ухапе смъртоносно.

Белият бик който отлично чуваше думите на старицата, но не можеше да говори, прие всички тези предложения с покорен вид. Легна в краката ѝ, измуча кротко, като гледаше нежно Амазида, сякаш искаше да ѝ каже: „Навестявайте ме понякога на ливадата.“ Тогава змията взе думата и каза:

— Принцесо, съветвам ви да изпълнявате сляпо всичко, което госпожица Ендора ви казва.

Магарицата също си каза думата и тя беше на мнението на змията. Амазида беше огорчена, че змията и магарицата говореха така добре, докато красивият бик, който имаше тъй благородни и нежни чувства, не можеше да ги изразява.

— Уви, това е най-обикновеното нещо и в двореца — каза тя тихичко, — всеки ден там виждаме красиви благородници, които не

умеят да разговарят, и простаци, които говорят самоуверено.

— Тази змия съвсем не е простачка — каза Мамбрес. — Не се мамете, тя е може би една от най-уважаваните личности на света.

Свечеряваше се и принцесата трябваше да се прибере в двореца, след като обеща да дойде на следния ден по същия час на ливадата. Нейните придворни дами бяха възхитени и не разбираха нищо от това, което бяха видели и чули. Мамбрес мислеше съсредоточено. Спомняйки си, че змията нарече старицата госпожица, принцесата заключи, че гадателката вероятно е девствена, и почувства известно огорчение, че и тя самата е още девствена, това огорчение, достойно за уважение, тя криеше така ревностно, както и името на любимия си.

[1] Гадателката на Ендор. — Към нея се обърна израелският цар Саул с молба да призове сянката на Самуил. (Библия, Царства, кн. I, гл. 28.) ↑

ГЛАВА III

КАК КРАСИВАТА АМАЗИДА ИМА ТАЕН РАЗГОВОР С ЕДНА КРАСИВА ЗМИЯ

Красивата принцеса заръча на своите дами да пазят в тайна всичко, което бяха видели. Всички ѝ обещаха да мълчат и действително пазиха тайна цял ден. Лесно можем да си представим, че Амазида спа много малко тази нощ. Някакво необяснимо очарование насочваше непрестанно мисълта ѝ към красивия бик. Щом остана сама със своя мъдър Мамбрес, тя му кама:

— О, мъдрецо, този бик ми завъртя главата.

— И моята мисъл е заета с него — отвърна Мамбрес. — Ясно виждам, че този херувим е далеч над своите подобни. Виждам, че тук има някаква голяма тайна, и се боя да не ни сполети беда. Вашият баща Амазис е буен и подозрителен, цялата тази работа изисква да се държите извънредно благоразумно.

— О — извика принцесата, — прекалено съм любопитна, за да мога да бъда благоразумна. Това е единствената страст, която може да съществува в сърцето ми, наред с изгарящата любов към онзи, когото изгубих. Как, не бих ли могла да науча какъв е този бял бик, който поражда такъв необикновен смут в душата ми?

— Госпожице — отвърна ѝ Мамбрес, — признавал съм ви вече, че моите знания намаляват, колкото повече напредвам в години. Много бих бил изненадан, ако змията не знае всичко онова, което вие така силно желаете да научите. Тя е умна, изразява се добре, отдавна е свикнала да се меси в работите на жените.

— О, несъмнено това е онази красива египетска змия, която поставя опашката си в устата си и която считаме за символ на вечността — рече Амазида. — Светът просветва, щом тя отвори очи, и потъмнява, щом ги затвори.

— Не, госпожице.

— Тогава тя е змията на Ескулап?

— Още по-малко.

— Може би е самият Юпитер във вид на змия?

— Съвсем не.

— О, разбирам, това е вашата пръчка, която някога сте превърнал в змия.

— Не е, казвам ви, госпожице. Но всички тези змии са от същото семейство. Нашата змия е много известна в страната си, там я считат за най-ловката змия, която някога е имало. Обърнете се към нея. Но във всеки случай предупреждавам ви, че това е много опасно начинание. Ако бях на ваше място, бих зарязал и бика, и магарицата, и змията, и рибата, и кучето, и козела, и гарвана, и гълъба, но вашата страст ви увлича. Всичко, което мога да направя, е да съжалявам и да се страхувам за вас.

Принцесата го помоли настойчиво да ѝ уреди среща насаме със змията. Мамбрес, който беше добросърдечен, се съгласи. Все така дълбоко замислен, той отиде да намери гадателката. Разказа ѝ за прищявката на принцесата така ловко, че успя да я убеди.

Старицата му каза, че Амазида е господарка, че змията е много възпитана и много любезна с дамите, и че тя с готовност би се отзовала на молбата ѝ и би отишла на срещата.

Старият маг се завърна и донесе на принцесата тази добра вест, но той все още се страхуваше от някакво нещастие и продължаваше да разсъждава дълбоко.

— Искате да говорите със змията, госпожице. Това може да стане тогава, когато ваше височество пожелае. Не забравяйте, че трябва много да я ласкаете, защото всички животни са изпълнени с честолюбие, а тя — още повече. Казват дори, че някога била изгонена от едно прекрасно място заради прекомерната си гордост.

— Никога не съм чувала за това — отвърна принцесата.

— Вярвам, че не сте чувала — съгласи се старецът. Тогава той ѝ разказа за всички слухове, които се носеха за тази знаменита змия.

— Но, госпожице, каквито и чудни приключения да е изживяла, вие можете да изтръгнете тайната от нея само като я ласкаете. В една съседна страна се разправя, че някога тя изиграла жестока шега на жените; справедливо е сега пък една жена да я изкуши.

— Ще направя каквото мога — каза принцесата.

И така, тя излезе от двореца заедно със своите придворни дами и добрия маг-евнух. Старицата вече бе извела белия бик да пасе на една ливада, доста далеч от двореца. Мамбрес остави Амазида и отиде да поговори с гадателката. Една от придворните дами заговори с магарицата, другите дами се забавляваха с козела, кучето, гарвана и гълъба. Колкото до голямата риба, която плашеше всички, по заповед на старицата тя се гмурна цяла във водата на Нил. Тогава змията отиде с красивата Амазида в една горичка и те имала следния разговор:

— Не бихте могла да си представите колко съм поласкана, госпожице, от честта, която ваше височество благоволява да ми окаже.

— Госпожо, вашето славно име, вашата изящна глава и блясъкът на вашите очи лесно ме накараха да потърся една среща насаме с вас. Научих от гласа на мълвата (ако тя не е измамна), че сте била благородна дама в небесните селения.

— Вярно е, госпожице, че заемах доста видно място там. Твърди се, че съм низвергната любимка, това е слух, който се носеше най-напред в Индия. Брамините първи написаха една дълга история за моите приключения. Не се съмнявам, че някой ден поетите на Севера ще създадат някоя доста странна епична поема от тези истории, защото в действителност това е всичко, което може да се направи. Но не съм чак толкова изпаднала и все още имам значителна власт на земното кълбо. Бих се осмелила дори да кажа, че цялата земя ми принадлежи.

— Вярвам ви, госпожо, защото хората казват, че имате дарбата да ги убеждавате във всичко, което желаете, а да се харесваш, значи да царуваш.

— Като ви гледам и слушам, госпожице, чувствам, че вие имате над мен същата власт, каквато се счита, че аз имам върху душите на толкова хора.

— Вие сте, струва ми се, любезен победител. Твърди се, че сте съблазнила много жени, като сте започнала с нашата обща майка, чието име не мога да си спомня.

— Упрекват ме несправедливо. Аз ѝ дадох най-добрия съвет на света. Тя ми правеше честта да има доверие в мен. Моето мнение беше, че тя и съпругът ѝ трябва да се тъпчат с плодове от дървото на познанието. Смятах, че това ще се хареса на господаря на всички неща. Едно тъй необходимо на човешкия род дърво не можеше да бъде посадено, за да остане неизползвано, така ми се струваше. Нима

господарят би искал да му служат невежи и глупци! Нима духът не е създаден, за да се просвещава и усъвършенства? Нима не трябва да се познава доброто и злото, за да се върши добро и да се избягва злото? Естествено, че трябваше да ми благодарят.

— Казват обаче, че ви сполетяло зло. Очевидно именно от онова време насам толкова министри са били наказани, загдето са давали добри съвети, и толкова истински учени и велики гении са били преследвани, загдето са писали неща, полезни за човешкия род.

— Очевидно моите врагове, госпожице, са ви разказали тези приказки. Те крещат, че не гледат с добро око на мен в двореца. Ето ви доказателство, че имам още голямо влияние там: те самите признават, че участвах в съвета, когато се касаеше да бъде поставен на изпитание праведният Йов, и че бях пак повикана, когато се взе решение да се измами едно царче на име Ахав, и само мен натовариха с тази поръчка.

— О, госпожо, не допускам, че вие можете да мамите. Но понеже сте все още на висока длъжност, мога ли да ви помоля за една услуга? Надявам се, че една тъй любезна дама като вас няма да ми откаже.

— Госпожице, вашите молби са заповеди за мен. Какво ще заповядате?

— Умолявам ви да ми кажете какъв е този красив бял бик, към който изпитвам в сърцето си непонятни чувства, които ме разнежват и плашат. Казаха ми, че вие може би ще благоволите да ме осведомите.

— Госпожице, любопитството е необходимо на човешката природа и особено на вашия прекрасен пол, без него хората биха тънали в най-позорно невежество. Винаги съм задоволявала, доколкото съм могла, любопитството на дамите. Обвиняват ме, че съм проявявала такава услужливост единствено за да гневя Господаря на всички неща. Заклевам ви се, че единствената ми цел ще бъде да ви направя услуга, но сигурно старицата ви е предупредила, че разкриването на тази тайна крие опасност за вас.

— О, това възбужда още повече любопитството ми.

— Всички красиви дами, на които съм правила услуги, са любопитни като вас.

— Ако сте чувствителна, ако всички същества трябва взаимно да си помагат, ако имате милост към една нещастница, не ми отказвайте.

— Сърцето ми се къса при тези думи. Трябва да задоволя любопитството ви, но не ме прекъсвайте.

— Обещавам ви.

— Имаше един млад цар, хубав като картина, влюбен, обичан...

— Млад цар! Хубав като картина, влюбен, обичан! А от кого? И какъв беше този цар? На каква възраст беше? Какво стана с него? Къде е? Къде е неговото царство? Как е името му?

— Ето че ме прекъсвате, а аз едва съм почнала да разказвам. Внимавайте, ако не се овладеете, вие сте загубена.

— О, извинете ме, госпожо, вече няма да проявявам такава невъздържаност.

— Този велик цар, най-милият и най-хубавият от всички хора, увенчан с победи във всичките си походи, често сънуваше, когато спеше, а когато забравяше сънищата си, искаше магите му да си спомнят за тях и да му кажат какво е сънувал, и ако не можеха да му кажат, заповядваше да ги обесят и това беше напълно справедливо. И така, скоро ще станат седем години, откакто сънува прекрасен сън, но когато се събуди, вече го беше забравил. Един млад, много опитен евреин му обясни съня му и този мил цар беше внезапно превърнат във вол, защото...

— Това е моят скъп Наву ...

Тя не можа да довърши думите си и припадна. Мамбрес, който слушаше отдалеч, я видя, че падна и помисли, че е мъртва.

ГЛАВА IV

КАК ИСКАХА ДА ПРИНЕСАТ ВОЛА В ЖЕРТВА И ДА ОСВОБОДЯТ ПРИНЦЕСАТА ОТ МАГИЯТА

Мамбрес изтича разплакан към нея. Змията беше разчувствана, тя не можеше да плаче, но съскаше плачевно и викаше: „Тя е мъртва!“ Магарицата повтаряше: „Тя е мъртва!“ Гарванът казваше същото. Всички други животни изглеждаха потиснати от скръб с изключение на рибата на Йона, която винаги беше безмилостна. Почетната дама и придворните дами пристигнаха, като си скубеха косите. Белият бик, който пасеше недалеч, чу писъците им, изтича към горичката, като теглеше след себе си старицата и мучеше тъй силно, че ревът му огласяше цялата околност. Напрасно всички дами пръскаха издъхващата Амазида с розова, карамфилова и миртова вода, със смирна, с балсам от Мека и я ръсеха с канела, джинджифил, мускат и сив кехлибар — тя не даваше признаци на живот. Но щом усети до себе си красивия бял бик, веднага дойде на себе си — още по-свежа, по-красива и по-жива от всякога. Тя разцелува сто пъти очарователното животно, което сладно навеждаше главата си над алабастровата ѝ гръд. Наричаше го свой господар, свой цар, свое сърце, свой живот. Обгърна с белите си като слонова кост ръце врата му, който беше по-бял и от сняг. Леката сламка се прилепва по-слабо към кехлибара, лозата се притиска по-слабо към бряста и бръшлянът — към дъба! Чуваше се сладкият шепот на въздишките ѝ, виждаха се очите ѝ ту святкащи от нежен пламък, ту замъглени от скъпоценните сълзи, които любовта изтръгва.

Можем да си представим в каква изненада изпаднаха почетната дама на Амазида и другите придворни дами. Щом се върнаха в двореца, те разказаха на любовниците си това странно приключение и всяка от тях описваше различни обстоятелства, като преувеличаваше

странните им особености, нещо, което допринася винаги за разнообразието на всички истории.

Щом Амазис, царят на Танис, се научи за това, царското му сърце пламна от справедлив гняв. Такава е била яростта на Минос, когато е узнал, че дъщеря му Пасифая е обсипвала с нежности бащата на Минотавърра. Така е изтръпнала Юнона, когато е видяла съпруга си Юпитер да гали красивата крава Йо, дъщеря на реката Инах. Амазис заповяда да затворят Амазида в стаята ѝ и постави стража от черни евнуси пред вратата ѝ, после събра тайния си съвет.

Великият маг Мамбрес седеше начело на съвета, но вече нямаше същото влияние както преди. Всички държавни министри заключиха, че белият бик е магьосник. А беше тъкмо обратното: той беше омагьосан, но в дворците винаги се мамят, когато се касае за тънки работи.

Решиха с вишегласие, че принцесата трябва да бъде освободена от магията, а белият бик и старицата да се принесат в жертва.

Мъдрият Мамбрес не искаше да се обяви срещу мнението на царя и на съвета. Нему принадлежеше правото да разтуря магии и затова той можеше да отложи жертвоприношението под някакъв благовиден предлог. Богът Апис беше току-що умрял в Мемфис. Богът-бик умира като всеки друг вол. Не беше позволено да се правят никакви заклинания и магии в Египет, докато не се намери друг вол, който да замести умрелия.

И така в съвета беше решено, че ще чакат да бъде избран нов бог в Мемфис.

Добрият стар Мамбрес чувстваше на каква опасност е изложена неговата скъпа принцеса, разбираше кой е нейният любим. Сричките На-ву, които се бяха изплъзнали от устата ѝ, бяха разкрили тайната пред мъдреца.

В Мемфис по това време царуваше вавилонската династия. Вавилон бе запазил още тази останка от своите предишни завоевания, направени по времето на най-великия цар на света, на когото Амазис беше смъртен враг. Мамбрес имаше нужда от цялата си мъдрост, за да лъкатуши сред толкова опасности. Ако цар Амазис откриеше в кого е влюбена дъщеря му, това щеше да бъде смърт за нея, защото се бе закълел да я умъртви. Великият млад и хубав цар, в когото бе влюбена тя, беше свалил, от престола баща ѝ, който си бе възвърнал своето

царство Танис едва преди седем години, никой не знаеше какво бе станало с този възхитителен монарх, победител и идол на всички нации, нежният и благороден любим на очарователната Амазида. Но Мамбрес знаеше също така, че ако бикът бъдеше принесен в жертва, красивата Амазида щеше неминуемо да умре от мъка.

Какво можеше да направи Мамбрес при тези така заплетени обстоятелства? Веднага щом излезе от съвета, той отиде при своята скъпа възпитаница и ѝ каза:

— Мое прекрасно дете, ще ви служа, но, повтарям ви, ще ви отрежат главата, ако някога произнесете името на вашия любим.

— Ох, какво значение има, ако ми отрежат главата — каза прекрасната Амазида, — щом не мога да прегърна Навухо... Баща ми е зъл човек! Не само отказа да ми даде този красив принц, когото боготворя, но дори му обяви война, когато беше победен от моя любим, той откри тайно средство да го превърне в бик. Виждаше ли се е някога по-ужасно коварство! Ако баща ми не ми беше баща, не знам какво бих направила с него.

— Не беше баща ви този, който му направи това ужасно зло — каза мъдрият Мамбрес, — то беше дело на един палестинец, един от нашите стари врагове, жител на една малка страна, една от множеството държави, които вашият височайши любим усмири, за да тури ред в тях. Тези превращения не трябва ни най-малко да ви учудват; знаете, че някога аз сам съм правил още по-прекрасни преобразования. Нямахте нищо по-обикновено от тези промени, които днес учудват и мъдреците. Истинската история, която сме чели заедно, ни учи, че Ликаон, царят на Аркадия, е бил превърнат във вълк. Красивата Калисто, дъщеря му, била превърната в мечка, Йо, дъщерята на Инах, нашата истинска Изида — в крава, Дафне — в лаврово дърво, Сирикс — във флейта. Красивата Едит, жената, на Лот, най-добрият, най-нежният баща, когото някога светът е виждал, не се ли превърна неотдавна на голяма статуя от сол, много красива и много възбуждаща, защото е запазила всичките белези на своя пол? Всеки месец тя редовно има кръвотечение, както свидетелстват великите хора, които са я видели? През моите млади години бях свидетел на това превращение. Видях пет мощни града на най-сухото и най-безплодно място на земята, превърнати изведнъж в красиво езеро. По време на моята младост навсякъде срещяхме само превращения.

И най-после, госпожице, ако примерите могат да смекчат мъката ви, спомнете си, че Венера е превърнала керастите във волове.

— Зная това — отвърна нещастната принцеса, — но можем ли да се утешаваме с примери? Ако моят любим беше мъртъв, щях ли да се утеша от мисълта, че всички хора умират?

— Вашата мъка може да има край — каза мъдрецът; — и понеже вашият нежен любим е станал вол, разбирате, че и един вол може да стане човек. Колкото до мен, би трябвало да бъда превърнат в тигър или крокодил, ако не използвах малкото сила, която ми е останала, за да служа на една принцеса, достойна да бъде обожавана от цялата земя, на красивата Амазида, която съм отгледал на коленете си и която е подложена на жестоки изпитания от суровата съдба...

ГЛАВА V

КАК МЪДРИЯТ МАМБРЕС СЕ ДЪРЖА МЪДРО

След като каза на принцесата всичко, което бе нужно, за да я утеши, но не успя да я утеши, божественият Мамбрес изтича веднага при старицата.

— Сестро — каза ѝ той, — нашият занаят е хубав, но е доста опасен. Вие рискувате да бъдете обесена, а вашият вол — да бъде изгорен, удавен или изяден. Още не зная какво ще направят с останалите ви животни, защото, макар и да съм пророк, доста малко зная. Все пак скрийте грижливо змията и рибата, нека рибата не показва главата си извън водата, а змията да не излиза от дупката си. Ще поставя вола в един от моите обори на село, вие ще бъдете заедно с него, понеже казвате, че не ви е позволено да го оставяте. Изкупителният козел ще може, ако се наложи, да послужи за изкупителна жертва, ще го изпратим в пустинята, натоварен с греховете на цялата дружина, той е свикнал с тази церемония и тя не му причинява никаква болка, а пък е известно, че всичко може да бъде изкупено с един козел, който се разхожда. Моля ви само да ми заемете за малко кучето на Товий, което е много пъргава хрътка, магарицата на Валаам, която тича по-бързо от камила, както и гарвана и гълъба от Ноевия ковчег, които летят много бързо. Искам да ги изпратя като вестоносци в Мемфис по една работа от най-голяма значение.

Старицата отговори на мага така:

— Господарю, вие можете да разполагате, както ви е угодно с кучето на Товий, с магарицата на Валаам, с гарвана и гълъба от Ноевия ковчег и с изкупителния козел, но моят вол не може да спи в обор. Казано е, че трябва да бъде вързан със стоманена верига, да бъде винаги квасен от росата и да пасе тревата на земята, и мястото му да бъде между дивите животни. Той ми е поверен и аз трябва да се подчинявам. Какво биха помислили за мен пророците Данаил,

Йезекиил и Йеремиа, ако бих поверила моя вол на други? Виждам, че сте узнал тайната на това странно животно, няма защо да се упреквам, че съм ви я разкрила. Ще го отведа далеч от тази нечестива земя, към езерото Сирбон, далеч от жестокостите на царя на Танис. Моята риба и моята змия ще ме защитават. Не се страхувам от никого, когато служа на господаря си.

Мъдрият Мамбрес ѝ отговори така:

— Мила моя, нека бъде волята Божия! Само да мога да намеря наново нашия бял бик, за мен няма значение нито езерото Сирбон, нито езерото Мерис, нито езерото Содом: единственото ми желание е да сторя добро на него и на вас. Но защо ми говорихте за Данаил, Йезекиил и Йеремиа?

— О, господарю — поде старата, — вие знаете така добре, както и аз, колко присърце имат те тази голяма работа. Но нямам време за губене, не искам да бъда обесена, не искам моят бик да бъде изгорен или удавен, или изяден. Тръгвам за езерото Сирбон през Каноп заедно със змията и рибата. Сбогом.

Бикът я последва дълбоко замислен, след като засвидетелства на благодетеля си Мамбрес благодарността, която му дължеше.

Мъдрият Мамбрес изпадна в мъчителна тревога. Той добре виждаше, че Амазис, царят на Танис, разярен от безумната страст на дъщеря си към това животно, я смята за омагьосана и ще заповяда да търсят навсякъде нещастния бик и че той неизбежно ще бъде изгорен като магьосник на площада в Танис или хвърлен на рибата на Йона, или опечен и поднесен на масата. Магът, искаше на всяка цена да спести на принцесата тази неприятност.

Мамбрес написа на своя приятел, великия жрец в Мемфис, писмо със свещени знаци на египетска хартия, която още не се употребяваше. Ето неговите собствени думи:

„Светлина на света, заместник на Изида, Озирис и Хор, глава на обрязаните, вие, чийто олтар е издигнат, както и трябва да бъде, над всички престоли, научих, че вашият бог, бикът Апис, е мъртъв. Имам един бик, който може да ви послужи. Елате бързо с вашите жреци да го познаете, да му се поклоните и да го отведете в обора на

вашия храм. Нека Изида, Озирис и Хор ви пазят под светлата си и достойна закрила. И вам, господа жреци от Мемфис, желая да бъдете под тяхната светла закрила.

Вашият любящ ви приятел
Мамбрес“

Той написа четири преписа от това писмо, защото се страхуваше от непредвидена случайност, и ги постави в цилиндри от най-здравото абаносово дърво. След това повика четиримата вестноосци, на които искаше да повери това послание (магарицата, кучето, гарвана и гълъба), и каза на магарицата:

— Зная с каква вяроност сте служили на моя събрат Валаам, служете и на мен по същия начин. Няма онокротал^[1], който да може да ви надбяга, идете, скъпа приятелко, и предайте това писмо в ръцете на оногова, за когото е предназначено, и се върнете.

Магарицата му отговори:

— Ще служа на вас, господарю, както служих на Валаам. Ще ида и ще се върна.

Мъдрецът постави абаносовото цилиндърче в устата ѝ и тя полетя като стрела. След това повика кучето на Товий и му каза:

— Вярно куче, по-бързо и от бързоногия Ахил, зная какво си направило за Товий, син на Товит, когато ти и ангелът Рафаил го придружаваште от Ниневия до Рагес в Медия и от Рагес до Ниневия, когато той донесе на баща си десет таланта сребро, които робът Топит-баща беше заел на роба Габел, защото тези роби бяха много богати. Отнеси на предназначението му това писмо, което е по-ценно от десет таланта сребро.

Кучето му отговори:

— Господарю, понеже някога следвах пратеника Рафаил, сега мога не по-зле да изпълня и вашата поръчка.

Мамбрес му сложи писмото в устата. Той каза същото и на гълъба, който му отговори:

— Господарю, след като можах да донеса едно клонче в Ноевия ковчег, ще мога да донеса също и вам отговор.

Той взе писмото в човката си. Миг след това и тримата изчезнаха от погледа на Мамбрес. След това магът рече на гарвана:

— Зная, че ти си хранил великия пророк Илия, когато той се бе скрил близо до потока Карит, толкова известен по цялата земя. Ти си му носел всеки ден пресен хляб и тлъсти кокошки. Искам от теб да отнесеш това писмо в Мемфис.

Гарванът отговори със следните думи:

— Вярно е, господарю, че аз носех всеки ден обед на великия пророк Илия Тесбиянеца, когото видях да се издига във въздуха на огнена колесница, теглена от четири огнени коня, макар че това не е обичайно. Но аз винаги вземах половината от обета за себе си. Съгласен съм да отнеса вашето писмо, стига да ми осигурите два пъти хубаво ядене на ден и да ми платите предварително в брой за труда ми.

Разгневен, Мамбрес рече на птицата:

— Лакомо и лукаво животно, не се учудвам, че от бял като лебед Аполон те превърна в черен като къртица, когато в Тесалийските поля ти предаде красивата Коронис, злощастната майка на Ескулап. Е, кажи ми, ядеше ли ти всеки ден говежди рибици и кокошки през десетте месеца в Ноевия ковчег?

— Господине, нас ни гоцаваха отлично — възрази гарванът. — Поднасяха два пъти на ден печено на всички птици от моя вид, които се хранят само с месо — лешояди, кани, орли, мишелови, ястреби, сови, керкенеци, соколи, бухали и на цялото безбройно множества грабливи птици. Още по-изобилно бяха отрупани с месо масите на лъвовете, леопардите, тигрите, пантерите, хиените, вълците, мечките, лисиците, невестулките и всички месоядни четириноги. В ковчеза имаше осем видни личности, единствените, които съществуваха по това време на света, и те бяха непрекъснато заети с грижата за нашата храна и облекло: Ной и жена му, които бяха едва на шестстотин години, техните трима сина и съпругите им. Драго ти ставаше да гледаш с какво старание и каква чистота нашите осем слуги обслужваха над четири хиляди сътрапезници, които имаха извънредно голяма охота за ядене, без да се смята огромният труд, който изискваха десетте-дванадесетте хиляди други личности — от слона и жирафата до копринените буби и мухите. Това, което ме учудва, е, че нашият доставчик Ной е неизвестен на всички народи, чийто прародител е той. Но това никак не ме тревожи. Аз бях вече присъствал на подобно пиршество при тракийския цар Ксизутер^[2]. Такива неща се случват от

време на време за поучение на гарваните. С една дума, искам добре да си похапна и да бъда добре платен в брой.

Мъдрият Мамбрес реши да не дава писмото на едно толкова упорито и бърливо животно. Те се разделиха много недоволни един от друг. Но все пак трябваше да се разбере какво е станало с красивия бик и да не се загубят следите на старицата и змията. Мамбрес заповяда на няколко умни и доверени слуги да го последват и се отпрати с носилка, все така потънал в дълбоки размисли, към брега на Нил.

„Как е възможно — казваше си той — тази змия да е господар на почти цялата земя, както сама се хвали и както толкова учени твърдят, и все пак да се подчинява на една старица? Как е възможно да бъде викана да участва в съвета там горе, след като пълзи по земята? Защо влиза всеки ден в телата на хората чрез собствените си сили и толкова мъдреци твърдят, че могат да я прогонят оттам с думи? И най-после защо у един малък съседен народ я считат, че е погубила човешкия род и как така човешкият род да не знае нищо за това? Вече съм доста стар, цял живот съм учил, но тук виждам толкова несъвместимости, които не мога да съгласувам. Не бих могъл да обясня това, което ми се случи на самия мен — нито великите дела, които съм извършил някога, нито тези, на които съм бил свидетел. Като претегля всичко добре, започвам да подозирам, че този свят се крепи на противоречия: «*Rerum concordia discors*»^[3], както казваше някога моят учител Зороастър на своя език.“

Докато магът бе потънал в тази мъглява метафизика, каквато е всяка метафизика, един лодкар, който пееше някаква гуляйджийска песен, спря лодката си до брега. От нея слязоха три важни личности, чиито тела бяха едва покрити с мръсни и разкъсани дрипи, но и в тези одеяния на бедността те запазваха най-величествен и царствен вид — това бяха Данаил, Йезекиил и Йеремиа.

[1] Онокротал — вид пеликани. ↑

[2] Халдейският автор Бероз съобщава, че същото се е случило на тракийския цар Ксизутер. Той построил огромен кораб — пет стадии дълъг и две широк, за да се спаси от Потопа. Учените много спорят, за да открият кой от двата кораба е бил построен пръв. — Б.а. ↑

[3] В противоречие с хармонията на нещата (лат.). — Б. пр. ↑

ГЛАВА VI

КАК МАМБРЕС СРЕЩНА ТРИМА ПРОРОЦИ И ИМ ДАДЕ ХУБАВ ОБЕД

Тези трима велики мъже, чиито лица бяха озарени от пророческа светлина, познаха мъдрия Мамбрес, техния събрат, по някои лъчи от същата тази светлина, които му бяха още останали, и се проснаха по очи пред носилката му. Мамбрес също позна, че са пророци повече по тяхното облекло, отколкото по огнените лъчи, които излизаха от височайшите им глави. Не се и съмняваше, че идват, за да чуят новини за белия бик. Проявявайки обичайното си благоразумие, той слезе от носилката и пристъпи няколко крачки към тях с учтивост, примесена с достойнство. Вдигна ги от земята, заповяда на слугите да опънат шатри и да приготвят обяд, от какъвто според него тримата пророци имаха голяма нужда.

Прати да поканят старицата, която се намираще едва на петстотин крачки оттам. Тя прие поканата и пристигна, като водеше вързания на верига бял бик.

Поднесоха две супи — едната от раци, а другата — от бяло пилешко месо; след това имаше пита с езици от шарани, чер дроб от михалица и щука, пилета, пълнени с фъстъци, гълъбчета с трюфели и маслини, две пуйчета в сос от раци, лютив млеци и пумпалки и лучен салам. Като печено поднесоха фазанчета, яребици, дива кокошка, пъдпъдъци, жълтурки заедно с четири вида салати. В средата бе поставено едно сребърно украшение за маса, изработено по най-последна мода. Никога не е било поднасяно по-изтънчено ястие като печеното, никога по-великолепен, по-блестящ и по-майсторски направен десерт.

Впрочем внимателният Мамбрес се бе погрижил па обеди да няма нито говеждо варено, нито говежди рибици, нито говежди език, нито говежди врат, нито краве виме, за да не би нещастният монарх, присъствайки на обяда отдалеч, да сметне, че го оскърбяват.

Този велик и нещастен владетел пасеше трева близо до шатрата. Никога не бе чувствал по-болезнено съдбоносното превращение, което го бе лишило от престола му за цели седем години. „Уви — казваше си той, — този Данаил, който ме превърна в бик, и тази гадателка-вещица, която ме пази, ядат най-хубавите гозби на света, а аз, господарят на Азия, съм принуден да ям сено и да пия вода.“

Пиха много енгадиско, тадморско и шираско вино. Когато пророците и гадателката се позамаяха от виното, разговорът стана потокровен, отколкото в началото.

— Признавам — каза Данаил, — че не се хранех така богато, когато бях в ямата с лъвовете.

— Как, господине, хвърлили са ви в яма с лъвове? — възкликна Мамбрес. — И как така лъвовете не ви изядоха?

— Господине — отвърна Данаил, — знаете, че лъвовете никога не ядат пророци.

— Колкото до мен — каза Йеремя, — аз съм умирах от глад през целия си живот, едва днес се наядох хубаво. Ако трябваше да се родя повторно и ако можех да избира положението си, признавам, че бих предпочел сто пъти да бъда министър на финансите или владика във Вавилон, отколкото пророк в Ерусалим.

Йезекиил каза:

— Веднъж ми беше заповядано да спя триста и деветдесет дни наред на лявата си страна и през всичкото това време да ям само хляб от ечемик, просо, фий, боб и пшеница, намазан с... не смея да кажа с какво. Единственото, което можах да измоля, беше да го мажат само с кравешки лайна. Признавам, че кухнята на господаря Мамбрес е позизискана. И все пак пророческият занаят има и добрите си страни; доказателство за това е, че хиляди хора искат да го упражняват.

— А, тъкмо ми дойде наум — рече Мамбрес, — обяснете ми какво подразбирате под вашите Охола и Охолива^[1], които толкова са обичали конете и магаретата.

— О — отговори Йезекиил, — това е цветът на риториката!

След като ги предразположи по този начин, Мамбрес заговори по работа. Той запита тримата поклонници защо са дошли в държавата на царя на Танис. Данаил взе думата. Той каза, че откакто Навуходоносор е изчезнал, вавилонското царство пламнало, че там според дворцовия обичай преследвали всички пророци, че пророците ту виждали царете

в краката си, ту получавали по сто удара със стременник, и че най-после те били принудени да потърсят убежище в Египет, защото се страхували, че могат да бъдат убити с камъни. Йезекиил и Йеремия също говориха твърде дълго на много хубав стил, поради което едва можеше да се разбере нещо. Колкото до гадателката, тя не сваляше очи от бика си. Рибата на Йона плуваше в Нил срещу палатката, а змията си играеше в тревата.

След кафето отидоха да се поразходят край брега на Нил. Тогава, като видя тримата пророци, негови врагове, белият бик започна да мучи страшно, нахвърли се яростно върху тях и ги удари с рогата си. Тъй като пророците са само кожа и кости, той щеше да ги пониже и да им отнеме живота, но Господарят на всички неща, който вижда всичко и има лек за всичко, ги превърна веднага в свраки и те продължиха да говорят както преди. Същото нещо се случи по-късно на Пиеридите^[2], до такава степен басните подражават на историята.

Тази нова случка предизвика нови разсъждения в ума на мъдрия Мамбрес. „Ето — казваше си той — трима велики пророци, превърнати в свраки, това трябва да ни поучи, че не бива да говорим прекалено много и да пазим винаги прилична сдържаност.“ Той заключа, че мъдростта струва повече от красноречието и според обичая си се замисли дълбоко, когато едно внушително и страшно зрелище порази очите му.

[1] Охола и Охолива — градовете Самария и Ерусалим, описани в Библията като две блудници, които „се прирастиха към своите любовници, чиято плът е плът оселска и похотта им е като у жребци“.

↑

[2] Пиериди — в гръцката митология деветте дъщери на цар Пиерос, които Аполон превърнал в свраки. ↑

ГЛАВА VII

ЦАРЯТ НА ТАНИС ПРИСТИГА. ДЪЩЕРЯ МУ И БИКЪТ ЩЕ БЪДАТ ПРИНЕСЕНИ В ЖЕРТВА

Вихрушки прах се вдигаха от северния до южния небосклон. Чуваха се звуци на барабани, тръби, свирки, псалтериони, цитри, самбуки множество ескадрони и батальони приближаваха, начело с Амазис, царя на Танис, възседнал кон, покрит с алено покривало, извезано със златна сърма. Вестителите викаха:

— Да се хване белият бик, да се върже и да се хвърли в Нил да го изяде рибата на Йона, защото царят, нашият господар, който е справедлив, иска да си отмъсти на белия бик, загдето е омагьосал дъщеря му!

Добрият старец Мамбрес се замисли по-дълбоко от всякога. Той разбра, че лукавият гарван е отишъл да разкаже всичко на царя и че имаше голяма опасност да отрежат главата на принцесата. Обърна се към змията и ѝ рече:

— Скъпа приятелко, иди бързо да утетиш красивата Амазида, моята възпитаница. Кажй ѝ да не се страхува от нищо, каквото и да се случи. Разказвай ѝ приказки, за да приспиш тревогата ѝ, защото приказките забавляват винаги момичетата и защото човек успява в обществото само с приказки.

След това той се хвърли по очи пред Амазис, царя на Танис, и му каза:

— О, царю, живей вечно. Белият бик трябва да бъде принесен в жертва, защото ваше величество е винаги прав. Но Господарят на всички неща каза: „Този бик не трябва да бъде изяден от рибата на Йона, докато Мемфис не намери бог, който да бъде поставен на мястото на умрелия бог.“ Тогава вие ще си отмъстите и дъщеря ви ще бъде изцерена със заклинания, защото е обладана от зъл дух. Вие сте

твърде благочестив, за да не се подчините на заповедите на Господаря на всички неща.

Амазис, царят на Танис, се замисли дълбоко, после рече:

— Волът Апис е мъртъв, нека бог приеме душата му! Кога смятате, че ще намерят друг вол да царува над плодородния Египет?

— Ваше величество — отговори Мамбрес, — искам ви само осем дни.

Царят, който беше много набожен, рече:

— Давам ви осем дни, а аз ще остана тук през тези осем дни, след което ще принеса в жертва съблазнителя на дъщеря ми.

Той заповяда да докарат шатрите му, готвачите, музикантите и остана осем дни на това място, както казва Манетон^[1]. Старицата беше отчаяна при мисълта, че бикът, който тя пазеше, нямаше да живее повече от осем дни. Всяка нощ магьосницата изпращаше видения да се явяват насън на царя, за да го отклонят от жестокото му намерение, но на сутринта царят не си спомняше вече за виденията, които бе сънувал през нощта, също както Навуходоносор забравяше сънищата си.

[1] Манетон — египетски жрец и историк от III в. пр.н.е. ↑

ГЛАВА VIII

КАК ЗМИЯТА РАЗКАЗВАШЕ ПРИКАЗКИ НА ПРИНЦЕСАТА, ЗА ДА Я УТЕШИ

Междувременно змията разказваше разни истории на красивата Амазида, за да облекчи мъката ѝ. Разправяше ѝ как някога излекувала цял един народ от ухапванията на неизвестни малки змийчета, като само се показвала на края на една тояга. Описваше ѝ завоеванията на един герой, който отлично вършел обратното на това, което вършел Амфион, строителят на Тива, в Беотия. Този Амфион докарвал дялани камъни само със звуците на цигулката си: един ригодон и един менует му били достатъчни, за да построи цял град, но другият разрушавал стените със звука на своя кози рог. Той заповядал да обесят тридесет и един много могъщи царе в една област, четири левги дълга и четири левги широка, направил да завали от небето дъжд от едри камъни върху една неприятелска дружина, която бягала пред него. След като ги изстребил така, спрял месеца и слънцето по пладне, за да ги довърши съвсем между Габаон и Айялон по пътя за Беторон, по примера на Бакхус, който спрял слънцето и месеца по време на пътуването си към Индия.

Благодарумието, което всяка змия трябва да проявява, не ѝ позволи да разкаже на прекрасната Амазида за могъщия незаконороден Ефтай, който отрязал главата на дъщеря си, защото спечелил една битка. Това би изпълнило с ужас душата на красивата принцеса. Разказа ѝ обаче приключенията на великия Самсон, който избил хиляда филистимляни с една магарешка челюст, завързал заедно триста лисици за опашките и се хванал в мрежите на едно момиче, по-малко красиво, по-малко нежно и по-малко вярно от очарователната Амазида.

Разправи ѝ за нещастната любов на Сихем и милата Дина, която била на шест години, за по-щастливата любов на Вооз и Рут, за любовта на Юда със снаха му Тамар, за любовта на Лот с двете му

дъщери, които не искали светът да се свърши, за любовта на Авраам и Яков със слугините им, за любовта на Рувим с майка му, за любовта на Давид и Витсавия, за любовните истории на великия цар Соломон, с една дума, разказа ѝ всичко, което можеше да прогони болката на една красива принцеса.

ГЛАВА ІХ

КАК ЗМИЯТА НЕ Я УТЕШИ НИ НАЙ-МАЛКО

— Всички тези приказки ме отегчават — отговори красивата Амазида, която имаше и ум, и вкус. — Не струват нищо и могат да бъдат коментирани само между ирландците от онзи глупак Абади или между германците от празнословеца Утвил. Приказките, които е можело да се разказват на прапрабабата на пра-пра-бата на баба ми, не подходат за мен, която съм възпитана от мъдрия Мамбрес и съм чела „За човешкия разум“ на египетския философ Лок и „Ефеската матрона“. Искам приказката да бъде правдоподобна и да не прилича на сън. Искам в приказката да няма нищо всеизвестно и изтъркано, нито пресилено. И особено бих искала под булото на баснята да се покаже на опитните очи някоя тънка истина, която се изплъзва на простите хора. Омръзнало ми е да слушам за слънцето и месеца, с които някоя баба си служи, както си ще, за планини, които танцуват, за реки, които потичат към извора си, и за мъртви, които възкръсват; и особено когато са написани на надут и неразбираем стил, тези плоски и блудкави истории ме отвращават ужасно. Разбирате, нали, че една девойка, която се страхува, че любимият ѝ може да бъде погълнат от една едра риба, а нейната собствена глава може да бъде отрязана от собствения ѝ баща, има нужда да бъде забавлявана, но постарайте се да ме забавлявате по мой вкус.

— Поставете ми много трудна задача — отвърна змията. — В миналото бих могла да ви предлага доста приятни минути, но от известно време съм загубила въображението и паметта си. Уви, къде е времето, когато забавлявах момичетата! Чакайте да видим, може би ще мога да си спомня някоя нравоучителна приказка, която да ви хареса.

Преди двадесет и пет хиляди години цар Гнаоф и царица Патра заемали престола на стовратата Тива. Цар Гнаоф бил много красив и царица Патра била още по-красива, но не можели да имат деца. Цар

Гнаоф предложил награда на онзи, който би го научил на най-добрия начин за увековечаване на царския род.

Медицинският факултет и Академията по хирургия публикували отлични трактати по този важен въпрос, но нито един от тях нямал успех. Изпратили царицата на целебни извори, отслужили деветини, тя дала много пари на храма на Юпитер — Амон, от когото произлиза амониевата сол: всичко било напразно. Най-после един двадесет и пет годишен жрец се представил на царя и му казал:

— Ваше величество, мисля, че зная как да извърша заклинанието, което да донесе това, което ваше величество толкова горещо желае. Трябва да кажа нещо насаме на ухото на госпожа жена ви и ако тя не стане плодна, съгласен съм да бъда обесен.

— Приемам предложението ти — рекъл цар Гнаоф. Оставили за четвърт час жреца и царицата заедно насаме. Царицата забременяла и царят искал да обеси жреца.

— Боже господи! — каза принцесата. — Виждам накъде бие това: тази приказка е много просташка, ще ви кажа дори, че тя накърнява чувството ми за свян. Разкажете ми някоя съвсем истинска басня, добре доказана и много поучителна, за която никога не съм чувала да се говори, за да мога да образовам ума и сърцето си, както се изразява египетският професор Ленро.

— Ето ви една приказка — каза красивата змия, — която е от най-истинските. Имало трима пророци, и тримата еднакво честолюбиви и отвратени от положението си. Лудостта им се състояла в това, че искали да бъдат царе, защото има само една крачка от положението на пророк до положението на монарх, а човекът винаги се стреми да се изкачи по всички стъпала на стълбата нещастиято. Впрочем техните вкусове и удоволствия били съвършено различни. Първият великолепно проповядвал пред своите събрани братя, които му ръкопляскали, вторият бил луд по музиката, а третият страстно обичал момичетата. Ангелът Итуриел им се представил един ден, когато тримата седели на масата и разговаряли за сладостите на царската власт.

— Господарят на всички неща — казал им ангелът — ме изпрати при вас, за да възнаградя вашите добродетели. Вие не само ще бъдете царе, но и ще задоволявате непрекъснато най-силните си страсти. Теб, първия пророк, ще направя цар на Египет и ти постоянно ще събираш

съвета си, който ще ръкопляска на красноречието и на мъдростта ти, ти, вторият пророк, ще царуваш в Персия и непрекъснато ще слушаш божествена музика, а теб, третия пророк, правя цар на Индия и ти давам една очарователна любовница, която никога няма да те напусне.

Този, който получил Египет, събрал веднага царския съвет, който бил съставен само от двеста мъдреци. Според изискванията на церемониала той им държал дълга реч, която била изпратена с ръкопляскания, и монархът вкусил от сладкото доволство да се опива от възхвали, които не били изопачени от никакво ласкателство.

Съветът на външните работи се събрал след частния съвет. Той бил още по-многоброен. Втората реч получила още повече похвали. Същото станало и в другите съвети. Удоволствията и славата на пророка египетски цар не преставали нито за миг. Мълвата за неговото красноречие се разнесла по цялата земя.

Пророкът-персийски цар най-напред заповядал да му представят една италианска опера, чиито хорове били съставени от хиляда и петстотин скопци. Техните гласове вълнували душата му до мозъка на костите, където е нейното седалище. Тази опера била последвана от друга, втората — от трета и така нататък без прекъсване.

Индийският цар се затворил с любовницата си и вкусил най-изтънчени наслади с нея. Той считал за върховно щастие необходимостта да я гали постоянно и оплаквал тъжната участ на своите двама събрата, единият от които бил принуден да заседава постоянно в своя съвет, а другият — да слуша непрекъснато опера.

След няколко дни всеки от тях видял през прозореца си дървари, които излизали от една кръчма, за да отидат да секат дърва в съседната гора; дърварите водели под ръка своите мили приятелки, които те можели да сменят, когато пожелаят. Нашите царе помолили Итуриел да благоволи да се застъпи за тях пред Господаря на всички неща и да ги направи дървари.

— Не зная дали Господарят на всички неща е удовлетворил молбата им — прекъсна я нежната Амазида — и не ме е много грижа да зная, но знам много добре, че не бих поискала нищо от никого, ако ме затворят насаме с моя любим, с моя скъп Навуходоносор.

Сводовете на двореца екнаха от това велико име. Амазида бе произнесла най-напред само „На“, след това „Наву“, после „Навухо“, но накрая страстта ѝ надделя и тя произнесе цялото съдбоносно име

въпреки клетвата, която бе дала на царя, нейния баща. Всички дворцови дами повториха името Навуходоносор, а лукавият гарван побърза да уведоми царя. По лицето на Амазис, царя на Танис, се изписа смут, защото и сърцето му бе изпълнено със смут. И ето как змията, която беше най-предпазливата и най-хитроумната от всички животни, винаги правеше зло на жените, вярвайки, че им прави добро.

И така, разгневеният Амазис изпрати начаса дванадесет алгуасили да доведат дъщеря му, а алгуаси-лите са винаги готови да изпълняват всички варварски заповеди на царя и казват за оправдание: „Плащат ни за тая работа.“

ГЛАВА X

КАК ИСКАХА ДА ОТРЕЖАТ ГЛАВАТА НА ПРИНЦЕСАТА И КАК НЕ Й ОТРЯЗАХА ГЛАВАТА

Щом принцесата пристигна, цяла разтреперана, в лагера на баща си, той ѝ каза:

— Дъще, ти знаеш, че всички принцеси, които не се покоряват на царя, техния баща, биват наказвани със смърт. Иначе едно царство не би могло да бъде добре управлявано. Бях ти забранил да произнасяш името на твоя любим Навуходносор, моя смъртен враг, който ме свали от престола, скоро ще стане седем години, и който изчезна от лицето на земята. Вие сте избрали вместо него един бял бик и сте извикали: Навуходносор! Справедливо е да ви отрежа главата.

Принцесата му отговори:

— Татко, нека стане според вашата воля. Но дайте ми поне достатъчно време да оплача моята девственост.

— Това е справедливо — съгласи си цар Амазис — Това е закон, спазван от всички просветени и разумни царе. Давам ви цял ден да оплаквате девствеността си, щом твърдите, че сте девствена. Утре е осмият ден, откакто станувам тук: ще хвърля белия бик на рибата и ще ви отрежа главата в девет часа сутринта.

И така, придружена от своите придворни дами, красивата Амазида отиде край брега на Нил да оплаква това, което ѝ бе останало от девството. До нея мъдрият Мамбрес размишляваше и броеше часовете и миговете.

— Е, какво, скъпи Мамбрес — рече му тя, — според преданието някога сте превърнал на кръв водите на Нил, а сега не можете да промените сърцето на Амазис, моя баща и цар на Танис! И ще понесете да ми отреже главата утре сутринта в девет часа!

— Това зависи от бързината на моите вестоносци — отвърна Мамбрес, потънал в размисъл.

На следния ден, щом сенките на обелиските и на пирамидите отбелязаха върху земята деветия час на деня, алгуасилите завързаха белия бик, за да го хвърлят на рибата на Йона, и донесоха на царя голямата му сабя. „Уви, уви — казваше си Навуходоносор в дъното на сърцето си, — аз, царят, превърнат на вол отблизо седем години, ще бъда изяден от една риба тъкмо сега, когато намерих любимата си.“

Никога мъдрият Мамбрес не се бе отдавал на по-дълбоки размишления. Той беше погълнат от тъжните си мисли, когато в далечината забеляза това, което чакаше. Една безбройна тълпа се приближаваше. Трите изображения — на Изидата, на Озирис и на Хор — събрани заедно, идваха насам, поставени върху обсипани със злато и скъпоценни камъни носилки, носени от сто мемфиски старейшини, пред които вървяха сто момичета и свиреха на свещените систри. Следваха четири хиляди жреци с обръснати и увенчани с цветя глави, възседнали хипопотами. Зад тях се виждаха, обкръжени от същото великолепие, тиванската овца, кучето на Бубаст, котката на Фебе, крокодилът на Арсиноя, пръчът на Мендес и всички по-низши богове на Египет, които идваха да се поклонят на великия вол, великия бог Апис, могъщ колкото Изидата, Озирис и Хор, взети, заедно.

В средата на всички тези полубогове четиридесет жреци носеха огромна кошница, пълна със свещени лукови глави, които не бяха съвсем богове, но много им приличаха.

От двете страни на тази върволица от богове, последвани от безброен народ, вървяха четиридесет хиляди воители с шлемове на глава, с ятагани на лявото бедро, с колчан на рамо и лък в ръката. Всички жреци пееха в хор така мелодично, че песента им възвисяваше и разнежваше душата:

*Нашият бик е в гроба,
но ние ще си намерим по-хубав.*

При всяка пауза се чуваха звуците на сиетрите, кастанетите, дайретата, псалтерионите и самбуките.

ГЛАВА XI

КАК ПРИНЦЕСАТА СЕ ОМЪЖИ ЗА СВОЯ БИК

Изненадан от това зрелище, Амазис, царят на Танис, не отрязва главата на дъщеря си и прибра ятагана си обратно в ножницата. Мамбрес му каза:

— Велики царю, редът на нещата е променен. Ваше величество трябва да даде пример. О, царю, бързо развържете сам белия бик и пръв му се поклонете.

Амазис се подчини и се хвърли по очи пред бика заедно с всичките си хора. Принцеса Амазида окачваше на красивите му рога гирлянди от рози, анемони, лютичета, лалета, карамфили и зюмбюли. Тя си позволяваше да го целува, но с дълбока почит. Жреците застилаха с палмови клонки и цветя пътя, по който щяха да го отведат в Мемфис. Мъдрият Мамбрес, който продължаваше да размишлява, казваше тихо на своята приятелка змията:

— Данаил превърна този човек във вол, а аз превърнах този вол в бог.

Потеглиха за Мемфис в същия ред. Смутеният цар на Танис тръгна след шествието. Мамбрес, със спокоен и съсредоточен вид, вървеше до него. Старицата ги следваше учудена и възхитена, придружаваха я змията, кучето, магарицата, гарванът, гълъбът и изкупителният козел. Голямата риба заплува нагоре по течението на Нил. Данаил, Йезекиил и Йеремиа, превърнати на свраки, завършваха шествието.

Когато стигнаха на границата на царството, която не беше много далеч, цар Амазис се сбогува с бика Апис и каза на дъщеря си:

— Дъще, да се върнем в нашата страна, за да ви отрежа главата, тъй както е решило моето царско сърце, защото вие произнесохте името на Навуходносор, моя враг, който ме свали от престола преди седем години. Когато един баща се закълне да отреже главата на

дъщеря си, той трябва да изпълни клетвата си, иначе ще бъде хвърлен завинаги в преизподнята, а аз не искам да бъда погубен заради обичта си към вас.

Красивата принцеса отговори на цар Амазис с тези думи:

— Скъпи татко, идете да отрежете главата комуто си щете, но не и моята. Аз съм на земята на Изида, Озирис, Хор и Апис. В никакъв случай няма да изоставя моя прекрасен бял бик, ще го целувам през целия път, докато го видя възвеличен във великия обор на свещения град Мемфис: това е извинима слабост за едно момиче от добър род.

Едва бе произнесла тези думи и бикът Апис извика:

— Скъпа Амазида, ще те обичам през целия си живот.

За първи път от четиридесет хиляди години, откакто в Египет се покланяха на Апис, хората го чуваха да говори. Змията и магарицата извикаха:

— Седемте години изтекоха!

Трите свраки повториха:

— Седемте години изминаха.

Всички египетски жреци вдигнаха ръце към небето. Изведнъж двата предни крака на бога изчезнаха, двата задни крака се превърнаха в човешки крака, две хубави, мускулести и бели ръце израснаха от раменете му, на мястото на муцуната му се появи главата на един възхитителен герой. Той стана отново най-красивият мъж на земята и каза:

— Предпочитам да бъда любимият на Амазида, отколкото бог. Аз съм Навуходоносор, цар на царете.

Това ново превращение учуди всички с изключение на размишляващия Мамбрес, но това, което не учуди никого, бе, че Навуходоносор се ожени начаса за прекрасната Амазида в присъствие на цялото огромно множество.

Той остави на тъста си царството Танис и одари богато магарицата, змията, кучето, гълъба, дори гарвана, както и трите свраки и едрата риба, показвайки на цялата Вселена, че знае както да побеждава, така и да прощава. Старицата получи голяма пенсия. Изкупителният козел беше изпратен в пустинята за един ден, за да бъдат изкупени всички грехове, след това за награда му дадоха дванадесет кози. Мъдрият Мамбрес се завърна в двореца, за да продължи размишленията си. След като го прегърна за сбогом,

Навуходоносор започна да управлява спокойно царствата на Мемфис, Вавилон, Дамаск, Балбек, Тир, Сирия, Мала Азия, Скития, страните Ширас, Мозок, Тубал, Мадай, Гог, Магог, Яван, Согдиана, Бактриана, Индия и островите.

Всяка сутрин народите на тази монархия викаха: „Да живее великият Навуходоносор, цар на царете, който вече не е вол.“ И оттогава стана обичай във Вавилон винаги когато царят бъде измамен грубо от сатрапите си или от магите, или от пазителите на хазната, или от жените си и най-последно признае грешките си и поправи поведението си, целият народ да вика пред вратите му: „Да живее нашият велик цар, който вече не е вол!“

Издание:

Волтер. Философски новели

Френска. Второ издание

Превел от френски: Боян Атанасов

Редактор: Георги Куфов

Художник: Симеон Младенов

Художник-редактор: Николай Пекарев

Технически редактор: Олга Стоянова

Коректори: Здравка Букова, Стефка Добрева

Дадена за набор декември 1982 г. Подписана за печат април 1983

г. Излязла от печат юни 1983 г.

Печатни коли 32. Издателски коли 26,88. УИК 27,24.

Цена 3,16 лв.

ДИ „Народна култура“ — София, 1983

ДП „Георги Димитров“ — Ямбол

ISBN 9536622611

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.